

RIIGIKOHUS
KRIMINAALKOLLEGIUM

KOHTUOTSUS
Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-1-1-14-14
Otsuse kuupäev	30. juuni 2014
Kohtukoosseis	Eesistuja Hannes Kiris, liikmed Jüri Ilvest, Ott Järvesaar, Eerik Kergandberg, Lea Kivi ja Saale Laos
Kohtuasi	Kriminaalasi Villu Reiljani süüdistuses KarS § 294 lg 2 p 1 järgi; Kalev Kanguri süüdistuses KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi; Toomas Annuse süüdistuses KarS § 298 lg 2 järgi; Tarmo Pedjasaare süüdistuses KarS § 298 lg 1 ja § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi, Einar Vettuse süüdistuses KarS § 298 lg 1 järgi; Tullio Libliku süüdistuses KarS § 298 lg 2 järgi; Ester Tuiksoo süüdistuses KarS § 294 lg 1 järgi; AS-i Järvevana (endise ärinimega AS Merko Ehitus) süüdistuses KarS § 298 lg 4 järgi ja E.L.L. Kinnisvara AS-i süüdistuses KarS § 298 lg 3 järgi
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a otsus kriminaalasjas nr 1-09-4486
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	Villu Reiljani kaitsja vandeadvokaat Aivar Pilv, kassatsioon; Kalev Kanguri kaitsja vandeadvokaat Margus Mugu, kassatsioon; Toomas Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i kaitsja vandeadvokaat Leon Glikman, kassatsioon; Tarmo Pedjasaare kaitsja vandeadvokaat Jüri Leppik, kassatsioon; Einar Vettuse kaitsjad vandeadvokaadi abi Oliver Nääs ja vandeadvokaat Üllar Talviste, kassatsioon; Tullio Libliku kaitsja vandeadvokaat Maria Mägi-Rohtmets, kassatsioon; Ester Tuiksoo kaitsjad vandeadvokaat Viktor Särgava ja vandeadvokaat Raivo Laus, kassatsioon
Teised kassatsioonimenetluse pooled	Prokuratuur, esindajad riigiprokurör Laura Feldmanis ja riigiprokurör Inna Ombler
Asja läbivaatamise kuupäev ja viis	28. mai 2014, kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON**1. Tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a otsus osas, millega:**

- 1) Villu Reiljan tunnistati süüdi KarS § 294 lg 2 p 1 järgi;
- 2) Kalev Kangur tunnistati süüdi KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi;
- 3) Toomas Annus tunnistati süüdi KarS § 298 lg 2 järgi;
- 4) Tarmo Pedjasaar tunnistati süüdi KarS § 298 lg 1 ja § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi, samuti osas, millega Tarmo Pedjasaarele mõisteti KarS § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi karistus ning KarS § 64 lg 1 alusel liitkaristus;
- 5) Einar Vettus tunnistati süüdi ja teda karistati KarS § 298 lg 1 järgi;
- 6) Tullio Liblik tunnistati süüdi KarS § 298 lg 2 järgi;
- 7) Ester Tuiksoo tunnistati süüdi ja teda karistati KarS § 294 lg 1 järgi;
- 8) AS Merko Ehitus (käesoleval ajal AS Järvevana) tunnistati süüdi KarS § 298 lg 4 järgi;
- 9) E.L.L. Kinnisvara AS tunnistati süüdi KarS § 298 lg 3 järgi;
- 10) igalt süüdistatavalt mõisteti välja sundraha 800 eurot;
- 11) Villu Reiljanilt, Kalev Kangurilt, Toomas Annuselt, Tarmo Pedjasaarelt, Tullio Liblikult, Einar Vettuselt ja Ester Tuiksoolt mõisteti riigi kasuks välja kaitsjatele kriminaaltoimiku materjalist koopia tegemise kulud.

2. Teha tühistatud osas uus otsus, millega:

- 1) tunnistada Villu Reiljan süüdi KarS § 293 lg 2 p 1 järgi, jättes talle mõistetud karistuse ja liitkaristuse muutmata;
- 2) lõpetada kriminaalmenetlus Kalev Kanguri suhtes Einar Vettuselt altkäemaksu võtmise osas KrMS § 274² lg 1 alusel menetluse mõistliku aja möödumise tõttu;
- 3) tunnistada Kalev Kangur süüdi KarS § 293 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
- 4) tunnistada Toomas Annus süüdi KarS § 297 lg 2 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
- 5) lõpetada kriminaalmenetlus Tarmo Pedjasaare süüdistuses KarS § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi KrMS § 274² lg 1 alusel menetluse mõistliku aja möödumise tõttu;
- 6) tunnistada Tarmo Pedjasaar süüdi KarS § 297 lg 1 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
- 7) lõpetada kriminaalmenetlus Einar Vettuse süüdistuses KarS § 298 lg 1 järgi KrMS § 274² lg 1 alusel menetluse mõistliku aja möödumise tõttu;

- 8) tunnistada Tullio Liblik süüdi KarS § 297 lg 2 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
 - 9) tunnistada Ester Tuiksoo süüdi KarS § 293 lg 1 järgi ja mõista talle karistuseks 3 (kolm) kuud vangistust. Jätta see karistus KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel tingimisi 3 (kolme) aasta pikkuse katseajaga täitmisele pööramata;
 - 10) tunnistada AS Järvevana süüdi KarS § 297 lg 3 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
 - 11) tunnistada E.L.L. Kinnisvara AS süüdi KarS § 297 lg 3 järgi, jättes talle mõistetud karistuse muutmata;
 - 12) mõista Villu Reiljanilt, Kalev Kangurilt, Toomas Annuselt, Tarmo Pedjasaarelt, Tullio Liblikult, Ester Tuiksoolt, AS-ilt Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-ilt igapähealt riigi kasuks välja sundraha 532 (viissada kolmkümmend kaks) eurot 50 senti;
 - 13) mõista Eesti Vabariigilt Villu Reiljani kasuks välja 10 000 (kümme tuhat) eurot kassatsioonimenetluses valitud kaitsjale makstud tasu katteks;
 - 14) mõista Eesti Vabariigilt AS Järvevana kasuks välja 15 000 (viisteist tuhat) eurot kassatsioonimenetluses Toomas Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i valitud kaitsjale makstud tasu katteks;
 - 15) mõista Eesti Vabariigilt Kalev Kanguri kasuks välja 39 586 (kolmkümmend üheksa tuhat viissada kaheksakümmend kuus) eurot 80 senti kriminaalmenetluses valitud kaitsjale makstud tasu katteks (sh 9586 eurot 80 senti kassatsioonimenetluses makstud kaitsjatasu eest ja 30 000 eurot kohtueelses menetluses ning esimese astme kohtu menetluses makstud kaitsjatasu katteks);
 - 16) mõista Eesti Vabariigilt Tarmo Pedjasaare kasuks välja 11 200 (üksteist tuhat kakssada) eurot kriminaalmenetluses valitud kaitsjale makstud tasu katteks;
 - 17) määrata Advokaadibüroo Leppik ja Partnerid OÜ-le kassatsioonimenetluses Tarmo Pedjasaarele osutatud riigi õigusabi eest makstava tasu suuruseks 259 (kakssada viiskümmend üheksa) eurot 20 senti (sh käibemaks 43 eurot 20 senti). Jätta see menetluskulu riigi kanda;
 - 18) mõista Eesti Vabariigilt Einar Vettuse kasuks välja 30 000 (kolmkümmend tuhat) eurot kriminaalmenetluses valitud kaitsjale makstud tasu katteks;
 - 19) mõista Eesti Vabariigilt Tullio Libliku kasuks välja 6327 (kuus tuhat kolmsada kakskümmend seitse) eurot kassatsioonimenetluses valitud kaitsjale makstud tasu katteks;
 - 20) süüdistatavate kaitsjatele kriminaaltoimiku materjalidest koopia tegemise kulud jätta riigi kanda.
3. Muus osas jätta ringkonnakohtu otsus muutmata.
 4. Kassatsioonid rahuldada osaliselt.

5. Menetluskulu tuleb tasuda Rahandusministeeriumi arvelduskontole nr EE891010220034796011 AS-is SEB Pank, nr EE932200221023778606 AS-is Swedbank, nr EE403300333416110002 Danske Bank AS Eesti filiaalis või nr EE701700017001577198 Nordea Bank AB Eesti filiaalis. Maksekorraldusele märkida viitenumber 2800049748 ja selgitus: "[SÜÜDISTATAVA EES- JA PEREKONNANIMI], Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30. juuni 2014. a otsus asjas nr 3-1-1-14-14, menetluskulu." Menetluskulud on võimalik tasuda vabatahtlikult 30 päeva jooksul alates otsuse jõustumisest. Kui rahalised kohustused ei ole täies ulatuses tähtajaks täidetud, saadetakse kohtuotsuse ära kiri kohtutäiturile täitemenetluse läbiviimiseks.

SISUKORD

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK	10
(I) Menetluse käik	10
(1.) Kohtueelne menetlus	10
(2.) Kohtumenetlus	22
(a) Menetlus maakohtus	22
(b) Apellatsioonimenetlus	36
(c) Kassatsioonimenetlus	36
(II) Süüdistus	37
(1.) V. Reiljan ja K. Kangur võtsid altkäemaksu ning T. Annus ja AS Järvevana (AS Merko Ehitus) andsid neile seda ..37	
(a) V. Reiljan ja K. Kangur olid ametiisikud	37
(b) Vara ja varaline soodustus T. Annuselt V. Reiljanile	37
(c) Vara ja varaline soodustus T. Annuselt ja AS-ilt Järvevana K. Kangurile	38
(d) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialane tegu, mille nad panid oma ametiseisundit ära kasutades ühiselt ja kooskõlastatult toime T. Annuse lubatud või antud vara või soodustuse eest	39
(e) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus	44
(f) T. Annuse teo omistamine AS-ile Järvevana (endise ärinimega AS Merko Ehitus)	45
(2.) V. Reiljan ja K. Kangur võtsid altkäemaksu ning T. Liblik andis neile seda	45
(a) V. Reiljan ja K. Kangur olid ametiisikud	45
(b) Varaline soodustus T. Liblikult V. Reiljanile	45
(c) Varaline soodustus T. Liblikult K. Kangurile	46
(d) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialane tegu, mille nad panid oma ametiseisundit ära kasutades ühiselt ja kooskõlastatult toime T. Libliku lubatud ja antud varalise soodustuse eest	46
(e) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus	48
(3.) K. Kangur võttis altkäemaksu ja T. Pedjasaar andis talle seda	48
(a) K. Kangur oli ametiisik	48
(b) Varaline soodustus T. Pedjasaarelt K. Kangurile	49
(c) K. Kanguri ametialane tegu, mille ta pani oma ametiseisundit ära kasutades toime T. Pedjasaare lubatud ja antud varalise soodustuse eest	49
(d) K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus	51
(4.) K. Kangur võttis T. Pedjasaare kaasaaitamisel altkäemaksu ja E. Vettus andis talle seda	51
(a) K. Kangur oli ametiisik	51
(b) Vara E. Vettuselt K. Kangurile	51
(c) K. Kanguri ametialane tegu, mille ta pani ametiseisundit ära kasutades toime E. Vettuse lubatud ja antud vara eest	51
(d) K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus	53
(e) T. Pedjasaare kaasaaitamistegu K. Kanguri poolt altkäemaksu võtmisele	53
(5.) E. Tuiksoo võttis altkäemaksu ja T. Annus ning E.L.L. Kinnisvara AS andsid talle seda	54
(a) E. Tuiksoo oli ametiisik	54
(b) Vara T. Annuselt ja E.L.L. Kinnisvara AS-ilt E. Tuiksoole	54
(c) E. Tuiksoo ametialane tegu, mille ta pani oma ametiseisundit ära kasutades toime T. Annuse lubatud ja antud vara eest	54
(d) E. Tuiksoo ametialase teo ebaseaduslikkus	55
(e) T. Annuse teo omistamine E.L.L. Kinnisvara AS-ile	55
(III) Maakohtu otsus	56
(1.) Resolutiivosa	56
(2.) Põhiosa	56
(IV) Apellatsioon	63
(V) Ringkonnakohtu otsus	63

(1.) Resolutiivosa.....	63
(2.) Põhiosa	64
(a) Üldised menetlusõiguslikud küsimused	64
(b) Jälitustegevuse ja läbiotsimiste seaduslikkus	68
(c) Ekspertiisiakti kui tõendi lubatavus.....	79
(d) V. Reiljani ja K. Kanguri looduskaitseaduse rakendamisega seotud ametialaste tegude ebaseaduslikkus	79
(e) Tõendite hindamise üldküsimused	81
(f) K. Kanguri ja V. Reiljani tegutsemine altkäemaksu andjate huvides	82
(g) Maadevahetusega seotud altkäemaksu esemete üleandmise tõendatus.....	88
(h) E. Tuiksoo ja T. Annuse tegude tõendatus.....	101
(i) Karistuse mõistmine ja konfiskeerimise kohaldamine.....	104
(VI) Kassatsioonid ja kassatsioonivastus ning nendes esitatud taotlused	105
KASSATSIOONIMENETLUSE POOLTE VÄITED JA KOLLEEGIUMI SEISUKOHT	107
(I) Menetlusaeg ja selle mõistlikkus	107
(1.) Menetlusaja mõistlikkuse hindamisel arvesse võetava aja pikkus.....	107
(a) Kassaatorite väited	107
(b) Kolleegiumi seisukoht	108
(2.) Menetlusaja mõistlikkus	112
(a) Kassaatorite väited	112
(b) Kolleegiumi seisukoht	114
(i) Kriminaalasja keerukus	114
(ii) Riigivõimu tegevus	115
(iii) Kaebajate käitumine	119
(iv) Menetluse mõju süüdistatavatele.....	121
(v) Lõppjäreldus.....	121
(3.) Mõistliku menetlusaja ammendumise ja ületamise õiguslikud tagajärjed	121
(a) Kassaatorite väited	121
(b) Kolleegiumi seisukoht	122
(II) Kaitsjatele jälitustoimikus sisalduva materjali tutvustamata jätmine	123
(a) Kassaatorite väited	123
(b) Kolleegiumi seisukoht	123
(III) Apellatsioonimenetluse nõuete järgimine	127
(A) Prokuratuuri apellatsiooni nõuetele vastavus	127
(a) Kassaatorite väited	127
(b) Kolleegiumi seisukoht	127
(B) KrMS § 341 nõuete järgimisest ringkonnakohtu otsuses	128
(a) Kassaatorite väited	128
(b) Kolleegiumi seisukoht	129
(C) Vahetu kohtuliku uurimise põhimõtte järgimine	135
(1.) Ringkonnakohtus uue otsuse tegemine	135
(a) Kassaatorite väited	135
(b) Kolleegiumi seisukoht	135
(2.) Tõendite avaldamine ringkonnakohtus	137
(a) Kassaatorite väited	137
(b) Kolleegiumi seisukoht	137
(3.) Jälitustoimingute seaduslikkuse kontrollimine ringkonnakohtus	138
(a) Kassaatorite väited	138
(b) Kolleegiumi seisukoht	138

(IV) Ringkonnakohtu otsuse aluseks olnud tõendite lubatavus	138
(A) Jälitustoimingutega kogutud tõendite lubatavus	138
(1.) Kohtult jälitustoimingu lubade andmist taotlenud prokuröride pädevus	138
(a) Kassaatorite väited	138
(b) Kolleegiumi seisukoht	139
(2.) Eeluurimiskohtunike pädevus väljastada Harju Maakohtu esimehe asemel jälitustoimingu lube	139
(a) Kassaatorite väited	139
(b) Kolleegiumi seisukoht	140
(3.) Jälitustoimingu tähtaegade seaduslikkus	142
(a) Kassaatorite väited	142
(b) Kolleegiumi seisukoht	143
(4.) Logifailide kadumine ja jälitustoimingute faktilise kestuse kontrollitavus	145
(a) Kassaatorite väited	145
(b) Kolleegiumi seisukoht	145
(5.) Kohtu jälitustoimingu lubade põhistamine ja <i>ultima ratio</i> -põhimõtte järgimine	145
(a) Kassaatorite väited	145
(b) Kolleegiumi seisukoht	146
(6.) Prokuratuuri jälitustoimingu lubade põhistamatus ja selle tagajärjed	152
(a) Kassaatorite väited	152
(b) Kolleegiumi seisukoht	152
(7.) Jälitustoiminguga saadud tõendi kasutamine teises kriminaalasjas ja jälitustoimingule allutamata isiku suhtes	153
(a) Kassaatorite väited	153
(b) Kolleegiumi seisukoht	153
8. Jälitustoiminguga tõendite kogumise korra 31. detsembrini 2012 kehtinud redaktsiooni põhiseaduspärasus	154
(a) Kassaatorite väited	154
(b) Kolleegiumi seisukoht	154
(B) Läbiotsimisel arvutite kõvaketastelt leitud e-kirjade tõendina kasutamise seaduslikkus	156
(a) Kassaatorite väited	156
(b) Kolleegiumi seisukoht	156
(C) Raamatupidamiskspertiisi-akti nr KP 25-07 lubatavus	157
(a) Kassaatorite väited	157
(b) Kolleegiumi seisukoht	157
(V) Üldised materiaa lõiguslikud küsimused	159
(1.) V. Reiljani, K. Kanguri ja E. Tuiksoo süüdistuses kirjeldatud ametialaste tegude ebaseaduslikkus KarS § 294 (§ 298) mõttes	159
(a) Kassaatorite väited	159
(b) Kolleegiumi seisukoht	161
(i) Üldist	161
(ii) V. Reiljani, K. Kanguri ja E. Tuiksoo ametialased teod, mis on süüdistuses loetud seadusega mittelubatuks KarS § 294 mõttes	162
(iii) Kaalutusviga KarS §-de 294 ja 298 kontekstis	164
(iv) Looduskaitse seaduse § 19 kohaldamine	167
(v) K. Kanguri teo vastuolu korruptsioonivastase seadusega	171
(2.) Ametiisiku poolt kolmandale isikule soodustuse lubamisega nõustumine või soodustuse vastuvõtmine	172
(a) Kassaatorite väited	172
(b) Kolleegiumi seisukoht	172
(VI) Süüdistatavate tegude tuvastamise nõuetekohasus ja materiaa lõiguslik hinnang	173
(A) Üldist	173
(B) Süüdistatavate teod	174

(1.) K. Kangur võtab ja T. Annus ning AS Merko Ehitus (AS Järvevana) annavad talle vara	174
(1.1) K. Kanguri poolt Rannametsa ja Jaani kinnistute omandamise võimaluse vastuvõtmine kolmandatele isikutele	174
(a) Kassaatori väited	174
(b) Kolleegiumi seisukoht	175
(1.2) Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korteri sisustus	175
(a) Kassaatorite väited	175
(b) Kolleegiumi seisukoht	176
(1.3) OÜ KV-Tarantel majandustegevuses osalemine	178
(a) Kassaatorite väited	178
(b) Kolleegiumi seisukoht	178
(2.) V. Reiljan võtab ja T. Annus ning AS Merko Ehitus (AS Järvevana) annavad talle vara	179
(2.1) Osaluse lubamine äriühingus	179
(a) Kassaatorite väited	179
(b) Kolleegiumi seisukoht	180
(2.2) L. K.-le Xxxxxx xxx XX-33 asuva korteri tasuta kasutada andmine	180
(a) Kassaatorite väited	180
(b) Kolleegiumi seisukoht	181
(3.) K. Kangur võtab ja T. Pedjasaar annab talle vara	182
(a) Kassaatorite väited	182
(b) Kolleegiumi seisukoht	183
(4.) K. Kangur võtab ja T. Liblik annab talle vara	186
(4.1) K. Kanguri poolt Tedre 4 ja Tarva 7a kinnistute omandamise võimaluse vastuvõtmine kolmandatele isikutele	186
(a) Kassaatorite väited	186
(b) Kolleegiumi seisukoht	187
(4.2) Võimalus investeerida OÜ Saarte Investeering äritegevusse	187
(a) Kassaatorite väited	187
(b) Kolleegiumi seisukoht	188
(5.) V. Reiljan võtab ja T. Liblik annab talle vara	189
(a) Kassaatorite väited	189
(b) Kolleegiumi seisukoht	189
(6.) K. Kangur võtab ja E. Vettus annab talle vara. T. Pedjasaar aitab K. Kanguri teole kaasa	190
(a) Kassaatorite väited	190
(b) Kolleegiumi seisukoht	191
(7.) E. Tuiksoo võtab ja T. Annus annab talle vara	192
(a) Kassaatorite väited	192
(b) Kolleegiumi seisukoht	194
(C) Tegude toimepanemise aeg ja aegumine	195
(1.) K. Kanguri ja T. Annusega seotud pistise andmine ja võtmine	195
(a) Kassaatorite väited	195
(b) Kolleegiumi seisukoht	195
(2.) K. Kanguri ja T. Pedjasaarega seotud pistise andmine ja võtmine	198
(a) Kassaatorite väited	198
(b) Kolleegiumi seisukoht	198
(VII) Süütuse presumptsiooni väidetav rikkumine	198
(a) Kassaatorite väited	198
(b) Kolleegiumi seisukoht	199
(VIII) Kokkuvõte	199
(IX) Menetluskulud	200
(a) Kassaatorite taotlused	200
(b) Kolleegiumi seisukoht	201
(i) Kassatsioonimenetluse kulude hüvitamine	201

(ii) Apellatsioonimenetluse kulude hüvitamine	202
(iii) Maakohtus ja kohtueelses menetluses tekkinud menetluskulude hüvitamine	202
(iv) Sundraha	204
(v) Kriminaaltoimiku materjalist koopia tegemise kulud.....	205

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

(I) Menetluse käik

(1.) Kohtueelne menetlus

1. 2. septembrist 2004 kuni 2. jaanuarini 2005 tehti hiljem lõpetatud kriminaalasjas nr 04913000085 (nn Kohtla-Järve objekti kriminaalasi) jälitustoiminguid Toomas Annuse vestluste salajaseks pealtkuulamiseks. Muu hulgas kuulati pealt T. Annuse vestlusi Maa-ameti peadirektori Kalev Kanguri, Einar Vettuse ja Villu Reiljaniga. Nende jälitustoimingutega kogutud teave kanti jälitusprotokollis käesolevas kriminaalasjas 4. detsembril 2006. (Kohtutoimiku (KoTo), kd 28, tl 111-112 ja kriminaaltoimiku (KrTo), kd 3, tl 1 jj.)
2. 18. augustil 2005 esitas Kaitsepolitseiameti komissar ameti peadirektorile ettekande selle kohta, et K. Kanguri tegevuses seoses maadevahetus-menetlustega võib täheldada ametiseisundi kuritarvitamise (karistusseadustiku (KarS) § 289) tunnuseid. Avalduses viidati muu hulgas sellele, et vahetusmenetlustes osalenud ja veel osalevate OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp juht Tarmo Pedjasaar on tasunud K. Kanguri kasutuses oleva korteri remondikulud (KrTo, kd 1, tl 1). Samal päeval alustati käesolevat kriminaalmenetlust.
3. 23. augustist 2005 kuni 11. oktoobrini 2006 tegi kohtueelne menetleja (Kaitsepolitseiamet) vaheaegadega erinevaid jälitustoiminguid (salajane pealtkuulamine ja -vaatamine, varjatud jälgimine, e-posti ja telefonide teel edastatud sõnumite salajane jälgimine) K. Kanguri, T. Pedjasaare ja Tullio Libliku suhtes, alates 16. detsembrist 2005 ka T. Annuse suhtes (KoTo, kd 28, tl 113 jj; kd 29, tl 36-37; KrTo, kd 4-8). Jälitustegevuse käigus fikseeriti muu hulgas jälitavate suhtlus V. Reiljani ja Ester Tuiksooga. Nende jälitustoimingutega kogutud teabe alusel koostati kokku 5 köite mahus jälitusprotokolle (KrTo, kd 4-8).
4. 29. septembril ja 7. oktoobril 2005 ning 21. veebruaril ja 19. märtsil 2007 tegi kohtueelne menetleja AS-ile Hansa Liising Eesti erinevaid järelepärimisi K. Kanguri sõlmitud lepingute ja muude dokumentide saamiseks (KrTo, kd 30, tl 1 jj).
5. 13. märtsil 2006 vaatles kohtueelne menetleja AS-ilt Hansapank välja nõutud turvakaamera videosalvestust ja dokumente, mis puudutasid M. M.-i ja Tarmo Pedjasaare poolt Hansapanga Rävala kontori külastust 6. märtsil 2006 (KrTo, kd 115, tl 1 jj).
6. 22. mail 2006 vaatles kohtueelne menetleja Harju Maakohtu registriosakonnast saadud dokumente, 5. mai 2006. a müügilepingut XXXXXX xxx XX korterite XX, XX ja XXX kohta, äriregistri väljavõtteid, samuti kinnisvaraportaalist "City 24" tehtud väljatrükke XXXXXX xxx XX korterite rendikuulutustest (KrTo, kd 115, tl 11 jj).
7. 7. juulil 2006 esitas Riigiprokuratuur Mani saare (Isle of Man) pädevale asutusele õigusabipalve eesmärgiga saada Baltic Investment and Holding Company, Mundo Enterprises Ltd. ja Caymanx Trust Company Ltd. pangakontode väljavõtted ja muud teavet (KrTo, kd 174, tl 1 jj). Vastus õigusabipalvele koos lisatud dokumentidega saabus 4. detsembril 2006 (KrTo, kd 174, tl 5 jj).
8. 3. oktoobril 2006 peeti KarS § 289 ja § 293 lg 2 p 4 järgi kvalifitseeritavates kuritegudes kahtlustatavana kinni K. Kangur (KrTo, kd 2, tl 31 jj). 4. oktoobril 2006 kuulati K. Kangur kahtlustatavana üle. Kahtlustuse sisu puudutas osasid nendest samadest maadevahetustest,

millega seoses K. Kangurile hiljem süüdistus esitati. (KrTo, kd 2, tl 35 jj) Harju Maakohtu 5. oktoobri 2006. a määrusega võeti K. Kangur vahi alla (KrTo, kd 2, tl 41 jj). Riigiprokuratuuri 21. detsembri 2006. a määrusega vabastati K. Kangur vahi alt ja tema suhtes kohaldati tõkendina elukohast lahkumise keeldu (KrTo, kd 2, tl 52 jj).

9. 3. oktoobril 2006 peeti KarS § 293 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi kvalifitseeritavas kuriteos kahtlustatavana kinni T. Pedjasaar (KrTo, kd 2, tl 86 jj). 4. oktoobril 2006 kuulati T. Pedjasaar kahtlustatavana üle (KrTo, kd 2, tl 90 jj). Harju Maakohtu 5. oktoobri 2006. a määrusega võeti T. Pedjasaar vahi alla (KrTo, kd 2, tl 95 jj). Riigiprokuratuuri 9. novembri 2006. a määrusega vabastati T. Pedjasaar vahi alt ja tema suhtes kohaldati tõkendina elukohast lahkumise keeldu (KrTo, kd 2, tl 101 jj).
10. 3. oktoobril 2006 peeti KarS § 289 lg 1 - § 22 lg 3 järgi kvalifitseeritavas kuriteos kahtlustatavana kinni T. Liblik (KrTo, kd 2, tl 140 jj). 4. oktoobril 2006 kuulati T. Liblik kahtlustatavana üle (KrTo, kd 2, tl 146 jj). Kaitsepolitsei ameti 5. oktoobri 2006. a määrusega kohaldati T. Libliku suhtes tõkendina elukohast lahkumise keeldu (KrTo, kd 2, tl 150).
11. 3. oktoobril 2006 peeti KarS § 297 lg 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos kahtlustatavana kinni E. Vettus (KrTo, kd 2, tl 114 jj). 4. oktoobril 2006 kuulati E. Vettus kahtlustatavana üle (KrTo, kd 2, tl 119 jj). Harju Maakohtu 5. oktoobri 2006. a määrusega võeti E. Vettus vahi alla (KrTo, kd 2, tl 123 jj). Riigiprokuratuuri 9. novembri 2006. a määrusega vabastati E. Vettus vahi alt ja tema suhtes kohaldati tõkendina elukohast lahkumise keeldu (KrTo, kd 2, tl 129 jj).
12. 3. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimised K. Kanguri tööruumides Maa-ametis (KrTo, kd 16, tl 3 jj), tema kasutuses olnud sõiduautos (KrTo, kd 29, tl 3 jj), K. Kanguri elukohas (KrTo, kd 29, tl 28 jj), K. Kanguriga seotud talus (KrTo, kd 29, tl 33 jj) ja Maa-ameti töötaja U. U. kabinetis (KrTo, kd 29, tl 47 jj).
13. 3. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine AS-is Merko Ehitus ja viimasega seotud T. R., V. V.-i ja T. Annuse tööruumides, samuti OÜ-s Woody, OÜ-s KV-Tarantel ja E.L.L. Kinnisvara AS-is (KrTo, kd 104, tl 3 jj).
14. 3. oktoobril 2006 toimetati kohtueelne menetleja läbiotsimise T. Pedjasaare elukohas (KrTo, kd 156, tl 3 jj) ja töökohas OÜ-des Mell ja Ikaros Grupp (KrTo, kd 156, tl 18 jj), samuti T. Pedjasaare pangalaekas (KrTo, kd 156, tl 10 jj) ja sõiduautos (KrTo, kd 156, tl 13 jj).
15. 3. oktoobril 2006 toimetati kohtueelne menetleja läbiotsimised E. Vettuse töökohas AS-ide TSM ja Sverting Invest asukohas, elukohas, sõiduautos ja pangalaekas (KrTo, kd 166, tl 1-23).
16. 3., 4. ja 9. oktoobril 2006 toimetati kohtueelne menetleja läbiotsimisi mitmes T. Liblikuga seotud paigas: OÜ-s Saarte Investeering ja Heli Raamatupidamise OÜ-s (KrTo, kd 154, tl 5 jj), samuti T. Libliku elukohas ja kolmes temaga seotud Tallinna korteris ning ühes talus. Läbi otsiti ka T. Libliku sõiduauto ning pangalaekas. (KrTo, kd 154, tl 69-101)
17. 3. oktoobrist 2006. a 12. novembrini 2007 kuulas kohtueelne menetleja tunnistajana üle kokku 202 isikut, mitmeid neist korduvalt. Ühtlasi vaadeldi tunnistajate poolt üle antud dokumente. (KrTo, kd 9-15 ja kd 171)
18. 4. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn ja OÜ KVE ruumides ning nende äriühingute töötajate A. T., I. V.-i, K. K., M. T., E. K. ja T. T. töökohtades, leidmaks riigi vahetusmaa ja looduskaitseliste piirangutega kinnistute hindamisakte, hindamisprotsessi

kujunemist kajastavaid dokumente ja teabekandjaid, mis puudutavad hindajate suhtlust Maameti töötajatega (KrTo, kd 88, tl 1 jj).

19. 4. oktoobril 2006 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise S. R.-i töökohas ja elukohas, mis oli ühtlasi ka OÜ Tulõq-Minõq asukoht, ning ühes Tartu korteris (KrTo, kd 67, tl 127jj, 140 jj, 159 jj). Seda korterit ka vaadeldi (KrTo, kd 67, tl 161-167).
20. 4. oktoobril 2006 toimetas kohtueelne menetleja maadevahetustega seotud dokumentide leidmiseks läbiotsimise A. K. töökohas AS-s Trigon Property (KrTo, kd 106, tl 158-160 jj).
21. 4. ja 18. oktoobril 2006 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimised OÜ-s Rimess MRI, mis osutas raamatupidamisteenust OÜ-dele Mell, Ikaros Grupp, Rahamaa ja Iru Jõekäär (KrTo, kd 164, tl 3 jj; kd 165, tl 3 jj).
22. 5. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine K. T.-K. töökohas OÜ-s Sisearhitektuuribüroo ArtAku, samuti tema sõiduautos ning elukohas (KrTo, kd 29, tl 150 jj).
23. 6. ja 9. oktoobril 2006 nõudis kohtueelne menetleja Viimsi Varahalduse OÜ-lt andmeid ja dokumente selle kohta, kes, kuidas ja millises ulatuses on alates 2005. a oktoobrikuust tasunud Xxxxxx xxx XX korterite XX, XX ja XXX kommunaalteenuste arveid. Nõutud dokumendid anti menetlejale üle nõuete esitamisega samadel päevadel. (KrTo, kd 115, tl 70 jj; 89 jj)
24. 6., 12., 13. ja 24. oktoobril 2006 ning 6. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja erinevatelt mööblikaupluste pidajatelt saadud dokumente (KrTo, kd 29, tl 187 jj; 192 jj; 196 jj; 199 jj; 205 jj; 209 jj; 211 jj; 216 jj; 219 jj; 240 jj).
25. 9. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine maadevahetuse protsessis isikuid aidanud Kardal Halduse OÜ juhatuse liikme ja osaniku K. R.-iga seotud korteris, kus asus OÜ-de Ehto ja Kallas-Plast kontor (KrTo, kd 87, tl 5 jj).
26. 9. oktoobril 2006 vaatles kohtueelne menetleja K. Kanguri ja U. U. töökabinettidest ära võetud kolme arvutit ja ühte USB-mäluseadet. Arvutite kõvaketastel ja USB-seadmel olevad andmed kopeeriti (KrTo, kd 29, tl 52 jj).
27. 10. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine OÜ Sootel, Omakodumaja AS-i ja Kadaka Varahalduse AS-i ruumides ning OÜ Sootel juhatuse liikme T. P. kabinetis aadressil Kadaka tee 84C, Tallinn (KrTo, kd 29, tl 64 jj).
28. 13. oktoobrist 2006 kuni 9. aprillini 2007 vaatles kohtueelne menetleja E. Vettuse töökohas AS-ide Sverting Invest ja TSM ruumides toimunud läbiotsimisel ära võetud E. Vettuse kasutuses olnud arvuti kõvaketta andmetest tehtud koopiat. Vaatluse käigus leitud võimaliku tõendusliku väärtusega failidest tehti väljatrükid, mis lisati protokollile (KrTo, kd 167, tl 1 jj).
29. 16. oktoobril 2006 toimetati läbiotsimine Tallinnas Järvevana tee 9g asuva AS-i Merko Ehitus raamatupidamises ja töötajate A. T., J. A. ja R. T. töökohas, leidmaks maadevahetustega seotud dokumentatsiooni (KrTo, kd 104, tl 27 jj; 29 jj).
30. 16. oktoobril 2006 toimetati OÜ-dega Mell ja Ikaros Grupp seotud dokumentide ja muude teabekandjate leidmiseks läbiotsimine K. R.-i elukohas (KrTo, kd 67, tl 170 jj) ja tema töökohas AS-i Woodbakers raamatupidamisruumis (KrTo, kd 67, tl 202 jj).

31. 17. oktoobril 2006 nõudis kohtueelne menetleja AS-ilt Merko Ehitus välja Xxxxxx xxx XX ja Xxxxx XX / Xxxxx X elumajade korterite broneerimist ja müügiarvestust kajastavad dokumendid (KrTo, kd 115, tl 119). 24. mail 2007 vaadeldi neid dokumente (KrTo, kd 115, tl 120 jj).
32. 23. oktoobrist 1. novembrini 2006 vaatles kohtueelne menetleja Kinnisvaraekspert Tallinn OÜ-s läbiotsimisel leitud ja ära võetud M. T. kasutuses olnud arvuti kõvaketta koopiat (KrTo, kd 99, tl 1 jj).
33. 26. oktoobril 2006, 29. ja 30. märtsil ning 17. aprillil 2007 vaatles kohtueelne menetleja U. U. töökohas Maa-ametis toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 32-51).
34. 31. oktoobril 2006 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise Maa-ameti kinnisvara osakonnas Tartus (KrTo, kd 67, tl 3 jj).
35. 2. novembril 2006 esitas kohtueelne menetleja Keskkonnaministeeriumile nõude K. Kangurit puudutavate personalidokumentide väljastamiseks. Keskkonnaministeerium saatis vastuse koos lisadega samal päeval. (KrTo, kd 1, tl 2 jj)
36. 2. novembrist 2006 kuni 8. juunini 2007 vaatles kohtueelne menetleja AS-i Merko Ehitus ruumides toimunud läbiotsimisel kirjutatud DVD-plaati, millel olid kopeeritud AS-i Merko Ehitus serveris olevad kataloogid, tehes võimaliku tõendusliku tähtsusega failidest väljatrükid (KrTo, kd 127, tl 1 jj).
37. 10. novembril 2006 ja 15., 16., 19., 20., 21., 22., 23. ning 26. veebruaril 2007 vaadeldi K. Kanguri tööruumidest läbiotsimise käigus leitud dokumente (KrTo, kd 16-17).
38. 20. novembril 2006 vaatles kohtueelne menetleja Maa-ameti kinnisvara osakonna maakorraldusbüroo peaspetsialisti tööarvutis olevat meiliprogrammi (KrTo, kd 155, tl 23 jj).
39. 23. novembril 2006 ja 26. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Tallinnas Kadaka tee 84C toimunud läbiotsimiste käigus ära võetud dokumente (KrTo, kd 29, tl 77 jj ning 123 jj).
40. 24. novembril 2006 nõudis kohtueelne menetleja Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskuselt koopiaid esitatud arvetest ja nendele vastavatest tellimiskirjadest (KrTo, kd 102, tl 1 jj).
41. 5. detsembril 2006 ja 21. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Tallinna Maa-ametist ära võetud maa tagastamise toimikuid (KrTo, kd 87, tl 147 jj).
42. 12., 13., 18., 19., 20., 21. detsembril 2006 ja 8., 9., 17., 23., 25., 26., 29., 30., 31. jaanuaril, 2., 13., 14., 15., 19., 20. veebruaril, 12., 22. märtsil, 25. aprillil ning 4. mail 2007 vaatles kohtuväline menetleja AS-ide Merko Grupp, Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara ning OÜ-de Woody ja KV-Tarantel ruumides Järvevana 9g toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 104, tl 43 jj, 45 jj, 47 jj, 51 jj; kd 105, tl 90 jj; kd 106, tl 1 jj; 24 jj; 46 jj; 51 jj; 54 jj; 61 jj; 92 jj; 96 jj; 112 jj; kd 107, tl 1 jj; tl 10 jj; 19 jj; 48 jj; 77 jj; kd 108, tl 1 jj; kd 109, tl 1 jj; kd 110, tl 35 jj, 301 jj; kd 111, tl 1 jj; kd 112, tl 1 jj; kd 113, tl 1 jj; kd 114, tl 1 jj).
43. 12. detsembril 2006 vaatles kohtueelne menetleja AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel ära võetud K. P. kasutuses olnud arvuti kõvakettast tehtud koopial olevaid faile, eraldades sealt võimaliku tõendusliku väärtusega dokumendid, millest tehti väljatrükid (KrTo, kd 126, tl 1 jj).

44. 13. detsembril 2006 vaatles kohtueelne menetleja K. Kanguri kabinetist Maa-ametis ära võetud printerit (KrTo, kd 185, tl 101 jj).
45. 19. detsembril 2006 ja 16. jaanuaril ning 23. aprillil 2007 määras kohtueelne menetleja kokku 3 DNA-ekspertiisi, kontrollimaks, kas teatud dokumentidel esineb K. Kangurilt või E. Vettuselt pärinevat bioloogilist materjali (KrTo, kd 185, tl 1 jj; tl 3 jj; tl 5 jj). Ekspertiisiakt nendes määrustes esitatud küsimuste kohta koostati 19. septembril 2007 (KrTo, kd 185, tl 9 jj).
46. 20. detsembril 2006 määras kohtueelne menetleja dokumendiekspertiisi, kontrollimaks, kas teatud dokumendid on trükitud konkreetsete printerite ja koopiamasinatega (KrTo, kd 185, tl 84). Selle määruse alusel tehtud ekspertiisi akt valmis 15. jaanuaril 2007 (KrTo, kd 185, tl 109 jj).
47. 21. detsembril 2006 vaatles kohtueelne menetleja OÜ Geoterra poolt välja antud dokumente (KrTo, kd 103, tl 1 jj).
48. 2. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja tunnistaja K. U. poolt täiendaval ülekuulamisel üle antud dokumente (KrTo, kd 85, tl 51 jj).
49. 4. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn läbiotsimisel leitud ja ära võetud I. V.-i kasutuses olnud arvuti kõvakettast tehtud identset koopiat (KrTo, kd 97, tl 1 jj).
50. 4. ja 5. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Maa-ametis olevaid printer-skanner-koopiamasinaid (KrTo, kd 185, tl 103 jj; 106 jj).
51. 5. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel ära võetud A. T. arvuti kõvakettast tehtud koopiat ja tegi võimaliku tõendusliku väärtusega failidest väljatrükid (KrTo, kd 134, tl 1 jj).
52. 5. jaanuaril 2007 nõudis kohtueelne menetleja Harju Maakohtult koopiaid Xxxxxx xxx XX korteritega XX ja XXX pärast 5. maid 2006 tehtud tehingutega seotud dokumentidest (KrTo, kd 115, tl 40).
53. 5. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Maa-ameti dokumendihaldusprogrammi Postipoiss. Vaatluse käigus tehti dokumendihaldusprogrammis otsinguid kinnistute kaupa (kokku 48 kinnistut). Otsingutulemustena saadud dokumendid trükiti ja lisati vaatlusprotokollile (KrTo, kd 82, tl 1 jj).
54. 5. jaanuaril ja 24. aprillil 2007 esitas kohtueelne menetleja Keskkonnaministeeriumile erinevaid nõudeid maadevahetus-menetlustega seotud andmete selgitamiseks ja dokumentide saamiseks. (KrTo, kd 1, tl 56jj).
55. 15. jaanuaril 2007 nõudis kohtueelne menetleja Maa-ametilt kinnitatud koopiaid teatud kinnistute kohta peetud kirjavahetusest. Maa-amet edastas nõutud dokumendid 8. veebruaril 2007 (KrTo, kd 83, tl 1 jj).
56. 16. jaanuaril 2007 toimetaskohtueelne menetleja läbiotsimise A. T.-ga seotud korteris (KrTo, kd 108, tl 6 jj).
57. 16. jaanuaril, 28. märtsil, 23. ja 25. aprillil ning 18. mail 2007 määras kohtueelne menetleja mitu sõrmejäljeekspertiisi, kontrollimaks, kas teatud dokumentidel leidub naha papilaarkurrustiku

jälgi või kas teatud dokumentidele on naha papilaarkurrustiku jäljed jätnud K. Kangur, E. Vettus või V. V. (KrTo, kd 185, tl 13 jj; 18; 23 jj; 26, 29).

58. 22. jaanuaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja kõvaketast, millele AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel olid kopeeritud M. S.-i, A. O., T. K., T. T., T. K. ja J. M.-i arvutites olnud failid, millest võimaliku tõendusliku tähtsusega failid välja trükiti (KrTo, kd 130, tl 1 jj).
59. 22. jaanuaril, 21. veebruaril ja 21. mail 2007 vaatles kohtueelne menetleja A. T.-ga seotud korteri läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 108, tl 11 jj; 46 jj; 48 jj).
60. 23. jaanuaril 2007 kõrvaldati K. Kangur Harju Maakohtu määrusega kriminaalmenetluse ajaks Maa-ameti peadirektori ametikohalt (KrTo, kd 2, tl 56 jj).
61. 24. jaanuaril 2007 määras kohtueelne menetleja kirjaekspertiisi, kontrollimaks, kas teatud dokumentidel oleva käsikirjalise teksti numbrid on kirjutanud K. Kangur või V. V. (KrTo, kd 185, tl 57 jj). Selle määruse alusel koostati ekspertiisiakt 9. märtsil 2007 (KrTo, kd 185, tl 74 jj).
62. 25. jaanuaril 2007 toimetati läbiotsimised notar M. K. büroos ja arhiivis (KrTo, kd 87, tl 22 jj ning 28 jj).
63. 6. veebruaril 2007 otsis kohtueelne menetleja läbi notar T. T. büroo (KrTo, kd 86, tl 5 jj). 9. ja 12. veebruaril 2007 vaadeldi T. T. arvuti kõvaketastest tehtud identseid koopiaid. Vaatluse käigus trükiti välja tõenduslikult tähtsaks peetud e-kirjad (KrTo, kd 86, tl 36 jj; 38 jj).
64. 7. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja T. Libliku elukohas ära võetud dokumente (KrTo, kd 155, tl 1 jj).
65. 12. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel ära võetud V. V.-i kasutuses olnud arvuti kõvaketastest tehtud koopiat (sellel olnud faile), eraldades sealt võimaliku tõendusliku väärtusega dokumendid, millest tehti väljatrükid (KrTo, kd 116, tl 1 jj).
66. 22. veebruaril ja 7. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ-s Saarte Investeering ja Heli Raamatupidamise OÜ-s toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 154, tl 185 jj; 222 jj).
67. 26. veebruarist 17. aprillini 2007 vaatles kohtueelne menetleja T. Pedjasaare töökohas toimunud läbiotsimisel ära võetud kahe arvuti kõvaketastest tehtud koopiaid. Võimaliku tõendusliku väärtusega dokumentidest tehti väljatrükid, mis lisati vaatlusprotokollile (KrTo, kd 159, tl 1 jj).
68. 27. ja 28. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ-de Kinnisvaraekspert Tallinn ja KVE läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 88, tl 24 jj ja 249 jj).
69. 28. veebruaril 2007 vaatles kohtueelne menetleja K. T. töökohas toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 29, tl 153).
70. 2. märtsil 2007 vaadeldi K. Kanguri kasutuses olnud sõiduautost ära võetud dokumente (KrTo, kd 29, tl 6 jj), samuti S. R.-i elukohast ja OÜ Tulõq-Minõq asukohast ära võetud dokumente (KrTo, kd 67, tl 129 jj).
71. 5. märtsil 2007 vaadeldi K. R.-i elu- ja töökohas toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 67, tl 173 jj ning tl 207 jj).

72. 6., 7., 9. ja 22. märtsil ning 7. mail 2007 vaatles kohtueelne menetleja T. Pedjasaare elu- ja töökohas toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente, sh töökohalt ära võetud 2 CD-plaati, millel olevatest võimaliku tõendusliku väärtusega dokumentidest tehti väljatrükid (KrTo, kd 156, tl 5 jj; tl 42 jj; tl 140 jj; kd 157, tl 1 jj; KrTo, kd 158, tl 1 jj).
73. 7. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja E. Vettuse töökohas AS-ides TSM ja Sverting Invest toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 166, tl 29 jj).
74. 9. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja K. R.-iga seotud ruumidest läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 87, tl 10 jj).
75. 13. märtsil ja 25. mail 2007 vaatles kohtueelne menetleja läbiotsimisel Maa-ameti kinnisvara osakonnast ära võetud dokumente, sh Maa-ameti kinnisvaraosakonna maakorraldusbüroo juhataja arvuti kõvakettast tehtud koopiat 3 DVD-plaadil. (KrTo, kd 67, tl 6 jj).
76. 14. märtsil 2007 määras kohtueelne menetleja raamatupidamisekspertiisi K. Kanguriga, Baltic Investment and Holding Company Ltd-ga ja OÜ-dega Ikaros Grupp, Mell, Iru Jõekäär, KV-Tarantel ning Woody seotud majanduslike küsimuste selgitamiseks (kokku 22 küsimuses) (KrTo, kd 187, tl 1 jj). Selle määruse alusel tehtud ekspertiisi akt valmis 25. juulil 2007 (KrTo, kd 187, tl 4 jj).
77. 15. ja 16. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ-s Rimess MRI 4. ja 18. oktoobril 2006 toimunud läbiotsimistel ära võetud dokumente ja CD-plaate (KrTo, kd 164, tl 8 jj; kd 165, tl 13 jj).
78. 16. märtsil 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ-s Rimess MRI läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 164, tl 8 jj).
79. 26. märtsil 2007 määras Riigiprokuratuur kinnisvara hindamise komisjoniexpertiisi, kontrollimaks, kas OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn ja selle tütarettevõtjad hindasid Maa-ameti tellimusel koostatud hindamisaktides teatud kinnistuid turuväärtuse kohaselt (KrTo, kd 188, tl 1 jj). Selle määruse alusel koostati eksperdihinnangud kokku 4 kinnisasja väärtuse kohta ja 8. mai 2007. a ekspertiisiakt (KrTo, kd 188, tl 10 jj).
80. 2.-5. aprillini 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ-s Saarte Investeering ja Heli Raamatupidamise OÜ-s ära võetud arvutite kõvaketastest tehtud koopiaid, tehes tõendusliku väärtusega failidest (e-kirjad) väljatrükid (KrTo, kd 154, tl 102 jj).
81. 9.-10. aprillil 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn läbiotsimisel leitud ja ära võetud A. T. kasutuses olnud arvuti kõvakettast tehtud identset koopiat (KrTo, kd 89, tl 1 jj).
82. 10. aprillil 2007 vaatles kohtueelne menetleja OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn läbiotsimisel leitud ja ära võetud E. K. kasutuses olnud arvuti kõvakettast tehtud koopiat (KrTo, kd 98, tl 1 jj).
83. 12. aprillil 2007 vaatles kohtueelne menetleja identset koopiat kõvakettast, millele Kinnisvaraekspert Tallinn OÜ-s toimunud läbiotsimisel olid kopeeritud selle äriühingu serveris olnud failid (KrTo, kd 31, tl 181).
84. 13. aprillil 2007 saatis Kohtuekspertiisi ja kriminalistika keskus kohtueelse menetleja päringule vastates teabe trükkimisest seadme päritolu kohta ja seda kinnitava Europoli vastuse (KrTo, kd 185, tl 114 jj).

- 85.** 16. aprillil 2007 vaatles kohtueelne menetleja Heli Raamatupidamise OÜ-s läbiotsimisel ära võetud arvutist kopeeritud faile, samuti AS-i Saarte Investeering pearaamatu digitaalset koopiat (KrTo, kd 155, tl 10 jj).
- 86.** 21. mail 2007 vaatles kohtueelne menetleja Maa-ameti töötaja U. U. arvuti kõvaketta koopiat. Läbi vaadati kõvakettal olevad failid ja võimaliku tõendusliku väärtusega dokumentidest tehti väljatrükid, mis vaatlusprotokollile lisatuna paigutati kriminaaltoimikusse (KrTo, kd 52-66).
- 87.** 22. mail 2007 vaadeldi notar T. T. büroo läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 86, tl 9 jj).
- 88.** 29. mail 2007 vaadeldi K. Kanguri arvuti kõvaketta koopiat ja K. Kanguri USB-pulgalt DVD-plaadile kopeeritud andmeid (dokumendid, e-kirjad jmt). Menetlustoimingu käigus vaadati läbi kõvakettal olevad failid, samuti mälupulgal olevad andmed. Vaadeldud dokumentidest ja kokku 683 e-kirjast (koos manustega) tehti väljatrükid, mis lisati vaatlusprotokollile. (KrTo, kd 18, tl 1-30.) Väljatrükkide maht oli kokku 11 köidet (KrTo, kd 18-28).
- 89.** 16. juulil ja 12. septembril 2007 nõudis kohtueelne menetleja Maa-ametilt andmeid ja dokumentide koopiaid ostueesõiguse rakendamise või rakendamata jätmise kohta erinevate kinnistute lõikes. Maa-amet täitis uurimisasutuse nõuded vastavalt 19. juulil ja 14. septembril 2007 (KrTo, kd 81, tl 2 jj ning 49 jj).
- 90.** 8. augustil 2007 nõudis kohtueelne menetleja Maa-ametilt koopiat T. Pedjasaare avaldusest Uttika kinnistu vahetamiseks, samuti koopiaid kaitseala valitseja arvamusest, kinnisasja hindamisaktidest. Maa-amet saatis nõutud dokumendid 15. augustil 2007 (KrTo, kd 85, tl 1 jj).
- 91.** 19. septembril 2007 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise K. L.-i elukohas (KrTo, kd 171, tl 23 jj).
- 92.** 19. septembril 2007 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise AS-is Almes (KrTo, kd 171, tl 70).
- 93.** 20. septembril 2007 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise Keskkonnaministeeriumis, leidmaks teabekandjaid, mis on seotud maadevahetustega aastatel 2003-2006, samuti maadevahetusega seotud ametiisikute majanduslikku olukorda ja suhteid kajastavaid teabekandjaid (KrTo, kd 171, tl 73 jj).
- 94.** 20. septembril 2007 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise Põllumajandusministeeriumis, leidmaks teabekandjaid, mis on seotud Põllumajandusministeeriumidele uute üüripindade saamiseks hanke korraldamisega 2006. aastal (KrTo, kd 171, tl 86-88 jj).
- 95.** 20. septembril 2007 toimetas kohtueelne menetleja läbiotsimise E.L.L. Kinnisvara AS-is (Järvevana tee 9g), leidmaks Põllumajandusministeeriumile uute ruumide saamiseks hanke korraldamisega seotud teabekandjaid (KrTo, kd 171, tl 111-113 jj).
- 96.** 24. septembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Põllumajandusministeeriumi läbiotsimisel välja antud CD-plaate, millel oli I. G., K. P. ja E. Tuiksoo kirjavahetus (KrTo, kd 172, tl 1 jj).
- 97.** 24. septembril 2007 määras kohtueelne menetleja raamatupidamiskspertiisi V. Reiljani tulude ja kulude tasakaalu kohta (KrTo, kd 186, tl 1 jj). Selle määrase alusel tehtud ekspertiisiakt valmis 31. detsembril 2007 (KrTo, kd 186, tl 3 jj).

- 98.** 8. oktoobril 2007 kuulati K. Kangur üle kahtlustatavana KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi kvalifitseeritavates kuritegudes (KrTo, kd 2, tl 64 jj).
- 99.** 8. oktoobril 2007 kuulati T. Pedjasaar üle kahtlustatavana KarS 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 ja § 298 lg 1 järgi kvalifitseeritavates kuritegudes (KrTo, kd 2, tl 103 jj).
- 100.** 9. oktoobril 2007 kuulati T. Liblik üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 2 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 151 jj).
- 101.** 9. oktoobril 2007 kuulati E. Tuiksoo üle kahtlustatavana KarS § 294 lg 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 1 jj).
- 102.** 11. oktoobril 2007 kuulati A. S.-i üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 164). Kahtlustuse sisu puudutas väidetavat altkäemaksu andmist V. Reiljanile vastutasuna V. Reiljani poolt looduskaitseaduse (LKS) § 19 rakendamisel toime pandavate ametialaste tegude eest.
- 103.** 15. oktoobril 2007 kuulati E. Vettus üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 132 jj).
- 104.** 15. oktoobril 2007 esitas kohtueelne menetleja Põllumajandusministeeriumile nõude Põllumajandusministeeriumi uute rendipindade leidmist puudutavate dokumentide väljastamiseks. Ministeerium vastas nõudele 17. oktoobril 2007 (KrTo, kd 173, tl 100 jj).
- 105.** 15. ja 18. oktoobril ning 13. novembril 2007 kuulati T. Annus üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 2 ja § 289 (§ 217² järgi) järgi kvalifitseeritavates kuritegudes (KrTo, kd 2, tl 177 jj).
- 106.** 15. ja 19. oktoobril 2007 kuulati AS Merko Ehitus (esindaja T. K.) üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 4 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 210 jj).
- 107.** 16. oktoobril 2007 kuulati V. Reiljan üle kahtlustatavana KarS § 294 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 12 jj).
- 108.** 18. oktoobril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Keskkonnaministeeriumis toimunud läbiotsimisel salvestatud V. Reiljani e-posti arhiivi seisuga kuni 29. märts 2007, tehes sellest väljatrükke (KrTo, kd 171, tl 78 jj).
- 109.** 23. oktoobril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Põllumajandusministeeriumi läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 173, tl 6 jj).
- 110.** 1. novembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja internetis avalikult kättesaadavaid aruandeid Rahvaliidu kulude kohta 2007. ja 2003. a valimistel (KrTo, kd 186, tl 135 jj).
- 111.** 1. novembril 2007 esitas E. Tuiksoo kaitsja taotluse lõpetada E. Tuiksoo suhtes kriminaalmenetlus (KrTo, kd 193, tl 51 jj). Riigiprokuratuuri 30. novembri 2007. a määrusega jäeti see taotlus rahuldamata (KrTo, kd 193, tl 56).
- 112.** 5. novembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja E.L.L. Kinnisvara AS-is 20. septembril 2007 toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 173, tl 103 jj).
- 113.** 8. novembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja K. L.-i elukohas toimunud läbiotsimisel ära võetud dokumente (KrTo, kd 171, tl 44 jj).

- 114.** 13. novembril 2007 kuulati E.L.L. Kinnisvara AS (esindaja A. D.) üle kahtlustatavana KarS § 298 lg 3 järgi kvalifitseeritavas kuriteos (KrTo, kd 2, tl 232 jj).
- 115.** 23. novembril 2007 esitas E. Vettuse kaitsja Riigiprokuratuurile ja Kaitsepolitseiametile taotluse E. Vettusele esitatud kahtlustuse täpsustamiseks ja täiendavate tõendite kogumiseks (KrTo, kd 193, tl 59 jj). Riigiprokuratuuri 28. jaanuari 2008. a vastuses selgitati kahtlustuse sisu ja märgiti, et taotlus täiendavate tõendite kogumiseks on võimalik lahendada alles pärast kriminaaltoimiku tutvustamist kaitsjatele (KrTo, kd 193, tl 64 jj).
- 116.** 26. novembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja dokumente, millelt leiti K. Kanguri ja V. V.-i papilaarkurrustiku jälgi (KrTo, kd 185, tl 42 jj).
- 117.** 7. detsembril 2007 esitas V. Reiljani kaitsja Riigiprokuratuurile ja Kaitsepolitseiametile taotluse V. Reiljani kahtlustuse täpsustamiseks (KrTo, kd 193, tl 67 jj). Prokuratuur vastas kaitsja taotlusele selgitusega 7. jaanuaril 2008 (KrTo, kd 193, tl 77 jj).
- 118.** 21. detsembril 2007 vaatles kohtueelne menetleja Riigikogu kantselei haldusteenistuse poolt Riigiprokuratuurile edastatud V. Reiljani kuludokumente (KrTo, kd 186, tl 112 jj).
- 119.** 27. detsembril 2007 esitas E. Tuiksoo kaitsja riigi peaprokurörile kaebuse Riigiprokuratuuri määruse peale, millega oli kriminaalmenetlus E. Tuiksoo osas jäetud lõpetamata (KrTo, kd 193, tl 82 jj). Riigi peaprokuröri 28. jaanuari 2008. a määrusega jäeti see kaebus rahuldamata (KrTo, kd 193, tl 90 jj).
- 120.** 9. jaanuaril 2008 nõudis kohtueelne menetleja Maa-ametilt kokku 64 kinnistu riigi omandisse jätmise käskkirjad ja seletuskirjad (KrTo, kd 31, tl 1-2). Tegemist oli süüdistuses nimetatud riigi kinnistutega, mis vahetati looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vastu. Maa-amet saatis nõutud dokumentide koopiad 17. jaanuaril 2008 (KrTo, kd 31, tl 3-120). 22. jaanuaril 2008 nõudis kohtueelne menetleja Maa-ametilt samade kinnistute kohta käivaid maa riigi omandisse jätmise taotlusi (KrTo, kd 31, tl 121-122). Maa-amet saatis nõutud dokumentide koopiad 29. jaanuaril 2008 (KrTo, kd 31, tl 123-180).
- 121.** 28. jaanuaril 2008 vaatles kohtueelne menetleja juriidiliste isikute Kardal Haldus, PREFORIX, Woody, KV-Tarantel, Mell, Ikaros Grupp, Iru Jõekäär, ICI Trust, Baltic Investment and Holding Company Ltd., Lexington Consolidated & Sales Company Inc., Rimess, Rahamaa, Saarte Investeering, VIP Reisid, Eesti Talleks ning füüsiliste isikute P. K., L. K., E. A., K. U., V. Reiljani, A. Reiljani, A. S.-i, K. Kanguri ja T. Pedjasaare pangakontode väljavõtteid (KrTo, kd 189, tl 1 jj).
- 122.** 11. veebruaril 2008 koostas Kaitsepolitseiamet kohtueelse menetluse kokkuvõtte (KrTo, kd 193, tl 93 jj) ja saatis kriminaalasja materjalid prokuratuuri (KrTo, kd 194, tl 1).
- 123.** 14. märtsil 2008 lõpetas Riigiprokuratuur kriminaalmenetluse osas, milles A. S.-i kahtlustati KarS § 298 lg 1 järgi altkäemaksu andmises V. Reiljanile ja V. Reiljanit A. S.-ilt altkäemaksu võtmises (KrTo, kd 193, tl 152 jj).
- 124.** Ajavahemikul 17.-24. märtsini 2008 andis prokuratuur süüdistatavate kaitsjatele kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 223 ja § 224 alusel tutvumiseks kriminaaltoimiku koopia (191 köidet). Kaitsjate taotlused toimikuga tutvumise aja osas olid erinevad, arvestades ka erinevust nende kaitsealuseid puudutava toimikumaterjali mahus. T. Libliku kaitsja soovis toimikuga tutvumiseks vähemalt 6 kuud (KrTo, kd 194, tl 14); V. Reiljani kaitsja 7 kuud (KrTo,

kd 194, tl 18); E. Vettuse kaitsja 4 kuud (KrTo, kd 194, tl 23); T. Pedjasaare kaitsja 8 kuud (KrTo, kd 194, tl 26); E. Tuiksoo kaitsja 3 kuud (KrTo, kd 194, tl 29); T. Annuse kaitsja 7 kuud (KrTo, kd 194, tl 32), K. Kanguri kaitsjad 10 kuud (KrTo, kd 194, tl 35). Riigiprokuratuuri 13. mai 2008. a määrusega anti kaitsjatele toimikuga tutvumiseks aega 3. novembrini 2008 (KrTo, kd 194, tl 36).

125. 1. aprillil 2008 esitas T. Annuse kaitsja prokuratuurile taotluse T. Annuse ja AS-ide Merko Ehitus ning E.L.L. Kinnisvara suhtes tehtud kõikide jälitustoimingute aluseks olevate määrustega tutvumiseks (KrTo, kd 194, tl 37 jj). Riigiprokuratuuri 7. mai 2008. a määrusega rahuldati kaitsja taotlus osaliselt, lubades kaitsjal prokuratuuri ruumides tutvuda riigisaladust sisaldavate jälituslubadega, kuid keelduti nende koopiate väljastamisest. Riigisaladuseta dokumentidest nõustus prokuratuur tegema kaitsjale koopiad (KrTo, kd 194, tl 40).

126. 22. aprillil 2008 kohaldas Riigiprokuratuur T. Annuse suhtes tõkendina elukohast lahkumise keeldu (KrTo, kd 194, tl 2 jj).

127. 25. aprillil 2008 esitasid K. Kanguri kaitsjad prokuratuurile taotluse kõrvaldada KrMS § 223 lg 2 alusel kriminaaltoimikust materjal, mille kohtulikkus uurimist prokuratuur ei taotle, ja näidata ära, milliste konkreetsete tõenditega on K. Kangurile esitatud kahtlustuse aluseks olevad asjaolud prokuratuuri arvates tõendatud, seostades tõendid konkreetsete asjaoludega. Toimikust kõrvaldatud materjali puhul piisanuks kaitsjate hinnangul nimekirjast, mille alusel saaks kaitsjad kontrollida, kas nad soovivad ühe või teise tõendiga tutvuda või mitte. Kriminaaltoimiku läbitöötamine olemasoleval kujul võtaks tohutu aja, mille eest kaitsealune ei ole võimeline tasuma. See tekitab kahtluse, et riigi eesmärk on muuta kaitseõiguse teostamine võimatuks (KrTo, kd 194, tl 41 jj). Riigiprokuratuuri 12. mai 2008. a määrusega jäeti kaitsjate taotlus rahuldamata. Prokuratuur põhjendas oma otsustust sellega, et kohtueelse menetluse lõpuleviimisel antakse kaitsjale tutvumiseks kõik menetluse käigus kogutud tõendid, et kaitsja saaks hinnata, milliseid tõendeid peab ta kaitseõiguse teostamise seisukohalt oluliseks (KrTo, kd 194, tl 44).

128. 28. aprillil 2008 esitas T. Annuse, AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i kaitsja (edaspidi T. Annuse kaitsja) prokuratuurile taotluse tõendamiseseme konkretiseerimise kohta, paludes muu hulgas kõrvaldada kriminaaltoimikust materjalid, millele prokuratuur ei soovi kohtus tugineda, samuti täpsustada, millise tõendiga millist asjaolu prokuratuur soovib tõendada. Kaitsja taotles ka seda, et alles pärast nende toimingute tegemist määrataks uus toimikutega tutvumise tähtaeg (KrTo, kd 194, tl 46 jj). Riigiprokuratuuri 8. mai 2008. a määrusega jäeti kaitsja taotlus rahuldamata. Muu hulgas märgiti määruses, et kuna KrMS § 211 lg 2 kohaselt selgitavad prokuratuur ja uurimisasutus kahtlustatavat ja süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud, oleks ebaseaduslik jätta toimikusse vaid neid tõendeid, mida prokuratuur kavatseb kasutada süüdistatava vastu. Kaitseõiguse tagamiseks tuleb kaitsjale anda kõik kohtueelses menetluses kogutud tõendid, et kaitsja saaks teha valiku, milliseid tõendeid oma kaitsealuse huvides esitada (KrTo, kd 194, tl 54 jj).

129. 5. mail 2008 esitas T. Annuse kaitsja prokuratuurile taotluse jälitustoimingute alustamise otsuste saamiseks (KrTo, kd 194, tl 56 jj). Riigiprokuratuuri 15. mai 2008. a määrusega jäeti taotlus rahuldamata (KrTo, kd 194, tl 59).

130. 16. juunil 2008 esitas T. Annuse kaitsja prokuratuurile taotluse kriminaaltoimikust puuduva kõite 170, samuti kõikide jälitustoimingute aluseks olnud määruste ärakirjade saamiseks (KrTo, kd 194, tl 61 jj). Riigiprokuratuuri 20. juuni 2008. a määrusega rahuldati kaitsja taotlus osaliselt ja otsustati väljastada kaitsjale koopiad jälituslubadest ja jälituslubade väljavõtetest.

Koopiat kriminaaltoimiku kõitest 170 otsustas prokuratuur kaitsjale mitte anda, kuid lubas kaitsjal tutvuda sellega prokuratuuris. Määruses märgiti, et kõide 170 on toimikust kõrvaldatud kui kriminaalasja seisukohast tähtsusetu materjal, mistõttu pole selle koopia andmine kaitsjale põhjendatud. (KrTo, kd 194, tl 63 jj)

- 131.** 4. augustil 2008 esitas E. Vettuse kaitsja prokuratuurile taotluse kohtueelse menetluse kokkuvõtte täiendamiseks. Kaitsja palus täpsustada E. Vettusele etteheidetava teo kirjeldust, samuti seda, millised kriminaaltoimikus olevad tõendid puudutavad E. Vettusele süüksarvatavat tegu (KrTo, kd 194, tl 65 jj). Riigiprokuratuuri 14. augusti 2008. a määrusega jäeti kaitsja taotlus rahuldamata (KrTo, kd 194, tl 68 jj).
- 132.** 14. augustil 2008 esitas T. Libliku kaitsja prokuratuurile taotluse kohtueelse menetluse kokkuvõtte täiendamiseks (KrTo, kd 194, tl 70 jj). Riigiprokuratuuri 25. augusti 2008. a määrusega jäeti taotlus rahuldamata (KrTo, kd 194, tl 73 jj).
- 133.** 28. oktoobril 2008 esitas T. Annuse kaitsja prokuratuurile kokku 7 taotlust, sh taotluse tema kaitsealuste suhtes kriminaalmenetlus lõpetada (KrTo, kd 194, tl 75-154). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega rahuldati kaitsja taotlus jälitustoimingu lubade kriminaaltoimikusse lisamiseks. Muus osas jäeti kaitsja taotlused rahuldamata (KrTo, kd 194, tl 155 jj).
- 134.** 31. oktoobril ja 3. novembril 2008 esitas K. Kanguri kaitsja prokuratuurile kokku 4 taotlust, sh taotluse K. Kanguri suhtes kriminaalmenetlus lõpetada (KrTo, kd 194, tl 243-252 ja kd 195, tl 1-4). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega rahuldati kaitsja taotlus jälitustoimingu lubade kriminaaltoimikusse võtmiseks. Ülejäänud osas jäeti taotlused rahuldamata. (KrTo, kd 195, tl 5 jj)
- 135.** 3. novembril 2008 esitas E. Vettuse kaitsja taotluse E. Vettust puudutavas osas kriminaalmenetlus lõpetada (KrTo, kd 195, tl 20 jj). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega jäeti kaitsja taotlus rahuldamata (KrTo, kd 195, tl 29 jj).
- 136.** 3. novembril 2008 esitas T. Libliku kaitsja prokuratuurile taotluse kriminaalmenetlus tema kaitsealust puudutavas osas lõpetada (KrTo, kd 195, tl 43 jj). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega jäeti kaitsja taotlus rahuldamata (KrTo, kd 195, tl 49 jj).
- 137.** 4. novembril 2008 esitas T. Pedjasaare kaitsja prokuratuurile taotluse oma kaitsealuse suhtes kriminaalmenetlus lõpetada, lisaks veel mitmeid alternatiivseid taotlusi (KrTo, kd 195, tl 10 jj). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega rahuldati kaitsja taotlus jälitustoimingu lubade kriminaaltoimikusse võtmiseks. Ülejäänud osas jäeti taotlused rahuldamata. (KrTo, kd 195, tl 15 jj)
- 138.** 4. novembril 2008 esitas E. Tuiksoo kaitsja prokuratuurile taotluse täiendavate dokumentide kriminaalasja materjalide juurde võtmiseks ja E. Tuiksoo osas kriminaalmenetluse lõpetamiseks (KrTo, kd 195, tl 31 jj). Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega jäeti kaitsja taotlus rahuldamata (KrTo, kd 195, tl 39 jj).
- 139.** 5. novembril 2008 esitas V. Reiljani kaitsja prokuratuurile taotluse V. Reiljani suhtes kriminaalmenetluse lõpetamiseks, sellega mittenõustumise korral aga kahtlustuse täpsustamiseks ja selle aluseks olevate tõendite seostamiseks tõendamiseseme asjaoludega, ebaseadusliku jälitustegevusega kogutud tõendite eemaldamiseks ning jälitustoimingu lubade toimikusse lisamiseks, samuti prokurör Inna Ombleri taandamiseks (KrTo, kd 194, tl 164 jj).

13. novembril 2008 esitas kaitsja täiendava taotluse V. Reiljani eraelu puutumatust ebaproportsionaalselt riivanud jälitustegevusega kogutud tõendite eemaldamiseks (KrTo, kd 194, tl 226 jj). I. Ombleri taandamistaotluse jättis riigi peaprokurör 10. novembri 2008. a määrusega rahuldamata (KrTo, kd 194, tl 224 jj). Kaitsja ülejäänud taotlused lahendati Riigiprokuratuuri 10. detsembri 2008. a määrusega. Prokuratuur otsustas lisada kriminaalasja materjalide juurde jälitustoimingute load. Muus osas jäeti kaitsja taotlused rahuldamata. (KrTo, kd 194, tl 234 jj)

140. 12. detsembril 2008 esitas Riigiprokuratuur õiguskantslerile taotlused teha Riigikogule KrMS § 378 lg-s 1 nimetatud ettepanek anda nõusolek V. Reiljani ja E. Tuiksoo kohta süüdistusakti koostamiseks (KrTo, kd 195, tl 51 jj).

141. 24. märtsi 2009. a otsustega andis Riigikogu nõusoleku V. Reiljani ja E. Tuiksoo kohta süüdistusakti koostamiseks (KrTo, kd 195, tl 65-66).

142. 31. märtsil 2009 koostas Riigiprokuratuur süüdistusakti, mis samal päeval saadeti Harju Maakohtusse (KrTo, kd 195, tl 82).

(2.) Kohtumenetlus

(a) Menetlus maakohtus

143. 13. mail 2009 toimus Harju Maakohtus eelistung (KoTo, kd 1, tl 285 jj). Pärast kaitsjate esitatud taotluste (15) lahendamist, asus kohus määrama kohtuistungi aega (KoTo, kd 1, tl 293 pöördel jj). Kohus pakkus esimeseks istungiajaks 2. novembril 2009, ent kuna see V. Reiljani kaitsjale ei sobinud, määrati esimene istungipäev 12. novembriks 2009. Prokuratuur esitas ettepanekud kohtulikuks uurimiseks (KoTo, kd 1, tl 294 jj ning 307 jj), paludes erinevateks menetlustoiminguteks planeerida aega järgmiselt: KrMS §-des 285 ja 286 sätestatud menetlustoiminguteks 7 päeva; prokuratuuri taotletud 87 tunnistaja ülekuulamiseks kokku 42 päeva; jälitustoimingute salvestiste uurimiseks 2 nädalat; ekspertiisiakti uurimiseks 3 päeva; kirjaliku materjali vahetuks uurimiseks umbes 1,5 kuud; kohtuvaidluste ettevalmistamiseks ja kohtuvaidluseks 2,5 kuud. Kokkuvõttes pidas prokuratuur võimalikuks arutada kriminaalasi maakohtus ära 7 kuuga, millele lisanduks kaitsjate esitatavate tõendite uurimise aeg. Prokuratuur lähtus arvestusest, et ühes kuus on 20 tööpäeva. K. Kanguri kaitsja, keda toetas ka V. Reiljani kaitsja, leidis, et 5-päevane töönael ei ole mõeldav. V. Reiljani kaitsja märkis, et igal nädalal peab olema ka üks ettevalmistav tööpäev, mil on võimalik kirjutada taotlusi, valmistada ette järgmisteks kohtuistungiteks. Kaitsja tegi ettepaneku, et kohtuistungid võiksid olla planeeritud teisipäevast kuni neljapäevani või siis vähemalt sellise arvestusega, et 3 tööpäeva nädalas, mitte rohkem. Sama seisukohta toetasid ka E. Tuiksoo ja T. Annuse kaitsjad (KoTo, kd 1, tl 295 pöördel-296). Pärast arutelu kohtumenetluse pooltega ja ühele või teisele kaitsjale ebasobivate päevade istungiaegade hulgast välistamist (1.-7. veebruar 2010 ei sobinud V. Reiljani kaitsjale, 3.-12. märts 2010 T. Pedjasaare kaitsjale, 15.-28. märts T. Annuse kaitsjale, 13.-15. aprill 2010 ühelegi kaitsjale kaitsjatele, lisaks jäeti aprillis ja mais üks vaba nädal teiste kohtuasjade jaoks) otsustas maakohus arutada kriminaalasja teisipäeviti, kolmapäeviti ja neljapäeviti algusega kell 10.00 järgmistel kuupäevadel: 12., 17.-19. ja 24.-26. novembril ning 1.-3. ja 8.-10. detsembril 2009; 12.-14., 19.-21., 26.-28. jaanuaril, 9.-11., 16.-18. veebruaril, 6.-8., 20.-22. ja 27.-29. aprillil, 4.-6., 18.-20. ja 25.-27. mail ning 1.-3. juunil 2010 (kokku 49 istungipäeva). Edaspidi otsustati asja arutada samuti teisipäeviti, kolmapäeviti ja neljapäeviti, kuid kohus pidi kuupäevad kindlaks määrama hiljem. Prokuratuuri soovile määrata ära ka järgmised istungiajad, vältimaks sinna teiste asjade planeerimist, vaidlesid vastu nii E. Vettuse, T. Pedjasaare, V. Reiljani kui ka T. Libliku kaitsjad, leides, et sedavõrd pikaks ajaks on raske planeerida. Ka

E. Tuiksoo ja T. Annuse kaitsjad toetasid seda, et istungiaegu ei planeeritaks kauemaks kui aastaks (KoTo, kd 1, tl 297 pöördel - 298 pöördel).

- 144.** 18. mail 2009 jättis Harju Maakohus rahuldamata kaitsjate taotlused süüdistusakti tagastamiseks prokuratuurile (KoTo, kd 1, tl 311 jj).
- 145.** 31. augustil 2009 toimus Harju Maakohtus täiendav eelistung T. Libliku ja E. Vettuse kaitsjate poolt 21. ja 25. mail ning 4. ning 15. juunil 2009 esitatud taotluste, samuti E. Tuiksoo kaitsja ühe varem esitatud taotluse lahendamiseks (KoTo, kd 1, tl 347 jj). Muu hulgas arutati eelistungil taotlusi eraldada T. Liblikut, E. Vettust ja E. Tuiksood puudutav süüdistus menetlemiseks eraldi kriminaalasjadesse, et tagada süüdistatavate õigus asja menetlemisele mõistliku aja jooksul. T. Libliku, E. Vettuse ja E. Tuiksoo kaitsjad tuginesid kriminaalasja eraldamist taotledes kaitsealustele esitatud süüdistuse väikesele mahule ja osalt ka sellele, et puudub kattuvus teistele süüdistatavatele esitatud süüdistusega, mistõttu pole ohtu, et eraldamine rikuks teiste isikute õigusi. K. Kanguri ja V. Reiljani kaitsjad nõustusid kriminaalasja eraldamisega E. Tuiksood puudutavas osas, ent mitte E. Vettust ja T. Liblikut puudutavas osas. Kaitsjad osutasid sellele, et K. Kanguri ja V. Reiljani süüdistus on seotud nii E. Vettuse kui ka T. Libliku süüdistusega ja kriminaalasja eraldamine nende süüdistatavate osas rikuks teiste süüdistatavate kaitseõigust. Muu hulgas peaksid K. Kangur ja V. Reiljan osalema paralleelselt kahes kohtumenetluses, mis käsitlevad sisuliselt sama süüdistust, samuti oleks äärmiselt keeruline nende kahe menetluse paralleelne korraldamine. T. Annuse kaitsja E. Tuiksoo osas kriminaalasja eraldamisele vastu ei vaieldud, leides, et nii eraldamine kui ka eraldamata jätmine on seaduslik ja jättis küsimuse kohtu otsustada. (KoTo, kd 1, tl 348-349) Prokuratuur vaidles eraldamisele vastu kõigi kolme süüdistatava puhul (KoTo, kd 1, tl 350-351).
- 146.** Harju Maakohtu 3. septembri 2009. a määrusega anti kõik süüdistatavad neile esitatud süüdistuses kohtu alla ja määrati kohtuistungil ajad vastavalt 18. mail 2009 eelistungil kokkulepitule (KoTo, kd 1, tl 356-357). Samal kuupäeval tehtud teise määrusega jättis maakohus 31. augusti 2009. a kohtuistungil arutatud kaitsjate taotlused läbi vaatamata või rahuldamata. Kriminaalasjade eraldamata jätmist põhjendas maakohus teiste süüdistatavate õiguste tagamisega (KoTo, kd 1, tl 358 jj).
- 147.** 12. november 2009, 1. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 1 jj). Esmalt lahendas kohus kaitsjate taotlused. Seejärel alustati kohtulikku uurimist. Prokurör kandis ette süüdistuse avakõne, misjärel andsid süüdistatavad ja kaitsjad süüdistuse kohta oma arvamuse. Pärast seda määras maakohus tõendite uurimise järjekorra. Alates esimesest istungipäevast määras kohus iga istungipäeva lõpus ka selle, millistel süüdistatavatel ja kaitsjatel tuleb (millisel kellaajal) järgmisel istungipäeval ilmuda. Nii võimaldas kohus jätta kohtusse ilmumata menetlusosalistel, keda konkreetsel istungil uuritavad tõendid ei puudutanud. Samuti lubati menetlusosalistel lahkuda istungipäeva keskel, kui edaspidi arutatavad küsimused neid ei puudutanud.
- 148.** 17. november 2009, 2. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 69 jj). Esmalt esitas V. Reiljani kaitsja taotluse, et prokuratuur täpsustaks süüdistust ega esitaks ajakirjanduses süütuse presumptsiooni rikkuvaid väiteid. Seejärel arutasid kohtumenetluse pooled korralduslikke küsimusi. Järgnevalt kuulati prokuratuuri taotlusel üle üks tunnistaja. Pärast tunnistaja ülekuulamist, milleks kulus planeeritust vähem aega, taotles prokuratuur, et asutaks avaldama kriminaaltoimikus olevaid tõendeid. Kohus sellega ei nõustunud, leides, et dokumentaalseid tõendeid saab uurida alles pärast seda, kui käsitletava teo osas on tunnistajad üle kuulatud (KoTo, kd 2, tl 83).
- 149.** 18. november 2009, 3. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 95 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 5 tunnistajat.

- 150.** 19. november 2009, 4. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 107 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle üks tunnistaja. Istungipäeva lõpul märkis kohus, et senise ülekuulamistempo jätkudes ei ole võimalik mõistliku aja jooksul kohtuotsuse tegemiseni jõuda. Seetõttu tuleb ühel istungipäeval ülekuulatavate tunnistajate arvu suurendada ja 10. detsembriks 2009 tuleks kõik tunnistajad üle kuulata. Prokuratuur leidis, et see on võimatu. Prokuratuuri hinnangul võiks menetlust kiirendada tunnistajate ülekuulamise vahel kirjalikke tõendeid avaldades. Kohus määras, et alates detsembrikuust tuleb tihendada tunnistajate ülekuulamise ajakava: ennelõunal kuulata üle 10-12 tunnistajat, pärastlõunal 5-6 tunnistajat. Ühtlasi teatas kohus, et 25. novembril 2009 planeeritud kohtuistungit ei toimu, sest üks rahvakohtunik peab viibima tööülesannete täitmisel väljaspool kohtumaja.
- 151.** 24. november 2009, 5. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 129 jj). Kohtuistungi alguses arutati korralduslikke küsimusi. Prokuratuur esitas taotluse, et tal lubataks esitada omapoolseid tõendeid, sh kriminaaltoimikus olevaid kirjalikke tõendeid enda valitud järjekorras. Kohus leidis, et kõigepealt tuleks üle kuulata tunnistajad ja alles siis uurida kirjalikke tõendeid. Prokuratuur ja kaitsjad peavad kokku leppima detsembrikuu tunnistajate ülekuulamise ajakava. Tunnistajate ülekuulamise ajakava tuleb tihendada. Järgnevalt kuulati prokuratuuri taotlusel üle 3 tunnistajat.
- 152.** 26. november 2009, 6. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 143 jj). Istungile ei ilmunud E. Vettus, kes oli haigestunud. Prokuratuuri taotlusel kuulati üle üks tunnistaja küsimustes, mis ei puudutanud E. Vettust. Istungi lõpus vaidlesid pooled menetluse edasise korraldamisega seotud küsimuste üle.
- 153.** 1. detsember 2009, 7. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 172 jj). T. Pedjasaare kaitsja haigestumise tõttu istungile ei ilmunud, samuti puudus T. Pedjasaar ise. Nende menetlusosaliste puudumise tõttu jäi üle kuulamata üks kohtusse kutsutud tunnistaja. Kohus otsustas nõuda T. Pedjasaare kaitsjalt asenduskaitsja määramist järgmiseks istungipäevaks. Kohtuistung jätkus kell 13.00, mil kuulati prokuratuuri taotlusel üle kolm tunnistajat. Pärast tunnistajate ülekuulamist ja täiendavat korralduslike küsimuste arutelu, otsustas kohus prokuratuuri ettepanekul ja kaitsjate nõusolekul asuda avaldama kriminaaltoimikus olevaid kirjalikke tõendeid. Kaitsjad taotlesid, et prokuratuur näitaks iga avaldatava dokumendi puhul ära, kuidas see süüdistusega haakub ja mida sellega tõendada soovitakse. Prokuratuur vaidles sellele vastu, leides, et tõendite analüüs tuleb esitada kohtuvaidluses (KoTo, kd 2, tl 180-184).
- 154.** 2. detsember 2009, 8. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 186 jj). Istungile ei ilmunud E. Vettus, kes oli haigestunud. Seetõttu jäi ära kella 10-13-ni planeeritud 4 tunnistaja ülekuulamine. Kohtuistung jätkus 13.33 prokuratuuri taotlusel tunnistaja ülekuulamisega. Pärast ülekuulamist taotles prokuratuur istungi jätkamist kirjalike tõendite avaldamisega, millele eelnes kaitsjate ja prokuröride diskussioon küsimuses, kas ja kui, siis millisel määral peab prokuratuur tõendit avaldades põhjendama selle seost tõendamiseseme asjaoludega. Kohus otsustas prokuratuuri taotluse dokumentide avaldamiseks rahuldada. Samuti määras kohus, et prokuratuur peab dokumente avaldades ära nimetama toimiku ja toimikulehe numbri, avaldatava dokumendi sisu lühikokkuvõtte, näidates ära, kas avaldatav dokument on tõend süüdistuse kinnitamiseks või mitte. Seejärel asus kohus prokuratuuri taotlusel kriminaaltoimiku materjale avaldama. Istungipäeva lõpus tegi T. Annuse kaitsja ettepaneku toimetada dokumentide avaldamine selliselt, et prokurörid esitavad nimekirja toimiku lehtedest, mida nad avaldada soovivad, kaitsjad vaatavad need üle ja annavad oma arvamuse. Senisel kohtusaalis toimival ühislugemisel kaitsja mõtet ei näinud. Prokuratuur vaidles kaitsja ettepanekule vastu, põhjendades seda sellega, et tõend peab kohtusaalis kõlama ja kui seda pole tehtud, võib

kõrgema astme kohus teha sellekohase etteheite. Kohus määras, et pooled otsustavad omavahel tõendite uurimise jätkamise korra ja teevad kohtule selle kohta ettepaneku.

- 155.** 3. detsember 2009, 9. istungipäev (KrTo, kd 2, tl 200 jj). Esmalt kuulati prokuratuuri taotlusel üle üks tunnistaja. Seejärel avaldati prokuratuuri taotlusel kriminaaltoimiku materjale.
- 156.** 8. detsember 2009, 10. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 229 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 5 tunnistajat. Üle jäi kuulamata üks tunnistaja, kes ei ilmunud kohtusse. Järgnevalt arutasid pooled selle üle, kas haiguse tõttu kohtuistungilt puuduva E. Vettuse ja tema kaitsja osavõtuta on võimalik üle kuulata tunnistaja M. Pork. Prokuratuur pidas seda võimalikuks, kaitsjad mitte. Kohus otsustas jätta tunnistaja sel istungipäeval üle kuulamata. Seejärel arutasid pooled edasist töökorraldust, eeskätt küsimust, kuidas tagada, et süüdistatavad ja kaitsjad ei peaks viibima kohtuistungil sel ajal, mil ei käsitleta konkreetset süüdistatavat puudutavaid tõendeid, samuti seda, kas jaanuarikuust alates peaksid kõik kaitsjad ja süüdistatavad kogu aeg istungisaalis viibima (KoTo, kd 2, tl 247p-249p). T. Annuse ja V. Reiljani kaitsjad esitasid kohtule kirjalikult taotlused dokumentaalsete tõendite avaldamise viisi muutmiseks selliselt, et prokuratuuri kohustataks põhjendama iga avaldatava tõendi juures, miks tõend on asjakohane ja millist tõendamiseseme asjaolu sellega tõendada soovitakse (KoTo, kd 2, tl 252 jj).
- 157.** 9. detsember 2009, 11. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 266 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle kaks tunnistajat. Kolmandat tunnistajat ei olnud võimalik sel päeval üle kuulata E. Vettuse haiguse tõttu. Prokuratuur taotles istungi jätkamist A. T. arvuti kõvaketta vaatlusprotokolli avaldamisega. T. Annuse kaitsja märkis, et ta ei vaidlusta tõendite avaldamist, kuid vaidlustab senist avaldamise viisi. Esiteks tuleb esitada põhistused tõendi asjakohasuse kohta ja teiseks näidata, kuidas ja millises episoodis soovitakse seda kasutada konkreetse süüdistatava vastu ja millise konkreetse süüdistuses nimetatud asjaolu tõendamiseks. Ei piisa vaid üldsõnalistest selgitustest. Sellele järgnes prokuratuuri ja kaitsjate vaidlus küsimuses, kuivõrd üksikasjalikult tuleb prokuratuuril iga avaldatava dokumendi puhul selgitada dokumendi seotust süüdistuse sisuga. T. Annuse kaitsja arvamusega sarnast seisukohta väljendasid ka istungil viibinud V. Reiljani ja K. Kanguri kaitsjad. Kohus leidis, et prokuratuuril tuleks lähtuda V. Reiljani ja T. Annuse 8. detsembri 2009. a taotluste seisukohtadest ja iga süüdistatava puhul peaks välja tooma, millise tõendiga selle süüdistatava süü tõendatud on. Prokurörid vaidlesid sellele vastu, leides, et nad on senini piisavalt selgitanud, kuidas avaldatav vaatlusprotokoll süüdistuses toodud asjaolusid tõendab ja miks see tõend kriminaalasjas tähtis on. Samuti väljendas prokuratuur seisukohta, et kohtuliku uurimise käigus tulebki avada üksnes tõendi sisu - see ette lugeda või näidata. V. Reiljani, T. Annuse ja K. Kanguri kaitsjad prokuratuuriga ei nõustunud, leides, et tõendi tähenduse avamine peab toimuma juba kohtulikul uurimisel, mitte alles kohtuvaidluses, ja et juba kohtulikul uurimisel tuleb iga tõendi puhul selgitada, millise süüdistuse-episoodiga see seotud on ja millist asjaolu sellega tõendada soovitakse. Kohus jättis prokuratuuri taotluse A. T. arvuti kõvaketta vaatlusprotokolli ja selle lisade uurimise jätkamiseks rahuldamata. Ühtlasi määras kohus, et esmalt tuleb kõik prokuratuuri taotletud tunnistajad üle kuulata, seejärel kutsutakse kõik süüdistatavad ja süüdistatavate kaitsjad kohtuistungile ja hakatakse kirjalikke tõendeid avaldama. Prokuratuur märkis, et nende plaani kohaselt pidanuks pärast tunnistajate ülekuulamist algama jälitustegevusega seotud tõendite uurimine. Prokuratuur leidis, et kirjalike tõendite uurimise edasilükkamine võib osutuda menetlusökonoomiat rikkuvaks, kuna pole teada, kas ja kui palju isikuid võib haigestuda, mis tooks kaasa istungite ärajäämise. Kohus asus seisukohale, et 12. jaanuari 2010. a toimuvale kohtuistungile tuleb kutsuda kõik süüdistatavad ja nende kaitsjad. Ühtlasi lubas kohus prokuratuuril planeerida üheks istungipäevaks vähem kui 10 tunnistajat, kui on alust arvata, et tunnistajate ülekuulamine võtab kauem aega. Pärast vaheaega kuulati prokuratuuri taotlusel üle 4 tunnistajat.

- 158.** 10. detsember 2009, 12. istungipäev (KoTo, kd 2, tl 287 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 6 tunnistajat. Istungipäeva lõpul arutati korralduslikke küsimusi. Prokuratuur esitas taotluse, et kohus kontrolliks jälitustegevuse seaduslikkust enne seda, kui hakatakse uurima jälitustoimingutega kogutud tõendeid.
- 159.** 12. jaanuar 2010, 13. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 4 jj). E. Vettus puudus haiguse tõttu kohtuistungilt, tema kaitsja ei ilmunud samuti istungipäeva alguseks kohtusse, ehkki pidi kohal viibima. E. Tuiksoo kaitsja R. Laus esitas taotluse muuta tunnistajate ülekuulamise ajakava, sest ta viibib 5.-15. jaanuarini 2010 puhkusel. Kaitsja palus viia E. Tuiksood puudutavate tunnistajate ülekuulamine jaanuari lõppu või veebruari. Kaitsja ei pidanud võimalikuks, et E. Vettust kaitseb kaaskaitsja V. Särgava, sest viimane osaleb menetluses üksnes abistavas rollis. Prokuratuur vaidles kaitsjale vastu, viidates mh sellele, et jaanuarikuised istungiajad olid E. Tuiksoo kaitsjatele teada ja et varem on kaitsja osutanud üksnes E. Tuiksoo jaanuarikuisele komandeeringule, mitte aga enda puhkusele. Kuna V. Särgava on ka varem üksinda E. Tuiksood kaitsnud, suudab ta seda teha ka kahel päeval jaanuaris, mil toimub E. Tuiksoo süüdistust puudutavate tunnistajate ülekuulamine. 17 tunnistaja kohtusse kutsumise aja muutmine R. Lausi puhkuse tõttu on ebamõistlikult keerukas. E. Tuiksoo avaldas soovi, et tunnistajate ülekuulamisel viibiks tema kaitsjana R. Laus. Kohus määras, et R. Lausil on objektiivne põhjus kohtuistungile mitte tulla. 19. ja 20. jaanuariks 2010 planeeritud 17 tunnistajat kuulatakse üle 28. jaanuaril ja 10. veebruaril. Järgnevalt kuulati 12. jaanuari 2010. a istungipäeval prokuratuuri taotlusel üle 8 tunnistajat.
- 160.** 13. jaanuar 2010, 14. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 25 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle kolm tunnistajat. Pärast seda arutati kaitsjate taotlusi, mis puudutasid dokumentaalsete tõendite avaldamise korda. Toimus pikem diskussioon kaitsjate ja prokuratuuri vahel. Kaitsjad leidsid kokkuvõtlikult, et prokuratuur peaks iga avaldatava tõendi puhul selgitama, millise süüdistatava millise süüdistuse millist asjaolu sellega tõendada soovitakse. Prokuratuur leidis, et avaldamine on tõendi sisu suuline esitamine, mitte aga analüüsimine, millisel viisil, kuidas on sellega põhjendatud ja tõendatud süüdistus. Samas kinnitas prokuratuur, et selleks, et tõendit avaldada, seotakse see ära konkreetse süüdistusega ja tagatakse, et need isikud, kellele esitatud süüdistust tõend puudutab, on kohtuistungil kohal. Kohus vaidlusaluses küsimuses ühest seisukohta ei võtnud, määrares vaid, et 19. ja 20. jaanuari istungipäevadel jätkatakse dokumentaalsete tõendite avaldamist. 14. jaanuariks 2010 planeeritud kohtuistungi jättis kohus ära, sest sel päeval oli Riigikohtu 90. aastapäev ja kõik kohtunikud olid kutsutud Riigikohtu esimehe vastuvõtule (KoTo, kd 3, tl 46 pöördel).
- 161.** 19. jaanuar 2010, 15. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 60 jj). Esmalt arutati korralduslikke küsimusi. Muu hulgas teatas K. Kanguri kaitsja M. Mugu, et ei saa viibida kohtus 19. jaanuari pärastlõunal ega 20. jaanuaril. Varasema ajakava alusel ei saanud ta arvestada, et sel ajal toimub dokumentaalsete tõendite uurimine ja et K. Kanguril ning tema kaitsjatel on vaja kohtus olla. Prokuratuur vaidles kaitsja taotlusele vastu, märkides, et 12. jaanuaril ilmnis, et seoses E. Tuiksoo kaitsja puhkusega toimub ajakavas muudatus, ja 13. jaanuaril määras kohus, et 19. ja 20. jaanuaril avaldab ta dokumentaalsed tõendid. Kohtumenetlust juhib kohus. K. Kanguril on kolm kaitsjat, taotlusest jääb arusaamatuks, miks K. Kangur ega ükski tema kolmest kaitsjast ei saa kohtuistungil viibida. Kohus märkis, et 13. jaanuari määrusele jätkata 19. ja 20. jaanuaril dokumentaalsete tõendite avaldamisega vastuväiteid ei esitatud, kuid leidis, et 19. jaanuari pärastlõunal ja 20. jaanuaril tuleb istung ära jätta. Pärast jätkas kohus kriminaaltoimikus olevate dokumentide avaldamist prokuratuuri taotlusel.
- 162.** 21. jaanuar 2010, 16. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 84 jj). Jätkati kriminaaltoimikus olevate dokumentide avaldamist prokuratuuri taotlusel. Istungipäeva lõpus käsitleti korralduslikke

küsimusi. Muu hulgas taotles prokuratuur uute istungiaegade planeerimist ja määramist 3. juunile 2010 järgnevas ajaks. Kohus määras, et veebruarikuus toimuvad kohtuistungid 9., 16., 17. ja 18. kuupäeval. 10.-11. veebruaril istungeid ei toimu, andmaks kaitsjatele aega taotluste esitamiseks seoses jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolliga. 11. veebruaril viibib kohtunik Riigikohtus. Samuti määras kohus, et 16. veebruari 2010. a istungil, kuhu peavad ilmuma kõik süüdistatavad ja kaitsjad, arutatakse kaitsjate taotlusi, mis on seotud jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolliga ja mis tuleb esitada hiljemalt 10. veebruariks. Lisaks määras kohus, et 16. veebruaril 2010 planeeritakse istungite ajakava 3. juunile 2010 järgneva perioodi kohta.

- 163.** 26. jaanuar 2010, 17. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 101 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 8 tunnistajat.
- 164.** 27. jaanuar 2010, 18. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 117 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 10 tunnistajat.
- 165.** 28. jaanuar 2010, 19. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 147 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 8 tunnistajat.
- 166.** 9. veebruar 2010, 20. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 172 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle 8 tunnistajat.
- 167.** 16. veebruar 2010, 21. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 298 jj). Istungipäeva algul käsitleti uute istungiaegade määramist pärast 3. juunit 2010, arvestades mh T. Annuse ja V. Reiljani kaitsjate seotust teise mahuka kriminaalasjaga, milles pidi lähiajal algama istungiaegade planeerimine. T. Pedjasaare ja T. Annuse kaitsjad leidsid, et täiendavate istungiaegade planeerimine oleks ennatlik ja seda võiks vajadusel teha maikuus. Kohus pakkus pooltele võimalust alustada uute istungiaegade planeerimist 1. septembrist 2010. Mitmele kaitsjale see ei sobinud. Kohtumenetluse pooled leidsid, et enne 28. septembrit 2010 ei ole võimalik uusi istungiaegu määrata. Prokuratuuri ettepanekule määrata kindlaks kogu oktoobrikuu istungipäevad vaidles vastu V. Reiljani kaitsja, märkides: "Me ei saa nüüd niimoodi teha, et me kogu aeg määrame ainult seda asja. Me peame jätma ka selliseid perioode, kus kaitsjatel on võimalik oma teiste seotud asjadega tegeleda." Kohus määras kokkuleppel pooltega uued istungiajad järgmisteks päevadeks: 28.-29. september ja 5.-7. ning 12.-14. oktoober 2010. Ühtlasi avaldas kohus lootust, et selleks ajaks on kohtuvaidlused lõppenud. Järgnevalt käsitleti kohtuistungil T. Annuse, E. Tuiksoo, K. Kanguri, V. Reiljani ja T. Libliku ning T. Pedjasaare taotlusi jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks. Arutati, kuidas peaks jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll toimuma. Kaitsjad esitasid taotlused mõnede süüdistatavate suhtes kohaldatud elukohast lahkumise keelu tühistamiseks.
- 168.** 17. veebruar 2010, 22. istungipäev (KoTo, kd 3, tl 325 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle üks tunnistaja. Samal päeval tehtud määrusega tühistas Harju Maakohus K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare, E. Vettuse ja T. Libliku suhtes tõkendina kohaldatud elukohast lahkumise keelu (KoTo, kd 3, tl 336).
- 169.** 6. aprill 2010, 23. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 39 jj). Seoses jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolliga selgitas kohus pooltele järgmist: "[K]ohtunik käis Kaitsepolitseiametis toimikuid vaatamas. Toimikud on kohtuniku käes, kohus ei ole jõudnud neid läbi vaadata, kui kohtunik vaatab need toimikud läbi, siis arutame neid asju kohtuistungil edasi, olete nõus sellega. On neli mahukat toimikut üle vaadata." Prokuratuur leidis, et enne kui asuda jälitustegevusega kogutud tõendeid uurima, oleks vaja kohtu seisukohta, kas üks või teine uuritav jälitusprotokoll kajastab teavet, mis on kogutud seaduslikult. V. Reiljani kaitsja väljendas samasugust arvamust ja leidis,

et kohtu seisukoha kujundamiseni võiks jätkata kirjalike tõendite avaldamisega. Teised kaitsjad olid sellega nõus. Prokuratuur vaidles ettepanekule vastu, märkides, et varem paika pandud tõendite uurimise järjekorra kohaselt pidi toimuma jälitustegevusega kogutud tõendite seaduslikkuse kontroll ja uurimine, millega prokuratuur on ka arvestanud. Seepeale avaldas kohus, et "jälitustegevuseks väljaantud load on antud vastavalt jälitustegevuse seadusele. Nii eeluurimise kohtuniku poolt kui ka prokuratuuri poolt väljaantud load on seaduslikul alusel välja antud. Kohus leiab, et ei ole takistusi, miks ei saaks alustada jälitusprotokollide uurimist. Kohtu arvates saaks hakata uurima jälitusprotokolle alustades protokollide uurimist 3.-ndast köitest." Sellele järgnes pikem arutelu, mille käigus kaitsjad viitasid oma varasematele kirjalikele taotlustele, mis puudutasid jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli, mh taotlusele võimaldada süüdistatavatel ja kaitsjatel tutvuda vähemalt teatud osaga jälitustoimiku materjalidest, samuti taotlusele nõuda välja logifailid pealtkuulatud telefonikõnede kohta. Arutati jälitustegevuse seaduslikkuse edasist kontrolli. Maakohus lükkas kaitsjate taotluste kohta seisukoha kujundamiseks kriminaalasja arutamise edasi 20. aprilliks 2010.

- 170.** 7. aprillil 2010 tegi kriminaalasja arutava kohtukoosseisu eesistuja Valeri Lõõnik ainuisikuliselt määruse, millega otsustas osaliselt rahuldada kaitsjate taotlused jälitustoimingute dokumentidega tutvumiseks ja lubada neil tutvuda "piirangutega märgitud dokumentidega". Sama määrusega otsustas kohtunik välja nõuda logifailid, tõdedes, et kohtu ja prokuratuuri load jälitustoimingute tegemiseks olid seaduslikud, jälitustoimingute proportsionaalsust hindab kohus aga otsuses (KoTo, kd 4, tl 47-48).
- 171.** 16. aprillil 2010 tegi kriminaalasja arutav kohtukoosseis tervikuna määruse, millega tühistas kohtuniku 7. aprilli 2010. a määruse osas, millega anti kaitsjatele luba jälitustoimiku materjalidega tutvumiseks. Kaitsjate taotlused jäeti rahuldamata. Määruse põhjustes märgiti, et 7. aprilli 2010. a määrus on mitmeti mõistetu ja et tegelikult ei pidanud kohus selles silmas juurdepääsupiiranguga dokumente, vaid dokumente, millelt oli märke "piiratud" kustutatud (KoTo, kd 4, tl 47-53). Maakohtu selle määruse peale esitasid V. Reiljani, T. Annuse ja K. Kanguri kaitsjad määruskaebused, mis Tallinna Ringkonnakohtu 12. mai 2010. a määrusega jäeti läbi vaatamata, sest KrMS § 385 p 16 kohaselt ei saa kohtumenetluses kohtumenetluse poole taotluse lahendamise määruse peale määruskaebust esitada. Ringkonnakohtu määruse peale esitatud kaitsjate määruskaebused jättis Riigikohus oma 21. juuli 2010. a määrusega menetlusse võtmata (KoTo, nummerdamata lisaköide).
- 172.** 20. aprill 2010, 24. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 79 jj). Kohus selgitas pooltele 7. ja 16. aprilli 2010. a määruste tegemise asjaolusid. Järgnevalt arutati istungipäeva lõpuni T. Annuse ja V. Reiljani kaitsjate taotlusi, mis olid seotud maakohtu 7. ja 16. aprilli määrustega, samuti jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli ja logifailide väljanõudmisega seotud küsimusi. Kohus otsustas, et kõigepealt nõuab ta ise logifailid välja ning uurib neid ja seejärel otsustab, kas neid ka pooltele tutvustada või mitte. Kaitsjad taotlesid, et seni, kuni toimub jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll, jätkataks teiste tõendite uurimist. Prokuratuur nõustus sellega.
- 173.** 21. aprill 2010, 25. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 92 jj). Jätkus kriminaaltoimiku materjalide avaldamine prokuratuuri taotlusel. Kirjalike tõendite avaldamise vahepeal selgitas kohus tulemusi, milleni ta on jõudnud jälitustegevuse seaduslikkust kontrollides. Kohus kinnitas, et Kaitsepolitsei amet kasutab pealtkuulamiseks rahvusvaheliselt sertifitseeritud süsteemi ja selle puhul ei ole võltsingud võimalikud. Kõik pealtkuulatud kõned on täies mahus salvestatud ja salvestistelt nähtub sekundilise täpsusega ka kõnede pealtkuulamise kellaeg ja kestus. Kriminaaltoimikutes olevad stenogrammid langevad salvestistega täielikult kokku, ehkki salvestised on pikemad. Kaitsjate soovil võidakse kuulata ka salvestiste osi, mida pole protokollis

kantud. Toimus poolte diskussioon. Kohus määras, et logifailide kohta kutsutakse kohtuistungile selgitusi andma nii Kaitsepolitseiamet kui ka sõltumatu sideoperaatorfirma spetsialist.

- 174.** 27. aprill 2010, 27. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 154). Kuulati üle kohtu poolt spetsialistina kutsutud AS-i EMT töötaja A. Õ. ja Kaitsepolitseiameti töötaja J. K., selgitamaks logifailide ja Kaitsepolitseiameti keskse pealtkuulamissüsteemiga seotud tehnilisi küsimusi. Kohus märkis, et pärast spetsialistide äraakuulamist on ta jõudnud järeldusele, et kohtul puudub vajadus ja õiguslik alus logifailide väljanõudmiseks. Kaitsjate sellekohase taotluse jättis kohus rahuldamata. Seepeale esitasid T. Annuse ja V. Reiljani kaitsjad uuesti taotluse logifailide väljanõudmiseks, samuti taotlesid kaitsjad, et neil võimaldataks kohtusse kutsuda oma spetsialist, sest varem üle kuulatud spetsialistide ütlustes olid kaitsjate hinnangul vastuolud. Ülejäänud kaitsjad toetasid neid taotlusi. Kohus otsustas tutvuda Riigiprokuratuuris oleva kriminaalasjaga, mis puudutas osa logifailide kaotsiminekut, samuti kuulata ära kaitsjate kutsutava spetsialisti ja seejärel otsustada lõplikult, kas nõuda logifailid välja või mitte.
- 175.** 4. mai 2010, 28. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 190 jj). Logifailidega seotud temaatika täiendavaks selgitamiseks kuulati tunnistajana üle kaitsjate kutsutud spetsialist K. L. Pärast seda taotles T. Annuse kaitsja uuesti logifailide väljanõudmist ja kõigi ülejäänud süüdistatavate kaitsjad toetasid seda taotlust. Prokuratuur vaidles taotlusele vastu. Sellele järgnes poolte diskussioon. Pärast seda vaidlesid pooled pikalt selle üle, kas kohtu käsutuses olevaid materjale lõpetatud kriminaalasjas, mis puudutas osa logifailide kaotsiminekut, tuleb kõigile seda soovivatele menetlusosalistele tutvustada või mitte. Kohus selgitas, et jätab jõusse 16. aprilli 2010 määruse punkti selle kohta, et logifailid tuleb välja nõuda. Selle määruse peale on T. Annuse, V. Reiljani ja K. Kanguri kaitsjad esitanud määruskaebused, mis on ringkonnakohtus. Pärast seda avaldas prokuratuur soovi alustada jälitustoimingutega kogutud tõendite uurimist, juhtides tähelepanu sellele, et jälitustoimingute seaduslikkuse kontroll on kestnud juba veebruarikuust ja jätkuvalt oodatakse kohtu seisukohta. Kaitsjad vaidlesid sellele vastu, leides, et enne tuleb uurida logifaile. Järgnes pikem diskussioon poolte vahel. Kohus otsustas, et jälitustoimingutega kogutud tõendeid ei saa hakata avaldama enne, kui on logifailid kohtu käsutuses ja need on ära kontrollitud. Samuti leidis kohus, et laekumata on ringkonnakohtu määrus maakohtu 16. aprilli 2010. a määrusele esitatud määruskaebuste kohta. Prokuratuur märkis, et ringkonnakohtu lahendi äraootamine pole vajalik, sest ringkonnakohus ei ole maakohtu määruse täitmist peatanud. V. Reiljani kaitsja vaidles prokuratuurile vastu, leides, et määruskaebemenetluse tulemus on vaja ära oodata. Kohtu määramisel jätkati kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel. T. Pedjasaare kaitsja esitas kohtule taotluse, et enne K. Kanguri arvuti kõvaketta koopialt leitud dokumentide vaatlusprotokolli lisade avaldamist kontrollitaks kõvaketta koopiat identsust. Vastasel korral puudub võimalus kontrollida tõendite päritolu. Seda taotlust toetas ka K. Kanguri kaitsja. Kohus rahuldab taotluse ja katkestas arvuti kõvakettalt välja trükitud kirjalike tõendite uurimise.
- 176.** 5. mai 2010, 29. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 235 jj). Jätkus kriminaaltoimikus olevate dokumentaalsete tõendite avaldamine prokuratuuri taotlusel. Avaldati tõendeid, mis ei pärinenud elektroonilistelt andmekandjatelt.
- 177.** 6. mai 2010, 30. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 250 jj). Jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine prokuratuuri taotlusel.
- 178.** 18. mai 2010, 31. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 265 jj). T. Pedjasaare kaitsja taotlusel ilmus kohtusse Kaitsepolitseiameti IT-töötaja, kes hakkas uuritavate dokumentide päritolukohaks oleva arvuti kõvaketta koopialt seinale kuvama kõvaketta sisu, et näidata, kas kõvaketta koopial on olemas need materjalid, mis on kriminaalasja toimikus. T. Pedjasaare kaitsja esitas mitu

taotlust demonstreeritava kõvaketta koopia autentsuse kontrollimiseks. Teda toetasid ka K. Kanguri ja T. Annuse kaitsjad. Kaitsjate taotlusel tuvastati kõvaketta koopia *hash*-väärtus (räsiväärtus). See ei langenud kokku vaatlusprotokollis toodud kõvaketta koopia identifitseerimisnumbriga. IT-spetsialist selgitas, et erinevus võib olla tingitud kõvaketta vahepealsest vaatlemisest. Toimus pikem diskussioon kõvaketta autentsuse üle. Kohus määras, et kohtusse tuuakse samast kõvakettast tehtud puutumatu koopia, mida ei ole vaadeldud, ja lõpetas istungi.

- 179.** 19. mai 2010, 32. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 283 jj). Uuriti K. Kanguri arvuti kõvakettast tehtud puutumatut koopiat, tuvastati kõvaketta räsiväärtust. Ilmnes, et kõvaketta räsiväärtus langeb kokku kõvaketta vaatlusprotokollis oleva räsiväärtusega. Kohus määras jätkata dokumentide avaldamisega. Alates sellest istungist toimus elektroonilistele andmekandjatele pärinevate tõendite avaldamine IT-spetsialisti juuresolekul. Poolte taotlusel avati toimikus olevate väljatrükkide aluseks olevad failid elektroonilisel andmekandjal ja kuvati ekraanile (nt e-kirjade manused). Kohtuistung jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega prokuratuuri taotlusel.
- 180.** 25. mai 2010, 34. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 330 jj). Istungipäeva algul otsustati T. Pedjasaare kaitsja taotlusel, et 26. mai 2010. a istung jääb e-toimiku konverentsi tõttu ära. Kohus jätkas kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel.
- 181.** 27. mai 2010, 35. istungipäev (KoTo, kd 4, tl 356 jj). Jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine prokuratuuri taotlusel. T. Pedjasaare kaitsja taotlusel ja V. Reiljani, K. Kanguri ja T. Annuse kaitsjate toetusel otsustas kohus 3. juuniks 2010 planeeritud istungi advokatuuri õppepäeva tõttu ära jätta.
- 182.** 1. juuni 2010, 36. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 2 jj). Istungipäeva alguses planeeriti uusi istungiaegu 2010. a sügiseks. Mitmed kohtu pakutud ajad ühele või teisele poolele ei sobinud, sest samaks ajaks olid juba planeeritud teised kohtumenetlused või muud töökohustused. Kohus määras pooltega kokkuleppel täiendavateks istungiaegadeks 1., 2., 7., 8., 9., 14., 15., ja 16. detsembri 2010. Seejärel jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine prokuratuuri taotlusel. Kaitsjate poolt varasemal kohtuistungil esitatud taotluse alusel kontrolliti läbiotsimisel ära võetud ja turvaploommidega kokku köidetud originaaldokumente.
- 183.** 2. juuni 2010, 37. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 24 jj). Esmalt toimus U. U. arvuti kõvaketta puutumatu koopia identifitseerimine (räsiväärtuse kontroll), kohus teavitas pooli Elisa Eesti AS-ist saadud vastusest kohtu poolt nõutud logifailide puudumise kohta. Pärast kõvaketta identifitseerimist jätkas kohus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel. Kohtu ettepanekul leppisid pooled kokku uued kohtuistungi ajad. Kohus teatas, et aasta lõpuni on määratud 16 istungipäeva ja sellest võiks kohtuvaidluseni piisata. Prokuratuur taotles istungipäevade määramist ajavaruga, millele T. Pedjasaare kaitsja vastu vaidles. Prokuratuur palus ka kaitsjatel teatada, kui kaua nad planeerivad enda esitatavate tõendite uurimiseks. Kaitsjad selget prognoosi ei esitanud. Mitu kohtu poolt 2011. a jaanuariks, veebruariks või märtsiks pakutud istungiaega ei sobinud V. Reiljani või T. Annuse kaitsjatele, seda kas teiste kohtumenetluste või välisreiside tõttu. Samuti teatas V. Reiljani kaitsja, et on teise kriminaalasjaga hõivatud 2.-20. maini 2011. Kohus määras uued istungipäevad 8.-10. ja 15.-17. veebruariks ning 12.-14., 19.-20. ja 26.-28. aprilliks 2011. T. Pedjasaare kaitsja palus, et aegade planeerimine lõpetataks. Kohus avaldas arvamust, et kui aprilliks jõuab kohtulik uurimine lõpule, võiks juuniks 2011 planeerida kohtuvaidlusi.

- 184.** 2. juunil 2010 edastas AS EMT Harju Maakohtule viimase nõutud logifailid säilinud mahus (KoTo, kd 5, tl 47).
- 185.** 28. september 2010, 38. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 120 jj). Kohtuistungilt puudus K. Kangur, kes oli haigestunud. Seetõttu planeeritud uurimistoiminguid ei tehtud. Kohus võttis kriminaalasja juurde V. Reiljani, T. Annuse ja E. Vettuse kaitsjate kirjalikud taotlused.
- 186.** 5. oktoobril 2010 lükkas maakohus K. Kanguri haigestumise tõttu edasi 5.-7. oktoobriks 2010 planeeritud kohtuliku arutamise (KoTo, kd 5, tl 145).
- 187.** 12. oktoober 2010, 39. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 156 jj). Istungi algus lükati kella 14-ks, sest kohtusaali helisalvestustehnika oli korrast ära. E. Vettuse kaitsja oli haigestunud, mistõttu E. Vettust puudutavaid tõendeid ei olnud võimalik uurida. Prokuratuur taotles kohtuliku uurimise jätkamist jälitustegevusega kogutud tõendite uurimisega. Seejärel arutati T. Annuse ja V. Reiljani kaitsjate täiendavaid taotlusi, mis puudutasid jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli. Maakohus kandis ette oma seisukoha jälitustegevusega kogutud tõendite kõlblikkuse kontrolli kohta, märkides, et KrMS § 110 nõuete järgimist ja jälitustoimingute proportsionaalsust saab ta hinnata alles kohtuotsuses, olles eelnevalt ära kuulanud prokuratuuri ja kaitsjate argumendid. Kohus jättis kaitsjate taotlused rahuldamata ja määras, et kohtulikku uurimist jätkatakse jälitusprotokollide uurimisega. Sellele järgnes poolte diskussioon küsimuses, kuidas peab avaldamine toimuma. Kohus võttis selle kohta seisukoha. Sedastati, et järgmisel päeval jääb istung ära, sest T. Pedjasaare ja E. Tuiksoo kaitsjad viibivad teises kriminaalasjas Riigikohtu istungil ja K. Kanguri kaitsjal on samuti mõjuv põhjus istungile mitte tulla. K. Kangur ei nõustunud sellega, et teda kaitseks järgmise päeva istungil üksnes S. Soolo. Kohus tegi ettepaneku leida novembrikuusse uued istungiajad. Prokuratuur oli sellega nõus, ent V. Reiljani kaitsja avaldas, et tal on kõik ajad kinni. Järgnevalt alustati jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel.
- 188.** 14. oktoober 2010, 40. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 172). Jätkati jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel.
- 189.** 1. detsember 2010, 41. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 208 jj). Jätkati jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel.
- 190.** 2. detsember 2010, 42. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 233 jj). Jätkati jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamist prokuratuuri taotlusel ja sellega jõuti ka lõpule. Kohtuistung jätkus muude kriminaaltoimiku materjalide avaldamisega prokuratuuri taotlusel.
- 191.** 7. detsember 2010, 43. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 266 jj). Lähedase haigestumise tõttu ei ilmunud kohtuistungile süüdistatav T. Pedjasaar, teavitades kohut, et ei saa kohtuistungile ilmuda ka järgmisel ja ülejärgmisel planeeritud istungipäeval. Kuna tõendid, mida prokurörid soovisid avaldada, puudutasid ka T. Pedjasaarele esitatud süüdistust, lükati kohtulik arutamine edasi. Järgmisel istungipäeval plaaniti siiski üle kuulata üks tunnistaja, kelle ütlused ei olnud seotud T. Pedjasaare süüdistusega.
- 192.** 8. detsember 2010, 44. istungipäev (KoTo, kd 5, tl 270 jj). Prokuratuuri taotlusel kuulati üle üks tunnistaja.
- 193.** 14. detsember 2010, 45. istungipäev (KoTo, kd 105, tl 287 jj). Kohtuistungile jäi ilmunuta süüdistatav T. Pedjasaar, olles esitanud kohtule tõendi, et ei saa lähedase isiku haiguse tõttu ei sel ega ka kahel järgmisel planeeritud istungipäeval (15. ja 16. detsember 2010)

kohtumenetluses osaleda. Ära jäänud istungite pärast leppisid pooled kokku uutes istungipäevades. Mitu kohtu pakutud istungiaega ei sobinud V. Reiljani, T. Annuse, K. Kanguri, T. Libliku ja T. Pedjasaare kaitsjatele eeskätt hõivatuse tõttu teiste kohtuistungitega. Mõni pakutud päevadest ei sobinud ka prokuratuurile. Kokkuleppel pooltega määras kohus täiendavad istungipäevad 14., 21. (võimalusel) ja 31. jaanuariks, 18. veebruariks ning 15. aprilliks 2011. Lisaks planeeris kohus kokkuleppel pooltega kohtuvaidluseks 23.-27. mai ja 20.-22. juuni 2011.

- 194.** 14. jaanuar 2011, 46. istungipäev (KoTo, kd 6, tl 2 jj). Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega prokuratuuri taotlusel.
- 195.** 21. jaanuar 2011, 47. istungipäev (KoTo, kd 6, tl 64 jj). Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega prokuratuuri taotlusel. Lisaks otsustas kohus prokuratuuri taotlusel võtta kriminaalasja toimiku juurde ja avaldada uuendatud äriregistri väljavõtted erinevate äriühingute kohta. Järgnevalt vaidlesid pooled ekspertiisiakti KP 25-07 avaldamisega seotud küsimuste üle.
- 196.** 31. jaanuar 2011, 48. istungipäev (KoTo, kd 6, tl 155 jj). Kohus avaldas ekspertiisiakti KP 25-07 (osaliselt).
- 197.** 8. veebruar 2011, 49. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 33 jj). Esmalt avaldas kohus prokuratuuri taotlusel kriminaaltoimikus olevaid tõendeid. Seejärel esitas prokuratuur KrMS § 268 lg 2 korras täpsustatud süüdistuse, nimetades süüdistuses tehtud muudatused eraldi nii kirjalikult kui ka suuliselt. Kohus määras, et jätkatakse kaitsjate tõendite uurimisega ja kui kaitsjad soovivad seoses süüdistuses tehtud muudatustega mingeid täiendavaid tõendeid avaldada, saavad nad seda hiljem teha. Kohus asus avaldama kriminaaltoimikus olevaid tõendeid T. Pedjasaare ja T. Annuse kaitsjate taotlusel.
- 198.** 9. veebruar 2011, 50. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 70 jj, parandatud protokoll tl 92 jj). Kohtulikku uurimist jätkati kriminaaltoimiku materjalide avaldamisega T. Annuse kaitsja taotlusel. Seejärel avaldati kriminaaltoimikus olevaid tõendeid E. Tuiksoo, E. Vettuse ja T. Libliku kaitsjate taotlusel.
- 199.** 10. veebruar 2011, 51. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 84 jj ning 108 jj). Kohus avaldas kriminaaltoimikus olevaid tõendeid K. Kanguri taotlusel.
- 200.** 15. veebruar 2011, 52. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 119 jj). Kohus jätkas kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega K. Kanguri taotlusel.
- 201.** 16. veebruar 2011, 53. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 129 jj). Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega V. Reiljani kaitsja taotlusel.
- 202.** 17. veebruar 2011, 54. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 151 jj). T. Annuse kaitsja taotlusel kuulati üle kolm tunnistajat. Pärast seda jätkas kohus kriminaaltoimiku materjalide avaldamist V. Reiljani kaitsja ja K. Kanguri taotlusel.
- 203.** 18. veebruar 2011, 55. istungipäev (KoTo, kd 6.1, tl 174 jj). Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimiku materjalide avaldamisega K. Kanguri taotlusel.
- 204.** 11. aprill 2011, 56. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 46 jj). T. Annuse kaitsja taotlusel kuulati üle kolm tunnistajat.

- 205.** 12. aprill 2011, 57. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 69 jj). T. Annuse kaitsja taotlusel kuulati üle kolm tunnistajat.
- 206.** 13. aprill 2011, 58. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 101 jj). T. Annuse kaitsja taotlusel kuulati üle kuus tunnistajat.
- 207.** 14. aprill 2011, 59. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 139 jj). E. Tuiksoo kaitsja taotlusel kuulati üle kolm tunnistajat ja K. Kanguri kaitsja taotlusel üks tunnistaja. Seejärel jätkus kohtulik uurimine kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega K. Kanguri taotlusel.
- 208.** 15. aprill 2011, 60. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 159 jj). K. Kanguri kaitsja taotlusel kuulati üle kaks tunnistajat. Seejärel jätkus kohtulik uurimine kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega K. Kanguri taotlusel.
- 209.** 19. aprill 2011, 61. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 179 jj). Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega K. Kanguri taotlusel. Kirjalike tõendite uurimise vahepeal kuulati K. Kanguri kaitsja taotlusel üle ka kaks tunnistajat.
- 210.** 20. aprill 2011, 62. istungipäev (KoTo, kd 8, tl 201). Jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine K. Kanguri taotlusel.
- 211.** 26. aprill 2011, 63. istungipäev (KoTo, kd 9, tl 94 jj). Esmalt arutas kohus pooltega täiendavate istungipäevade määramist. Mitu kohtu pakutud võimalikku istungiaega septembri-, oktoobri- ja novembrikuuks ei sobinud V. Reiljani, T. Annuse ja T. Pedjasaare kaitsjatele. Kokkuleppel pooltega määras kohus uuteks istungipäevadeks 22. ja 23. septembri, 21. oktoobri, 1., 17., 18. novembri, 12., 13., 14. ja 15. detsembri 2011. Seejärel jätkus kohtulik uurimine kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega V. Reiljani kaitsja taotlusel.
- 212.** 27. aprill 2011, 64. istungipäev (KoTo, kd 9, tl 127 jj). Jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine K. Kanguri taotlusel.
- 213.** 28. aprill 2011, 65. istungipäev (KoTo, kd 9, tl 144 jj). Jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamine K. Kanguri taotlusel.
- 214.** 23. mai 2011, 66. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 59 jj). Esmalt rahuldaskohus T. Libliku, E. Tuiksoo ja T. Pedjasaare kaitsjate taotlused täiendavate tõendite kriminaalasja juurde võtmiseks ja ühe täiendava tunnistaja ülekuulamiseks. Siis jätkus kohtulik uurimine kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega esmalt V. Reiljani kaitsja, seejärel K. Kanguri taotlusel.
- 215.** 24. mai 2011, 67. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 77 jj); Kohtulik uurimine jätkus kriminaaltoimikus olevate tõendite avaldamisega K. Kanguri taotlusel. Seejärel asus kohus avaldama kriminaaltoimiku materjale T. Pedjasaare taotlusel. Samuti avaldas kohus T. Pedjasaare taotlusel tema poolt 10. mail 2011 kohtule esitatud täiendavad tõendid. Pärast seda esitas K. Kangur kohtule taotluse kontrollida salajase pealtkuulamise protokollide vastavust salvestiste sisule (KoTo, kd 10, tl 91 jj). Prokuratuur vaidles taotlusele vastu, osutades mh sellele, et prokuratuur soovis jälitusprotokollid avaldada koos salvestistega, kuid kohus otsustas teisiti. Kohus rahuldaskohus K. Kanguri taotluse.
- 216.** 25. mai 2011, 68. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 106 jj). E. Tuiksoo kaitsja taotlusel kuulati üle üks tunnistaja.

- 217.** 26. mai 2011, 69. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 149 jj). E. Tuiksoo kaitsja taotlusel kuulati üle üks tunnistaja. Samaks päevaks planeeritud V. Reiljani kaitsja taotletud tunnistaja ülekuulamine jäi ära, sest tunnistaja viibis välismaal ja pidi saabuma alles järgmisel päeval. Järgnevalt arutas kohus kaitsjate esitatud taotlusi.
- 218.** 27. mai 2011, 70. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 158 jj). V. Reiljani kaitsja taotlusel kuulati üle üks tunnistaja. Seejärel avaldas maakohus T. Pedjasaare kaitsja taotlusel T. Pedjasaare kohtueelses menetluses antud ütlused, sest kohtus ütluste andmisest T. Pedjasaar loobus. Järgnevalt kuulati süüdistatavana üle E. Tuiksoo. T. Liblik ja E. Vettus loobusid kohtus ütluste andmisest. Pärast seda arutas kohus prokuratuuri taotlusi täiendavate tõendite kriminaalasja juurde võtmiseks.
- 219.** 20. juuni 2011, 71. istungipäev (KoTo, kd 10, tl 173 jj). Ilmnes, et K. Kangur ei saa tervislikel põhjustel sel ega järgmisel päeval kohtuistungist osa võtta, mistõttu tuleb kohtulik arutamine edasi lükata. Kohus ja pooled arutasid uute istungiaegade määramist. Kohtu poolt augusti- ja septembrikuuks (välja arvatud 30. septembriks) pakutud istungiajad ei sobinud kas E. Vettuse, T. Libliku, T. Pedjasaare või V. Reiljani kaitsjale. Kokkuleppel pooltega määras kohus täiendavad istungiajad 30. septembriks ja 6. ning 7. oktoobriks 2011.
- 220.** 22. september 2011, 72. istungipäev (KoTo, kd 11, tl 46 jj). Kohus arutas kohtumenetluse poolte taotlusi, sh T. Annuse kaitsja taotlust täiendava tunnistaja ülekuulamiseks. Järgnevalt kuulati süüdistatavana üle V. Reiljan ja alustati T. Annuse süüdistatavana ülekuulamist.
- 221.** 23. september 2011, 72. istungipäev (KoTo, kd 11, tl 78 jj, parandatud protokoll, tl 191 jj). Jätkati T. Annuse ülekuulamist.
- 222.** 30. september 2011, 73. istungipäev (KoTo, kd 11, tl 111 jj, parandatud protokoll 221 jj). Esmalt jätkati T. Annuse ülekuulamist ja viidi see lõpule. Seejärel kuulati T. Annuse kaitsja taotlusel üle üks tunnistaja. Pärast seda alustati K. Kanguri süüdistatavana ülekuulamist.
- 223.** 6. oktoober 2011, 74. istungipäev (KoTo, kd 11, tl 132 jj). Jätkati K. Kanguri ülekuulamist ja see lõpetati. Seejärel arutas ja lahendas kohus kohtumenetluse poolte taotlusi, sh taotlusi täiendavate tõendite kogumiseks. Istungi lõpus määras kohus, et 17. novembril 2011 jätkatakse prokuratuuri süüdistuskõnega.
- 224.** 17. november 2011, 75. istungipäev (KoTo, kd 11, tl 258 jj). Haigestumise tõttu ei ilmunud kohtuistungile T. Pedjasaar. Seepärast lükati kohtulik arutamine edasi. Kohus ja pooled arutasid uute istungiaegade määramist. Mitu kohtu pakutud aega ei sobinud kas prokuratuurile või kaitsjatele. Kohus määras täiendavateks istungiaegadeks 15. detsembri 2011 ja 16.-20. jaanuari 2012.
- 225.** 12. detsember 2011, 75. istungipäev (KoTo, kd 12, tl 1 jj). Kohus lõpetas kohtuliku uurimise ja alustas kohtuvaidlust. Prokurörid asusid esitama süüdistuskõnet.
- 226.** 14. detsember 2011, 76. istungipäev (KoTo, kd 13, tl 179 jj). Prokurörid jätkasid süüdistuskõne esitamist.
- 227.** 15. detsember 2011, 77. istungipäev (KoTo, kd 14, tl 1 jj). Prokuratuur lõpetas süüdistuskõne. Kuna süüdistuskõne esitamine võttis planeeritud ühe istungipäeva asemel kaks ja pool, määras kohus uued istungipäevad 23., 25., 27., ja 30. jaanuariks, samuti 3. ja 6. veebruariks 2012.

- 228.** 16. jaanuar 2012, 78. istungipäev (KoTo, kd 15, tl 6 jj). Haigestumise tõttu puudus kohtuistungilt süüdistatav E. Tuiksoo, kuid tema kaitsja nõusolekul jätkati kohtuvaidluse pidamist nendes süüdistuse osades, mis ei olnud E. Tuiksooga seotud. Samas jäeti E. Tuiksoo haigestumise tõttu ära järgnevas päevaks planeeritud kohtuistung. Pärast korralduslike küsimuste lahendamist esinesid kaitsekõnega E. Vettuse ja T. Libliku kaitsjad.
- 229.** 18. jaanuar 2012, 79. istungipäev (KoTo, kd 24, tl 1 jj). V. Reiljani kaitsja alustas kaitsekõne pidamist.
- 230.** 19. jaanuar 2012, 80. istungipäev (KoTo, kd 24, tl 5 jj). V. Reiljani kaitsja lõpetas kaitsekõne.
- 231.** 23. jaanuar 2012, 81. istungipäev (KoTo, kd 24, tl 7 jj). T. Pedjasaare kaitsja alustas kaitsekõne pidamist.
- 232.** 25. jaanuar 2012, 82. istungipäev (KoTo, kd 17, tl 1 jj). E. Tuiksoo kaitsja esitas kaitsekõne. Kohus määras uuteks istungiaegadeks 13., 27. ja 29. veebruari ning 5. ja 6. märtsi 2012.
- 233.** 27. jaanuar 2012, 83. istungipäev (KoTo, kd 18, tl 1 jj). T. Annuse kaitsja alustas kaitsekõne pidamist.
- 234.** 30. jaanuar 2012, 84. istungipäev (KoTo, kd 18, tl 8 jj). T. Annuse kaitsja lõpetas kaitsekõne. Seejärel jätkas oma kaitsekõnet T. Pedjasaare kaitsja.
- 235.** 3. veebruar 2012, 85. istungipäev (KoTo, kd 20, tl 1 jj). T. Pedjasaare kaitsja lõpetas kaitsekõne. Seejärel alustas kaitsekõne pidamist K. Kanguri kaitsja.
- 236.** 6. veebruar 2012, 86. istungipäev (KoTo, kd 20, tl 59 jj). K. Kanguri kaitsja lõpetas kaitsekõne. Kohtuvaidlus jätkus esmalt prokuratuuri, seejärel T. Libliku, E. Vettuse, E. Tuiksoo, T. Pedjasaare ja T. Annuse kaitsjate ning T. Pedjasaare repliikidega. Istungipäeva lõpus selgus, et 13. veebruaril ei saa kohtuistungit pidada, kuna T. Libliku ja E. Tuiksoo kaitsjatel pole võimalik sel päeval istungil osaleda. Kohus määras uuteks istungipäevadeks 7. ja 8. märtsi 2012.
- 237.** 27. veebruar 2012, 87. istungipäev (KoTo, kd 21, tl 1 jj). Kohtuvaidlus jätkus V. Reiljani kaitsja ja K. Kanguri repliigiga. Seejärel lõpetas kohus kohtuvaidluse ja andis viimase sõna T. Liblikule.
- 238.** 29. veebruar 2012, 88. istungipäev (KoTo, kd 21, tl 91 jj). T. Annuse viimane sõna.
- 239.** 5. märts 2012, 89. istungipäev (KoTo, kd 22, tl 16 jj). E. Vettuse, E. Tuiksoo, T. Pedjasaare ja V. Reiljani viimane sõna.
- 240.** 6. märts 2012, 90. istungipäev (KoTo, kd 23, tl 1 jj). K. Kangur alustas viimase sõnaga.
- 241.** 7. märts 2012, 91. istungipäev (KoTo, kd 23, tl 6 jj). K. Kangur lõpetas viimase sõna. Pärast seda esines sõnavõetuga kohtukoosseisu eesistuja, kes lõpetuseks teatas, et esialgne aeg kohtuotsuse kuulutamiseks on 19. juuni 2012.
- 242.** 19. juuni 2012, 92. istungipäev (KoTo, kd 25, tl 1 jj). Harju Maakohus kuulutas kohtuotsuse tervikteksti. Maakohtu otsusega mõisteti kõik süüdistatavad neile esitatud süüdistuses õigeks (vt lähemalt käesoleva otsuse punkt 352 jj).

(b) Apellatsioonimenetlus

- 243.** 4. juulil 2012 esitas Riigiprokuratuur Harju Maakohtu 19. juuni 2012. a otsuse peale apellatsiooni (KoTo, kd 26, tl 4 jj).
- 244.** 13. juulil 2012 saatis Tallinna Ringkonnakohus kaitsjatele kirja, milles palus 8. augustiks 2012 teatada ringkonnakohtule neile sobivad kuupäevad, et saaks oktoobriks, novembriks ja detsembriks määrata ringkonnakohtu istungi (KoTo, kd 28, tl 3).
- 245.** 15. augustil 2012 saatis ringkonnakohus kaitsjatele uue kirja, milles märkis, et kaitsjate väljapakutud kuupäevade hulgast ei olnud võimalik leida kõigile menetlusosalistele sobivaid istungipäevi, ja palus anda teada, millised päevad sobivad ringkonnakohtu istungiks 2013. a jaanuari-, veebruari ja märtsikuus (KoTo, kd 28, tl 21).
- 246.** 17. augustil 2012 tegi Tallinna Ringkonnakohus kaitsjatelt saadud vastuste alusel määruse, milles määras, et kriminaalasja arutamine toimub 14.-17. ja 21.-23. jaanuaril ning 4.-7. veebruaril 2013. Sama määrusega rahuldati prokuratuuri taotlus kontrollida ringkonnakohtus jälitustegevuse seaduslikkust ja nõuti prokuratuurilt välja jälitustoimikud, samuti andmed jälitustoimingute faktilise tegemise aja kohta (KoTo, kd 28, tl 36).
- 247.** 4. detsembril 2012 tegi Tallinna Ringkonnakohus määruse, millega otsustas võtta kohtuasja materjalide juurde kokku 21 Harju Maakohtu ja 44 prokuratuuri jälitustoimingu luba, nõudes prokuratuurilt nende lubade esitamist hiljemalt 10. detsembriks 2012. Sama määrusega nähti ette, et kaitsjatel ja nende vahendusel süüdistatavatel on alates 11. detsembrist 2012 õigus ringkonnakohtu kantseleis lubadega tutvuda. Määruses esitati ka põhistused selle kohta, miks jälitustoimikute ülejäänud materjale kaitsjatele ei tutvustata (KoTo, kd 28, tl 100 jj). Riigiprokuratuur edastas ringkonnakohtu nõutud materjalid 10. detsembril 2012 (KoTo, kd 28, tl 109 jj).
- 248.** 7. jaanuaril 2013 tegi Tallinna Ringkonnakohus määruse, millega jättis rahuldamata K. Kanguri kaitsja täiendava taotluse jälitustoimikute ja prokuratuuri jälitustaotlustega tutvumiseks (KoTo, kd 29, tl 12 jj).
- 249.** 14., 15., 17., 21. ja 23. jaanuaril ning 4. ja 5. veebruaril 2013 toimus ringkonnakohtu istung. (KoTo, kd 29, tl 61 jj; kd 30, tl 48 jj; kd 30, tl 50 jj; kd 31, tl 82 jj; kd 32, tl 66 jj; kd 34, tl 15 jj).
- 250.** 19. juunil 2013 tegi Tallinna Ringkonnakohus kriminaalasjas otsuse. Ringkonnakohus tühistas maakohtu õigeksmõistva otsuse ja tunnistas kõik süüdistatavad neile esitatud süüdistuses süüdi (vt lähemalt käesoleva otsuse punkt 421 jj).

(c) Kassatsioonimenetlus

- 251.** Ajavahemikus 17.-19. juulini 2013 esitasid kõigi süüdistatavate kaitsjad ringkonnakohtu otsuse peale kassatsioonid kogumahu 773 lehekülge (sh T. Annuse kaitsja kassatsioon 323 lk, V. Reiljani kaitsja kassatsioon 195 lk, K. Kanguri kaitsja kassatsioon 134 lk, T. Libliku kaitsja kassatsioon 51 lk, E. Vettuse kaitsja kassatsioon 30 lk, T. Pedjasaare kaitsja kassatsioon 23 lk ja E. Tuiksoo kaitsja kassatsioon 17 lk) (KoTo, kd 36-39).
- 252.** 29. augustil 2013 edastas ringkonnakohus kassatsioonid koos kriminaal- ja kohtutoimikuga Riigikohtule (KoTo, kd 40, tl 6).
- 253.** Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 17. detsembri 2013. a määrustega võeti kõigi kaitsjate kassatsioonid menetlusse (KoTo, kd 40, tl 73 jj).

254. 22. jaanuaril 2014 andis Riigikohus kassatsioonimenetluse pooltele kirjalike seisukohtade esitamiseks tähtaja 19. märtsini 2014 (KoTo, kd 40, tl 80 jj).
255. 27. jaanuaril 2014 nõudis Riigikohus Riigiprokuratuurilt välja jälitustoimiku (KoTo, kd 40, tl 93).
256. 10. aprilli 2014. a määrusega anti kriminaalasi läbivaatamiseks Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseisule, sest kriminaalasja lahendamisel tekkisid kohtukoosseisu liikmetel põhimõttelist laadi eriarvamused, mis võisid viia vajaduseni muuta kriminaalkolleegiumi varasemas praktikas seaduse kohaldamise kohta esitatud seisukohta.
257. 15. aprillil 2014 määras Riigikohus kassatsioonimenetluse pooltele kirjalike seisukohtade esitamise tähtajaks 28. mai 2014.
258. Riigikohus teeb käesolevas asjas otsuse 30. juunil 2014.

(II) Süüdistus

259. Käesolevas kriminaalasjas anti kohtu alla Villu Reiljan süüdistatuna KarS § 294 lg 2 p 1 järgi; Kalev Kangur süüdistatuna KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi; Toomas Annus süüdistatuna KarS § 298 lg 2 järgi; Tarmo Pedjasaar süüdistatuna KarS § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 ja § 298 lg 1 järgi; Einar Vettus süüdistatuna KarS § 298 lg 1 järgi; Ester Tuiksoo süüdistatuna KarS § 294 lg 1 järgi; AS Järvevana (endise ärinimega AS Merko Ehitus) süüdistatuna KarS § 298 lg 4 järgi ning E.L.L. Kinnisvara AS süüdistatuna KarS § 298 lg 3 järgi.
260. Süüdistuse sisu oli kokkuvõtlikult järgmine.

(1.) V. Reiljan ja K. Kangur võtsid altkäemaksu ning T. Annus ja AS Järvevana (AS Merko Ehitus) andsid neile seda

(a) V. Reiljan ja K. Kangur olid ametiisikud

261. V. Reiljan, olles 10. aprillist 2003 kuni 8. oktoobrini 2006 keskkonnaminister, ja K. Kangur, olles alates 1. jaanuarist 1996 Maa-ameti peadirektor, olid ametiisikud KarS § 288 tähenduses.

(b) Vara ja varaline soodustus T. Annuselt V. Reiljanile

262. V. Reiljan nõustus talle vara ja varalise soodustuse lubamisega ning võttis vastu vara T. Annuselt ning T. Annus lubas V. Reiljanile vara ja soodustust ning andis vara järgmiselt.
263. (1.) 10. novembril 2004. a küsis V. Reiljan T. Annuselt määramata ajaks Lea K. tasuta kasutusse AS-i Merko Ehitus ehitatud ja müüdavat korterit. Esmalt soovis V. Reiljan korterit asukohaga Tallinn, Xxxxx xxx XXXX-XX, kuid kohapeal tutvudes see korter L. K.-le ei meeldinud. Seejärel, 2004. a detsembrikuu alguses, nõustus T. Annus, et L. K.-le antakse tasuta kasutada korter asukohaga Tallinnas Xxxxxx xxx XX-XX (müügiväärtusega 1 624 650 krooni). 6. oktoobril 2005 anti see korter V. Reiljaniga seotud L. K.-le, kes hakkas korterit elukohana kasutama. Korterit müügihinda ega kasutamistasu L. K. AS-ile Merko Ehitus ei tasunud. Arvestades keskmisi üürihindu, tulnuks selle korteri kasutamise eest ajavahemikul 6. novembrist 2005 kuni 11. oktoobrini 2006 tasuda vähemalt 108 252 krooni. Pärast AS-is Merko Ehitus toimunud läbiotsimist müüdi korter ja selle juurde kuuluv parkimiskoht 3 176 000 krooni eest L. K.-le.

264. (2.) 8. augustil 2006. a Tallinnas Mustamäe tee / Sõstra 2 asuvas pubis Kamikaze nõustus V. Reiljan T. Annuse poolt varalise soodustuse lubamisega. Nimelt lubas T. Annus V. Reiljanile, et viimane võib tulevikus, kindlaksmääramata ajal omandada osaluse juriidilises isikus. Selleks lubas T. Annus asutada juriidilise isiku ja suurendada endaga seotud äriühingu vara arvel selle juriidilise isiku vara. T. Annus lubas ja nõustus sellega, et niikaua kui V. Reiljan seda ei soovi, ei ole ta äriühingu osalusega seostatav ja äriühingu osanikuks ning juhatuse liikmeks on T. Annuse määratud isik. T. Annuse ja V. Reiljani kokkuleppe kohaselt pidi V. Reiljan või tema määratud isik omandama V. Reiljani määratud ajal osaluse äriühingus või muu varalise hüve äriühingu vara arvel.

(c) Vara ja varaline soodustus T. Annuselt ja AS-ilt Järvevana K. Kangurile

265. K. Kangur nõustus talle vara ja varalise soodustuse lubamisega ning võttis vastu vara T. Annuselt ning T. Annus lubas K. Kangurile vara ja soodustust ning andis vara järgmiselt.

266. (1.) K. Kangur nõustus ja võttis vastu T. Annuse poolt 2003. a teisest poolest 2004. a esimese pooleni korraldatud ja finantseeritud sisekujunduse lahenduse koostamise ja sisustuse eest tasumise korterile asukohaga Tallinnas Xxxxx XX / Xxxxx X-XX summas 281 209 krooni. 2004. a algusest K. Kanguri kasutuses olnud ja AS-i Merko Ehitus ehitatud Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korter koos garaažiga müüdi 30. detsembril 2003 AS-ile Hansa Liising Eesti. Sõlmiti liisinguleping summas 1 000 000 krooni. Liisinguvõtjaks vormistati OÜ Sootel, varjamaks K. Kanguri seost AS-iga Merko Ehitus ning AS-i Merko Ehitus poolt soodustuse tegemist K. Kangurile. Korteri müümisel AS-ile Hansa Liising ei arvanud AS Merko Ehitus korteri sisustuse ja sisekujunduslahenduse maksumust korteri müügihinna sisse. 7. veebruaril 2005 vormistati K. Kangur Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korteri liisinguvõtjaks.

267. (2.) Aastatel 2000-2006 sõlmitud kokkulepete alusel andis T. Annus K. Kangurile võimaluse suunata alates aastast 2000 enda huvides varjatult AS-i Merko Grupp kontserni kuuluva OÜ KV-Tarantel majandustegevust. Aastatel 2000-2003 tegi K. Kangur seda A. S.-i kaudu ja alates 2003. aastast T. Annuse kaudu. Kokkuleppe kohaselt lubas T. Annus K. Kangurile, et viimane saab tulevikus enda määratud tingimustel ja ajal kasu OÜ KV-Tarantel varast. OÜ KV-Tarantel ostis kokku looduskaitseliste piirangutega kinnisasju, vahetas neid riigile kuuluvate kinnisasjade vastu ja müüs need kinnistud edasi. OÜ KV-Tarantel poolt kinnisasjade soetamist, samuti OÜ KV-Tarantel jooksvaid kulutusi, mis olid aastatel 2000-2003 ligikaudu 20 000 krooni kuus, finantseeris AS-i Merko Grupp tüdarettevõtte E.L.L. Kinnisvara AS. T. Annus lubas K. Kangurile, et OÜ KV-Tarantel ainukene osa antakse 2006. a sügisel K. Kanguri määratava isikule.

268. (3.) 2004. a oktoobris võttis K. Kangur T. Annuselt vastu võimaluse otsustada, kellele ja millistel tingimustel võõrandada Harju Maakonnas Harku vallas Tiskre külas asuv Jaani 2 kinnisasi, mille K. Kangur lisas AS-i Merko Ehitus tüdarettevõtte OÜ Woody maadevahetusmenetlusse (vahetusväärtusega 4 910 000 krooni). T. Annus võimaldas K. Kanguri määratud isikul omandada riigi kinnisasja, mis talle huvi pakkus, ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

269. (4.) Ajavahemikus jaanuarist märtsini 2005 võttis K. Kangur T. Annuselt vastu võimaluse otsustada, kellele ja millistel tingimustel võõrandada Lääne maakonnas Noarootsi vallas Dirhami külas asuv Rannametsa kinnisasi, mille K. Kangur lisas AS-i Merko Ehitus tüdarettevõtte OÜ Woody maadevahetusmenetlusse (vahetusväärtusega 350 000 krooni). T. Annus võimaldas K. Kanguri määratud isikul omandada riigi kinnisasja, mis talle huvi pakkus, ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

(d) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialane tegu, mille nad panid oma ametiseisundit ära kasutades ühiselt ja kooskõlastatult toime T. Annuse lubatud või antud vara või soodustuse eest

- 270.** V. Reiljan ja K. Kangur nõustusid neile vara ning varalise soodustuse lubamisega ja võtsid vastu vara ning T. Annus lubas ja andis neile vara ja varalist soodustust selle eest, et V. Reiljan ja K. Kangur kasutasid ja lubasid kasutada ebaseaduslikult oma ametiseisundit looduskaitseseaduse (LKS) § 19 rakendamisel.
- 271.** V. Reiljan ja K. Kangur, kasutades ära oma ametiseisundit, seisid 10. aprillist 2003 kuni 2. oktoobrini 2006 ühiselt ja kooskõlastatult selle eest, et looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu saaksid T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvid seotud isikute OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel, OÜ Käibevara, K. U. ja E. L.-i kaudu võimalikult suures ulatuses järgitud ja et neile oleks tagatud võimalikult suur majanduslik kasum ning et majanduslikud riskid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ning hiljem nendega tehingute tegemisel oleksid võimalikult väikesed. Teistele isikutele, kes soovisid maid vahetada, selliseid eelseid ei tagatud ja nende huvidega sellisel viisil ei arvestatud.
- 272.** V. Reiljan ja K. Kangur andsid T. Annusele ja AS-i Merko Ehitus töötajatele enne seda, kui toimus T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvides looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ja looduskaitseliste piirangutega maade nõudeõiguste omandamine, informatsiooni, kas neid kinnisasju saab vahetusmenetluse käigus LKS § 19 järgi vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. K. Kangur andis teavet ka selle kohta, milliseks hinnataks vahetusmenetluse käigus kinnisasja hind.
- 273.** V. Reiljan seisis oma ametiseisundit kasutades selle eest, et AS-iga Merko Ehitus seotud isikutel ei tekiks maareformi käigus looduskaitseliste piirangutega maade tagastamisel takistusi. Selleks jättis süüdistatav kasutamata võimaluse jätta maid tulenevalt nende looduskaitselistest piirangutest riigi omandisse. Samal ajal oli V. Reiljan teadlik, et samu maid kavatakse kasutada maadevahetuseks riigiga. Muu hulgas jättis V. Reiljan vastamata Tallinna abilinnapea 12. oktoobri 2004. a kirjale, milles paluti keskkonnaministri seisukohta looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade tagastamise kohta. Sellele kirjale vastates oleks V. Reiljan pidanud andma tagastamise suhtes eitava seisukoha. Samuti seisis V. Reiljan selle eest, et keskkonnateenistused ei teeks looduskaitselistel eesmärkidel takistusi maareformi käigus Tallinnas Narva mnt 180, Vabaõhukooli tee 15, Vabaõhukooli tee 17, Vabaõhukooli tee 108 kinnistute tagastamisele, teades, et AS Merko Ehitus kavatab kasutada neid maid enda määratud isiku kaudu maadevahetuseks riigiga.
- 274.** K. Kangur jättis OÜ Woody, K. U. ja E. L.-i poolt nõudeõiguste omandamisel ja neile maade tagastamisel kasutamata maareformi seaduse (MaaRS) § 38 lg 2 p-s 3 Maa-ametile antud õiguse teha kohalikule omavalitsusele ettekirjutusi, et maad ei tagastataks, vaid see jäetaks MaaRS § 31 lg 1 p 2 alusel riigi omandisse.
- 275.** K. Kangur tegi OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel ja K. U. poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omandamisel keskkonnaministrile ettepaneku jätta hinnast tulenevalt kasutamata kaitstavate loodusobjektide seaduse (KLOS) §-s 9¹ ja LKS §-s 16 sätestatud ostueesõigus. Seejuures oli K. Kangur teadlik, et maadevahetuse käigus hinnatakse nende kinnisasjade väärtus soetushinnast kõrgemaks.
- 276.** V. Reiljan ei kasutanud OÜ Woody ja K. U. poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade soetamisel ega OÜ KV-Tarantel poolt Ivaski I, Vete 16a looduskaitseliste piiranguga kinnisasjade soetamisel KLOS §-s 9¹ ja LKS §-s 16 sätestatud ostueesõigust. Seejuures teadis

V. Reiljan, et neid kinnistuid kasutatakse hiljem LKS §-s 19 ette nähtud maadevahetuses, pidades võimalikuks, et maadevahetuse käigus hinnatakse kõnealuste kinnisasjade väärtus nende soetushinnast kõrgemaks.

- 277.** V. Reiljan kasutas oma ametiseisundit maa riigi omandisse jätmise korra punkti 5 alapunkti 3 ja MaaRS § 31 lg 1 p 8 rakendamisel, seistes selle eest, et riigi omandisse jäetakse kinnisasjad, mida AS Merko Ehitus ja T. Annus soovisid endaga seotud isikute kaudu vahetusmenetluses omandada. V. Reiljan ei kasutanud OÜ-le Woody, K. U.-le ja E. L.-ile maareformi käigus looduskaitsete piirangutega maade tagastamisel võimalust jätta MaaRS § 31 lg 1 p 2 alusel riigi omandisse kinnistud järgmiste nõudeõiguste osas: 1) Kallaste 18 nõudeõigus, mille alusel 12. jaanuaril 2005 tagastati Kiviaia tee 16 ja 9 kinnistud; 2) Pihlaka 19 nõudeõigus, mille alusel 12. jaanuaril 2005 tagastati Kiviaia tee 11b, 10b ja 9a kinnistud; 3) Raku 7 nõudeõigus, mille alusel 2. märtsil 2005 tagastati Vabaõhukooli 13 ja 84 kinnistud; 4) Iru Kõrts A-11/12/13 nõudeõigus, mille alusel 11. jaanuaril 2006 tagastati Narva mnt 180, Vabaõhukooli tee 15, Vabaõhukooli tee 17, Vabaõhukooli tee 108 kinnistud.
- 278.** V. Reiljan ja K. Kangur olid teadlikud, et AS-idega Merko Ehitus ja Merko Grupp seotud isikud OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel, E. L. ja K. U. olid omandanud rea looduskaitsete piirangutega kinnisasju eesmärgiga vahetada need maadevahetuse käigus riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Samuti teadsid V. Reiljan ja K. Kangur, et OÜ Käibevara võttis maadevahetuses osalemiseks OÜ-lt Brassland üle Tallinnas asuvate Kõrkja tee 24 ja 26 kinnistute liisingulepingu AS-iga Hansa Liising Eesti.
- 279.** K. Kangur juhtis Maa-ameti peadirektorina AS-iga Merko Ehitus ja AS-iga Merko Grupp seotud OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel ja K. U. looduskaitsete piirangutega kinnisasjade vahetusmenetlusi, samuti OÜ-ga Käibevara seotud vahetusmenetlust. Selleks korraldas K. Kangur vahetusavaldustele vastamist, vahetatava ja soovitud vahetusmaa hindamist, kontrollis vahetatava maa vastavust LKS § 19 nõuetele ja kaasas menetlusosalisena kaitstava loodusobjekti valitseja, selgitamaks välja vahetatava maa vastavuse LKS §-s 19 sätestatud kriteeriumitele ja kinnisasja vahetamise otstarbekuse. K. Kangur korraldas ka kinnisasjade vahetamise kohta antavate keskkonnaministri käskkirjade ettevalmistamist ja nende juurde seletuskirjade koostamist. K. Kangur seisis oma ametiseisundit kasutades selle eest, et kõik OÜ-le Woody, OÜ-le KV-Tarantel ja K. U.-le kuuluvad looduskaitsete piirangutega kinnisasjad vahetataks riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Samuti seisis K. Kangur oma ametiseisundit kasutades selle eest, et riigi omandisse jäetaks kinnisasjad, mille puhul oli T. Annusel ja AS-il Merko Ehitus huvi need vahetusmenetluse käigus omandada või enda kasutusse saada. K. Kangur kasutas oma volitusi selliselt, et T. Annuse ja AS-iga Merko Ehitus seotud isikud saaksid vahetusmenetluste käigus need kinnisasjad, mida nad soovisid. Samuti seisis K. Kangur selle eest, et kinnisasjade hindamisel arvestataks võimalikult palju AS-i Merko Ehitus ja T. Annuse huve.
- 280.** V. Reiljan andis 18. oktoobrist 2004 kuni 12. septembrini 2006 LKS § 19 alusel kokku 7 käskkirja AS-idega Merko Ehitus ja Merko Grupp seotud isikute OÜ Woody, K. U., OÜ KV-Tarantel ja OÜ Käibevara kinnistute vahetamise kohta riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Neid vahetusmenetlusi juhtis K. Kangur. Maadevahetuse käigus võõrandas riik kinnisasjad, mis AS Merko Ehitus oli eelnevalt kooskõlastatult K. Kanguri ja V. Reiljaniga välja valinud. V. Reiljani käskkirjade alusel leidsid aset või kavandati järgmised maadevahetused:

Käskkiri / selle alusel sõlmitud vahetusleping	Riik otsustas omandada	Riik otsustas võõrandada
18.10.2004 käskkiri nr 970 / 4.12.2004 leping	OÜ-lt Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Pärnamäe tee 1a; - Kiviaia tee 11a, hinnatud koguväärtusega 29 300 000 krooni	OÜ-le Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Sõpruse pst 178; - Räägu 10c; - Räägu 10b; - Räägu 10a; - Mooni 89b; - Kännu 29; - Tüve 55; - Räägu 14a / Tüve 57; - Räägu 10 / Vuti 89 / Varese 10b; - Varese 10a / Vuti 91 ja Harju Maakonnas Harku vallas Tiskre külas asuva kinnistu - Jaani 2, hinnatud koguväärtusega 29 270 000 krooni
17.03.2005 käskkiri nr 305 / 24.03.2005 leping	OÜ-lt Woody Tallinnas asuva kinnistu - Kiviaia tee 11c ja OÜ-lt KV-Tarantel Viljandi maakonnas Vastemõisa vallas Sandra külas asuva kinnistu - Ivaski I ja Pärnu maakonnas Koonga vallas Parasmaa külas asuva kinnistu - Kase I, hinnatud koguväärtusega	OÜ-dele Woody ja KV-Tarantel Tallinnas asuvad kinnistud - Räägu 14 / Kännu 27; - Räägu 12b / Kännu 30; - Räägu 12 / Lehe 29; - Mooni 34; - Lehe 31; - Kännu 32; - Kolde pst 67

	26 163 333 krooni	ja Tabasalus asuvad kinnistud - Sarapuu põik 4; - Sarapuu põik 7; - Pähkli 14; - Pähkli 12; - Metsa 12 ja Lääne maakonnas Noarootsi vallas Dirhami külas asuva kinnistu - Rannametsa, hinnatud koguväärtusega 26 163 333 krooni
02.12.2005 käskkiri nr 1671 / 6.12.2005 leping	OÜ-lt Woody Tallinnas asuva kinnistu - Kiviaia tee 9, hinnatud väärtusega 39 400 000 krooni	OÜ-le Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Riigimaa 40; - Hobujaama 11a; - Hobujaama 17b; - Sõpruse pst 29; - Kristiina 12, hinnatud koguväärtusega 39 370 000 krooni
02.12.2005 käskkiri nr 1672 / 6.12.2005 leping	OÜ-lt Woody Tallinnas asuva kinnistu - Kiviaia tee 10b, hinnatud väärtusega 21 200 000 krooni	OÜ-le Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Kentmanni 8a; - Sõpruse pst 33, hinnatud koguväärtusega 21 125 000 krooni
16.12.2005 käskkiri nr 1769 / 22.12.2005 leping	K. U.-lt Tallinnas asuvad kinnistud - Vabaõhukooli tee 13;	K. U.-le Tallinnas asuvad kinnistud - Tedre 55;

	- Vabaõhukooli tee 86a; - Vabaõhukooli tee 106, hinnatud koguväärtusega 51 100 000 krooni	- Sõpruse pst 145, hinnatud koguväärtusega 51 180 000 krooni
07.07.2006 käskkiri nr 798 / leping 18.07.2006	OÜ-lt KV-Tarantel Tallinnas asuva kinnistu - Vete 16b ja Valga maakonnas Karula vallas Lüllemäe külas asuva kinnistu - Rebase ja Saare maakonnas Kihelkonna vallas Viki külas asuva kinnistu - Tammiku I ja Harju maakonnas Kuusalu vallas Pärисpea külas asuva kinnistu - Merekalda, hinnatud koguväärtusega 20 944 954 krooni	OÜ-le KV-Tarantel Harju maakonnas Rae vallas Järvekülas asuva kinnistu - Suurepõllu ja Narvas asuva kinnistu - Tallinna mnt 30b ja Tartu maakonnas Luunja vallas Kabina külas asuva kinnistu - Lana, hinnatud koguväärtusega 20 870 000 krooni
12.09.2006 käskkiri nr 1040 / vahetusleping sõlmimata	AS-ilt Hansa Liising (liisinguvõtja OÜ Käibevara) Tallinnas asuvad kinnistud - Kõrkja tee 24; - Kõrkja tee 26 ja OÜ-lt Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Kiviaia tee 9a; - Kiviaia tee 11b; - Kiviaia tee 16, hinnatud koguväärtusega 107 280 000 krooni	AS-ile Hansa Liising ja OÜ-le Woody Tallinnas asuvad kinnistud - Riigimaa 39; - Riigimaa 63; - Armatuuri 4; - Armatuuri 7, hinnatud koguväärtusega 107 315 000 krooni

Käskkirja eelnõu 2006. a septembrist	OÜ-lt KV-Tarantel Tallinnas asuva kinnistu - Vete 16a ja Võru Maakonnas Rõuge vallas Nogu külas asuva kinnistu - Augli 4b ja Võru maakonnas Haanja vallas Vakari külas asuva kinnistu - Vakari 153-I; ja Viljandi maakonnas Suure-Jaani vallas Sandra külas asuva kinnistu - Kase, hinnatud koguväärtusega 5 764 367 krooni	OÜ-le KV-Tarantel Sillamäel asuv kinnistu - Ehitajate tee 3c; - Tööstuse 24; - Tallinna mnt 1 ja Ida-Viru maakonnas Toila vallas Päite külas asuva kinnistu - 127M kinnisasja ja Harju maakonnas Padise vallas Keibu külas asuva kinnistu - Keiburanna, hinnatud koguväärtusega 5 858 647 krooni
---	---	--

(e) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus

281. V. Reiljani ja K. Kanguri käitumine LKS § 19 rakendamisel oli vastuolus haldusmenetluse seaduse (HMS) § 4 lg-ga 2 ja § 5 lg-ga 2; 1. jaanuarist 1996 kuni 31. märtsini 2013 kehtinud avaliku teenistuse seaduse (ATS v.r) § 59 lg-ga 1 ja 1. jaanuarist 2002 kuni 31. detsembrini 2009 kehtinud riigivaraseaduse (RVS v.r) § 7 lg-tega 2 ja 3.

282. K. Kangur rikkus veel ka 28. veebruarist 1999 kuni 31. märtsini 2013 kehtinud korruptsioonivastase seaduse (KVS v.r) § 21 lg 1 ja § 25 lg-t 1 ja 2 (enne 15. märtsi 2007 kehtinud redaktsioonis). Seda seetõttu, et nendest sätetest tulenevalt ei oleks ta tohtinud osaleda OÜ KV-Tarantel kinnisasjade vahetamisega seotud otsuste tegemisel ning oleks pidanud teatama oma vahetule ülemusele, et ta ei saa selliste otsuste tegemisel osaleda. Nimelt teadis K. Kangur, et OÜ KV-Tarantel vara suurenemisega oli seotud tema vara suurenemine, kuna ta pidi omandama OÜ KV-Tarantel osa. OÜ-ga KV-Tarantel seotud looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetusmenetluste otsused, mille tegemisel K. Kangur osales, mõjutasid oluliselt tema enda majandushuve.

283. Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määruse 241 "Kinnisasja vahetamise kord ja kinnisasja ning selle oluliste osade väärtuse määramise alused" (kinnisasja vahetamise kord) § 16 lg 3 kohaselt hinnati looduskaitseliste väärtusega kinnisasju ilma looduskaitseseadusest tulevate kitsendusteta. Samas olid AS Merko Ehitus ja temaga seotud isikud omandanud vahetusmenetluses riigile antavad kinnistud, arvestades nendel lasuvaid looduskaitselisi piiranguid, mis vähendasid oluliselt nende kinnisasjade majanduslikku väärtust. Seega oli maadevahetuse käigus tagatud võimalus saada majanduslikult vähem väärtusliku kinnisasja vastu majanduslikult oluliselt väärtuslikum kinnisasi. Vahetusmenetluses võimaldati AS-idega Merko Ehitus ja Merko Grupp seotud isikutel omandada riigilt kinnisasju, mis neile äritegevuse seisukohalt huvi pakkusid. Väljaspool vahetusmenetlust oluiks neil võimalik omandada riigile kuuluvaid kinnisasju ainult avalikul enampakkumisel või eelläbirääkimistega pakkumisel. See

oleks toonud kaasa konkureerimise teiste huvitatud isikutega. Vahetusmenetluse käigus riigile kuuluvatele kinnisasjadele määratud väärtus oluks enampakkumisel alghind. Seega oli süüdistuses nimetatud isikute poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ja nõudeõiguste kokkuostmine ning nende vahetamine riigi kinnisasjade vastu kantud eesmärgist vältida riigivaraseadusest tulenevat avalikku enampakkumist või eelläbirääkimistega pakkumist ja saada majanduslikult vähem väärtusliku kinnisasja vastu majanduslikult väärtuslikum kinnisasi. V. Reiljan ja K. Kangur olid sellest eesmärgist teadlikud ja tegutsesid kooskõlastatult selle realiseerimise huvides. LKS § 19 eesmärk ei olnud võimaldada omandada riigilt kinnisasju ilma avaliku enampakkumiseta ja soodsamatel tingimustel.

- 284.** LKS § 19 kohaselt oli vahetusmenetluse kohaldamine riigi võimalus, mitte kohustus. Looduskaitselisi eesmärke oli võimalik saavutada ka muul viisil kui vahetusmenetluse kaudu. Ka eraomanikule kehtivad omandiõiguse teostamisel looduskaitselistel piirangud. Samuti oli looduskaitseliste piiranguga kinnisasju looduskaitseseaduse kohaselt võimalik omandada ilma vahetusmenetluseta, kas kokkuleppel kinnisasja omanikuga või sundvõõrandamise teel.
- 285.** Valides võimalike alternatiivide hulgast vahetusmenetluse, toimisid V. Reiljan ja K. Kangur looduskaitseliste eesmärkide täitmisel majanduslikult ebaotstarbekalt, jättes järgimata riigi huvid, ja lähtusid T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvidest.
- 286.** Eeltoodud põhjustel oleksid V. Reiljan ja K. Kangur pidanud punktis 280 loetletud maadevahetuste puhul LKS §-s 19 ette nähtud vahetusmenetlustest keelduma.

(f) T. Annuse teo omistamine AS-ile Järvevana (endise ärinimega AS Merko Ehitus)

- 287.** T. Annus oli 31. märtsist 1997 kuni 1. augustini 2008 AS-i Merko Ehitus nõukogu liige ja seega ka juhtivtöötaja KarS § 14 lg 1 tähenduses.
- 288.** Lubades ja andes V. Reiljanile ja K. Kangurile maadevahetusega seotud ebaseaduslike ametialaste tegude eest varalist soodustust, tegutses T. Annus AS-i Merko Ehitus huvides. AS Merko Ehitus osales maadevahetuses oma tütarettevõtete OÜ Woody ja OÜ Käibevara ning E. L.-i ja K. U. kaudu. AS-iga Merko Ehitus seotud isikud said maadevahetusega riigilt soodsatel tingimustel kinnisasju ja seetõttu sai AS Merko Ehitus kinnisasjade edasimüümisel, arendamisel ja ehitamiseks kasutamisel viia ellu oma ärilisi eesmärke.

(2.) V. Reiljan ja K. Kangur võtsid altkäemaksu ning T. Liblik andis neile seda

(a) V. Reiljan ja K. Kangur olid ametiisikud

- 289.** Vt otsuse punkt 261.

(b) Varaline soodustus T. Liblikult V. Reiljanile

- 290.** V. Reiljan nõustus talle varalise soodustuse lubamisega ja võttis vastu soodustust T. Liblikult ning T. Liblik lubas ja andis V. Reiljanile varalist soodustust järgmiselt.
- 291. (1.)** Ajavahemikul 2004-2006 võttis V. Reiljan T. Liblikult vastu võimaluse otsustada, kellele ja millistel tingimustel võõrandada Narvas Uus põik 2 asuv kinnisasi, mille V. Reiljan lisas OÜ Saarte Investeering maadevahetuse menetlusse (vahetusväärtusega 665 000 krooni). T. Liblik võimaldas V. Reiljani määratud isikul omandada riigi kinnisasja, mis talle varem huvi pakkus, ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

292. (2.) Ajavahemikul 2004-2006 võttis V. Reiljan T. Liblikult vastu võimaluse otsustada, kellele ja millistel tingimustel võõrandada Valga maakonnas Karula vallas Raavitsa külas asuv Tiigi kinnisasi, mille V. Reiljan lisas OÜ Saarte Investeering maadevahetuse menetlusse (vahetusväärtusega 40 000 krooni). T. Liblik võimaldas V. Reiljani määratud isikul omandada riigi kinnisasja, mis talle enne huvi pakkus, ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

(c) Varaline soodustus T. Liblikult K. Kangurile

293. K. Kangur nõustus talle varalise soodustuse lubamisega ja võttis vastu soodustust T. Liblikult ning T. Liblik lubas ja andis K. Kangurile varalist soodustust järgmiselt.

294. (1.) Ajavahemikul 2004-2006 võimaldas T. Liblik K. Kanguril viimase soovil varjatult investeerida OÜ-sse Saarte Investeering ja suurendada nii oma vara. K. Kanguri investeering OÜ-sse Saarte Investeering oli vormistatud OÜ Mell 16. septembri 2004. a ettemaksuna summas 1 800 000 krooni. T. Liblik kasutas K. Kangurilt investeeringuna saadud raha K. Kanguri juhtnõõride kohaselt selleks, et OÜ Saarte Investeering ostaks looduskaitselise piiranguga kinnisasja aadressiga Tallinnas Priisle tee 9. K. Kanguri kaasinvesteeringul ostetud Priisle tee 9 kinnistu vahetati riigile kuuluvate kinnisasjade vastu ja need võõrandati. Nende tehingute tulemusel teenis K. Kangur 7 814 254 krooni kasu.

295. (2.) Ajavahemikul 2004-2006 võttis K. Kangur T. Liblikult vastu võimaluse otsustada, kellele ja millistel tingimustel võõrandada Pärnus asuvad kinnistud Tedre 4 ja Tarva 7a, mille K. Kangur lisas OÜ Saarte Investeering maadevahetus-menetlusse (esimese vahetusväärtus oli 105 000 krooni ja teisel 550 000 krooni). T. Liblik võimaldas K. Kanguri määratud isikutele omandada neid eelnevalt huvitanud riigi kinnisasjad ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

(d) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialane tegu, mille nad panid oma ametiseisundit ära kasutades ühiselt ja kooskõlastatult toime T. Libliku lubatud ja antud varalise soodustuse eest

296. V. Reiljan ja K. Kangur nõustusid neile vara ning varalise soodustuse lubamisega ja võtsid vastu vara ning T. Liblik lubas ja andis neile varalist soodustust selle eest, et V. Reiljan ja K. Kangur kasutasid ja lubasid kasutada ebaseaduslikult oma ametiseisundit LKS § 19 rakendamisel.

297. V. Reiljan ja K. Kangur seisis ajavahemikul 2004-2006 ühiselt ja kooskõlastatult selle eest, et T. Libliku huvid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu saaksid OÜ Saarte Investeering kaudu võimalikult suures ulatuses järgitud ja et T. Liblikule oleks tagatud võimalikult suur majanduslik kasum ning et majanduslikud riskid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ning hiljem nendega tehingute tegemisel oleksid võimalikult väikesed. Teistele isikutele, kes soovisid maid vahetada, selliseid eeliseid ei tagatud ja nende huvidega sellisel viisil ei arvestatud.

298. K. Kangur, kes teadis, et Tallinnas Priisle tee 9 asuva kinnistu võimalik väärtus vahetusmenetluses oleks oluliselt kõrgem kui summa, mille eest OÜ Saarte Investeering selle kinnistu 21. septembril 2004 AS-ilt Favorte ostis, tegi ettepaneku jätta hinnast tulenevalt kasutamata LKS §-s 16 lg-s 2 sätestatud ostueesõigus. Seejuures teadis K. Kangur ka seda, et OÜ Saarte Investeering omandas kinnistu riigiga vahetamise eesmärgil.

299. V. Reiljan ei kasutanud OÜ Saarte Investeering poolt Tallinnas Priisle tee 9 ja Vete 16 asuvate looduskaitseliste piiranguga kinnisasjade soetamisel LKS §-s 16 sätestatud ostueesõigust.

Seejuures teadis V. Reiljan, et neid kinnistuid kasutatakse maadevahetuseks LKS § 19 järgi. Samuti pidas V. Reiljan võimalikuks, et maadevahetuse käigus hinnatakse kinnisasjade väärtus nende soetushinnast kõrgemaks.

- 300.** K. Kangur juhtis OÜ Saarte Investeering looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetusmenetlust. Selleks korraldas ta OÜ Saarte Investeering vahetusavaldustele vastamise, vahetatava ja soovitud vahetusmaa hindamise, kontrollis vahetatava maa vastavust LKS § 19 nõuetele ja kaasas menetlusosalisena kaitstava loodusobjekti valitseja, selgitamaks välja vahetatava maa vastavuse LKS §-s 19 sätestatud kriteeriumitele ja kinnisasja vahetamise otstarbekuse. K. Kangur korraldas ka kinnisasjade vahetamise kohta antavate ministri käskkirjade ettevalmistamist ja nende juurde seletuskirjade koostamist. Seejuures teadis K. Kangur, et T. Liblik oli OÜ Saarte Investeering kaudu otnud looduskaitseliste piirangutega kinnisasju selleks, et vahetada need riigile kuuluvate kinnisasjade vastu.
- 301.** K. Kangur väljastas 22. märtsil 2005 Maa-ameti peadirektorina Harjumaa Keskkonnateenistusele kirja nr 6.3-6/3920, millega veenis kaitseala valitsejat loobuma seisukohast, et Priisle tee 9 asuva kinnisasja omandamine ei ole riigile otstarbekas. K. Kanguri koostatud kirja alusel väljastas Harjumaa Keskkonnateenistus 23. märtsil 2005 uue kirja, milles nõustus Priisle tee 9 kinnisasja vahetamisega.
- 302.** V. Reiljan andis 24. märtsil ja 7. novembril 2005. a LKS § 19 alusel kaks käskkirja OÜ Saarte Investeering kinnistute vahetamise kohta riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Neid vahetusmenetlusi juhtis K. Kangur. Maadevahetuse käigus võõrandas riik kinnisasjad, mis T. Liblik oli eelnevalt kooskõlastatult K. Kanguri ja V. Reiljaniga välja valinud. V. Reiljani käskkirjade alusel leidsid aset järgmised maadevahetused:

Käskkiri/ selle alusel sõlmitud vahetusleping	Riik otsustas omandada	Riik otsustas võõrandada
24.03.2005 käskkiri nr 327 / 29.03.2005 leping	OÜ-lt Saarte Investeering Tallinnas asuv kinnistu - Priisle tee 9, hinnatud koguväärtusega 14 800 000 krooni	OÜ-le Saarte Investeering Tallinnas asuvad kinnistud - Tehnika 53; - Vana-Kuuli 15 / Liikuri 41; ja Pärnus asuvad kinnistud - Lai 5; - Aida 8 ja Haapsalus asuva kinnistu - Jaama 32 ja Sillamäel asuvad kinnistud - Türsamäe; - Ääremaa,

		hinnatud koguväärtusega 14 940 000 krooni.
07.11.2005 käskkiri nr 1471 / 30.11.2005 leping	OÜ-lt Saarte Investeering Tallinnas asuva kinnistu - Vete 16 ja Valga Maakonnas Otepää vallas Mäha külas asuva kinnistu - Suure-Männiku, hinnatud koguväärtusega 8 180 000 krooni	OÜ-le Saarte Investeering Harju maakonnas Saue vallas Vanamõisa külas asuvad kinnistud - Suve; - Sügise ja Pärnus asuvad kinnistud - Tedre 4a - Tarva 7a ja Tartu maakonnas Mäksa vallas Vana-Kastre külas asuva kinnistu - Teekoha ja Narvas asuva kinnistu - Uus põik 2 ja Valga maakonnas Karula vallas Raavitsa külas asuva kinnistu Tiigi, hinnatud koguväärtusega 8 160 000 krooni.

(e) V. Reiljani ja K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus

303. V. Reiljani ja K. Kanguri käitumine LKS § 19 rakendamisel OÜ Saarte Investeering maade vahetamisel oli vastuolus HMS § 4 lg-ga 2 ja § 5 lg-ga 2; ATS v.r § 59 lg-ga 1 ning RVS v.r § 7 lg-tega 2 ja 3. Seda analoogilistel põhjustel, nagu on kirjeldatud käesoleva otsuse punktides 283-286.

304. K. Kangur rikkus peale selle ka KVS v.r § 21 lg 1 ja § 25 lg-te 1 ja 2 nõudeid, sest nendest sätetest tulenevalt ei oleks ta tohtinud osaleda OÜ Saarte Investeering kinnisasjade vahetamisega seotud otsuste tegemisel ning oleks pidanud teatama oma vahetule ülemusele, et ta ei saa selliste otsuste tegemisel osaleda. Seda seetõttu, et need otsused mõjutasid oluliselt K. Kanguri enda majandushuve. Nimelt oli K. Kangur investeerinud varjatult 1 800 000 krooni OÜ-sse Saarte Investeering looduskaitseliste piirangutega kinnisasja soetamiseks.

(3.) K. Kangur võttis altkäemaksu ja T. Pedjasaar andis talle seda

(a) K. Kangur oli ametiisik

305. Vt otsuse punkt 261.

(b) Varaline soodustus T. Pedjasaarelt K. Kangurile

- 306.** K. Kangur nõustus talle varalise soodustuse lubamisega ja võttis vastu varalist soodustust T. Pedjasaarelt ning T. Pedjasaar lubas ja andis K. Kangurile varalist soodustust järgmiselt.
- 307.** Ajavahemikul 2001-2006 võttis K. Kangur OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp juhatuse liikmelt ja osanikult T. Pedjasaarelt vastu võimaluse tegutseda varjatult ettevõtluses ja suurendada oma vara. T. Pedjasaar võimaldas K. Kanguril varjatult investeerida OÜ-desse Ikaros Grupp ja Mell. T. Pedjasaar lähtus K. Kanguri korraldustest ja tegutses K. Kanguri huvides ja arvel. Üksikasjades toimus see järgmiselt.
- 308.** K. Kangur oli ajavahemikul 6. novembrist 2001 kuni 6. oktoobrini 2003 investeerinud OÜ-sse Ikaros Grupp looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ostmiseks 584 490 krooni, mis moodustas 50,9% looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ostmisse paigutatud summast. OÜ Mell puhul oli K. Kangur finantseerinud nii selle osa soetamist kui ka investeerinud ajavahemikul 18. septembrist 2003 kuni 5. märtsini 2004 looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ostmiseks kokku 2 601 693 krooni. K. Kanguri osalus OÜ-s Mell oli 90,3%.
- 309.** K. Kanguri poolt OÜ-desse Mell ja Ikaros Grupp investeeritud raha eest osteti looduskaitseliste piirangutega kinnisasju, mis vahetati riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Need müüdi omakorda vaheltkasuga edasi. Samuti müüdi looduskaitseliste piirangutega kinnisasju teistele isikutele, et viimased saaksid need vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Selliste tehingute tulemusena teenis K. Kangur oma investeeringutelt kasu OÜ-s Ikaros Grupp 2 032 315 krooni ja OÜ-s Mell 2 732 560 krooni.
- 310.** T. Pedjasaar andis K. Kangurile võimaluse kasutada investeeringutelt saadud kasu uuteks äritehinguteks. K. Kanguri korraldusel kandis T. Pedjasaar 2004. a septembris OÜ-lt Mell OÜ-le Saarte Investeering ettemaksuna 1 800 000 krooni ja andis 3. juulil 2006 OÜ Mell arvelt OÜ-le Rahamaa 4 200 000 krooni laenu OÜ Iru Jõekääru osade ostmiseks.

(c) K. Kanguri ametialane tegu, mille ta pani oma ametiseisundit ära kasutades toime T. Pedjasaare lubatud ja antud varalise soodustuse eest

- 311.** K. Kangur nõustus talle varalise soodustuse lubamisega ja võttis selle vastu ning T. Liblik lubas ja andis K. Kangurile varalist soodustust selle eest, et K. Kangur kasutas ja lubas kasutada ebaseaduslikult oma ametiseisundit LKS § 19 rakendamisel.
- 312.** K. Kangur seisis ajavahemikul 2001-2006 selle eest, et T. Pedjasaare huvid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu saaksid OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kaudu võimalikult suures ulatuses järgitud ja et T. Pedjasaarele oleks OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kaudu tagatud võimalikult suur majanduslik kasum ning et majanduslikud riskid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ning hiljem nendega tehingute tegemisel oleksid võimalikult väikesed. Teistele isikutele, kes soovisid maid vahetada, selliseid eeliseid ei tagatud ja nende huvidega sellisel viisil ei arvestatud.
- 313.** K. Kangur andis enne OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omandamist T. Pedjasaarele informatsiooni selle kohta, kas neid kinnisasju saab vahetusmenetluse käigus LKS § 19 alusel vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu.
- 314.** K. Kangur ei teinud ettepanekut OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omandamisel ostueesõiguse rakendamiseks. Seejuures oli K. Kangur

teadlik, et neid kinnisasju kasutatakse vahetusmenetluses, ja pidas võimalikuks, et kinnisasjade soetushind oli väiksem kui see hind, mille riik neile vahetusmenetluse käigus määrab.

- 315.** K. Kangur juhtis OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetusmenetlusi. Selleks korraldas ta OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp vahetusavaldustele vastamise, vahetatava ja soovitud vahetusmaa hindamise, kontrollis vahetatava maa vastavust LKS § 19 nõuetele ja kaasas menetlusosalisena kaitstava loodusobjekti valitseja, selgitamaks välja vahetatava maa vastavuse LKS §-s 19 sätestatud kriteeriumitele ja kinnisasja vahetamise otstarbekuse. K. Kangur korraldas ka kinnisasjade vahetamise kohta antavate keskkonnaministri käskkirjade ettevalmistamist ja nende juurde seletuskirjade koostamist. K. Kangur seisis oma ametiseisundit kasutades selle eest, et T. Pedjasaar saaks OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kaudu looduskaitseliste kinnisasjade vahetamisel need kinnisasjad, mida ta soovis, ja seda võimalikult soodsatel tingimustel.
- 316.** Korraldades riigile kuuluva Võhma kinnisasja vahetamiseks keskkonnaministri käskkirja nr 263 kavandi ning seletuskirja ettevalmistamist, pidas K. Kangur ühtlasi läbirääkimisi Võhma kinnisasja edasimüügiks. Need läbirääkimised päädisid 3. mail 2006 tehinguga, millega OÜ-d Mell ja Ikaros Grupp müüsid Võhma kinnisasja 5 062 000 krooni eest. Seega oli K. Kangur vahetamiskäskkirja ette valmistades teadlik, et Võhma kinnistu turuhind on kõrgem kui sellele vahetusmenetluses määratud hind (3 550 000 krooni).
- 317.** Korraldades riigile kuuluvate Järve ja Kotkapesa kinnistute vahetamiseks keskkonnaministri käskkirja nr 797 kavandi ja seletuskirja, pidas K. Kangur ühtlasi läbirääkimisi nende kinnistute edasimüügiks. Need läbirääkimised päädisid 28. augustil 2006 tehinguga, millega OÜ Ikaros Grupp müüs Järve ja Kotkapesa kinnistud 3 250 000 krooni eest. Seega oli K. Kangur vahetamiskäskkirja ette valmistades teadlik, et Järve ja Kotkapesa kinnistute turuhind on kõrgem kui sellele vahetusmenetluses määratud hind (kokku 1 501 287 krooni).
- 318.** K. Kanguri juhitud vahetusmenetlused OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kinnisasjadega olid järgmised.

Käskkiri/ selle alusel sõlmitud vahetusleping	Riik otsustas omandada	Riik otsustas võõrandada
06.03.2006 käskkiri nr 263 / 17.03.2006 leping	OÜ-lt Mell kinnistu - Suuretüki ja OÜ-lt Ikaros Grupp kinnistud - Vahe-Eedi; - Väike-Männiku, hinnatud koguväärtusega 3 515 101 krooni	OÜ-dele Mell ja Ikaros Grupp kinnistu - Võhma, hinnatud väärtusega 3 550 000 krooni
07.07.2006 käskkiri nr 797 /	OÜ-lt Ikaros Grupp	OÜ-le Ikaros Grupp

13.07.2006 leping	kinnistud - Lohu A-136; - Kõrtsi; - Tohkre-Juhani, hinnatud koguväärtusega 1 446 386 krooni	kinnistud - Järve; - Kotkapesa, hinnatud koguväärtusega 1 501 287 krooni
-------------------	--	--

(d) K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus

319. K. Kangur rikkus KVS v.r § 21 lg 1 ja § 25 lg-te 1 ja 2 nõudeid, sest nendest sätetest tulenevalt ei oleks ta tohtinud osaleda OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kinnisasjade vahetamisega seotud otsuste tegemisel ning oleks pidanud teatama oma vahetule ülemusele, et ta ei saa selliste otsuste tegemisel osaleda. Seda põhjusel, et need otsused mõjutasid oluliselt tema enda majandushuve, kuna K. Kangur oli nii OÜ-s Mell kui ka OÜ-s Ikaros Grupp varjatud osanik, kes oli investeerinud nende äriühingute kaudu looduskaitsete piirangutega kinnisasjade omandamisse.

320. Samuti oli K. Kanguri käitumine LKS § 19 rakendamisel OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp maade vahetamisel vastuolus HMS § 4 lg-ga 2 ja § 5 lg-ga 2; ATS v.r § 59 lg-ga 1 ning RVS v.r § 7 lg-tega 2 ja 3. Seda analoogilistel põhjustel, nagu on kirjeldatud käesoleva otsuse punktides 283-286. Osaledes OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp looduskaitsete piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu, ei lähtunud K. Kangur mitte avalikust huvist, vaid T. Pedjasaare ja enda huvidest.

(4.) K. Kangur võttis T. Pedjasaare kaasaaitamisel altkäemaksu ja E. Vettus andis talle seda

(a) K. Kangur oli ametiisik

321. Vt otsuse punkt 261.

(b) Vara E. Vettuselt K. Kangurile

322. Ajavahemikul 2003-2006 nõustus K. Kangur võtma E. Vettuselt viimase poolt lubatud vara. Vara andmine ja vastuvõtmine seisnes selles, et E. Vettus müüs AS-i Sverting Invest juhatuse esimehena 3. juulil 2006. a OÜ-le Rahamaa 8 350 000 krooni eest OÜ Iru Jõekäärü osa, mille turuväärtus oli müügihetkel 18 315 784 krooni. OÜ Iru Jõekäärü osa müügi tõttu suurenes OÜ Rahamaa osa väärtus. K. Kangur oli OÜ Rahamaa tegelik osanik ja juhatuse liige, kuigi äriregistri andmete kohaselt oli osanik ja juhatuse liige M. M. Seega suurenes OÜ Rahamaa osa väärtuse kasvuga K. Kanguri vara.

(c) K. Kanguri ametialane tegu, mille ta pani ametiseisundit ära kasutades toime E. Vettuse lubatud ja antud vara eest

323. K. Kangur nõustus talle vara lubamisega ja võttis selle vara vastu ning E. Vettus lubas ja andis K. Kangurile vara selle eest, et K. Kangur kasutas ja lubas kasutada ebaseaduslikult oma ametiseisundit LKS § 19 rakendamisel.

324. K. Kangur seisis ajavahemikul 2003-2006 selle eest, et E. Vettuse huvid looduskaitsete piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu saaksid OÜ Iru

Jõekääru kaudu võimalikult suures ulatuses järgitud ja et E. Vettusele oleks OÜ Iru Jõekääru kaudu tagatud võimalikult suur majanduslik kasum ning et majanduslikud riskid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ning hiljem nendega tehingute tegemisel oleksid võimalikult väikesed. Teistele isikutele, kes soovisid maid vahetada, selliseid eeliseid ei tagatud ja nende huvidega sellisel viisil ei arvestatud.

- 325.** K. Kangur andis enne looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omandamist E. Vettusele informatsiooni selle kohta, kas neid kinnisasju saab LKS § 19 alusel vahetada riigi kinnisasjade vastu.
- 326.** K. Kangur teadis, et E. Vettusega seotud OÜ Svertig Invest oli 8. jaanuaril 2003 omandanud OÜ Iru Jõekääru osa. OÜ Iru Jõekääru osa omandamise abil sai E. Vettus OÜ Sverting Invest kaudu käsutusõiguse looduskaitseliste piiranguga maale Tallinnas Narva mnt 201a, mis 4. juunil 2003 tagastati OÜ-le Iru Jõekääru. See nõudeõigus oli omandatud vahetamiseks riigile kuuluvate kinnisasjadega. Samuti oli K. Kangur teadlik, et OÜ Iru Jõekääru oli riigile kuuluvate kinnisasjadega vahetamiseks OÜ-lt Mell omandanud Soe ja Jugumetsa kinnisasjad. K. Kangur jättis kasutamata MaaRS § 38 lg 2 p-s 3 Maa-ametile antud õiguse teha kohalikule omavalitsusele ettekirjutusi, et maad ei tagastataks, vaid see jäetaks MaaRS § 31 lg 1 p 2 alusel riigi omandisse. Seejuures oli K. Kangur teadlik, et ta tagab sellega võimaluse kasutada tagastatavat maad hiljem maadevahetuseks.
- 327.** K. Kangur juhtis OÜ Iru Jõekääru kinnisasjade Narva mnt 201a (Tallinn) ja Soe (Jõepera küla, Antsla Vald, Võru maakond) vahetamismenetlust. Selleks korraldas ta vahetusmaa ja vahetatava maa hindamised. Samuti korraldas K. Kangur kinnistute vahetamiseks keskkonnaministri käskkirja kavandi ja seletuskirja koostamise. Selle kavandi alusel allkirjastas keskkonnaminister V. Reiljan 3. novembril 2004 käskkirja nr 1051.
- 328.** 24. detsembril 2004 esitas E. Vettus OÜ Iru Jõekääru nimel täiendava avalduse Võrumaal Rõuge vallas asuva Jugumetsa kinnisasja lisamiseks vahetusmenetlusse. K. Kangur kontrollis riigi esindajana, kas seda kinnisasja võib LKS § 19 alusel vahetada, ja kaasas menetlusosalisena kaitstava loodusobjekti valitseja, selgitamaks vahetatava maa vastavuse LKS §-s 19 sätestatud kriteeriumitele ja kinnisasja vahetamise otstarbekuse. Samuti lasi K. Kangur Maa-ametil määrata kinnisasja maksumuse. Hoolimata Haanja Looduspargi valitseja 13. jaanuari 2005. a arvamusest, et Jugumetsa kinnisasja vahetamine riigile ei ole loodusobjekti kaitse korraldamiseks vajalik, lisas K. Kangur selle kinnisasja vahetatava maana vahetusmenetlusse.
- 329.** Seejärel korraldas K. Kangur keskkonnaministri kahe uue käskkirja kavandi ja seletuskirja koostamise. Neist esimene oli keskkonnaministri 3. novembri 2004. a käskkirja nr 1051 tühistamiseks ja teine Narva mnt 201a, Soe ja Jugumetsa kinnisasjade vahetamiseks riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Keskkonnaminister V. Reiljan allkirjastas nende kavandite alusel 17. jaanuaril 2005 käskkirja nr 36 ja 31. jaanuaril käskkirja nr 124.
- 330.** Kuna vahetusmaana lubatud Vilisuu kinnisasi oli vajalik riigimaantee laiendamiseks, korraldas K. Kangur 31. märtsil 2005 keskkonnaministri kahe uue käskkirja kavandi ja seletuskirja koostamise. Neist esimene oli keskkonnaministri 31. jaanuari 2005. a käskkirja nr 124 tühistamiseks ja teine Narva mnt 201a, Soe ja Jugumetsa kinnisasjade vahetamiseks riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Keskkonnaminister V. Reiljan allkirjastas nende kavandite alusel 31. märtsil 2005. a käskkirjad nr 370 ja nr 371.
- 331.** K. Kanguri juhitud vahetusmenetlus OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kinnisasjadega oli järgmine.

Käskkiri / selle alusel sõlmitud vahetusleping	Riik otsustas omandada	Riik otsustas võõrandada
31.03.2005 käskkiri nr 371 / 1.04.2005 leping	OÜ-lt Iru Jõekääru Tallinnas asuv kinnistu - Narva mnt 201a ja Võrumaal Antsla vallas Jõepera külas asuv kinnistu - Soe ja Võrumaal Rõuge vallas asuv kinnistu - Jugametsa, hinnatud koguväärtusega 37 704 762 krooni	OÜ-le Iru Jõekääru Tallinnas asuvad kinnistud - Tondi 10; - Herne 23; - Vesivärava 16 / J.Vilmsi 17; - Gonsiori 40 / J.Vilmsi 49; - Peterburi tee 52d; - Poska 13 ja Läänemaal Noarootsi vallas Elbiku külas asuva kinnistu - Rannatuka, hinnatud koguväärtusega 37 160 000 krooni

(d) K. Kanguri ametialase teo ebaseaduslikkus

332. K. Kanguri ametialane tegu oli vastuolus HMS § 4 lg-ga 2 ja § 5 lg-ga 2; ATS v.r § 59 lg-ga 1 ning RVS v.r § 7 lg-tega 2 ja 3. Seda analoogilistel põhjustel, nagu on kirjeldatud käesoleva otsuse punktides 283-286.

333. Lisaks oli K. Kanguri tegevus Jugametsa kinnisasja riigile vahetamisel vastuolus LKS § 19 lg-ga 1, sest loodusobjekti valitseja arvamuse kohaselt ei piiranud selle kinnistu kaitsekord oluliselt kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist.

(e) T. Pedjasaare kaasaaitamistegu K. Kanguri poolt altkäemaksu võtmisele

334. T. Pedjasaar aitas 2006. aastal K. Kanguril asutada sellise äriühingu, millega K. Kangur ei oleks formaalselt seotud, kuid mida ta tegelikult kontrolliks ja mille kaudu ta saaks käsutada altkäemaksuks saadud vara - OÜ Iru Jõekääru osa - ja tulevikus ka muud vara. T. Pedjasaar organiseeris K. Kanguri juhiste järgi OÜ Rahamaa asutamise ja registreerimise M. M.-i nimele. Seda selleks, et varjata K. Kanguri osalust ja seotust OÜ-ga Rahamaa. T. Pedjasaar andis M. M.-ile 40 000 krooni OÜ Rahamaa asutamisel sissemaks tegemiseks. Samuti edastas T. Pedjasaar M. M.-ile juhised, kuidas, millal ja millistel tingimustel OÜ Rahamaa omandab AS-ilt Sverting Invest OÜ Iru Jõekääru osa ja mida tuleb M. M.-il selleks teha. Muu hulgas puudutas see informatsioon seda, millal notari juurde minna, millistel tingimustel leping sõlmida ja milliseid muid dokumente M. M.-il tuleb seoses OÜ-ga Rahamaa vormistada.

(5.) E. Tuiksoo võttis altkäemaksu ja T. Annus ning E.L.L. Kinnisvara AS andsid talle seda***(a) E. Tuiksoo oli ametiisik***

335. E. Tuiksoo, olles 5. aprillist 2004 kuni 5. aprillini 2007 põllumajandusminister, oli ametiisik KarS § 288 tähenduses.

(b) Vara T. Annuselt ja E.L.L. Kinnisvara AS-ilt E. Tuiksoole

336. E. Tuiksoo nõustus talle vara lubamisega ja võttis vastu vara T. Annuselt ning T. Annus andis ja lubas vara E. Tuiksoole järgmiselt.

337. E. Tuiksoo võttis tuvastamata ajal ja kohas T. Annuselt vastu võimaluse valida enda tasuta kasutusse Tallinnas XXXXXX XXX XX asuv korter nr 101 (müügiväärtus 1 421 200 krooni) või korter nr 61 (müügiväärtus 1 696 300 krooni). E. Tuiksoo valis korteri nr 61 ja nõustus 10. aprillil 2006 selle T. Annuselt määramata ajaks tasuta kasutamiseks vastu võtma. Varjamaks korteri nr 61 seost E. Tuiksooga, vormistati see 5. mai 2006. a müügitehinguga T. Annusega seotud isiku P. K. nimele ja 30. juunil 2006 T. Annusega seotud E. A. nimele. E. Tuiksoo kasutas korterit nr 61 tasuta ajavahemikul 10. aprillist 5. oktoobrini 2006. Pärast Kaitsepolitseiameti poolt AS-is Merko Ehitus 3. oktoobril 2006 toimetatud läbiotsimist ja selle kohta info avalikukstulekut loobus E. Tuiksoo korteri kasutamise võimalusest, kartes, et võib välja tulla tema seos T. Annuse ja AS-i Merko Grupp kontserni kuuluvate äriühingutega. Arvestades eluruumi keskmisi üürihindu, pidanuks E. Tuiksoo korteri nr 61 kasutamise eest ajavahemikul 10. aprillist 5. oktoobrini 2006 maksma kokku vähemalt 42 830 krooni.

(c) E. Tuiksoo ametialane tegu, mille ta pani oma ametiseisundit ära kasutades toime T. Annuse lubatud ja antud vara eest

338. E. Tuiksoo nõustus talle vara lubamisega ja võttis vastu vara ning T. Annus lubas ja andis talle vara selle eest, et E. Tuiksoo põllumajandusministrina tegi Põllumajandusministeeriumile rendipindadeks uue hoone leidmise konkursil põhjendamatuid eelistusi AS-ile Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-ile. Üksikasjades toimus see järgmiselt.

339. E. Tuiksoo tegutses oma ametiseisundit kasutades eesmärgil, et Põllumajandusministeerium sõlmiks 2006. aastal uute ruumide rendilepingu T. Annusega seotud äriühinguga.

340. Selleks korraldas E. Tuiksoo 2006. a mais Põllumajandusministeeriumile rendipindade leidmiseks mitteametlikult pakkumise võtmise AS-ilt Merko Ehitus. 5. juunil 2006 edastas AS Merko Ehitus Põllumajandusministeeriumile pakkumise kahe objekti, s.o Tallinnas asuvate Pärnu mnt 141 ja Rannamõisa tee 4a kohta. Olles saanud T. Annuselt ja AS-i Merko Ehitus juhatuse liikmelt T. K.-lt AS-i Merko Ehitus pakkumise, andis E. Tuiksoo selle edasi Põllumajandusministeeriumi asekanstlerile K. P.-le, et viimane korraldaks selle alusel ametliku pakkumise võtmise üksnes AS-ilt Merko Ehitus.

341. Kui K. P. avaldas arvamust, et rendipindade leidmiseks tuleks korraldada avatud konkurss ja et AS-i Merko Ehitus mitteametlikus pakkumises toodud tingimused ei ole pakkumismenetluse läbiviimiseks piisavad, andis E. Tuiksoo K. P.-le suunise pöörduda pakkumiskutse tingimuste koostamiseks T. K. poole. Seda K. P. ka tegi.

342. T. K. koos E.L.L. Kinnisvara AS-i töötajatega koostas Põllumajandusministeeriumile uute üüripindade leidmise pakkumise kutse dokumendid ja edastas need K. P.-le.

- 343.** 20. juulil 2006 saatis Põllumajandusministeerium dokumendid eelnimetatud pakkumise kutse kohta enda nimel ametlikult AS-idele Merko, Riigi Kinnisvara, Suva ja Skanska EMV. AS-ile Merko adresseeritud pakkumise kutse edastas T. K. E.L.L. Kinnisvara AS-ile, mis kuulub AS-i Merko Grupp kontserni.
- 344.** E. Tuiksoo moodustas 16. augusti 2006. a käskkirjaga nr 140 komisjoni ministeeriumile uute ruumide leidmiseks ja kasutuselevõtuks ning parima pakkumise kohta dokumentide koostamiseks ja ettepanekute esitamiseks.
- 345.** Põllumajandusministeeriumile esitasid oma pakkumise AS Ober-Haus AS-i Suva volitatud esindajana, AS Riigi Kinnisvara ja AS Merko Grupp volitusel E.L.L. Kinnisvara AS.
- 346.** Pakkumised vaadati läbi komisjoni 22. augusti 2006. a istungil. Kuna komisjon ei jõudnud arusaamisele, et E.L.L. Kinnisvara AS-i pakkumine oleks olnud sisult parim, ja komisjoni esimees K. P. ei olnud nõus E. Tuiksoo suunistega E.L.L. Kinnisvara AS-i eelistamiseks, ei koostanud komisjon parima pakkumise kohta ettepanekut, vaid esitas ülevaatliku pakkumiste tabeli koos istungi protokolliga otsustamiseks ministrile.
- 347.** Et saada Vabariigi Valitsuselt E.L.L. Kinnisvara AS-iga lepingu sõlmimiseks luba, valmistati Põllumajandusministeeriumis E. Tuiksoo korraldusel 2006. a augustis-septembris ette Vabariigi Valitsuse korralduse eelnõu koos seletuskirjaga. Kuna E. Tuiksoo selgituste kohaselt oli Vabariigi Valitsuse põhimõtteline heakskiit olemas, siis hakati ette valmistama rendilepingut E.L.L. Kinnisvara AS-iga.
- 348.** Pärast 3. oktoobril 2005. aastal AS-is Merko Ehitus toimetatud läbiotsimist ja selle kohta info avalikustamist loobus E. Tuiksoo lepingu sõlmimisest E.L.L. Kinnisvara AS-iga. 14. novembril 2006 saatis Põllumajandusministeerium kõigile pakkumise teinud äriühingutele teate pakkumistest loobumise kohta.

(d) E. Tuiksoo ametialase teo ebaseaduslikkus

- 349.** E. Tuiksoo tegu oli vastuolus HMS § 4 lg-ga 2. E. Tuiksoo rikkus oma teoga õiguse üldpõhimõtete hulka kuuluvat võrdse kohtlemise põhimõtet, soosides T. Annust selliselt, et viimasega seotud äriühingud AS Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS saaksid sõlmida Põllumajandusministeeriumiga uue hoone rendilepingu.

(e) T. Annuse teo omistamine E.L.L. Kinnisvara AS-ile

- 350.** T. Annus on alates 28. juunist 1996 AS-i Merko Grupp juhatuse liige ja aktsionär. 31. märtsist 1997 on T. Annus AS-i Järvevana (endise ärinimega AS Merko Ehitus) nõukogu liige ja alates 24. maist 1999 E.L.L. Kinnisvara AS-i nõukogu liige. Seega oli T. Annus juhtivtöötaja KarS § 14 lg 1 tähenduses.
- 351.** Lubades ja andes 2006. a kevadel E. Tuiksoole vara, et viimane kasutaks ebaseaduslikult ära oma ametiseisundit ning teeks Põllumajandusministeeriumile uute rendipindade leidmise konkursil põhjendamatuid eeliseid E.L.L. Kinnisvara AS-ile, tegutses T. Annus E.L.L. Kinnisvara AS-i huvides. E.L.L. Kinnisvara AS-i eesmärk oli Põllumajandusministeeriumile ruumide rentimisega tulu teenida.

(III) Maakohtu otsus**(1.) Resolutiivosa**

- 352.** Harju Maakohtu 19. juuni 2012. a otsusega mõisteti kõik süüdistatavad neile esitatud süüdistuses õigeks.
- 353.** Sama kohtuotsusega mõisteti riigilt menetluskulude katteks välja 117 961 eurot 37 senti V. Reiljani kasuks; 287 845 eurot 14 senti K. Kanguri kasuks; 33 376 eurot 78 senti T. Pedjasaare kasuks; 97 838 eurot 71 senti E. Vettuse kasuks; 75 144 eurot 51 senti T. Libliku kasuks; 56 626 eurot 85 senti E. Tuiksoo kasuks ja 611 810 eurot AS-i Järvevana kasuks. Kaitsjatele kriminaaltoimiku koopiategemise kulu 7000 eurot jättis kohus riigi kanda.
- 354.** Kohus otsustas kohtuotsuse jõustumisest tühistada Harju Maakohtu 23. jaanuari 2007. a määruse K. Kanguri kõrvaldamise kohta Maa-ameti peadirektori ametikohalt.
- 355.** Ühtlasi märkis kohus, et päevade arv, mil süüdistatavatelt oli alusetult vabadus võetud, oli K. Kanguri puhul 80, T. Pedjasaare puhul 38, E. Vettuse puhul 38 ja T. Libliku puhul 3.

(2.) Põhiosa

- 356.** Maakohtu otsuse põhiosa koosneb 27 punktist.
- 357. Punktis 1** kirjeldas maakohus umbes 5 leheküljel kohtueelse menetluse käiku alates selle alustamisest 18. augustil 2005 ja tegi seejuures mitmeid märkusi.
- 358.** Nii tuvastas maakohus ebatäpsusi kahtlustatavate ja tunnistajate ülekuulamise protokollides märgitud ülekuulamise aja ja koha osas. Seetõttu tekkis kohtul küsimus, kas protokollid olid varem ette valmistatud.
- 359.** Maakohus juhtis tähelepanu sellele, et samal ajavahemikul koostatud kohtueelse menetluse dokumentides on kuriteokahtlustuse kvalifikatsioon erinev.
- 360.** Kirjast, mille uurimisasutus oli enne osade kahtlustatavate vahistamist Tallinna Vanglale saatnud ja milles paluti kahtlustatavad teineteisest isoleerida, tegi maakohus järelduse, et kohtueelne menetleja oli juba ette täiesti kindel, et eeluurimiskohtunik võtab kahtlustatavad vahi alla.
- 361.** Maakohus leidis ka seda, et vahistamist taotledes eksitas prokuratuur eeluurimiskohtuniku ja ringkonnakohut, sest menetluse seisu arvestades puudus kahtlustatavatel vahistamistaotluses viidatud võimalus hävitada enda süüd tõendavaid dokumente ja mõjutada tunnistajaid. Maakohus leidis, et kõnealuses asjas puudus kohtueelses menetluses vajadus kohaldada tõkendina vahistamist, ja tuvastas põhiseaduse ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) art 5 rikkumise.
- 362.** Kohus osutas sellele, et isikutel ei lubatud lahkuda läbiotsimise juurest, ehkki KrMS § 91 lg 6 järgi on läbiotsimise juures viibimine isiku õigus, mitte kohustus.
- 363. Punktis 2** andis maakohus 6 leheküljel ülevaate taotlustest, mis kaitsjad pärast kohtueelses menetluses kriminaaltoimikuga tutvumist prokuratuurile esitasid, samuti prokuratuuri määrustest, millega taotlused lahendati.

- 364. Punktis 3** käsitles kohus kaitsjate eelistungil esitatud taotlust süüdistusakti tagastamiseks prokuratuurile, prokuratuuri vastust kaitsjate taotlusele ja kohtumäärust, millega kaitsjate kõnealune taotlus jäeti rahuldamata. Peale selle pidas kohus vajalikuks otsuses märkida, et käesolevas asjas esitatud süüdistusakt ei vasta 1. septembril 2011. a jõustunud KrMS § 154 lg 2 p 4 nõuetele ja sellega on rikutud süüdistatavate õigust kaitse ettevalmistamiseks. Samuti ei seostanud prokurörid kohtumenetluse käigus tõendeid süüdistatavatele etteheidetavate tegudega.
- 365. Punktis 4** asus maakohus seisukohale, et Kaitsepolitseiameti komissari 18. augusti 2005. a ettekanne peadirektorile kriminaalmenetluse alustamise kohta ei andnud mingit alust kohe kriminaalmenetlust alustada. Ettekandele ei ole lisatud ühtegi dokumenti, mis kinnitaks komissari poolt avaldatut. Uurimisasutuse juht oleks pidanud andma korralduse ettekandes toodud asjaolude kontrollimiseks ja alles seejärel otsustama menetluse alustamise või alustamata jätmise. Kohe kriminaalmenetlust alustades rikuti KrMS § 198, mis annab menetluse alustamise otsustamiseks 10-päevase tähtaja. KrMS § 30 lg 1 kohaselt juhib kohtueelset menetlust prokuratuur, kuid arvestades käesoleva kriminaalasja mahtu, tulnuks moodustada uurimisgrupp ja määrata vahetu juht, kelle otsesel juhtimisel ja planeerimisel toimunuks kohtueelne menetlemine.
- 366.** Ühtlasi märkis maakohus, et kriminaalasja materjalid ei kinnita 18. augustil 2005 esitatud väiteid. Kaitsjad ja süüdistatavad esitasid kohtule fakte, mis lükkasid ümber süüdistatavate eelistamise maadevahetuse hindade kujundamisel.
- 367.** Kohtu hinnangul ei olnud see, et prokuratuur esitas juba neli päeva pärast kohtueelse menetluse alustamist taotluse jälitustoimingute tegemiseks, "kaalutlusõiguse seisukohalt otstarbekohane". Sellega, et jälitustoiminguid lubati teha 62 päeva jooksul, rikuti KrMS § 111.
- 368.** Maakohus märkis võrdluseks, et pärast elamislubade skandaali puhkemist ajakirjanduses ei alustanud kohtueelne menetleja kriminaalmenetlust mitme kuu vältel ja vaid Riigikogu liikme sekkumine tõi endaga kaasa kriminaalmenetluse alustamise.
- 369. Punktis 5** pealkirjaga "Tunnistajad" märkis maakohus, et ta esitab mõned huvitavad tunnistajate ülekuulamise seigad. Seejärel viitas kohus mõnele kohtueelses menetluses toimunud tunnistaja ülekuulamise protokollile, tõdedes, et "materjalidest arusaadavalt" kuulati tunnistajad tegelikult üle mingil muul ajal, kui protokollis märgitud.
- 370.** Samuti leidis kohus, et kohtueelne menetleja on jämedalt rikkunud KrMS § 164 lg 4, mille kohaselt tuleb kutse isikule teatavaks teha või kätte toimetada nii, et talle jääks ilmutamiseks piisav ajavaru.
- 371.** Seejärel tõdes kohus, et kohtuistungil muutis mitu tunnistajat, sh K. P., kohtueelses menetluses antud ütlusi, põhjendades ka ütluste muutmist. Prokurörid ei taotlenud selliste tunnistajate suhtes kriminaalmenetluse alustamist.
- 372.** Punkti lõpus märkis kohus, et kohtus ülekuulatud tunnistajad rääkisid peamiselt maadevahetusest ega osanud midagi vastata küsimustele altkäemaksu kohta.
- 373. Punktis 6** "Kriminaalasja materjalid ja ajakirjandus ning kohtu seisukoht" loetles maakohus mitmeid käesoleva kriminaalmenetluse kohta ajakirjanduses ilmunud artikleid ja leidis, et need kahjustavad kohtu mainet. Kohus märkis, et ajakirjanduses avaldatu ja ametiisikute poolt intervjuudes väljaöeldu on käsitatav õigusemõistmisesse sekkumisena. Kohtu arvates on nn

maadevahetuse protsessis süüdistatavad juba enne kohtulahendit üldsuse silmis süüdi tunnistatud.

374. Punktides 7-11 käsitles maakohus eeskätt kriminaalasja jälitustegevust.

375. Punktis 7 asus kohus seisukohale, et käesolevas kriminaalasjas puudub seaduslik alus kasutada jälitusprotokolle, mis väidetavalt põhinevad 2. septembril 2004 KarS §-de 289 ja 300 tunnustel alustatud ning 27. jaanuaril 2005 lõpetatud nn Kohtla-Järve objekti kriminaalmenetluses tehtud jälitustoimingutel. Selles kriminaalasjas oli Tallinna Linnakohus andnud jälitusload 6 isiku, sh ka T. Annuse suhtes. Käesolevas kriminaalasjas olevast jälitusprotokollist nähtub, et Kohtla-Järve objekti kriminaalasjas on T. Annust pealt kuulatud. Samas Kohtla-Järve objekti kriminaalasja materjalides ei ole T. Annuse telefonikõnede pealtkuulamine tuvastatav, samuti ei ole vormistatud materjalide eraldamise määrust. Kohtla-Järve objekti kriminaalasjas ei vormistatud ühtegi jälitusprotokollit T. Annuse telefonikõnede pealtkuulamise kohta. Selle kriminaalasja materjalidest nähtub, et T. Annuse suhtes ei ole jälitustoiminguid tehtud. Kohtu hinnangul salvestati T. Annuse telefonikõnesid väljaspool Kohtla-Järve objekti kriminaalasja menetlust, sest nimetatud kriminaalasjas ei ole ühtegi viidet T. Annuse telefonikõnede pealtkuulamise faktile. Kohus ei aktsepteerinud prokuröri selgitust, et jälitusprotokoll vormistati 4. detsembril 2006 käesolevas kriminaalasjas, ehkki jälitusluba oli antud Kohtla-Järve objekti kriminaalasjas.

376. Täiendavalt põhjendas maakohus jälitusprotokollide lubamatust tõendina sellega, et eeluurimiskohtunik oli 2004. a andnud jälitusloa kaks korda, esimesel korral 61 ja teisel 62 päevaks, ehkki KrMS § 114 lg 2 kohaselt antakse jälitustoimingu luba kuni kaheks kuuks, s.o maksimaalselt 60 päevaks.

377. Punktis 8 loetles maakohus käesolevas kriminaalasjas eeluurimiskohtuniku ja prokuröri poolt antud jälituslubasid, lisades loa kehtivuse algus- ja lõpukuupäeva ning päevade arvu, mille vältel konkreetne jälitusluba maakohtu hinnangul tegelikult kehtis. Muu hulgas osutas maakohus Tallinna Linnakohtu eeluurimiskohtuniku 22. augusti 2005. a määrusele, millega väljastati jälitusluba K. Kanguri, T. Pedjasaare ja T. Libliku suhtes jälitustoimingute tegemiseks ajavahemikul 23. augustist 23. oktoobrini 2005 ehk 62 päevaks. Kohus leidis, et sellise määruse väljastamisega rikuti KrMS § 114 lg 2, mille kohaselt antakse jälitustoimingu luba kuni kaheks kuuks ehk 60 päevaks. Samuti selgitas kohus seoses prokuratuuri 18. novembri 2005. a loaga ühe veoauto varjatud jälgimiseks, et jälitustoiming on toiming, mis riivab isiku põhiõigusi, ja isiku põhiõigused tulenevad põhiseadusest. Asjal, s.o antud juhul veoautol, ei ole põhiõigusi, seega ei saanud veoauto suhtes teostada varjatud jälgimist. Alates 17. veebruarist 2011 võimaldab KrMS § 126⁵ lisaks isiku varjatud jälgimisele teostada varjatud jälgimist ka asja või paikkonna suhtes. 2005. a oli aga veoauto varjatud jälgimine ebaseaduslik.

378. Punktis 9 loetles kohus kriminaalasja materjalides olevad jälitusprotokollid ja nende aluseks olevad jälitustegevuse load koos kehtivusajaga. Kohus väljendas ka arvamust, et T. Pedjasaare varjatud jälgimine ajavahemikul 6. märtsist 19. maini 2006, samuti K. Kanguri ja T. Pedjasaare suhtes 11. juunil 2006 tehtud jälitustoimingud olid ebaseaduslikud. Samuti märkis kohus, et prokuratuur menetles kriminaalasja seoses pistisekuriteoga, aga eeluurimiskohtunikele esitati taotlusi jälituslubade saamiseks seoses ametiseisundi kuritarvitamisega.

379. Punktis 10 asus kohus esmalt seisukohale, et uurimisasutuse ametnike kokkuvõtted jälitustegevusega talletatud teabest ja erinevate teabetalletuste omavaheline analüüs ei ole jälitustoiminguga kogutud teave ega tohiks sisalduda jälitusprotokollis. Sellised jälitusprotokollid kokkuvõtted ei ole käsitatavad tõendina.

- 380.** Seejärel andis maakohus ülevaate vastusest, mis ta oli kohtuistungil andnud seoses kaitsjate taotlusega kontrollida jälitustegevuse aluseks olnud dokumentide seaduslikkust. Sellele ülevaatele lisas kohus täiendavad järeldused, milleni ta oli jõudnud kohtuotsust tehes.
- 381.** Nii leidis kohus, et pole võimalik kontrollida, kas selliste jälituslubade alusel, millega lubati jälitustoiminguid teha nt 20, 30, 35 või 45 päeva jooksul pikema perioodi (nt kahe kuu) vältel, tehti jälitustoiminguid ka tegelikult üksnes eeluurimiskohtuniku lubatud päevade jooksul.
- 382.** Prokuröride poolt eeluurimiskohtunikule esitatud taotlused jälitustoimingute tegemiseks ei olnud küllaldaselt põhjendatud ja järgnevad taotlused ei eristunud eelnevatest. Nende taotluste alusel väljastasid eeluurimiskohtunikud ka load jälitustoiminguteks. Kuna käesolevas asjas koostati jälitusprotokollid alles üks kuu kuni pool aastat pärast jälitustoimingute tegemist, puudusid eeluurimiskohtunikul jälitustoimingute lubade pikendamisel kontrollimiseks vajalikud kirjalikud lähteandmed. Kohus leidis, et ta ei saa kontrollida, kas prokurör esitas eeluurimiskohtunikule suulist lisainformatsiooni. Maakohus asus seisukohale, et jälitustoimingu lubade väljastamisel oli kohus prokuratuuri mõju all.
- 383.** Seejärel selgitas maakohus põhjusi, miks ta oma 7. aprilli 2010. a määrusega rahuldab kaitsjate taotluse ja lubas kaitsjatel tutvuda piiranguga märgitud jälitustegevuse dokumentidega ning miks kohus oma 16. aprilli 2010. a määrusega 7. aprilli 2010. a määruse osaliselt tühistas. Samas tõdes maakohus, et 7. aprilli 2010. a määruse tühistamise tõttu jäi kohtumenetluse poolte võrdsus tagamata.
- 384. Punktis 11** asus maakohus seisukohale, et jälitustoiminguid ei saa tõendina aktsepteerida, sest kohtul ei ole võimalik kontrollida nende ajalist toimumist võrdluses logifailide originaalidega. Seejuures osutas kohus asjaolule, et AS-is EMT ei ole logifailid telefonide pealtkuulamise kohta nõuetekohaselt säilinud.
- 385. Punktides 12-13** käsitles maakohus kriminaalasjas toimetatud läbiotsimisi ja nende käigus toimunud dokumentide ja arvutite võetust.
- 386.** Esmalt andis maakohus ülevaate läbiotsimismäärustest, nende alusel toimunud läbiotsimistest ja läbiotsimiste käigus ära võetud materjalidest, samuti kaitsjate seisukohtadest, mis puudutasid läbiotsimise käigus saadud tõendite avaldamist kohtumenetluses.
- 387.** Seejärel asus kohus seisukohale, et läbiotsimiste käigus ära võetud arvutitest ilma eeluurimiskohtuniku loata andmete kopeerimine oli ebaseaduslik. KrMS § 114 kohaselt tuleb arvutisse varjatud sisenemiseks taotleda eraldi luba eeluurimiskohtunikult. Põhiseaduse (PS) § 43 sätestab üldkasutataval viisil edastatavate sõnumite saladuse, mida saab riivata üksnes eeluurimiskohtuniku määruse alusel. Osutatud sättest ei tulene, et kohtu luba on vajalik ainult "teel" olevate sõnumite puhul. Arvutite kasutamise ajastul suhtlevad inimesed omavahel arvutite kaudu, saates teineteisele e-kirju, samuti tööalast informatsiooni. Seega saab arvutit käsitada ümbrikuna ja selle sisu kirjana. Seega on arvutites olev informatsioon PS § 43 kohaselt sõnumisaladusega kaitstud. Läbiotsimismääruste alusel arvutitest informatsiooni hankimine oli põhiseadusvastane tegevus.
- 388.** Maakohus lisas, et kui kõrgema astme kohtud tuvastavad, et kohtueelne menetleja on käitunud seaduspäraselt, siis sel juhul pidanuks prokurör läbiotsimismääruses konkreetselt kindlaks määrama, milliseid dokumente on vaja arvutist kätte saada. Praeguses asjas vormistatud läbiotsimismäärused on trafaretsed ja formaalsed ning nendes on märgitud üksnes läbiotsimiste asukohad. Kohtueelne menetleja ei arvestanud läbiotsimistel proportsionaalsuse põhimõtet.

- 389.** Seoses sellega, et kohtueelne menetleja kopeeris ka OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn töötajate arvutites oleva dokumentatsiooni ja määras 26. märtsil 2007 kinnisvara hindamise komisjoniekspertiisi, märkis maakohus, et prokuratuuril puudus täielikult alus seada kahtluse alla OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn kinnisvarahindajate kompetentsust. Seejuures refereeris maakohus maadevahetus-menetluse ja selle käigus toimuva kinnisasjade hindamise korda ja märkis, et OÜ Kinnisvaraekspert Tallinn ekspertidel on litsents, nad on tegutsenud kinnistute hindamisel sõltumatult kehtestatud maa hindamise korra järgi ja kõik eksperthinnangus sisalduvad andmed on tõesed. Samuti andis maakohus ülevaate kohtueelse menetleja määratud komisjoniekspertiisi tulemustest, tehes samas etteheiteid ekspertiisimääruse sisu kohta. Ühtlasi märkis kohus, et kriminaalasjas olevad hindamisaktid tõendavad, et vahetatavate kinnistute väärtused olid õiged ja riigilt saadud kinnistutega võrdväärsed.
- 390. Punktis 14** loetles maakohus Keskkonnaministeeriumi vastuseid Kaitsepolitsei ameti järelepärimistele.
- 391. Punktis 15** asus kohus seisukohale, et kohtueelsel menetlejal puudus seaduslik alus toimetada läbiotsimine Tallinnas Kopli 31 asuvas Notarite Koja arhiivis, kuna eeluurimiskohtuniku määrusega oli antud luba läbiotsimiseks üksnes notar M. K. büroos Haapsalus Posti 41.
- 392. Punktis 16** leidis kohus, et kriminaalasjas tehtud raamatupidamisekspertiisi akt on tõendina lubamatu. Seda järgmistel põhjustel: 1) ekspertiisiakti koostanud A. K. ei olnud riiklikult tunnustatud raamatupidamisekspert, samuti ei saanud ta olla kohtuekspert raamatupidamise alal, sest A. K. haridus - bakalaureusekraad rahvamajanduse õppesuunal - ei vastanud kohtuekspertiisiseaduse (KES) § 6 lg 1 p 3 nõuetele; 2) samuti oleks A. K. pidanud KrMS § 96 kohaselt ekspertiisi tegemisest taanduma, sest ta oli kohtueelset menetlust toimetanud uurimisasutuse - Kaitsepolitsei ameti - töötaja, kes pealegi toimetas 3. ja 16. oktoobril 2006 AS-i Merko Ehitus ruumides läbiotsimist; 3) ekspertiisiaktist ei nähtu, millised raamatupidamisandmed on ekspertiisi tegemisel aluseks võetud ja ekspertiisiaktis esitatud andmete põhjal tehtavad järeldused on täiesti jälgimatud, samuti puudub ekspertiisiaktis uuringute kirjeldus ja nõuetekohane põhjendus; 4) ekspert on asunud ekspertiisiaktis hindama tõendeid ja andma õiguslikke hinnanguid, tehes seega oma pädevust ületavaid järeldusi; 5) ekspert on tuginenud tunnistajate kohtueelses menetluses antud ütlustele, s.o kohtumenetluses avaldamata tõenditele.
- 393.** Sellest tulenevalt tegi maakohus järelduse, et süüdistajad pole suutnud tõendada, et OÜ Mell poolt 16. septembril 2004 OÜ Saarte Investeering pangakontole kantud ettemaks 1 800 000 krooni oli K. Kanguri investeering OÜ-sse Saarte Investeering. OÜ Saarte Investeering võttis OÜ-lt Mell laenu ja puudub alus väita, et laenuleping oli midagi muud kui tavapärane finantstehing. Seega ei ole tõendatud, et T. Liblik andis või lubas K. Kangurile altkäemaksu.
- 394. Punktis 17** "Süüdistusest tulenevalt maadevahetuste ebaseaduslike või seaduslike tehingute kvalifikatsioonid" kirjeldas maakohus esmalt teatud kohtueelse menetluse toiminguid, osutas seejärel asjaolule, et kaks süüdistusakti kohaselt K. Kanguri allkirjastatud keskkonnaministri käskkirja kavandi seletuskirja allkirjastas tegelikult Maa-ameti peadirektori asetäitja, nentides, et sellest tulenevalt pidanuks kohtueelne menetleja otsustama ka selle isiku suhtes kriminaalmenetluse alustamise.
- 395.** Seejärel märkis maakohus, et süüdistuses ebaseaduslikuks loetud maadevahetuse tehinguid ei ole pooled edasi kaevanud ning need on notariaalselt kinnitatud. Samuti osutas maakohus Tallinna Halduskohtu 15. märtsi 2012. a otsusele asjas nr 3-09-2096, millega kohustati Maa-ametit korraldama vahetuslepingute sõlmimine K. Kanguri süüdistuses nimetatud kinnistute

vahetamiseks keskkonnaministri 12. septembri 2006. a käskkirja nr 1040 kohaselt. Halduskohus tuvastas, et kinnisasjad vastasid looduskaitseseadusest tulenevatele kriteeriumidele, mis andis aluse otsustada nende vahetamine riigile kuuluvate kinnisasjade vastu.

- 396.** Seejärel väljendas kohus arusaamatust, miks prokuratuur ei võtnud tarvitusele meetmeid ebaseaduslike maadevahetus-tehingute tühistamiseks.
- 397.** Siis refereeris kohus maadevahetus-menetluse ja maa väärtuse määramise korda ning väljendas seisukohta, et tõele ei vasta prokuratuuri väide, nagu oleks riigimaa vahetusväärtus olnud maa enampakkumisega erastamisel üksnes alghind.
- 398.** Järgnevalt püstitas maakohus küsimuse, miks kohtueelne menetleja lubas politsei- ja piirivalve seaduse § 3 lg 1 p 1 nõudeid eirates kahtlustatavatel jätkata ebaseaduslikke tehinguid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigi kinnisasjade vastu. Seejuures tõi maakohus paralleeli liikluspoliitseinike altkäemaksuga seotud kriminaalasjaga, mille puhul samuti lubati jätkata altkäemaksu andmist ja võtmist.
- 399.** Edasi asus kohus seisukohale, et süüdistatavate toimingud seoses maadevahetustega olid seaduslikud, sest järgiti LKS § 19 ja kinnisasja vahetamise korra nõudeid, ühegi tehingu kohta pole pooled kaebusi esitanud ja tehingud on jõus. Ka kohtueelne menetleja käsitles 2007. a oktoobrikuuni kõnealuseid tehinguid seaduslikena. Kohus leidis, et kohtueelne menetleja kvalifitseeris pistisesüüdistused ümber altkäemaksusüüdistusteks selleks, et vältida kuritegude aegumist.
- 400.** Kuna süüdistatavate tegevus kinnisasjade vahetamisel oli seaduslik, tuleb süüdistatavad altkäemaksuga seotud süütegudes õigeks mõista.
- 401.** Arvestades seda, et ühegi konkreetse tõendiga pole tuvastatav, et süüdistatavad on seaduslike tehingute käigus võtnud, vahendanud või andnud pistist, puudub ka alus kvalifitseerida nende käitumist ümber KarS §-de 293, 295 või 297 järgi.
- 402. Punktis 18** käsitles maakohus E. Tuiksoole esitatud süüdistust.
- 403.** Kohus märkis, et E. Tuiksoole esitatud süüdistus on üles ehitatud peamiselt tunnistaja K. P. kohtueelses menetluses antud ütlustele ja jälitusprotokollis kajastatud E. Tuiksoo ja T. Annuse omavahelisele kõnele.
- 404.** Kohtus K. P. ei kinnitanud oma kohtueelses menetluses antud ütlusi. K. P. selgitas, et kohtueelne menetleja protokollis tema ütlused valesti. Ta kirjutas ülekuulamisprotokollile alla, kuna oli väsinud ja ärritunud. K. P. kahetseb, et ta ei pannud tähele, kui ta protokollile alla kirjutas. K. P. kohtus antud ütlused haakuvad ka teiste tõenditega.
- 405.** Kuna E. Tuiksoo suhtes jälitustoimingute tegemiseks eeluurimiskohtuniku luba puudus, ei saa E. Tuiksoo süüdistuse tõendamisel tõendina kasutada ka teavet, mis on saadud teiste isikute suhtes tehtud jälitustoimingute tulemusel.
- 406.** Kohus asus seisukohale, et E. Tuiksoo tegutses Põllumajandusministeeriumile rendipindade muretsemisel seaduslikult. Riigihangete seaduse kohaselt puudus vajadus avaliku konkursi korraldamiseks. Seega tuleb E. Tuiksoo KarS § 294 järgi õigeks mõista.
- 407.** Samuti tõdes kohus, et kohtuistungil ei tuvastatud, nagu oleks E. Tuiksoo tasuta kasutanud süüdistuses nimetatud korterit. E. Tuiksool olid selle korteri võtmed, kuid seda selleks, et koos

abilistega tutvuda elamiskõlbmatu korteriga ja kujundada see elamiseks ja soetamiseks. E. Tuiksoo loobus korteri ostmise mõttest ja tagastas võtmed advokaadibüroole.

- 408. Punktis 19**, mis on pealkirjastatud kui "Prokuröride ja kaitsjate teesidest tulenev kohtu seisukoht", käsitles kohus eeskätt LKS § 19 eesmärki ja asus seisukohale, et prokuratuur on süüdistuses sisustanud vääralt looduskaitseseaduse eesmärki ja lähtunud ainult majandusliku kasumlikkuse kriteeriumist. Täielikult on jäetud andmata hinnang sellele, et looduskaitseliste nõuete täitmise tagab parimal viisil see, kui looduskaitsealused maad kuuluvad riigile. Prokuratuur ei ole väitnud ega tõendanud, et maadevahetuses oli riigi majanduslik huvi ja vara suurendamise eesmärk oluliselt tähtsam kui avalikes huvides looduskaitseliste maade omandamine nende parima kaitse eesmärgil.
- 409.** Seejärel andis maakohus ülevaate kaitsjate seisukohast seoses süüdistuses V. Reiljanile ja K. Kangurile tehtud etteheitega ostueesõiguse kasutamata jätmise kohta. Samuti kirjeldas kohus seda, milliste normide alusel loeti V. Reiljani ja K. Kanguri tegu süüdistuses ebaseaduslikuks, ja viitas kaitsjate seisukohale, mille kohaselt pole prokuratuur aru saanud, et altkäemaksu võtmise koosseis on blanketne norm.
- 410.** Järgnevalt nentis maakohus, et kuna Pirita kaitsealal oli elamu- ja sotsiaalehitus lubatud, ei olnud V. Reiljanil kuni kaitse-eeskirja muutmiseni 2005. aastal õiguslikku alust maa tagastamisest keelduda. Ühtlasi märkis kohus, et ilma kaitseala valitseja nõusolekuta vahetusmenetlusi läbi ei viidud ja see kummutab süüdistuse käsitle V. Reiljani ja K. Kanguri otsustuste subjektiivsest kujundamisest. Kriminaalasjaga mitteseotud isikud vahetasid neile kuuluvaid kinnisasju riigile kuuluvate kinnisasjadega paketine ja see oli tavapärane praktika, mis lihtsustas menetlust. Tegemist ei olnud süüdistatavate privileegiga ja isikute ebavõrdse kohtlemisega.
- 411.** Edasiselt refereeris kohus kaitsjate seisukohti seoses V. Reiljani ja K. Kanguri poolt LKS § 19 rakendamisel haldusmenetluse nõuete järgimisega ja asus seisukohale, et süüdistatavad on igati järginud seaduse nõudeid. Prokuröride esitatu on paljasõnaline ja faktidega kinnitamata.
- 412.** Maakohus luges põhjendamatuks ka süüdistuses V. Reiljanile tehtud etteheite Tallinna abilinnapea kirjale vastamata jätmise kohta. Sellele kirjale vastas pädeva organina Harjumaa Keskkonnateenistus. Abilinnapea kõnealune kiri ei ole Keskkonnaministeeriumisse jõudnud ja seega puuduvad ka vastuskirjad.
- 413.** Kohtu hinnangul ei ole tuvastatav, nagu oleks maadevahetus-menetluses kellelegi eeliseid antud. K. Kangur lähtus riigi huvidest ja käsitles vahetusmenetluses kõiki isikuid võrdselt.
- 414.** Ühtlasi tõstatas kohus küsimuse, miks on kokku 245 maadevahetus-tehingust ebaseaduslikuks loetud vaid süüdistuses nimetatud 12 tehingut ja miks ei ole prokuratuur peatanud menetluses olevaid maadevahetus-tehinguid, samuti jõustunud tehinguid. Kohus märkis, et maadevahetusi tehti ka enne ja pärast V. Reiljanit ametis olnud keskkonnaministrite ajal. Kohtu hinnangul lähtusid keskkonnaministrid, sh V. Reiljan, maadevahetuse käskkirjade allkirjastamisel Maa-ameti koostatud eelnõudest. Käskkirjad allkirjastati üksnes seletuskirjade alusel, usaldades ja eeldades, et selles sisalduv informatsioon on õige.
- 415.** Kaitsealadel ja loodusparkides asuvaid maid tagastati ning erastati ka enne V. Reiljani ametisse asumist, ilma et Keskkonnaministeerium oleks pidanud vajalikuks teostada ostueesõigust.

- 416. Punktides 20-26** andis maakohus kokku umbes 7 leheküljel veel kord kokkuvõtliku ülevaate V. Reiljani, T. Annuse, K. Kanguri, E. Vettuse, T. Pedjasaare, T. Libliku, AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i süüdistuse sisust. Samas refereeris maakohus ka süüdistatavate ütlusi neile esitatud süüdistuse kohta ja kordas oma seisukohta, et süüdistused on põhjendamatud ja tõendamata ning et süüdistatavad on käitunud seaduslikult.
- 417.** Ühtlasi tegi kohus ka mõningaid uusi järeldusi üksikute süüdistuse väidete kohta. Näiteks luges maakohus punktis 22 tõendatuks, et Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korteri omandamisega ei olnud K. Kanguril võimalik vara ega muud soodustust saada. Samuti pole tõendatud, nagu olnuks korteri väärtus koos sisustusega alla mõistliku turuhinna. Punktis 23 märkis maakohus muu hulgas, et süüdistuse kohaselt heidetakse E. Vettusele ette altkäemaksu andmist K. Kangurile, kuigi süüdistusakti kohaselt anti vara üle M. M.-ile, kes ei tegutsenud K. Kanguri huvides altkäemaksu vahendajana. Altkäemaksu andmine isikule, kes ei ole ametiisik, ei olnud karistatav. Seetõttu ei ole E. Vettus juba ainuüksi süüdistusakti tekstist lähtudes kuritegu toime pannud.
- 418.** Väidetava teo toimepanemise ajal oli altkäemaksu andmine karistatav ainult juhul, kui see anti vahetult ametiisikule, ja altkäemaksu lubamine või andmine muutus ametiisikuga seotud kolmandale isikule karistatavaks alles 28. juulist 2008. Ühtlasi luges maakohus E. Vettuse ja T. Pedjasaare süüdistused ebakonkreetsed, sest E. Vettuse ja K. Kanguri ning T. Pedjasaare ja K. Kanguri väidetava altkäemaksu-kokkuleppe aeg on süüdistuses määratud liiga pika ajavahemikuga. Lisaks kordas kohus, et süüdistusakti koostamisel on rikutud KrMS § 154 nõudeid.
- 419. Punktis 27** "Kohtu seisukoht kohtuistungil poolte poolt käsitletu ja kriminaalasjas kogutud materjalide alusel" andis kohus 4 leheküljel veel kord kokkuvõtliku ülevaate samas otsuses eespool väljendatud seisukohtadest jälitustegevuse, läbiotsimiste, raamatupidamiskspertiisi, tunnistajate ülekuulamisele kutsumise viisi ja ajakirjanduses avaldatu ebaseaduslikkuse ning maadevahetus-tehingute seaduslikkuse kohta. Samuti kordas kohus oma arvamust, et süüdistusakt ei vasta nõuetele ja et ükski kohtus üle kuulatud tunnistaja ei teadnud tõendamiseseme asjaolusid, mille kohta kohtueelses menetluses neile isegi küsimusi ei esitatud. Kohus luges põhjendamatuks ka süüdistuse etteheited ostueesõiguse ja sundvõõrandamise kohaldamata jätmise kohta.

(IV) Apellatsioon

- 420.** Harju Maakohtu otsuse peale esitas apellatsiooni prokuratuur, kes taotles maakohtu otsuse tühistamist ja kõigi süüdistatavate süüditunnistamist ja karistamist. Samuti palus apellant mõista K. Kangurilt, V. Reiljanilt ja E. Tuiksoolt KarS § 84 ja § 83¹ lg 1 alusel riigi kasuks välja erinevad rahasummad. Alternatiivselt taotles prokuratuur kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks maakohtule teises kohtukoosseisus.

(V) Ringkonnakohtu otsus

(1.) Resolutiivosa

- 421.** Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a otsusega tühistati Harju Maakohtu 19. juuni 2012. a otsus kõigi süüdistatavate õigeks mõistmise, K. Kanguri, T. Pedjasaare, E. Vettuse ja T. Libliku alusetult vahi all viibitud päevade, K. Kanguri Maa-ameti peadirektori ametikohalt kõrvaldamise osas, V. Reiljani, K. Kanguri, T. Pedjasaare, E. Vettuse, T. Libliku, E. Tuiksoo ja AS-

i Järvevana kasuks väljamõistetud õigusabikulude ning kaitsjatele kriminaaltoimiku materjalidest koopia tegemise kulude riigi kanda jätmise osas. Ringkonnakohus tegi tühistatud osas uue otsuse, millega tunnistas V. Reiljani süüdi KarS § 294 lg 2 p 1 järgi ja karistas teda vangistusega 3 aastat ja 6 kuud. Mõistetud karistus jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 4 aastat. K. Kangur tunnistati süüdi KarS § 294 lg 2 p 1 järgi ja karistati vangistusega 4 aastat ja 6 kuud. KarS § 68 lg 1 alusel loeti eelvangistuses viibitud 2 kuud ja 19 päeva karistusaja hulka ja ärakandmisele kuuluvaks karistuseks mõisteti 4 aastat 3 kuud ja 11 päeva vangistust, mis jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 5 aastat. T. Annus tunnistati süüdi KarS § 298 lg 2 järgi ja karistati vangistusega 2 aastat ja 6 kuud, mis jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 3 aastat. T. Pedjasaar tunnistati süüdi KarS § 298 lg 1 järgi ja karistati vangistusega 2 aastat ja 6 kuud. Samuti tunnistati T. Pedjasaar süüdi KarS § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi ja karistati vangistusega 2 aastat. KarS § 64 lg 1 alusel mõisteti T. Pedjasaarele liitkaristuseks vangistus 2 aastat ja 6 kuud, millest arvestati maha eelvangistuses viibitud aeg 1 kuu ja 7 päeva, ning ärakantavaks karistuseks mõisteti 2 aastat 4 kuud ja 23 päeva vangistust. Mõistetud karistus jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 3 aastat. E. Vettus tunnistati süüdi KarS § 298 lg 1 järgi ja karistati vangistusega 2 aastat, millest arvestati maha eelvangistuses viibitud aeg 1 kuu ja 7 päeva, ja ärakantavaks karistuseks mõisteti vangistus 1 aasta 10 kuud ja 23 päeva, mis jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 3 aastat. T. Liblik tunnistati süüdi KarS § 298 lg 2 järgi ja karistati vangistusega 2 aastat ja 6 kuud, millest arvestati maha eelvangistuses viibitud aeg 3 päeva, ja ärakantavaks karistuseks mõisteti vangistus 2 aastat 5 kuud ja 27 päeva, mis jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 3 aastat. E. Tuiksoo tunnistati süüdi KarS § 294 lg 1 järgi ja karistati vangistusega 1 aasta ja 6 kuud, mis jäeti KarS § 73 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata katseajaga 3 aastat. AS Järvevana tunnistati süüdi KarS § 298 lg 4 järgi ja karistati rahalise karistusega 798 000 eurot. E.L.L. Kinnisvara AS tunnistati süüdi KarS § 298 lg 3 järgi ja karistati rahalise karistusega 127 823 eurot.

422. K. Kangurilt mõisteti KarS § 83¹ lg 1, §-de 84 ja 85 alusel konfiskeerimise asendamise korras välja konfiskeeritava vara väärtusele vastav summa 17 972 eurot 53 senti ja E. Tuiksoolt 2737 eurot 34 senti. V. Reiljanilt mõisteti menetluskuludena välja kaitsjale kriminaaltoimikust koopia tegemise kulu 1861 eurot 22 senti ja sundraha 800 eurot, K. Kangurilt vastavalt 2054 eurot 9 senti ja 800 eurot, T. Annuselt 2097 eurot 35 senti ja 800 eurot, T. Pedjasaarelt 781 eurot 61 senti ja 800 eurot, T. Liblikult 70 senti ja 800 eurot, E. Vettuselt 70 senti ja 800 eurot, E. Tuiksoolt 204 eurot 80 senti ja 800 eurot. Süüdistatavate valitud kaitsjatele apellatsioonimenetluses makstud tasud mõisteti välja Eesti Vabariigilt ja määratud kaitsja tasu jäeti riigi kanda. Muus osas jäeti maakohtu otsus muutmata ja prokuratuuri apellatsioon rahuldati osaliselt.

(2.) Põhiosa

(a) Üldised menetlusõiguslikud küsimused

423. Kuna seadusandja ei pidanud vajalikuks 1. septembril 2011. a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste suhtes kehtestada rakendussätteid, siis kooskõlas KrMS § 3 lg-s 2 sätestatuga tuleb kõigi enne 1. septembrit 2011 tehtud menetlustoimingute hindamisel lähtuda enne seda tähtaega kehtinud kriminaalmenetluse seadustiku sõnastusest. Pärast 1. septembrit 2011 tehtud menetlustoimingute seaduslikkust tuleb hinnata sellel kuupäeval jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku redaktsioonist lähtudes.

- 424.** Prokuratuuri apellatsioon on esitatud õigeaegselt. KrMS § 171 lg 3 kohaselt lõpeb päevades arvutamise korral tähtaeg viimasel tööpäeval kell kaksikümmend neli. KrMS § 171 lg 7 kohaselt ei ole tähtaega mööda lastud, kui kaebus on postitatud või üldkasutatava tehnilise sidekanali kaudu edastatud enne tähtaja möödumist. Apellatsioon on edastatud Harju Maakohtule 4. juulil 2012. a kell 16.59 PDF-failina ja kell 17.23 digitaalselt allkirjastatuna. Samadel kellaaegadel on need apellatsioonid maakohtus ka vastu võetud. KrMS § 171 lg 6 eesmärk on anda menetlusosalistele kindlus küsimuses, mis ajaks teevad uurimisasutus, prokuratuur ja kohus toimingud, mida nad peavad tegema menetlejatena. Seevastu apellatsiooni esitas prokuratuur kohtumenetluse poolena ja kohtumenetluse poolte jaoks puudub erineva tähtaja kehtestamiseks igasugune põhjendus.
- 425.** Prokuratuuri apellatsioon vastab KrMS § 321 lg 2 p-s 4 esitatud nõuetele, sest sellest nähtub, millises osas kohtuotsust vaidlustatakse, apellandi nõuete sisu ja põhjendused ning apellandi taotlused. Kehtiv menetlusseadus ega senine kohtupraktika ei keela kohtumenetluse poolel teha apellatsioonis viiteid tema poolt maakohtus esitatud kohtukõnele. Prokurörid on enne maakohtu nõupidamistuppa lahkumist esitanud oma kohtukõne teksti lisamiseks kohtuistungile protokollile. KrMS § 300 lg 1 kohaselt on sellisel juhul kohtukõne tekst käsitatav kohtuistungile protokollile lisana. Apellatsioonis on prokurörid taotlenud kõigi maakohtu istungite protokollide avaldamist. Kooskõlas prokuratuuri taotlusega avaldati ringkonnakohtu 14. jaanuari 2013. a istungil kõik maakohtu istungite protokollid. Seega oli kohtumenetluse pooltel võimalik kohtuvaidluses ning kohtukollegiumil kohtuotsust tehes anda omapoolne hinnang prokuröri apellatsioonis esitatud seisukohtadele.
- 426.** Menetlusaja mõistlikkust tuleb EIÕK art 6 lg 1 kohaselt hinnata konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal, lähtudes seejuures järgmistest kriteeriumidest: 1) kohtuasja keerukus, 2) kaebaja käitumine, 3) riigivõimu käitumine ja 4) selle olulisus, mis on kaebaja jaoks menetluses kaalul. Süüdistatavate ja kaitsjate menetlusõigusi kuritarvitavat kaitsetaktikat on teatud juhtudel võimalik käsitada süüdistatava loobumisena oma õigusest arutada asja mõistliku aja jooksul. Käesolev kohtuasi on äärmiselt mahukas, hõlmates üheksa süüdistatavat ja mitu tegu pikema ajavahemiku vältel. Kuna tegemist on n-ö peitkuriteoga, siis tuli selle avastamiseks teha hulgaliselt aeganõudvaid jälitustoiminguid ning vormistada saadud teave tõendina. Samuti võttis aega jälitustoimingutega kogutud teabe tutvustamine, kuna kriminaalasjas süüdistati seitset füüsilist isikut. Seega on kohtuasi ka keerukas. Hoolimata sellest viidi 18. augustil 2005 alustatud kriminaalasja kohtueelne uurimine lõpule 2008. a kevadeks, s.o vähem kui kolme aastaga. Pärast seda tutvusid kaitsjad ligi aasta kohtutoimikutega ning 31. märtsil 2009 saadeti süüdistusakt koos kriminaalasjaga kohtusse. Seega ei ole kohtueelne menetleja viivitanud menetlustoimingute tegemisega.
- 427.** Süüdistuse esitamise ajal kehtinud kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt pidi prokuratuur esitama maakohtule nii süüdistatavate süüd kinnitavad kui ka õigustavad tõendid. Kui kaitsjad pidasid vajalikuks prokuröride poolt juba taotletud tõendite uut avaldamist, siis ei olnud need tõendid asjakohatud, nagu kaitsjad on kogu kohtumenetluse kestel väitnud. Jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamine vältas ligi üheksa kuud, sest kaitsjad on teinud jälitustoimingutega kogutud teabe seaduslikkuse kontrollimiseks aina uusi taotlusi. Kaitsjate taotlusel kontrollis kohtunik jälitustoimingute seaduslikkust ja kinnitas kohtumenetluse pooltele, et jälitustegevus oli kooskõlas seadusega.
- 428.** Maakohus on kaitsjate taotlusel välja nõudnud lõpetatud kriminaalasja materjalid operaatorfirmas logifailide kadumise kohta, ehkki sellel kriminaalasjal ei olnud kohtukollegiumi hinnangul kõnesoleva kriminaalasjaga vähimatki seost. Kohtutoimikust ei nähtu, et kaitsjad oleks AS-i EMT logifailide või selle kaaskirja õigsuse kohta oma seisukohta

väljendanud. Samuti on maakohus V. Reiljani ja T. Annuse kaitsjate taotlusel lisanud kohtutoimikule ajaleheväljavõtteid, millel puudub selles asjas tõenduslik tähendus. Prokuratuuri apellatsiooni läbivaatamine ringkonnakohtus viibis pool aastat, sest kaitsjad ei pidanud võimalikuks tööga hõivatuse tõttu kohtuistungile tulla. T. Annuse ja T. Pedjasaare kaitsjad esitasid taotlusi toimikutega tutvumise, mõistliku menetlusaja ja apellatsioonile vastuväidete esitamise kohta, kuid nende taotluste esitamiseks puudus seaduslik alus. Lisaks esitasid V. Reiljani ja T. Annuse kaitsjad kriminaalasja suulise arutamise ajal taotlusi elektrooniliselt väljaspool kohtu tööaega, raskendades asja läbivaatamist. Kaitsjate käitumine apellatsioonimenetluses annab tunnistust sellest, et süüdistatavad ja kaitsjad ei olnud huvitatud kriminaalasja kiirest lahendamisest. Seega ei ole kriminaalasjas mõistlik menetlusaeg möödunud.

429. Maakohtu otsusest puuduvad kohtu iseseisvad järeldused ja põhistused ning lähtutud on üksnes kaitsjate taotlustes esitatust. Kohtu tuginemine üksnes ühe kohtumenetluse poole seisukohtadele ei tähenda alati KrMS § 339 lg 1 p-s 1 märgitud rikkumist, kuid tegemist võib olla kriminaalmenetluse olulise rikkumisega KrMS § 339 lg 2 tähenduses. KrMS § 341 lg 3 kohaselt võib ringkonnakohtus, tuvastades KrMS § 339 lg-s 2 nimetatud kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, kohtuotsuse tühistada ja saata kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks üksnes juhul, kui seda rikkumist ei ole võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada. Ringkonnakohtus saab hinnata kohtueelses menetluses kogutud tõendeid kogumis, sest 14. jaanuari 2013. a kohtuistungil avaldas kohtukolleegium KrMS § 335 lg 2 kohaselt kõik maakohtu kohtuistungite protokollid. Seeläbi said maakohtus uuritud tõendid ka apellatsioonimenetluse osaks, mis annab ringkonnakohtule aluse neile kohtulahendi tegemisel tugineda. Mõistliku menetlusaja möödumine võib välistada õigeksmõistva kohtuotsuse tühistamise ja kriminaalasja madalama astme kohtule uueks arutamiseks saatmise. Kui kõrgema astme kohus tuvastab kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, kuid samas on tegemist mõistliku menetlusaja põhimõtte rikkumisega, tuleks eelistada nõuet arutada kriminaalasja mõistliku aja jooksul. Käesoleva kohtuasja süüdistuse mahtu, keerukust ja süüdistatavate arvu arvestades mööduks menetluse mõistlik aeg kriminaalasja maakohtusse uueks arutamiseks tagasi saates ilmselt enne, kui kohtulahend kaebemenetluse jooksul jõustuda jõuab. Seetõttu ei ole kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks saatmine põhjendatud isegi sel juhul, kui kohtukolleegium tuvastab kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, mida ei ole võimalik kõrvaldada ringkonnakohtus.

430. Kuni 31. augustini 2011. a kehtinud KrMS § 216 lg 2 kohaselt võis eraldada kriminaalasja uude toimikusse, kui see ei kahjustanud kriminaalmenetluse igakülgset, täielikkust ja objektiivsust. Loogiliselt kokkukuuluvate kriminaalasjade eraldamine saaks olla põhjendatud üksnes nende süüdistatavate suhtes, kes hoiduvad kriminaalmenetlusest kõrvale. Kriminaalasja materjalide eraldamist eraldi menetlusse käsitleti T. Libliku, E. Vettuse ja E. Tuiksoo kaitsjate taotlusel juba 31. augustil 2009 Harju Maakohtus toimunud eelistungil. Kohtuistungil protokollist nähtub, et teiste süüdistatavate kaitsjad ei toetanud T. Libliku ja E. Vettuse suhtes kriminaalasja materjalide eraldamist iseseisvasse menetlusse ning E. Tuiksoo suhtes materjalide eraldamine jäeti kohtu otsustada, kuivõrd süüdistuses kirjeldatud teod olid süüdistatavad toime pannud ühiselt ja kooskõlastatult. Seega polnud võimalik ega vajalik eraldada kriminaalmenetlust T. Libliku, E. Vettuse ja E. Tuiksoo osas menetluse kiirendamiseks ja maakohtu 3. septembri 2009. a määrus, millega kaitsjate sellekohane taotlus jäeti rahuldamata, on seaduslik ja põhjendatud.

431. Kuni 31. augustini 2011 kehtinud KrMS § 154 lg 4 kohaselt tuli süüdistusakti põhiosas muu hulgas märkida süüdistust kinnitavate tõendite loetelu, kuid puudus nõue viidata sellele, millist

asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. Prokuratuur esitas 8. veebruari 2011. a kohtuistungil kaitsjatele kirjalikult uue süüdistusakti tervikteksti, tähistades teksti jälgitavuse huvides muudetud kohad allakriipsutusega. Samuti esitati uus süüdistusakt kaitsjate taotlusel ka elektrooniliselt. Kuna täiendatud süüdistusakt oli esitatud enne 1. septembrit 2011, siis ei pidanud ka selle tekst vastama 1. septembril 2011 jõustunud KrMS § 154 lg 4 muudatustele. Kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 2³ lg 2 kohaselt ei kohaldata kriminaalasja kohtulikult arutamisel, milles prokurör on kriminaaltoimiku kohtule esitanud enne 2011. aasta 1. septembrit, 2011. a 1. septembril jõustunud KrMS § 296 lõikes 2 sätestatud. Seega prokurör ei saanudki füüsiliselt kohtule kirjalikke tõendeid ise esitada, kuna kirjalikud tõendid asusid juba varem kohtusse saadetud kriminaalasja materjalides ja olid kohtu käsutuses. Tähelepanu väärib seegi, et kohtuistungil protokollide kohaselt jõudis kohus süüdistusaktis loetletud kirjalike tõendite avaldamisega lõpule enne 1. septembrit 2011. a. Pärast seda kuupäeva jätkati süüdistatavate ülekuulamisega ja kaitsjate taotluste lahendamisega. Kohtule kirjalike tõendite avaldamise taotluse esitamisel nimetas prokurör nii tõendit ennast, kui ka selgitas, mis tähtsus on sellel tõendil kriminaalasja lahendamiseks, vastates lisaks selgituseks kaitsjate sagedastele küsimustele tõendi tõendamiseseme kohta. Samuti ei ole kaitsjad selgitanud, kuidas ühe või teise kirjaliku tõendi esitamisega oleks rikutud süüdistatavate kaitseõigust. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda maakohtu seisukohtadega, et süüdistusakt ei vastanud nõuetele ning prokurörid sidusid tõendid tõendamiseseme asjaoludega alles kohtuvaidluses.

- 432.** Süüdistus peab sisaldama isikule etteheidetava käitumise faktilist kirjeldust ja etteheite õiguslikku sisu. Põhjendus, miks loetakse mingi süüdistuses kirjeldatud faktiline asjaolu tõendatuks, peab sisalduma KrMS § 312 p 1 kohaselt kohtuotsuses, mitte aga süüdistuses endas. Süüdistatavatele esitatud süüdistus vastab eespool nimetatud nõuetele. Süüdistuses on välja toodud isikute kõik need käitumise aspektid, mis täidavad KarS §-de 294 ja 295 koosseisulised tunnused. Seega on maakohtu etteheited süüdistuse ebakonkreetsuse ja sellest tuleneva kaitseõiguse rikkumise osas alusetud.
- 433.** Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest (KrMS § 6) lähtudes oli uurimisasutus kohustatud kuriteotunnuste ilmnemisel alustama kriminaalmenetlust ja maakohtu vastupidine seisukoht on põhjendamatu. Kaitsepolitsei komissari poolt peadirektorile tehtud ettekande (KrTo, kd 1, tl 1) puhul oli tegemist kriminaalmenetluse ajendiga, mis ilmnis uurimisasutuse enda tegevuse tulemusena ehk teabega KrMS § 197 lg 2 tähenduses, mitte kuriteoteatega KrMS § 195 tähenduses, mille lahendamiseks on üldjuhul aega kümme päeva.
- 434.** Süüdistuse kohaselt pandi viimane tegu toime 2006. aastal ja süüteo aegumise küsimuse lahendamisel tuleb lähtuda sellest hetkest. Tegemist on jätkuva süüteoga KarS § 81 lg 4 tähenduses. KarS § 81 lg 1 kohaselt on esimese astme kuriteo aegumistähtaeg kümme ja teise astme kuriteo aegumistähtaeg viis aastat. Kuna pistis on teise astme kuritegu, siis oleks tegu aegunud 2011. aastal. Süüdistusakt koostati juba 31. märtsil 2009, kuid kriminaalasjas on tehtud KarS § 81 lg 5 p-des 1, 2, 4 ja 5 nimetatud menetlustoimingud, s.o tõkendi kohaldamine, süüdistatavate kohtu alla andmine, süüdistatavate ülekuulamine ning kohtulikult arutamisel täiendavate tõendite kogumise määramine. Maakohus tegi 12. mail 2010 määruse, millega nõudis sideoperaatoritelt AS EMT ja Elisa välja logifailid. Süüdistatavad kuulati üle 2011. a toimunud kohtuistungitel. Maakohus on teinud kohtuistungil viimasel päeval, s.o 7. märtsil 2012, omal initsiatiivil Tallinna Vangla direktorile järelepärimise selle kohta, kas K. Kangur ja T. Pedjasaar on viibinud ühes kambris, kelle korraldusel nad sinna paigutati, kes neid üle kuulas ja kes veel ülekuulamise juures viibis. Tallinna Vangla direktori R. Kuuse vastus saabus Harju Maakohtusse 29. märtsil 2012 ja kohus on selle kohtutoimikusse võtnud ning kohtuotsuses

tõendina käsitletud, olles ise juba 7. märtsil 2012 nõupidamistuppa eemaldunud. Eeltoodud asjaolusid arvesse võttes ei saa nõustuda maakohu seisukohaga, et süüdistused on esitatud altkäemaksus selleks, et vältida kuriteo aegumist.

(b) Jälitustegevuse ja läbiotsimiste seaduslikkus

- 435.** Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium rahuldab 4. detsembri 2012. a määrusega kaitsjate taotluse jälitustoimikutega tutvumiseks osaliselt ja kohustas prokuratuuri 10. detsembriks 2012 esitama ringkonnakohtule kõigi eeluurimiskohtunike määruste ja prokuröri lubade koopiad, mille alusel tehti kriminaalasjas jälitustoiminguid (KoTo, kd 28, tl 100-107). Prokuratuur esitas nimetatud dokumentide koopiad ringkonnakohtule ja kõigil kaitsjatel oli võimalus ringkonnakohtu kantseleis nendega tutvuda (KoTo, kd 28, tl 109-189). T. Annuse kaitsja esitas enne ringkonnakohtu istungit ja samuti istungil ning kohtulike vaidluste käigus taotluse võimaldada tal jälitustoimikutega ka ülejäänud osas tutvuda.
- 436.** Tulenevalt riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse (RSVS) §-st 25 peab enne kaitsjatele riigisaladusele juurdepääsu andmist veenduma, et neil on vastava taseme riigisaladusele juurdepääsu õigus ja teadmishvajadus. Kaitsjatel on teadmishvajadus jälitustoimikutega tutvumiseks, kuivõrd suurem osa kohtueelses menetluses kogutud tõenditest on saadud jälitustegevuse tulemusena ja kohtumenetluse pooltel peab KrMS § 111 alusel olema võimalik kontrollida sellise tõendi saamise õiguspärasust. RSVS § 29 lg 1 kohaselt on piiratud, konfidentsiaalse või salajase taseme riigisaladusele juurdepääsu õigus kriminaalasja kohtueelse menetlemise ja kohtumenetluse osalisel, menetlusse kaasatud isikul ning kummagi esindajal uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu põhistatud määruse alusel pärast julgeolekukontrolli läbimist, kui juurdepääs on kriminaalasja lahendamiseks vältimatult vajalik. RSVS § 29 lg 3 kohaselt ei teostata julgeolekukontrolli kahtlustatava, süüdistatava ega advokaadist kaitsja suhtes, kui teadmishvajadus tuleneb kaitseõiguse tagamisest kriminaalmenetluses, mistõttu tuleb seda kohaldada ka selles kriminaalasjas. Samas RSVS § 29 lg 2 kohaselt ei lubata uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu määruse alusel juurdepääsu piiratud, konfidentsiaalse või salajase taseme riigisaladusele, kui see seab ohtu jälitustegevuse seaduse (JTS) § 8 lõike 1 p-des 2, 3 ja 4 sätestatud kohustuse täitmise, ja täiesti salajase taseme riigisaladusele. JTS § 17 lg 2 ja KrMS § 121 lg 2 kohaselt on isikul, kelle suhtes jälitustoiming tehti, ning isikul, kelle perekonna- või eraelu puutumatust on jälitustoiminguga riivatud, õigus taotleda tema kohta kogutud jälitustoimingu materjalidega tutvumist. Materjalid võidakse jätta tutvustamata, kui selleks esineb mõni JTS § 17 lg 2 p-des 1-7 ning KrMS § 121 lg 2 p-des 1-7 sätestatud alus. Seega ei laiene tutvumise õigus kõigile jälitustoimiku materjalidele, vaid hõlmab üksnes konkreetse isiku kohta kogutud andmeid. Sama põhimõtte kehtib T. Annuse kaitsjale jälitustoimingu materjalide tutvustamise kohta.
- 437.** Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) 6. märtsi 2012. a otsuses asjas *Leas vs. Eesti* märgitakse, et tõendite täies ulatuses vastaspoolele kättesaadavaks tegemine ei ole siiski absoluutne kohustus. Tõendi vastaspoolele mitteandmise aluseks võib olla soov kaitsta tunnistajat või hoida saladuses politsei meetodid kuritegude uurimisel. Poolte õigust saada juurdepääs tõenditele ja selle vastu rääkivaid argumente tuleb omavahel kaaluda. Juhul kui piirang on tingimata vajalik, peab poole õiguse riive olema efektiivselt tasakaalustatud kohtu kontrollivõimalusega. Seega on eespool kirjeldatud regulatsioon kooskõlas viidatud EIK lahendiga. Kuna RSVS § 29 lg 2 kohaselt ei lubata kohtu määruse alusel juurdepääsu piiratud, konfidentsiaalse või salajase taseme riigisaladusele, kui see seab ohtu JTS § 8 lg 1 punktides 2, 3 ja 4 sätestatud kohustuse täitmise, ja täiesti salajase taseme riigisaladusele, siis kohus ei saa selliseid andmeid sisaldavaid materjale kaitsjale tutvustada. Seega on kohtul kaalutusõigus vaid jälitustoimiku nende materjalide tutvustamise osas, mis selliseid andmeid ei sisalda.

438. RSVS § 8 lg-s 1 märgitakse, et jälitusasutuse poolt jälitustegevuse käigus kogutud teabe salastatus kustub selles ulatuses, mis on kantud kriminaaltoimikusse või mida tutvustatakse isikule, kelle suhtes jälitustoiming tehti, või isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatust jälitustoiminguga riivati. Kohtueelses menetluses on kõigile isikutele, kelle suhtes jälitustoiming tehti, ning isikutele, kelle perekonna- või eraelu puutumatust jälitustoiminguga riivati, jälitustoimingute tegemiseks antud lubasid tutvustatud. Tutvustatud on ka nende lubade alusel kogutud teavet. Seoses sellega on jälitustoimingute tegemiseks loa andnud kohtu määruste ja prokuröri lubade salastatus RSVS § 8 lg 1 alusel kustunud. Harju Maakohtu kohtunik H. Särgava 2. septembri 2004. a määruse nr 63 ja 3. novembri 2004. a määruse nr 172 salastatus on kustunud vaid T. Annuse osas, sest need kajastavad andmeid ka kolmandate isikute kohta. Prokuratuur on andnud kaitsjatele koos süüdistusaktiga koopiaid kohtu määrustest ja prokuröri lubadest, mille alusel tehtud jälitustoimingute käigus kogutud tõend on võetud kriminaaltoimikusse, ehkki seadusest tulenevat kohustust selleks ei olnud. Jälitustoimingu tegemise aluseks oleva kohtu loa võib jätta koos jälitusprotokolliga kriminaaltoimikusse võtmata vaid nendel erandlikel juhtudel, mil kohtu luba sisaldab veel muud jälitusprotokollis kajastamata teavet (nt teabe kogumisel kasutatud meetodeid, taktikat ja vahendeid käsitlev teave või kriminaalmenetluses kaasamata kolmandaid isikuid puudutav teave) ja mille salastatus pole seetõttu kustunud. Viimasel juhul on kohtumenetluse poolel võimalik taotleda jälitustoimingu seaduslikkuse kontrolli kohtu vahendusel. Vältimaks olukorda, kus jälitustoimingu aluseks olevat kohtu luba pole võimalik kriminaaltoimikusse võtta põhjusel, et sellega sanktsioneeriti jälitustoimingu tegemine ühekorraga mitme isiku suhtes, kellest osa pole konkreetseesse kriminaalmenetlusesse kaasatud, tuleks koostada luba iga jälitustoimingule allutatud isiku suhtes eraldi.

439. 4. detsembri 2012. a kohtumäärusega võeti süüdistatavatele ja kaitsjatele tutvustatud ja jälitustoimingu tegemise aluseks olnud kohtu määrused ning prokuratuuri load kohtutoimikusse. Kuna kaitsjad taotlesid kogu jälitustoimikuga tutvumist, siis võttis kohus kohtutoimikusse ka need kohtu määrused ja prokuröri load, mille alusel teostatud jälitustegevuse käigus tõendit ei formeerinud. Seevastu ei saanud jälitustoimiku muid materjale, s.o jälituskokkuvõtteid, õiendeid ja kirju, kaitsjatele tutvustada, sest ringkonnakohtul puudus nende dokumentide tutvustamise suhtes kaalutusõigus. Lisaks sellele on jälituskokkuvõtetes kajastuv teave olulisel määral kattuv kriminaaltoimikus olevate jälitusprotokollidega. Kuna Harju Maakohtu Liivalaia kohtumajas asuvad prokuröri jälitustoimingu taotlused sisaldasid võrreldes kohtu määrustega oluliselt laiemat informatsiooni, sealhulgas RSVS § 29 lõikes 2, JTS § 8 lõike 1 punktides 2, 3 ja 4 ning KrMS § 121 lõikes 2 sätestatud, siis ei olnud võimalik ka neid materjale kaitsjatele tutvustada. Jälitustoimikutest teatud osa materjalide kaitsjatele tutvustamata jätmine süüdistatavate kaitseõigust ei riiva, sest selles osas kontrollis jälitustoimingute seaduslikkust ringkonnakohus.

440. Maakohtu kohtunik koostas 7. aprillil 2010. a ainuisikulise määruse, millega rahuldab kaitsjate taotluse ja andis neile loa tutvuda jälitustoimikus olevate piiranguga märgitud dokumentidega (KoTo, kd 4, tl 47-48). Ehkki määrukses puuduvad põhjendused ja kohtunik ühelegi seaduse sättele ei viita, võib selle sõnastusest üheselt aru saada, et luba antakse RSVS §-s 5 märgitud piiratud tasemel riigisaladusega tutvumiseks. 16. aprillil 2010. a koostas kohtunik koos rahvakohtunikega määruse, millega tühistas oma varasema määruse kaitsjatele piiratud tasemega riigisaladuse tutvustamiseks (KoTo, kd 4, tl 51-53). RSVS ja JTS sätetele viidates leidis kohus, et kuna kaitsjatel vastava taseme riigisaladusele juurdepääsu õigus puudub, siis nende taotlus piiratud tasemega riigisaladusega tutvumiseks rahuldamisele ei kuulu. Veel leidis kohus, et seoses jõustunud RSVS seadusemuudatusega on osa piiratud tasemega dokumentide salastatus kustunud ja need on juba kriminaaltoimikusse võetud, mistõttu neid ei ole vaja kaitsjatele

tutvustada. Harju Maakohtu kohtuniku 7. aprilli 2010. a määrus oli motiveerimata ja sisult ebaseaduslik, kuna kohtul puudus kaalutusõigus kaitstud teabe tutvustamiseks kaitsjatele. Kohtunik on oma eksimusest aru saades ebaseadusliku määruse koos rahvakohtunikega tühistanud. RSVS § 8 lg 1 kohaselt oli eeluurimiskohtunike määruste ja prokuröri lubade salastatus kustunud seoses sellega, et neid oli tutvustatud isikutele, kelle suhtes jälitustoiming tehti. Maakohus ei rikkunud kohtumenetluse poolte võrdse kohtlemise nõuet, kui ei taotlenud prokurörit kõikide salastatuse kaotanud eeluurimiskohtunike määruste ja prokuröri lubade kohtutoimikusse võtmist, sest süüdistatavate suhtes välja antud määruste ja lubade koopiad, mille alusel formeerus kriminaaltoimikusse tõend, olid koos süüdistusaktiga kaitsjatele juba kätte antud. Maakohtu kohtunik oli enda motiive määruste koostamisel ja tühistamisel kohtuistungitel ka selgitanud. Kohtuasja materjalide pinnalt ei ole tuvastatav, et kohus oleks tühistanud kohtuniku määruse prokuratuuripoolse karistusähvarduse tõttu.

- 441.** Maakohtu kohtunik on kaitsjate taotlusel jälitustoiminguks loa andmise seaduslikkust kontrollinud ja leidnud, et jälitustoiminguks loa andmisel ning jälitustoimingute tegemisel ei ole seaduse nõudeid rikutud. Selle käigus tutvus kohtunik Harju Maakohtu esimehe käskkirjadega, jälitustoimikutega, prokuröri taotlustega jälitustoimingute tegemiseks, pealtkuulamiseseadme tööga Kaitsepolitseiametis ning vestles Harju Maakohtu esimehega. Kohtunik on avaldanud oma seisukoha jälitustoimingute seaduslikkuse kohta kohtuistungitel ja see on detailselt kohtuistungi protokollides kajastatud. Kohtuotsuses asus aga maakohus vastupidisele seisukohale, leides, et kõik jälitustoimingutega kogutud tõendid on lubamatud. Mis põhjustel maakohus oma varasemat seisukohta jälitustoimingute seaduslikkuse osas muutis, kohtuotsusest ei nähtu. Selleks, et kontrollida jälitustoimingute seaduslikkust, tutvus apellatsioonikohus enne istungit Harju Maakohtu esimehe käskkirjade ja kohtu dokumendiregistriga, prokuröri taotlustega jälitustoimingute tegemiseks maakohtus, jälitustoimikutega, pealtkuulamiseseadme tööga Kaitsepolitseiametis ning vestles Harju Maakohtu esimehega ja Kaitsepolitseiameti töötajatega.
- 442.** Maakohtu esimees ei pidanud määrama jälitustoiminguks loa andva kohtuniku ilmtingimata määrusega, nagu leidis T. Annuse kaitsja. Haldusmenetluse seaduse § 51 lg 1 kohaselt on haldusakt haldusorgani poolt haldusülesannete täitmisel avalik-õiguslikus suhtes üksikjuhtumi reguleerimiseks antud, isiku õiguste või kohustuste tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud korraldus, otsus, ettekirjutus, käskkiri või muu õigusakt. Maakohtu esimehe poolt käskkirja kui haldusakti andmise volitus tuleneb kohtute seaduse § 12 lg-st 2 ja § 12 lg 3 p-st 1 ja KrMS § 24 lg-st 4, mis on käskkirjades märgitud. Maakohtu esimees määras kohtu esimehe äraoleku ajaks jälitustoimingute tegemiseks lube andvateks kohtunikeks V. Kõvaski alates 3. jaanuarist 2005, O. Tali alates 23. septembrist 2005 ja E. Muraku alates 2. jaanuarist 2006.
- 443.** Kohtutoimikusse lisatud määrused jälitustoiminguteks loa andmise kohta ongi välja antud nii maakohtu esimehe kui ka nimetatud kolme eeluurimiskohtuniku poolt. KrMS § 114 lg 1 kohaselt vaatab eeluurimiskohtunik menetlust juhtiva prokuröri põhjendatud jälitustoimingu taotluse läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub sellest. Kui maakohtu esimees on mingil põhjusel ära, lahendab küsimuse viivitamatult eeluurimiskohtunik. Ühestki seadusest ei tulene, et maakohtu esimehe poolt määratud eeluurimiskohtunikud võivad anda jälitustoimingute tegemiseks lube vaid siis, kui kohtu esimees viibib puhkusel, komandeeringus, täiendkoolitusel, on haige vms. Samuti olid need käskkirjad koostatud seaduslikult.
- 444.** Jälitustoimingu protokoll on vaid üks tõendiliik KrMS § 63 lg-s 1 toodud tõendite loetelus. Seadus ei näe ette, et enne jälitustoimingute alustamist peaks koguma teisi tõendeid. Eksisteerib kohtueelse menetluse vaba kujundamise põhimõte, mille kohaselt võivad uurimisasutus ja

prokuratuur kasutada kõiki seadusega lubatud toiminguid, mis on kohased ja vajalikud tõendusteabe kogumiseks ja kohtumenetluse jaoks tingimuste loomiseks. Käesolevas kriminaalasjas on kohtueelne menetleja lahendanud jälitustegevuse vajalikkuse ja otstarbekuse uurimistaktikast lähtudes. Jälitustoimingu loa andmise ajaks oli kogutud piisavalt teavet selle kohta, et Maa-ametis tegeldakse looduskaitseliste maade vahetamisega, mille käigus saavad ametnikud maid vahetanud isikutelt hüvitist. Ei ole eluliselt usutav, et hüvitist andnud või saanud isik läheks vabatahtlikult uurimisasutusse ja annaks ütlusi toimepandud kuriteo kohta. Seega esitatud teave vajab kontrollimist ning seda oli võimalik teha üksnes jälitustoimingutega. Jälitustoimingute tegemist võimaldasid ka KarS §-de 295 ja 297 sanktsioonid, mille eest on karistusena ette nähtud vähemalt kuni kolm aastat vangistust.

445. Eeluurimiskohtunik V. Kõvaski 22. augusti 2005. a määrusest nr 399, millega anti esimene luba ja tehti käesolevas kriminaalasjas jälitustoiminguid KrMS § 118 järgi, nähtub, et kohus on tutvunud kriminaalasjas kogutud materjalidega ning leidnud, et prokuröri taotlus jälitustoimingute tegemiseks kõnealuses kriminaalasjas on loas nimetatud isikute, sealhulgas T. Libliku suhtes põhjendatud. Kohtu määruses on välja toodud argumendid, millega kohus põhjendab, et konkreetsel juhul on jälitustoimingu tegemine seaduslik ja põhjendatud, arvestades kuriteo ohtlikkust ja õiguskorra kaitsmise huvisid ning asjaolu, et selles kuriteos on tõendite kogumine muude menetlustoimingutega välistatud või oluliselt raskendatud. Prokuratuuri taotlustes esitati piisavalt andmeid selleks, et loas märgitud isikute suhtes jälitustoimingu tegemiseks luba anda. 22. augusti 2005. a määruse nr 399 aluseks oleva prokuröri taotluse juures on ka Eesti Ekspressi 29. juuni 2005. a artikkel "Kullaaugud kaitsealal", milles on kajastatud käesoleva kohtuasja aluseks olevate asjaolude kirjeldus ja hilisemate süüdistatavate, sealhulgas T. Libliku nimed. Kahtlemata oli eeluurimiskohtunikul õigus selles artiklis toodud asjaolusid loa andmisel arvestada. K. Kanguri kaitsja kohtukõnest ringkonnakohtus nähtus, et kaitsja oli sellest artiklist teadlik. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda maakohu seisukohaga, et 22. augustil 2005 jälitustoiminguks loa andmine, sealhulgas T. Libliku suhtes, ei olnud põhjendatud.

446. Jälitustoiminguks loa andmise otsustamise käigus tutvustab prokurör eeluurimiskohtunikule kogutud andmeid, sealhulgas heli- ja videosalvestisi. Asjaolu, et teabekandjatel olev informatsioon ei ole veel protokolli kantud, ei tee loa andmist ebaseaduslikuks, sest jälitustoimingu käigus kogutud informatsioon vormistataksegi protokollina pärast jälitustoimingu tegemist. Maakohtu esimehe H. Särgava 4. novembri 2005. a määrusest nr 568, millega anti luba K. Kanguri suhtes jälitustoimingute tegemiseks, nähtub, et teise isiku suhtes on kohtunik loa andmisest keeldunud, sest kohtunikule ei ole esitatud materjale, mis annaksid veendumuse rahuldada prokuröri taotlus ka teise isiku suhtes (KoTo, kd 28, tl 115). Jälitustoiminguks loa andmisest keeldumise üliväike protsent näitab eelkõige luba küsivate asutuste põhjalikku tööd, mitte aga nende kergekäelist väljaandmist. Seega ei saa nõustuda maakohu seisukohaga, et prokuröride taotlused olid formaalsed ja eeluurimiskohtunikud ei kontrollinud neid nõuetekohaselt.

447. Seadusega ei ole määratud jälitustoimingu protokolli koostamise tähtaega. Eeluurimiskohtunikule esitatakse lubade taotlemisel jälitusteavet salvestiste ja stenogrammidenä, mis kohtueelse menetluse algstaadiumis ei pea olema vormistatud KrMS § 113 kohasteks jälitusprotokollideks. Jälitustoimingu teinud asutuse pädevuses on otsustada, millal jälitustoimingu protokoll koostatakse. Kohtupraktikas on aktsepteeritud isegi sellist olukorda, kus jälitustoimingu protokoll koostataksegi kohtueelse uurimise ajal tehtud jälitustoimingu käigus saadud teabe põhjal alles pärast süüdistusakti kohtusse saatmist. Kohtumenetluse pooltel ei ole maakohus kohtumenetluse käigus jälitustoimingu protokollide

usaldusväärse suhtes kahtlusi tekkinud. Kohtuistungi protokollidest nähtub, et prokurörid on korduvalt taotlenud jälitusprotokollide sisu kontrollimiseks kohtuistungil telefonivestluste salvestiste kuulamist, kuid kaitsjad on sellele vastu vaieldud ja kohus on jätnud selle taotluse rahuldamata. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda apelleeritud kohtuotsuse seisukohaga, et jälitusprotokollide hilisema vormistamise tõttu on need protokollid kohtukõlbmatud tõendid.

448. KrMS § 118 lg 2 kohaselt kantakse salajasel pealtkuulamisel või -vaatamisel salvestatud teabest jälitusprotokolli kriminaalasja lahendamiseks vajalik osa. Jälitusprotokollile esitatavad nõuded sisalduvad KrMS §-s 113. Protokolli peab nähtuma, millal on jälitustegevuse luba antud, millal ja mis ajavahemiku suhtes on tehtud teabepäring, ja viimaks ka see, millal on koostatud jälitusprotokoll. Nende andmete põhjal on võimalik kontrollida jälitustoimingu seaduslikkust ja põhjendatust. Seega ei ole jälitusprotokollide koostamisel kriminaalmenetlusõiguse norme rikutud ja jälitusprotokollid vastavad KrMS §-s 113 sätestatud nõuetele.

449. Kriminaalasjas nr 05913000055 on maksimaalse lubatud kahekuulise tähtajaga väljastatud üksnes esimene, s.o 22. augusti 2005. a luba nr 399. Jälitustoimingu lubasid, milles on lubatud jälitustoimingute tegemise aeg kindlaks määratud nii ajavahemiku kui ka selle kestel määratud päevade arvuga, ei saa käsitleda maksimaalse tähtajaga väljastatud lubadena, sest neis lubades on isikute põhiõiguste riive lubatud üksnes konkreetselt määratud päevade jooksul (30-45 päeva). Käesolevas kriminaalasjas on eeluurimiskohtunike väljastatud lubadest üle poole väljastatud tähtajaga üks kuu või vähem (load nr 568, 94, 161, 172, 226, 227, 273, 385, 442, 441, 499). Kriminaalasjas nr 04913000085 on eeluurimiskohtunik väljastanud kaks jälitustoimingu luba tähtajaga kaks kuud, kuid see ei näita kohtuniku poolt kaalutlusõiguse teostamata jätmist, sest kohtumäärustes on põhistatud jälitustoimingute tegemise vajalikkust selle tähtaja jooksul. Ebaõige on maakohtu seisukoht, et eeluurimiskohtunikud rikkusid kaalutlusõigust sellega, et väljastasid jälituslubasid eranditult kaheks kuuks. KrMS § 114 reguleerib vaid eeluurimiskohtuniku poolt jälitustoiminguks loa andmist, mistõttu selle paragrahvi teises lõikes sätestatud jälitustoimingu loa kehtivuse tähtaeg (2 kuud) ja selle pikendamise kord ei rakendu KrMS § 117 alusel teostatava jälitustoimingu puhul. Prokuratuur ei olegi väljastanud jälituslube kauemaks kui kaheks kuuks. Enamik lube KrMS §-s 115 sätestatud jälitustoimingute tegemiseks on väljastatud keskmiselt üheks kuuks. Kuna prokurör annab loa välja ise, siis ei pea ta selles põhjendusi esitama. Seetõttu ei saa nõustuda K. Kanguri kaitsja poolt ringkonnakohtu istungil esitatud väidetega, et prokuröri luba peab olema motiveeritud ning et jälitustoimingu teinud ametnik oleks pidanud jälitustoimingu tegemisest keelduma, sest prokuröri luba on põhistamata.

450. KrMS § 171 lg 1 kohaselt arvutatakse tähtaega tundides, päevades ja kuudes. Tähtaja hulka ei arvata tundi ega päeva, millest loetakse tähtaja algust. KrMS § 171 lg 4 kohaselt lõpeb kuudes arvutamise korral tähtaeg viimase kuu vastaval kuupäeval. Näiteks 1. veebruaril alanud ühekuuline tähtaeg lõpeb 1. märtsil (üldjuhul 28 päeva), 1. märtsil alanud ühekuuline tähtaeg lõpeb 1. aprillil (31 päeva). Seetõttu ei ole kuudes mõõdetavate tähtaegade puhul oluline kuudes olev päevade arv. Kuna kuudes on erinev arv päevi, siis võivadki kuudes arvutatavad tähtajad päevade arvult erineda. Seega ei ole kuu võrdsustatud kolmekümne päevaga, nagu ekslikult märgib maakohus oma otsuses. Erandina üldisest põhimõttest, et tähtaja hulka ei arvata tundi ega päeva, millest loetakse tähtaja algust, arvutatakse KrMS § 171 lg 2 kohaselt isiku kahtlustatavana kinnipidamise või vahistamise korral tähtaega tema kinnipidamisest. Seega on kehtiva menetlusõigusega kooskõlas ja seaduslik eeluurimiskohtuniku 2. septembri 2004. a luba nr 63, millega anti luba T. Annuse suhtes jälitustoimingute tegemiseks 2. septembrist 2004 kuni 2. novembrini 2004 (62 päeva). Samuti on seadusega kooskõlas eeluurimiskohtuniku 22. augusti

2005. a luba nr 399, millega anti luba jälitustoimingute tegemiseks K. Kanguri, T. Pedjasaare ja T. Libliku suhtes 23. augustist 2005 kuni 23. oktoobrini 2005 (62 päeva). Jälitustoimingu lubade ja faktilise jälitustegevuse andmete võrdlemine kinnitas, et jälitustoimingu loa andmise päeval ei ole ühelgi juhul jälitustegevust teostatud. Seega on nende lubade alusel tehtud jälitustoimingud kohtukolleeegiumi hinnangul seadusega lubatud tõendid.

451. V. Reiljani ja E. Tuiksoo suhtes ei ole käesolevas kriminaalasjas jälitustoimingu lube väljastatud ega nende suhtes jälitustoiminguid tehtud. Nende põhiõiguse riive on toimunud teiste isikute telefonide pealtkuulamise või nendega kokkusaamiste kaudu, milles V. Reiljan ja E. Tuiksoo olid üheks osapoolteks. Kaitsepolitseiamet on neid siiski jälitustoimingutest teavitanud ja nad on nende materjalidega tutvunud. Kriminaaltoimiku materjalidest ei nähtu, et V. Reiljani suhtes oleks tehtud jälitustoiminguid juba enne kriminaalmenetluse alustamist. Seega on maakohtu väide V. Reiljani ja E. Tuiksoo suhtes ebaseadusliku jälitustegevuse kohta põhjendamatu. Tõene ei ole ka maakohtu väide, et E. Tuiksood ei ole teda puudutavatest jälitustoimingutest teavitatud. E. Tuiksood teavitati Kaitsepolitseiameti 16. juuni 2008. a kirjaga nr 2118. Eeluurimiskohtunikud on andnud lube K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare, T. Libliku ja E. Vettuse ja nende kaaslaste vestluste salaja pealtkuulamiseks, vaatamiseks ja salvestamiseks. Kuna vestlust ei saa pidada üksinda, siis tuleb vestluse all mõista nii nende enda poolt teistele kui ka teiste isikute poolt K. Kangurile, T. Annusele, T. Pedjasaarele, T. Liblikule ja E. Vettusele edastatud teavet. Siinkohal peab kohtukolleeegium vajalikuks märkida, et selline seisukoht on kooskõlas varasema kohtupraktikaga jälitustoimingu käigus saadud teabe seaduslikkuse hindamisel. Seega ei saa nõustuda maakohtu seisukohaga, et kuna V. Reiljani ja E. Tuiksoo vestluste salaja pealtkuulamiseks, vaatamiseks ja salvestamiseks ei ole jälitustoimingu luba antud, siis ei ole nende osalusel peetud vestluste salvestised kohtukõlblikud tõendid.

452. Menetlustoimingute tegemise ajal valitsenud kohtupraktika kohaselt väljastasid eeluurimiskohtunikud jälitustoimingute teostamise lube mitte alati kindlateks ajavahemikeks, vaid ka teatud päevade arvaks kahe kuu jooksul. Kui lubatud päevade arv hakkas ammenduma, siis taotleti eeluurimiskohtunikult vajaduse korral uus luba. Uue loa alusel alustati jälitustoimingute tegemist siis, kui eelmise loa alusel lubatud päevade arv oli ära kasutatud. Selline praktika ei olnud vastuolus ei tolleaegse ega praegu kehtiva kriminaalmenetlusõigusega. Maakohtu kohtunik on eeluurimiskohtunike lubadega, jälitustoimingu protokollidega ja Kaitsepolitseiametis asuva pealtkuulamiseseadme tööga tutvunud ja leidnud, et jälitusloas märgitud jälitustoimingud on tehtud loas märgitud tähtajal ja isikute suhtes. Ta on selgitanud, et Kaitsepolitseiameti pealtkuulamiseseade on rahvusvaheliselt sertifitseeritud ja usaldusväärne süsteem, mistõttu mingeid eksimusi ei saa olla. Pealtkuulamiseseade kajastab pealtkuulamist nii, nagu see tegelikult aset leidis. Vaatamata sellele on kaitsjad kohtuistungitel endiselt väitnud, et nad kahtlevad jälitustoimingute seaduslikkuses. Millel senine kahtlus põhineb, ei ole nad põhjendanud. Prokurörid on korduvalt kinnitanud, et jälitustoimingute seadusele vastavust on võimalik Kaitsepolitseiameti pealtkuulamiseseadme abil kontrollida. Kohtumenetluse pooled ei ole teinud kohtule taotlust nõuda Kaitsepolitseiametist andmeid, millistel kuupäevadel on süüdistatavate suhtes faktiliselt jälitustegevust tehtud. Seega ei olnud teistkordne jälitustoimingute kontroll vajalik, sest kohtunik oli juba kohtuistungil avaldanud oma seisukoha jälitustoimingute seaduslikkuse, sealhulgas Kaitsepolitseiameti pealtkuulamiseseadme usaldusväärsuse ja kontrollitavuse suhtes ning see seisukoht oli kantud kohtuistungil protokollile. Kuna maakohus asus kohtuotsuses varasemaga võrreldes diametraalselt vastupidisele seisukohale, kontrollis ringkonnakohus jälitustoimikuid. Käesolevas kriminaalasjas on süüdistatavate suhtes tehtud loas märgitud jälitustegevust loas märgitud ajal ja ulatuses, mistõttu on jälitustegevus olnud seaduslik ja selle alusel vormistatud tõendid lubatavad. Ei saa nõustuda

maakohtu seisukohaga, et tunnistaja J. K. ütluste kohaselt ei ole võimalik kontrollida, millal faktiliselt pealt kuulati. Kohtuistungil protokollist nähtub, et tunnistaja J. K. ütluste kohaselt teostatakse jälitustegevust täpselt nii nagu loas märgitud. Kohtukolleegium veendus J. K. ütluste õigsuses Kaitsepolitseiametis pealtkuulamiseadmesse kandunud ja seal salvestatud logifailidega tutvudes ning neid Kaitsepolitseiameti poolt koostatud tabeli andmetega võrreldes.

453. 12. mail 2010 rahuldab maakohus kaitsjate taotluse ja nõudis elektroonilise side seaduse §-le 113 tuginedes AS-idest EMT ja Elisa Eesti välja käesolevas kriminaalasjas salaja pealt kuulatud telefoninumbrite ja IMEI-de logifaili väljatrüki ajavahemikul 1. jaanuarist 2004 kuni 31. detsembrini 2006 (KoTo, kd 4, tl 262). 2. juunil 2010. a saabus maakohtusse AS-i EMT juriidilise osakonna juhataja M. Kiilmaa kaaskirjaga logifailide väljatrükk 120 lehel ja CD-l T. Pedjasaare telefoninumbri 503 3709 ja K. Kanguri telefoninumbri XXXXXXXX ning IMEI-de lõpuga 640, 700, 190 kohta ajavahemikul 9. veebruarist 2006. a 12. oktoobrini 2006. a. Kaaskirjas on märgitud kohtu poolt nõutud telefoninumbrite pealtkuulamise aktiveerimise ja deaktiveerimise aeg. Muu hulgas on kaaskirjas märgitud, et enne 2006. a veebruari salvestatud logifailid on loetamatud, mistõttu neid ei ole võimalik kohtule esitada (KoTo, kd 5, tl 47). AS Elisa Eesti on maakohtule teatanud, et nendel ei ole selle ajavahemiku kohta võimalik logifaile esitada, sest ümberseadistamisel tekkinud arvutitehnilise vea tõttu ei ole need säilinud. Maakohtus avaldati AS-ist EMT saabunud materjalid ja kõikidel menetlusosalistel oli võimalik nendega tutvuda. Kohtuistungil avaldati AS-i EMT kiri. Lisaks sellele on K. Kanguri kaitsja kinnitanud, et kiri on kõigile kaitsjatele kättesaadav olnud. Seda kinnitab ka asjaolu, et prokurörid on logifailide väljatrüki ja CD koopia endale saanud (KoTo, kd 5, tl 52). Kohtukolleegiumi hinnangul ongi tõendina käsitatavad eelkõige logifailid, mille maakohus AS-ist EMT välja nõudis, mitte aga selle juures olev kaaskiri. Seda põhjusel, et kaaskiri on koostatud logifailide alusel, mitte vastupidi. Kaitsepolitseiameti koostatud tabeli ja AS-i EMT logifailide andmed on omavahel kooskõlas. K. Kanguri ja T. Pedjasaare kaitsjate eksituse põhjuseks on asjaolu, et nad on lähtunud oma väidetes vaid AS-i EMT kaaskirjas toodud andmetest, jättes kõrvale kirjaga saadetud logifailides sisalduvad andmed. AS-i EMT logifaili andmed T. Pedjasaare ja K. Kanguri telefonide ja IMEI-de pealtkuulamise kohta on kooskõlas Kaitsepolitsei esitatud andmetega.

454. 3. aprillil 2006. a kell 9.28 toimunud telefonikõne, mille üheks osapoolaks oli E. Vettus, on kajastatud 11. juuni 2006. a jälitusprotokollis. Üheselt on tuvastatud, et jälitusprotokolli kantud teave, milles on kajastatud telefonikõne, mille üks osapool on E. Vettus, on saadud telefoninumbri XXXXXXXX pealtkuulamisel. 2. märtsi 2006. a kohtumääruse nr 112 järgi oli antud luba lisaks teistele toimingutele K. Kanguri kasutuses oleva telefoni XXXXXXXX pealtkuulamiseks ajavahemikul 5. märtsist 5. maini 2006. a 45 päeva jooksul. Asjaolu, et vestluse teiseks pooleks oli Maa-ameti töötaja, mitte K. Kangur, on põhjendatav asjaoluga, et telefonikõne sisust nähtuvalt oli K. Kangur läinud koosolekule ning suunanud telefoni sekretärile. Seega on teave 3. aprillil 2006. a toimunud telefonikõne kohta saadud, kuulates pealt numbrit XXXXXXXX, mille salajaseks pealtkuulamiseks oli K. Kanguri suhtes kohtu luba. Järelikult asjaolu, et E. Vettuse suhtes ei olnud 3. aprillil 2006. a jälitustoimingu luba väljastatud, ei muuda jälitustoimingu protokolli lubamatuks tõendiks, nagu leidis maakohus, sest luba oli antud selleks, et pealt kuulata K. Kanguri telefoni, millele E. Vettus helistas.

455. Eeluurimiskohtuniku 11. mai 2006. a määruse nr 273 alusel oli õigus T. Pedjasaare suhtes jälitustoiminguid teha 30 päeva jooksul alates 12. maist kuni 11. juunini 2006. Seega oli kohtu määruse alusel õigus jälitustoiminguid teha kuni 11. juunini 2006, kui eelnevalt ei olnud jälitustoimingute tegemiseks ettenähtud 30 päeva ära kasutatud. Määruse nr 273 alusel ei alustatud jälitustoimingute tegemist mitte 12. mail, vaid 13. mail 2006. Seega lõppes loas

märgitud 30-päevane tähtaeg 11. juunil 2006. a. Järelikult oli 11. juuni 2006 viimane lubatud päev jälitustoimingu tegemiseks. Lubatud päevade arvu järgimine on kontrollitav Kaitsepolitseiameti tsentraalsest jälgimisseadmest. Seega pole erinevalt maakohtu vastupidisest seisukohast tegemist ebaseadusliku jälitustegevusega.

- 456.** Maakohtu otsus on kriminaalasjas nr 04913000085 T. Annuse suhtes tehtud jälitustoimingute osas vastuoluline. T. Annuse suhtes on kriminaalasjas nr 04913000085 tehtud jälitustoiminguid 2. septembri 2004. a kohtumääruse nr 63 ja 3. novembri 2004. a kohtumääruse nr 172 alusel (KoTo, kd 28, tl 11-112). 23. aprillil 2008. a teavitati T. Annust Kaitsepolitseiameti jälitustoimingutest, mis on tehtud nii kriminaalasja nr 04913000085 kui ka käesoleva kriminaalmenetluse raames. T. Annus käis Kaitsepolitseiametis tutvumas tema suhtes tehtud jälitustoimingutega. Lisaks sellele said kõigi süüdistatavate kaitsjad Riigiprokuratuurist koos süüdistusaktiga jälitustoimingute lubade koopiad. T. Annuse kaitsjale anti mõlema kriminaalasja jälituslubade koopiad 3. aprillil 2009. Seega on ebaõige kohtu väide, et T. Annus sai tema suhtes tehtud jälitustoimingutest teada alles käesoleva kriminaalasja kohtuliku menetluse ajal. Tulenevalt KrMS § 206 lg-st 2 polnud T. Annuse teavitamine kriminaalasja nr 04913000085 lõpetamisest vajalik. Ühes kriminaalasjas antud loa alusel jälitustoimingu tulemusena saadud teave on tõendina kasutatav ka teises kriminaalmenetluses tingimusel, et selle kogumisele seadusega seatud nõudeid on järgitud ja ka jälitustoimingu käigus ilmnunud uus kuritegu (n-õ juhuleid) vastab KrMS § 110 lg 1 nõuetele. Seejuures peab kohus ka uue kriminaalasja raames *ex post* kontrollima jälitustoiminguga saadud tõendi seaduslikkust ning *ultima ratio*-põhimõtte järgimist. Kriminaalasjas 04913000085 tehti jälitustoiminguid kogumaks tõendeid KarS §-des 293, 294, 297 või 298 kirjeldatud kuritegude tõendamiseks. Tegemist on kuritegudega, mille raskusastmest lähtudes on jälitustoimingute tegemine lubatud. Samuti on täidetud *ultima ratio*-nõue, sest samaväärseid tõendeid ametnike võimalike ebaseaduslike tegude kohta, mida püüti toime panna varjatult, poleks muude menetlustoimingutega olnud võimalik saada.
- 457.** Käesolevas kriminaalasjas tehtud jälitustoiminguid on kasutatud KarS § 294 ja § 298 sätestatud kuritegude tõendamiseks ning need vastavad KrMS § 110 toodud tingimustele. Samuti on täidetud *ultima ratio*-põhimõte, sest isikute omavahelist telefonitsi toimunud suhtlust saavad tõendada ainult jälitustegevusega kogutud tõendid. Seega on täidetud kõik tingimused, mis on vajalikud ühes kriminaalasjas jälitustoiminguga kogutud teabe tõendina kasutamiseks teises kriminaalasjas. Kriminaalasja nr 05913000055 alustati pärast kriminaalasja nr 04913000085 lõpetamist. Lõpetatud kriminaalasjas ei saa enam toiminguid teha ega dokumente vormistada. Järelikult on igati põhjendatud jälitusprotokollide vormistamine käesolevas asjas, tuues protokollis välja, et teave on saadud teises kriminaalasjas jälitustoimingute tegemisel ning võimaldades seeläbi menetlusosalistel kontrollida saadud teabe seaduslikkust. Seega oli kriminaalasjas nr 04913000085 kogutud teabe vormistamine ja tõendina kasutamine kriminaalasjas nr 05913000055 põhjendatud.
- 458.** 4. jaanuari 2006. a jälitusprotokollist nähtub, et jälitustoiminguid on tehtud T. Pedjasaare suhtes 23. augustist 24. detsembrini 2005. a eeluurimiskohtunike lubade alusel. Prokuröri 17. jaanuari 2006. a loaga nr 183 on antud Kaitsepolitseiametile luba KrMS §-s 117 sätestatud toimingute tegemiseks, millel ei ole kokkupuudet 4. jaanuaril 2006. a menetleja poolt vormistatud jälitusprotokolliga. Seega, erinevalt maakohtu kohtuotsuses toodust, ei ole tuvastatud T. Pedjasaare suhtes toimetatud jälitustegevuse ebaseaduslikkust.
- 459.** KrMS § 115 ja kohtupraktika kohaselt saab varjatult jälgida isikut, asja või paikkonda. Varjatud jälgimine seisneb jälitustoimingule allutatud isiku, sealhulgas asja (näiteks auto jälgimisel selle valdaja) kohta isiku- ja muude andmete varjatud kogumises visuaalsel teel. Varjatud jälgimisel kogutakse andmeid näiteks isiku kohtumiste ja harjumuste kohta,

tuvastatakse isiku asukoht, samuti saab sel viisil teavet isiku valduses oleva vara või asitõendite kohta. Kuigi seadus varjatud jälgimise terminit ei sisalda, tuleneb KrMS 3. peatüki 8. jaost, et kriminaalmenetluse raames tehtavate jälitustoimingute eesmärk on esmajoones varjatult tõendite ning teabe kogumine. Seega kogutakse asja, sealhulgas auto või arvuti varjatud jälgimisega tõendeid mitte nimetatud asjade, vaid jälgimise alla võetud isiku kohta, mistõttu maakohtu väited veoautol ja arvutil põhiõiguste puudumise kohta pole asjasse puutuvad. Kohtuotsuse tegemise ajal KrMS § 126⁶ veel ei kehtinud, mistõttu maakohtu viide on tehtud jõustumata normile.

460. Maakohtu viide KrMS §-le 114 kui e-kirjade arvutist saamise alusele ei vasta tegelikkusele. KrMS § 114 reguleerib jälitustoiminguna varjatud sisenemist arvutisüsteemi, mitte menetleja poolt toimingule allutatud isiku teadmisel tema arvutis olevate andmete äravõtmist. KrMS § 114 nimetatud varjatud sisenemisel arvutisüsteemi on toimingute tegemiseks vajalik kohtu luba lähtuvalt toimingute salajasusest, mitte asjaolust, et soovitakse saada andmeid isiku arvutist. Kui menetleja võtab kriminaalasja juurde avalikult menetlustoiminguga arvuti ja hiljem vaatleb selles olevaid e-kirju, siis on tegemist menetlustoimingutega, mis on kirjeldatud KrMS §-s 91 (läbiotsimine) ning §-s 86 (vaatlus). Käesolevas kriminaalasjas on arvutis olevate andmete saamiseks kasutatud erinevaid menetlustoiminguid: läbiotsimist KrMS § 91 kohaselt ning jälitustoiminguid KrMS §-de 114, 118 ja 115 alusel. Jälitustoiminguga koguti andmeid juhul, kui toimingut on soovitud teha info valdaja eest salaja, ning läbiotsimisega juhul, kui toiminguid tehti avalikult menetlustoimingule allutatud isiku suhtes. Eelnevalt püüdi saada arvutis olevat informatsiooni jälitustoimingutega, ei välista hilisema läbiotsimise seaduslikkust. Erinevaid jälitustoiminguid on kasutatud põhjendusel, et on soovitud saada erinevaid andmeid: kas vaadelda arvutis olevaid dokumente (KrMS § 115) või e-kirja suhtlust (KrMS § 118). Igal juhul on peetud vajalikuks võtta eraldi luba arvutisüsteemi sisenemiseks KrMS 114 lg 3 järgi. Põhiseaduse § 43 sõnumisaladuse kaitsealasse kuuluvad vaid need sõnumid, mis on hetkel kommunikatsiooniprotsessis, kuid sinna ei kuulu saadetud ja andmekandjale salvestatud sõnumid, mis on saatja või saaja valduses. Nimetatud asjaolu on põhjendatav sellega, et sõnumi teeloleku ajal, kui ta on väljunud saatja valdusest ning pole veel adressaadini jõudnud, on sõnum isiku mõjusfäärist väljas ning ta ei saa seda kolmandate isikute eest kaitsta. Kui sõnum on adressaadini jõudnud, on inimesel võimalik otsustada, kas sõnum kustutada või muul viisil teha kolmandatele isikutele kättesaamatuks. Järelikult pole juba adressaadini jõudnud sõnumite äravõtmisel kriminaalmenetluses kohtu luba vaja ning põhiseaduse-kohaseks uurimistoiminguks nende saamiseks kriminaalasja juurde on nii läbiotsimine kui ka vaatlus.

461. Kõigis esitatud taotlustes on tehtud viide nii KarS §-le 289 kui ka uurimisversioonile. Alates 14. detsembrist 2005 on nendes märgitud, et kohtueelses menetluses tuvastatud asjaoludest ilmneb kahtlus seoses KarS §-de 297, § 293 ning § 295 järgi kvalifitseeritavate kuritegude toimepanemisega. Eeluurimiskohtunikud on prokuröride taotluste alusel tehtud lubades viidanud üksnes KarS §-le 289, mille alusel on kriminaalmenetlust alustatud. Asjaolu, et eeluurimiskohtunikud pole pidanud vajalikuks viidata lubades prokuröride taotlustes toodud uurimisversiooni kajastavatele KarS §-dele 297, 293 ja 295, ei tähenda, et eeluurimiskohtunikud oleks prokuratuuri lubades esitatud andmed tähelepanuta jätanud. Eeluurimiskohtunike määrused ei pea sisaldama kõiki asjaolusid, mis on märgitud prokuröride taotlustes. Kohtumäärustes peab olema esitatud jälitustoimingu vajalikkuse põhjendus. Seega asjaolu, et prokuröride taotluste tekst ei vasta sõna-sõnalt kohtumääruste tekstile, ei muuda kohtumäärusi ebaseaduslikeks. Sama ainetud on maakohtu etteheited prokuratuuri ja kohtu lubade erinevuse kohta kohtueelse menetluse uurimisversioonide osas. Menetlustoimingute tegemise ajal ja praegu kehtiv menetlusseadus ning senine kohtupraktika ei näe ette, et menetlusk dokumentides tuleks ära näidata ainult uurimistoimingu ajal kehtiv kuriteo kvalifikatsioon. Kriminaalmenetluse

seadustikuga ja senise kohtupraktikaga on igati kooskõlas, et menetlusedokumentide kajastatakse nii kuriteo toimepanemise kui menetlustoimingu tegemise ajal kehtiv kuriteo kvalifikatsioon, mistõttu maakohtu etteheited on asjakohatud.

- 462.** KrMS § 118 näeb ette peale sidevõrgu kaudu edastatavate sõnumite pealtkuulamise ka muu teabe salajast pealtkuulamist või -vaatamist eeluurimiskohtuniku loa alusel. KrMS §-s 118 märgitud muu teave tähendabki üldkasutatavate tehniliste sidekanalite vahendusega edastatavate sõnumite, näiteks suulise vestluse pealtkuulamist ja -vaatamist. Käesolevas kriminaalasjas eeluurimiskohtunike poolt KrMS §-s 118 ettenähtud jälitustoimingute tegemiseks koostatud määrustest nähtub, et eeluurimiskohtunikud on andnud loa isikute pealtkuulamiseks nii nende kasutuses olevate telefonide ja IMEI-koodide ehk elektroonilise sidevõrgu kaudu kui ka isikute ning nende kaaslaste vestluste salajaseks pealtkuulamiseks ja -vaatamiseks ning salvestamiseks nende asukohas. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda T. Annuse kaitsja väitega, et KrMS § 118 võimaldas vaid tehniliste sidekanalite kaudu pealtkuulamist ja -vaatamist.
- 463.** Juriidilise isiku suhtes ei ole võimalik jälitustoiminguid teha, sest juriidiline isik tegutseb ja paneb süütegusid toime konkreetsete KarS §-s 14 loetletud füüsiliste isikute kaudu. Jälitustoimingute tegemiseks väljastatakse load füüsiliste isikute suhtes. Käesolevas kohtuasjas on load väljastatud T. Annuse suhtes, kes KarS §-s 14 märgitud isikuna andis altkäemaksu AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i huvides. Seetõttu ei saa nõustuda T. Annuse kaitsja seisukohaga, et jälitustoimingutega kogutud tõendeid ei saa kasutada juriidilistest isikutest süüdistatavate kohta.
- 464.** KrMS § 110 lg 1 sätestas piisavalt täpselt, milliste kuritegude puhul ja mis tingimustel on jälitustoimingutega tõendite kogumine lubatud. Isegi kui asuda seisukohale, et kuriteod, mille puhul võib jälitustoiminguid teha, peaksid olema sättes nimetatud, ei tähendaks see kohtukolleeegiumi hinnangul, et praegusel juhul ei oleks tohtinud jälitustoimingutega tõendeid koguda. Nn peitkuritegude hulka kuuluvad korruptsioonikuriteod kujutavad endast ikkagi kuritegusid, mille puhul on jälitustoimingutega tõendite kogumine aktsepteeritud. Ka praegu kehtiv KrMS § 126² lg 2 näeb ette, et KarS §-de 293, 294, 297 ja 298 puhul on tõendite kogumine jälitustoimingutega lubatav. KrMS § 114 lg 1 alusel jälitustoiminguks loa andmist otsustades pidi kohtunik hindama ka seda, kas tõendite kogumine muul moel on välistatud või oluliselt raskendatud. Seega ei saa nõustuda seisukohaga, et KrMS § 114 lg 1 alusel jälitustoimingu loa andmiseks piisas sellest, kui olid täidetud formaalsed eeldused. KrMS §-d 110 ja 114 ei riku konkretiseerituse nõuet ega ole põhiseadusega vastuolus, mistõttu ei pea ringkonnakohus vajalikuks alata põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust, nagu taotles T. Annuse kaitsja.
- 465.** Maakohus nõudis kaitsjate taotlusel Riigiprokuratuurist välja kriminaalasja nr 0870000017 materjalid, mida alustati seoses logifailide kadumisega, kuigi prokurörid vaidlesid sellele taotlusele vastu. Kriminaalasja menetlus lõpetati seetõttu, et ei tuvastatud kellegi ebaseaduslikku tegevust. Jälitustoimingute lubades toodud päevade arvu järgimist on võimalik kontrollida Kaitsepolitseiameti tsentraalsest pealtkuulamissüsteemist, mida kohtukolleeegium käesolevas asjas tegi ja mille usaldusväärsuses ei ole kohtukolleeegiumil põhjust kahelda. Nagu kohtukolleeegium juba eelnevalt märkis, nõudis maakohus kaitsjate taotlustel välja AS-ist EMT käesoleva kriminaalasja jälitustoimingute ajavahemikku hõlmavad logifailid K. Kanguri ja T. Pedjasaare telefoninumbrite ja IMEI-de kohta, kuid kaitsjad ei pidanud vajalikuks neid kohtuistungil uurida. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda maakohtu seisukohaga, et logifailide puudumise tõttu tuleks käesolevas asjas tehtud jälitustegevus kogu ulatuses tunnistada ebaseaduslikuks. Ekslik on maakohtu seisukoht, et prokurörid oleks pidanud tagama

operaatorfirmades logifailide säilimise. Tegemist oli arvutitehnilise veaga, mille ärahooldmist ei saanud ega pidanud prokuratuur tagama.

- 466.** Teatud liiki kuritegude toimepanemisele on üldjuhul iseloomulik planeerituse kõrge tase, süsteemsus ja juhuslikkuse välistamine. Käesolevas kriminaalasjas süüdistatavatele etteheidetavad teod on toime pandud aastatel 2000-2006, seega olulisemalt pikema aja jooksul kui jälitustoimingutega hõlmatud ajavahemik. Seega arvutites olevate andmete (dokumentide, e- kirjade) järgi oli võimalik tuvastada isikutevahelist suhtlust seoses ametnikele soodustuse andmisega ning samuti ebaseaduslike ametialaste tegude toimepanemist. Pistise ja altkäemaksu andmisega seotud kuriteod on juba oma iseloomult sellised, et puuduvad tunnistajad. Kuna kõrgemal riigiametnikul on tabamise korral palju kaotada, siis on seda liiki kuritegude konspireerituse tase eriti kõrge. Ka kõnesoleva kriminaalasja materjalidest nähtub, et süüdistatavad kasutasid telefonivestluses varjatud teksti ja leppenimesid. Altkäemaksu andnud isikutega ei kohtunud nad mitte riigiasutuses, vaid avalikes kohtades, s.o kohvikutes, pubides, spordisaalides, parkimisplatsidel vms. Kohtuti ka V. Reiljani kodus, kus T. Annus K. Kanguri ja V. Reiljani juuresolekul jagas juhtnööre, kuidas Tallinna aselinnapea K. Jäppineni kirjale vastamisest kõrvale hiilida. Eeltoodut arvesse võttes ei saa nõustuda maakohu seisukohaga, et K. Kanguri ja U. U. arvutitest saadud dokumentide väljatrükid ei ole tõendina kasutatavad.
- 467.** KrMS § 125 lg 5 sätestab, et kui asitõendiks on dokument, mida selle omanikul on edaspidi vaja majandustegevuses või ametitegevuses, siis teeb menetleja sellest omanikule koopia. Kohtueelsel uurimisel on tehtud kõikidest elektroonilistest andmekandjatest koopiaid ning arvutite kõvakettad on omanikele tagastatud. Nii nähtub 9. oktoobri 2006. a asitõendi vaatlusprotokollist, et U. U.-lt ja K. Kangurilt nende töökoha läbiotsimise käigus ära võetud lauaarvuti, sülearvuti ja mälupulga elektroonilistest andmekandjatest on tehtud koopiaid (KrTo, kd 29, tl 52-54) ja need on samal päeval Maa-ameti infotehnoloogiaosakonna peaspetsialistile R. Ressarile allkirja vastu üle antud (KrTo, kd 29, tl 61). Samuti on andmekandjatest tehtud koopiaid ja arvutid tagastatud 11. oktoobril 2006. a H. H.-le ja T. P.-le (KrTo, kd 29, tl 69-76). Kohtueelses menetluses on kasutatud üksnes kõvaketaste koopiaid, mistõttu maakohu etteheited arvutustehnika tagastamata jätmise kohta ei vasta tegelikkusele.
- 468.** Valdav osa läbiotsimismäärustest on koostatud 2. oktoobril 2006, seega enne K. Kanguri, T. Libliku, E. Vettuse ja T. Pedjasaare kahtlustatavatena kinnipidamist. KrMS § 33 lg 1 kohaselt said nimetatud isikud kahtlustatava staatuse kahtlustatavana kinnipidamisel 3. oktoobril 2006. a. Läbiotsimismääruste koostamisel need isikud veel kahtlustatavad ei olnud, mistõttu läbiotsimismäärustes nende nimede märkimiseks puudus õiguslik alus. KrMS § 145 lg 2 p 3 kohaselt tuleb läbiotsimismääruse sissejuhatavas osas märkida lisaks kriminaalasja numbrile kuriteo kvalifikatsioon või kahtlustatava või süüdistava nimi, seega on nime väljatoomine alternatiivne tingimus kuriteo kvalifikatsiooni kõrval. Kõikides läbiotsimismäärustes on märgitud paragrahvid, millele vastava uurimisversiooni tõendamiseks kohtueelses menetluses on teavet kogutud. Seetõttu pole asjakohane maakohu etteheide, et läbiotsimismäärustes, sealhulgas 5. oktoobri 2006. a määruses ei ole kahtlustatava nime. Läbiotsimismääruste ühelaadne põhjendus on tingitud asjaolust, et kõik kriminaalasjas tehtud läbiotsimised olid suunatud ühtede ja samade kuritegude kohta tõendite kogumisele, mistõttu olid asjaolud sõnastatud sarnaselt. Samas on läbiotsimismäärustes märgitud konkreetse isiku ja asukoha seos tõenditega. Eeltoodut arvesse võttes ei saa jagada maakohu seisukohta, et läbiotsimismäärused on nende sarnase teksti tõttu ebaseaduslikud.

(c) Ekspertiisiakti kui tõendi lubatavus

- 469.** KrMS § 16 lg 1 kohaselt on menetlejateks kohus, prokuratuur ja uurimisasutus. A. K. ei ole käsitatav uurimisasutusena, nagu ekslikult leiab kohus. KrMS § 95 lg 1 p 2 nimetab eksperdi taandumise alusena sõltuvuse menetlusosalisest või uurimisasutuse ametnikust, kelle menetluses on kriminaalasi. KrMS § 95 lg 2 kohaselt on menetlusosalisteks kahtlustatav, süüdistatav ning nende kaitsjad, kannatanu, tsiviilkostja ja kolmas isik. Käesolevas kriminaalasjas ei ole tuvastatud, et ekspert A. K. olnuks ekspertiisi tegemise ajal mõne menetlusosalise ametialluvuses või temast muus sõltuvuses. Ei ole ka tuvastatud, et A. K. olnuks sõltuvuses uurimisasutuse ametnikust, kelle menetluses oli kriminaalasi. Maakohus heidab ette, et A. K. on osalenud läbiotsimistel ja vaatluse tegemisel ning ei olnud seepärast erapooletu. Kohus on jätnud aga tähelepanuta KrMS § 98 lg 1 p-s 2 sätestatu, mille kohaselt on eksperdil ekspertiisimaterjali täielikkuse tagamiseks õigus osaleda uurimisasutuse või prokuratuuri kutsel menetlustoimingus.
- 470.** Ei ole võimalik nõustuda seisukohaga, et A. K. alluvust ja majanduslikku sõltuvust tõendab asjaolu, et Kaitsepolitsei ameti peadirektori 14. aprilli 2003. a käskkirja alusel nimetati A. K. kriminalistika talituse vanemassistenti ametikohale. Asjaolu, et A. K. raamatupidamiseexpertiisi tehes töötas eksperdina Kohtuekspertiisi ja Kriminalistika Keskuse (KEKK) struktuuriüksuses, s.o kaitsepolitsei kriminalistikatalituses, ei muuda teda erapoolikuks kriminaalmenetluse seaduse tähenduses. Maakohus mõõnab, et A. K. oli ekspertiisi tegemise ajal KEKK-s ainuke raamatupidamiseexperts, kuid asub samas ebaõigele järeldusele, et A. K. pidanuks end ekspertiisi tegemisest taandama. Ekspertiisiseadus näeb ette, et eksperdil peab olema ekspertiisi alal nõutav kõrgharidus, mis on omandatud Eesti Vabariigi kõrgkoolis, või haridus peab vastama sellele tasemele. A. K. on lõpetanud Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna 1999. aastal rahvamajanduse suunal, omandades bakalaureuse kraadi, ning seega olid tal erialased teadmised ja ta oli pädev tegema raamatupidamiseexpertiise kriminaalmenetlustes. Kohtuekspertiisi vande andis ta juba 5. septembril 2002. Ekspertiisiakt vastab KrMS §-s 107 esitatud nõuetele, sest see sisaldab teavet ekspertiisi lähteandmete kohta, uuringute kirjeldust, uuringutulemuste hindamise andmeid ja ka eksperdiarvamuse põhjendust. Maakohtu seisukoht, et ekspertiisiakt on kõlbmatu tõend ka seetõttu, et eksperdil puudub nõutav haridus ja ta on teinud õiguslikke järeldusi, hinnanud tõendeid ning ekspertiisiaktis puudub põhjendus, on alusetu.

(d) V. Reiljani ja K. Kanguri looduskaitseaduse rakendamise seotud ametialaste tegude ebaseaduslikkus

- 471.** KarS §-des 293 ja 294 kirjeldatud käitumine kujutab endast ametiisiku aususe kohustuse rikkumist. Karistatav on vara või muu soodustuse lubamisega nõustumine või selle vastuvõtmine, kusjuures põhjuslik seos nimetatud tegude ja ametiisiku eelnenud või järgneva käitumise vahel ei ole vajalik, piisab nn ekvivalentsussuhtest. Ametiisiku tegu peab kujutama endast vastutasu eest tehtut või tehtavat: see on pistise või altkäemaksu andja jaoks sisuliselt ostetud või ostetav vastuteene, pistise või altkäemaksu võtja ehk ametiisiku jaoks tasustatav või tasustatud teene. Muid tingimusi ametiisiku teole ei seata. Pistise ja altkäemaksu võtmise süüteokoosseisud erinevad teineteisest üksnes selle poolest, et pistise võtmise moodustab ametiisiku poolt pistiseandja huvides õiguspärase teo toimepanemine või toime panemata jätmine, altkäemaksu võtmise puhul paneb aga ametiisik altkäemaksuandja huvides toime või jätab toime panemata õigusvastase teo. KarS §-des 293 ja 294 ette nähtud süüteokoosseisudes sisalduvad tunnused "seadusega lubatud tegu" ja "seadusega mittelubatud tegu" kujutavad endast kogu teole hinnangut andvaid koosseisutunnuseid. Seejuures on oluline rõhutada, et ametiisiku teole antav õiguslik hinnang - õiguspärane või õigusvastane - ei sõltu sellest, millised on talle vara või muu soodustuse andmise või pakkumise muud tingimused. Nii näiteks ei anna pelgalt asjaolu, et ametiisik pani mingi teo toime või jättis toime panemata vastutasuna saadud raha

eest, alust vaadelda sellist käitumist altkäemaksu võtmisena KarS § 294 mõttes. Ametiisiku teo lugemine seaduslikuks või ebaseaduslikuks ei sõltu teistest objektiivsetest koosseisutunnustest, vaid üksnes isoleeritult ametiisiku teole antavast hinnangust. Kuigi lõpliku hinnangu teo seaduslikkusele annab kohus, tuleb kaitseõiguse tagamiseks KarS §-des 293 ja 294 sätestatud vastavad koosseisutunnused "seadusega lubatud tegu" ja "seadusega mittelubatud tegu" avada juba süüdistuses.

472. Käesolevas kohtuasjas ei olegi süüdistuse kohaselt V. Reiljanile ja K. Kangurile ette heidetud looduskaitseseaduse rakendamisel looduskaitsete eesmärkide olulisemaks pidamist riigi majanduslikest huvidest. Neile on ette heidetud looduskaitseseaduse rakendamist eesmärgil tagada altkäemaksu andnud isikutele riigilt ilma avalike enampakkumisteta ja soodsamatel tingimustel kinnisasjade omandamine. Äriühingu esindaja pöördus V. Reiljani või K. Kanguri poole sooviga omandada riigile kuuluv kinnistu. Seejärel pakkus V. Reiljan või K. Kangur välja, et äriühingute jaoks on kõige soodsamaks viisiks riigilt maade saamiseks looduskaitseseaduses sätestatud vahetusmenetlus. Riigiga vahetusmenetluse kaudu kinnisasjade omandamine oli soodne seetõttu, et vahetusse minevad kinnisasjad olid omandatud, arvestades kinnisasjade looduskaitsete piiranguid, mis kahandasid oluliselt nende majanduslikku väärtust. Tagamaks isikutele võimalust kasutada looduskaitsete piirangutega maid vahetusemenetluses riigiga, jätsid V. Reiljan ja K. Kangur looduskaitsete piirangutega maade tagastamisel maareformi käigus kasutamata võimaluse jätta maad riigi omandisse. Samuti jätsid nad looduskaitsete piirangutega kinnisasjade omandamisel kasutamata kaitstavate loodusobjektide seaduse §-s 9¹ ja LKS §-s 16 sätestatud ostueesõiguse, mille kaudu oleks riigil olnud võimalus need kinnisasjad omandada. Seega on süüdistatavatele seadusega ette heidetud mittelubatud teo mõiste süüdistuses ära näidatud.

473. V. Reiljani ja K. Kanguri ametialaste tegude ebaseaduslikkus ei tulene sellest, et looduskaitsete piirangutega kinnisasju poleks tohtinud seaduse kohaselt vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu, vaid sellest, et vahetusmenetlused viidi läbi haldusmenetluse seadust, avaliku teenistuse seadust ja riigivara seadust rikkudes. Ülejäänud vahetusmenetluste puhul pole tuvastatud LKS § 19 ebaõiget rakendamist, mistõttu ei saa neid käsitada ebaseaduslikena. Seetõttu ei ole tõenduslikku tähtsust K. Kanguri kaitsja poolt maakohtule ja hiljem uuesti ringkonnakohtule esitatud mahukal dokumendikaustal kõikide süüdistusest väljapoole jäävate maadevahetuste kohta. Ametnik peab kaalutlusotsust tehes lähtuma seaduse eesmärgist ja mõttest ega tohi lähtuda kaalutlustest, mis on seaduse eesmärgiga vastuolus. LKS §-s 19 sätestatud normi eesmärk ei ole riigilt ilma avalike enampakkumisteta ja soodsamatel tingimustel kinnisasjade omandamine. Isegi juhul, kui V. Reiljanile ja K. Kangurile ei saaks ette heita kaalutlusõiguse rikkumist, ei tähendaks see kohtukollegiumi hinnangul nende õigeks mõistmist, sest sellisel juhul tuleks kvalifitseerida nende teod hüve saamise korral pistise võtmisena KarS § 293 järgi. Asjaolu, et süüdistatavatele ette heidetud vahetuslepingud on notarite poolt kinnitatud, ei tõenda nende seaduslikkust. Notaritele esitatud dokumentidest ei nähtunud kaalutlusõiguse ebaõiget teostamist, sest kõik Maa-ameti ja Keskkonnaministeeriumi poolt koostatud dokumendid kajastasid õigusaktides ettenähtud andmeid. V. Reiljani ja K. Kanguri poolne kaalutlusõiguse ebaõige teostamine nähtub kogumis nende käitumisaktidest, mis on tehtud neile altkäemaksu andnud isikutele looduskaitsete piirangutega maadevahetuse tehingute tegemise tagamiseks. Ka Tallinna Halduskohtu 15. märtsi 2012. a otsus nr 3-02-2096, millega kohustati Maa-ametit korraldama vahetuslepingute sõlmimine keskkonnaministri 12. septembri 2006. a käskkirja nr 1040 kohaselt, ei kinnita ametiisikute tegude seaduslikkust, sest halduskohus ei hinnanud V. Reiljani ja K. Kanguri poolt kaalutlusõiguse teostamise õiguspärasust. Kohtuotsuses on üksnes sedastatud, et käskkirjas toodud kinnisasjad vastasid looduskaitseseaduse nõuetele. Nimetatud asjaolu ei ole ka ebaseadusliku ametialase teo osana

süüdistatavatele ette heidetud. Halduskohus on kohustanud Maa-ametit täitma käskkirja põhjendusel, et Maa-amet haldusorganina ei olnud haldusakti täitmist peatanud ning on seetõttu olnud õigusvastaselt tegevusetu.

474. Looduskaitseseaduse § 16 lg-s 5 on üheselt ja alternatiivse välistavalt sätestatud, et ostueesõiguse kehtivus ei sõltu kinnistusraamatusse vastava märkuse tegemisest. Reaalselt on rakendunud looduskaitseseaduses ettenähtud kord, mille kohaselt on notarid loodusobjekti sisaldava kinnisasja müügil esitanud kinnisasja võõrandamistehingu tõestatud ära kirjad Keskkonnaministeeriumile ning Maa-amet kui Keskkonnaministeeriumi allasutus on andnud hinnangu ostueesõiguse kohaldamise põhjendatuse kohta (KrTo, kd 81, tl 115–211). Ka süüdistuses toodud looduskaitsele piirangutega kinnisasjade võõrandamise lepingutes on viidatud riigi ostueesõiguse kohaldamise võimalusele LKS § 16 alusel (nt KrTo, kd 75, tl 32, Priisle tee 9 võõrandamistehing). Samuti on Maa-amet andnud seisukoha ostueesõiguse rakendamise põhjendatuse kohta ajal, kui kehtis kaitstavate loodusobjektide seadus, mis nähtub Maa-ameti poolt esitatud seisukohtadest Keskkonnaministeeriumile. Nimetatud dokumentides on kajastatud süüdistuses toodud kinnisasjad, mille suhtes on tehtud ettepanek ostueesõigust mitte kohaldada (KrTo, kd 81, tl 1–100). K. Kangur on kaaskirjas ostueesõiguse rakendamise kohta viidanud kaitstavate loodusobjektide seaduse §-le 9¹ kui riigipoolsele ostueesõiguse teostamise alusele. Samuti selgitas notar kaitstavat loodusobjekti sisaldavates kinnistu notariaalsetes võõrandamislepingutes, et riigil on ostueesõigus kaitstavate loodusobjektide seaduse § 9¹ alusel (nt KrTo, kd 74, tl 28, Kiviaia tee 11a võõrandamistehing). Maakohtu istungil ei ole K. Kangur väitnud, et tal ei olnud võimalik ostueesõigust kinnistusraamatus märke puudumise tõttu teostada. Ta on öelnud vaid seda, et ostueesõiguse teostamisel oleks riik pidanud astuma ostja asemele ja ostma maa sama hinnaga, mis ostu-müügilepingus märgitud. Ta ei tahtnud riigile asjatuid kulutusi tekitada. Peale selle puudusid riigil selle jaoks rahalised vahendid. Lähtudes eeltoodust, on olnud põhjendatud K. Kangurile süüdistuses ette heita, et ta ametialasest pädevusest Maa-ameti peadirektorina tegi Keskkonnaministeeriumile ettepaneku süüdistuses toodud kinnisasjade suhtes ostueesõigust mitte rakendada.

475. Kokkuvõttes olid K. Kanguri ja V. Reiljani teod LKS § 19 rakendamisel vastuolus HMS § 4 lg-ga 2, § 5 lg-ga 2, ATS v.r § 59 lg-ga 1 ja riigivaraseaduse § 7 lg-tega 2 ja 3. Nad ei järginud nendes õigusaktides väljendatud põhimõtteid, vaid süüdistuses nimetatud isikute huve, võimaldamaks äriühingute esindajatel omandada ilma riigipoolse sekkumiseta looduskaitsele piirangutega kinnisasju ning hiljem vahetada neid riigile kuuluvate kinnisasjade vastu.

(e) Tõendite hindamise üldküsimumused

476. KrMS § 164 reguleerib isiku uurimisasutusse kutsumise korda, milles ühe võimalusena sätestataksegi kutse edastamine telefoni teel. KrMS § 164 lg 4 kohaselt tuleb isikule kutse teatavaks teha nii, et talle jääks ilmutamiseks piisav ajavaru. Kriminaalmenetluse seadustikust ei tulene, et tunnistaja peaks saama valida endale kõige sobivama aja ülekuulamiseks. Maakohus on meelevaldselt väitnud, et enamasti kohustati isikuid uurija juurde ilmuma samal päeval. Samas on maakohus otsuses välja toonud üksnes ühe näite tunnistaja menetleja juurde kutsumise korra rikkumise kohta, viidates tunnistaja K. P. väljakutsumisele kohtuelse menetleja poolt. Ülekuulamisprotokolli kohaselt algas uurimistoiming kell 15.20 ning lõppes 19.00. Ülekuulamisprotokollist ei nähtu K. P. märkusi ega kaebusi uurimistoimingu tegemise kohta. 16. veebruari 2010. a kohtuistungil esitasid prokurörid väljavõtte Kaitsepolitseiameti külalisteraamatust, millest nähtub, et K. P. on viibinud 20. septembril 2007. a Kaitsepolitseiametis ajavahemikul kell 15.20 kuni 19.05. Eeltoodust lähtudes ei saa nõustuda kohtuotsuse järeldusega, et K. P. ülekuulamine toimus Kaitsepolitseiametis vähemalt kella 22-ni

ja et tunnistajate telefoni teel väljakutsumisega rikuti kriminaalmenetlusõigust. Peale selle selgitati tunnistajatele ka KrMS § 163 lg 1 p 3 nõuete kohaselt ülekuulamise põhjust.

477. Isiku süüditunnistamine on võimalik ka ainuüksi kaudsete tõendite alusel. Otsesed ja kaudsed tõendid ei erine teineteisest nendes sisalduva teabe tõeväärtuse, vaid selle poolest, kui vahetult nad kuriteo toimepanemise asjaolusid kajastavad. Kaudsete tõendite kasutamine tõendamisel eeldab seda, et kohtuotsuses tuleb ära näidata, kuidas kaudsete tõendite abil tuvastatu võimaldab kogumis teha järeldusi tõendamiseseme mingi asjaolu kohta. Altkäemaksu andmisega nõustutakse ning vara antakse üle teiste isikute eest varjatult. Asjaolu, et tunnistajad ei olnud teadlikud kuriteosündmusest kui tervikust ega näinud altkäemaksu lubamist või andmist, ei tähenda, et nende ütlused poleks kriminaalmenetluses tõendina kasutatavad ning neid ei saaks käsitada tunnistajatena. Nende ütlusi saab kasutada kaudsete tõenditena. Kohtulikul uurimisel üle kuulatud tunnistajad teadsid, kuidas toimus altkäemaksu andnud ja võtnud isikutevaheline suhtlus ning millist informatsiooni vahetati, milline oli süüdistatavate pädevus ja roll nende ametikohtadel, miks olid maadevahetused äriühingutele olulised, miks kasutas AS Merko Ehitus tütaretevõtteid maadevahetuse tehingute tegemiseks ning kuidas toimus süüdistustes kirjeldatud hüvede üleandmine. Eelkirjeldatud asjaoludel on käesolevas kriminaalasjas tõenduslik tähtsus, kuivõrd neist saab teha järeldusi tõendamiseseme asjaolude esinemise kohta. Seega on ekslik maakohtu seisukoht, et prokuratuuri poolt taotletud tunnistajate kohtuistungil ülekuulamine oli põhjendamatu ja kohtumenetlust koormav, sest nad ei olnud altkäemaksu andmist pealt näinud.

478. Maakohus rikkus oluliselt menetlusõigust, võttes kohtuotsuse tegemisel arvesse tõendi (Tallinna Vangla vastus maakohtu 7. märtsi 2012. a järelepärimisele, mis saabus kohtusse 29. märtsil 2012), mille ta on kohtumenetluse poolte teadmata võtnud kriminaalasja juurde ajal, kui kohus oli juba eemaldunud nõupidamistuppa. See tõend tuleb jätta kõrvale, sest see on saadud kriminaalmenetlusõigust rikkudes.

479. Kohtumenetluse poolel on kohtuvaidluses õigus tugineda kohtulikul uurimisel avaldatud tõenditele, sõltumata sellest, kelle taotlusel need on avaldatud. KrMS § 305¹ lg 2 järgi rajab kohus otsuse kohtuliku uurimise esemeks olnud tõenditele, mida pooltel oli võimalik uurida. 5. mai 2010. a kohtuistungi protokollist (KoTo, kd 4, tl 3–28) nähtub, et prokuratuuri taotlusel on avaldatud kriminaaltoimiku 29. köites asuvad dokumendid, sh K. T. töökoha läbiotsimisel ära võetud dokumendid. Asjaolu, et osa avaldatud dokumentidest ei olnud kajastatud süüdistusakti loetelus, ei takista kohtukolleegiumi hinnangul kohtumenetluse pooltel ega kohtul neid tõendeid käsitleda. Tegu on kohtumenetluses poole taotlusel kohtuistungil avaldatud ja uuritud kriminaaltoimikus sisalduvate tõenditega. Seega ei saa nõustuda süüdistatava K. Kanguri ja T. Annuse kaitsja väitega, et prokuratuur on tuginenud kohtukõnes lubamatutele tõenditele.

(f) K. Kanguri ja V. Reiljani tegutsemine altkäemaksu andjate huvides

480. Ei saa nõustuda maakohtu ega kaitsjate seisukohaga, et V. Reiljan vaid allkirjastas ministeeriumi töötajate koostatud dokumente ega vastutanud nende sisu õigsuse eest. Käskkirju allkirjastades kinnitab minister selle sisu õigsust ja annab õigusliku jõu. Ministeeriumi töötajatel puudub käskkirjade allkirjastamise pädevus.

481. Kohtumenetluses uuritud tõenditega on tuvastatud, et V. Reiljan jättis vastamata Tallinna abilinnapea K. Jäppineni 8. oktoobri 2004. a kirjale nr LV-1/4773, milles paluti keskkonnaministri seisukohta looduskaitseliste kinnisasjade tagastamise kohta, kuna kirjale vastates oleks ta pidanud andma eitava seisukoha nimetatud tingimustel tagastamise kohta. V. Reiljan korraldas koos T. Annusega, et nimetatud kiri ei jõuaks Keskkonnaministeeriumisse, kuna sellele vastamisega oleks takistatud looduskaitseliste piirangutega maade tagastamist

T. Annusega seotud isikutele. Kogutud tõendite kohaselt V. Reiljan teadis, et neid looduskaitseliste piirangutega maid kavatsetakse edaspidi kasutada maade vahetamisel riigiga.

482. Süüdistuses on märgitud kinnistud, mille suhtes pidanuks riik teostama ostueesõigust. Alates 2004. aastast oli riigieelarves küllaldaselt vahendeid riigi ostueesõiguse teostamiseks. Keskkonnaministeeriumi esitatud riigieelarve andmetest nähtub, et 2004. aastal müüs riik maid 43 432 490 krooni eest ja ostis 1 316 014 krooni 85 sendi eest. 2005. aastal müüdi maid kokku 93 141 032 krooni eest ja osteti 23 660 381 krooni eest. 2006. aastal müüdi maid kokku 104 134 556 krooni 95 sendi eest ja osteti 14 886 126 krooni 75 sendi eest (KrTo, kd 1, tl 58-59). 2000. aastate alguses oli ostueesõiguse rakendamiseks ettenähtud summasid vähem, aga 2004. aastal kasvas ostueesõiguse teostamiseks ettenähtud summa mitmekümne miljonini, sest eelarves ostueesõiguse teostamiseks ette nähtud summasid ei kasutatud piisavalt. Kui ostueesõiguseks ettenähtud vahendid jäid aasta lõpuks kasutamata, siis kanti need üle järgmise aasta eelarvesse. Keskkonnaministeeriumi eelarves oli 2005. aastal alles 40,9 miljonit 2004. aasta maade ostmiseks. Maa-ameti 2005. aastal kasutamata maade ostu raha sai üle kanda 2006. aastasse. Seega on põhjendamatu kohtu väide, et ostueesõiguse teostamiseks ei olnud rahalisi vahendeid.

483. K. Kangur ja V. Reiljan tegutsesid maade vahetamisel T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvides. K. Kangur ja V. Reiljan andsid T. Annusele ja AS-i Merko Ehitus töötajatele enne AS-i Merko Ehitus ja T. Annuse huvides looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ja looduskaitseliste piirangutega kinnistute nõudeõiguste omandamist teavet selle kohta, kas kinnisasju saab vahetusmenetluse käigus LKS § 19 kohaselt vahetada ning milline oleks kinnisasja hind, kui see vahetusmenetluse käigus hinnatakse. 5., 7. ja 8. detsembri 2006. a järelevalveprotokollide kohaselt suhtlesid septembrist kuni novembrini 2004 K. Kangur ja V. Reiljan T. Annusega ning kooskõlastasid AS-i Merko Ehitus huvides tehtavaid tehinguid looduskaitseliste piirangutega kinnistute soetamisel ja nende riigiga vahetamise planeerimisel. 22. detsembri 2005. a järelevalveprotokolli kohaselt kohtusid K. Kangur ja T. Annus 5. septembril 2005. Kohtumise käigus selgitas T. Annus, et AS-il Merko Ehitus on osa kinnistuid K. U. ja veel kellegi nimel. K. Kangur osales aktiivselt maadevahetuse skeemides, organiseerides väärtuslikumad kinnistud T. Annusega seotud ettevõtetele ning pannes koos V. Reiljaniga kokkuleppe T. Annusega suurtesse vahetustesse "oma" kinnistuid.

484. 13. veebruari, 23. märtsi, 11. mai ja 18. augusti 2006. a järelevalveprotokollidest, mis hõlmasid 2004. aastast kuni 2006. aasta augustini toimunud K. Kanguri, V. Reiljani ja T. Annuse vahelist suhtlemist AS-i Merko Ehitus huvides toimuvate maadevahetuste osas, nähtub, et süüdistatavate suhtlemine ei olnud ainult informatsiooni vahetamine hea haldusmenetluse tähenduses, nagu seda väidavad süüdistatavad ja nende kaitsjad. T. Annusel oli võimalik igal ajal saada selgitusi ja teavet ning nõuda endale sobivate otsuste tegemist riigiametnikelt, kes otsustasid Maa-ameti peadirektori ja keskkonnaministrina maadevahetuse protsesside korraldamist. Riigiametnikud peavad arvestama haldusmenetluses eraisiku huvidega, kuid samas ei tohi jätta kõrvale avalikke huvisid. Riigiametnikud K. Kangur ja V. Reiljan tegutsesid üksnes äriühingu AS-i Merko Ehitus huvidest lähtudes ning jätsid kõrvale avalikud huvid. Nende tegevus oli suunatud T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvide võimalikult suures ulatuses realiseerumisele. Tõenditest ilmneb, et T. Annus, K. Kangur ja V. Reiljan tegutsesid ühiselt, et toimiks kokkulepitud skeem, mis võimaldaks AS-iga Merko Ehitus seotud isikutel omandada ilma riigipoolse sekkumiseta looduskaitseliste piirangutega kinnisasju ning need hiljem vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu AS-i Merko Ehitus huvides.

485. 18. augusti 2006. a järelevalveprotokollis on kajastatud K. Kanguri kohtumine T. Annuse ja V. Reiljaniga Tallinnas Sõstra 2 asuvas söögikohas Kamikadze (KrTo, kd 8, tl 83-95). Vestluse

käigus lubab V. Reiljan konkurentidele mitte vastata juhul, kui keegi tahab teada, kas Nõmme läheb looduskaitseliste piirangute alla. K. Kangur soovib T. Annusel vahetada Lasnamäe kinnistud Mustjõe kinnistute vastu ning ütleb, et teeme vahetuse ära. T. Annus lubab K. Kangurile ja V. Reiljanile teha linnaga maadevahetuste tarvis spikri, millest saab vaadata, mida linn tahab, millal seda hinnata saab, ning siis vaataks, kas seda kannatab teha. 5. jaanuari 2007. a vaatlusprotokollis on vaadeldud AS-i Merko Ehitus maadeosakonna töötaja A. T. arvutist leitud eri aegadel koostatud dokumente pealkirjaga "Spikker Villule", mis näitavad, milliseid kinnistuid soovib AS Merko Ehitus riigilt maadevahetuse käigus omandada (KrTo, kd 152, tl 132-133; kd 134 tl 202; kd 135, tl 140-147). T. Annus räägib kohtumise käigus V. Reiljanile ja K. Kangurile oma huvidest seoses Keiburanna kinnistuga. T. Annus soovib, et see läheks riigi poolt saadava vahetusmaana vahetuspaketti. T. Annus soovib saada mereäärseid metsaga kinnistuid Keibu lahe ääres. Ta osutab kahele kinnistule suurusega 300 ja 500 hektarit. V. Reiljan pakub 300 hektari hinnaks 15-20 miljonit, mis võib-olla ei tekita suurt elevust, ning ütleb, et talle meeldib Puhhi ütlemine "Mõned saavad, mõned ei saa". V. Reiljan annab T. Annusele lubaduse teha temast ühe tüki omanik (KrTo, kd 8, tl 91-94).

- 486.** Tunnistaja A. K. tegeles AS-is Merko Ehitus 2005. aastani maade hankimisega koos V. V.-i, A. T. ja J. A.-ga. Maade küsimuste lahendamiseks peeti nõupidamisi, millel osales AS-i Merko Ehitus juhtkond, sealhulgas T. Annus. Maade vahetamise koosolekute kohta tehti tavaliselt protokoll. Projektipõhiselt oli loodud OÜ Woody, mille omanik oli 100% ulatuses AS Merko Ehitus. OÜ Woody nimele osteti looduskaitseliste piirangutega maid ja selleks sai ta laenu AS-ilt Merko Ehitus. Aeg-ajalt lisati maadevahetuse paketti kinnistuid, mida nad ise riigilt ei olnud soovinud ja mida nimetati kaasavaraks. Kinnistuid vahetas ka OÜ KV-Tarantel. Iga kuu tuli aru anda maadevahetuse hetkeseisust ja suhtlemisest Maa-ametiga. Ta on sellel põhjusel K. Kanguriga kohtunud. Looduskaitseliste maade vahetamisse oli kaasatud ka K. U., kelle nimele soetati looduskaitseliste piirangutega kinnistud. Pärast A. K. lahkumist AS-ist Merko Ehitus võttis tema töö üle V. V.
- 487.** Tunnistaja V. V.-i ütluste kohaselt ostsid looduskaitselisi maid ka K. U. ja E. L., kellele AS-i Merko Ehitus maadeosakond olevat osutanud teenuseid. A. T. ütluste kohaselt ei omandanud AS Merko Ehitus ise vahetamiseks looduskaitselisi maid, vaid neid soetasid kontserni ettevõtted OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel ja OÜ Käibevara ning ka eraisikud K. U. ja E. L. AS Merko Ehitus ei ostanud ise maid vahetuseks, sest see võinuks siduda börsiettevõtet tehingutega, mis võivad tema mainele varju heita. Samuti oleks konkurendid võinud avaldada pahameelt ja avalikustada, kuidas AS Merko Ehitus maid hangib. Maade koosolekutel arutati kinnistute omandamisi ja vahetusi. Kui T. Annust koosolekul ei olnud, siis otsuseid vastu ei võetud. A. T. ütluste kohaselt sai ta tehingute suhtes juhtnõore ka T. Annuselt. Enne seda, kui n-ö kontaktisikud A. K. või V. V. läksid Maa-ametisse K. Kanguriga kohtuma, arutati, millest tuleb rääkida, ja neile anti juhtnõore. T. Annus suhtles ka keskkonnaminister V. Reiljaniga, kellele tunnistas T. Annuse korraldusel samuti valmistas mõned memod, mis puudutasid looduskaitseliste maade vahetamisi. AS-iga Merko Ehitus seotud isikute, s.o OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel ja K. U. vahetusavaldused rahuldati. Mõned jäid pooleli seoses 2006. a sügisel toimunud läbiotsimisega.
- 488.** Tunnistajate ütlustest ilmneb, et AS-i Merko Ehitus nimel looduskaitseliste maade vahetusi riigiga ei tehtud, kuid AS Merko Ehitus tegi neid Merko kontserni kuuluvate ettevõtete OÜ Woody, OÜ KV-Tarantel, OÜ Käibevara kaudu ning K. U. vahendusel. Looduskaitseliste maade vahetamine LKS § 19 alusel oli AS-ile Merko Ehitus kasulik võimalus hankida riigile kuuluvaid kinnistuid arendustegevuseks. 3. oktoobril 2006 AS Merko Grupp ja AS Merko Ehitus ruumidest, T. Annuse ja V. V.-i kabinetidest leitud dokumentidest ning A. T. arvuti kõvakettalt leitud e-kirjadest ja dokumentidest nähtub, et T. Annus korraldas ja otsustas AS-i

Merko Ehitus juhtivtöötajana looduskaitseliste maade hankimist ja vahetamist. Kirjavahetus on kooskõlas tunnistajate A. T. ja A. K. ütlustega T. Annuse juhtiva rolli kohta maadevahetuse küsimuste lahendamisel AS-is Merko Ehitus.

- 489.** Tunnistajate T. R.-i, E. E., T. Aava, A. K. ja S. S.-i ütluste kohaselt ei võimaldatud neil vahetada looduskaitsealuseid kinnistuid, mida hiljem võimaldati aga AS-iga Merko Ehitus seotud isikutele. AS-iga Merko Ehitus mitteseotud isikutele ei õnnestunud looduskaitseliste maade vahetusprotsessid riigiga või sujusid äärmiselt keeruliselt. Samuti ei nähtu nende ütlustest, et K. Kangur ja V. Reiljan oleksid nendega iga päev suhelnud, et neid aidata. Seega on tõendatud, et V. Reiljan ja K. Kangur kasutasid ära oma ametiseisundit ning seisid ühiselt ja kooskõlastatult selle eest, et T. Annuse ja AS-i Merko Ehitus huvid saaksid looduskaitseliste maade vahetamise käigus realiseeritud. Kriminaalasjas on tõendatud K. Kanguri juhitud ja V. Reiljani otsustatud vahetustehingud AS-iga Merko Ehitus seotud isikutele kuulunud kinnisasjadega.
- 490.** Samuti on kindlaks tehtud, et K. Kangur ja V. Reiljan, kasutades ära oma ametiseisundit, tegutsesid ajavahemikus 2004–2006 nii, et oleksid järgitud T. Libliku (OÜ Saarte Investeering kaudu) huvid võimalikult suures ulatuses looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. T. Liblikule pidi OÜ Saarte Investeering kaudu olema tagatud võimalikult suur majanduslik kasum ning majanduslikud riskid looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ja hiljem nendega tehingute tegemisel pidid olema võimalikult väikesed. Keskkonnaministri V. Reiljani käskkirjaga vahetati OÜ-le Saarte Investeering kuuluvat kinnistut aadressil Priisle tee 9 riigile kuuluvate kinnistute vastu.
- 491.** Tunnistaja J. P., kes on Harjumaa keskkonnateenistuse juht, andis ütlusi selle kohta, et ta ei olnud nõus OÜ-le Saarte Investeering kuuluva Priisle tee 9 kinnistu vahetamisega, kuna kaitsekord ei piiranud oluliselt kinnisasja kasutamist. K. Kangur saatis talle Maa-ameti peadirektorina kirja, milles veendi tunnistajat oma seisukohast loobuma, mida tunnistaja lõppkokkuvõttes ka tegi. Samasisulisi ütlusi andis keskkonnateenistuse töötaja T. Napp. Seega kasutas K. Kangur oma ametiseisundit, et mõjutada Harjumaa Keskkonnateenistust muutma oma seisukohta maatüki vahetamise otstarbekuse kohta.
- 492.** K. Kanguri tegu tõendavad ka K. Kanguri tööarvuti kõvaketta koopia (KrTo, kd 16, tl 3–12; kd 29, tl 52–60) ja 29. mai 2006. a vaatlusprotokoll, milles on vaadeldud K. Kanguri meilivahetust seoses Priisle tee 9 kinnistutega (KrTo, kd 18, tl 1–30). Sellest selgub, et juba päev enne Harjumaa Keskkonnateenistuse nõustava arvamuse saamist valmistati Maa-ametis ette Priisle tee 9 kinnistu vahetamist. Kohe pärast arvamuse saamist andis keskkonnaminister käskkirja. Mõni päev hiljem sõlmiti ka notariaalne leping. Ostu finantseerimiseks kasutas OÜ Saarte Investeering mh OÜ-lt Mell saadud 1 800 000 krooni, mis on käsitatav K. Kanguri investeeringuna OÜ-sse Saarte Investeering. Seega oli K. Kangur isiklikult huvitatud vahetuse toimumisest. Jälitustoimingute protokollidest nähtub, et K. Kangur ja V. Reiljan tegutsesid aktiivselt, korraldamaks OÜ-le Saarte Investeering ja T. Liblikule kasulikku vahetust, sh on jäädvustatud selleteemalised kohtumised ja kõned riigi poolt vahetuseks antavate kinnistute hinna ja edasise saatuse osas (sh potentsiaalsete ostjatega).
- 493.** Kriminaalasjas on tuvastatud, et K. Kangur juhtis aastatel 2001–2006 T. Pedjasaarega seotud äriühingute OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp ning E. Vettusega seotud OÜ Iru Jõekääru kuuluvate looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetusmenetlusi. Ta tagas T. Pedjasaare huvide järgimise temaga seotud äriühingute OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp kaudu ning E. Vettuse huvide järgimise temaga seotud OÜ Iru Jõekääru kaudu, et nad saaksid vahetusmenetlusega takistusteta neid kinnisasju, mida soovisid. K. Kangur oli teadlik, et OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp olid

riigile kuuluvate kinnisasjadega vahetamiseks omandanud looduskaitsete piirangutega kinnisasjad.

- 494.** K. Kangur korraldas keskkonnaministri 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 ning selle juurde käiva seletuskirja ettevalmistamist, mille tulemusena said OÜ Ikaros Grupp ja OÜ Mell Võhma kinnisasja omanikuks. Selle väärtuseks oli riigi poolt määratud 3 550 000 krooni. K. Kangur pidas tulevase ostjaga ühtlasi ka vahetusena saadava maa edasise müügi üle läbirääkimisi, mis päädisid 3. mai 2006. a tehinguga, mille tulemusena OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp müüsid Võhma kinnistu O. P.-le 5 062 000 krooniga. K. Kangur oli käskkirja ette valmistades teadlik, et riigivara väärtus turul oleks kõrgem kui vahetusel määratud hind.
- 495.** K. Kanguri rolli Võhma kinnisasja võõrandamise korraldamisel tõendavad peamiselt jälitustegevusega kogutud tõendid, mh K. Kanguri ja T. Pedjasaare vahel toimunud vestlused ning K. Kanguri ja tulevase ostja huvides tegutseva isiku V. Maslovi vahel toimunud suhtlemine.
- 496.** Samuti ilmneb kogutud tõenditest, et K. Kangur tegeles ametnikuna aktiivselt OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp vahetusmenetlustega ja korraldas nendele äriühingutele vahetusmenetluse käigus riigi poolt antud Kotkapesa ning Järve kinnistute edasimüüki, suheldes selleks nii T. Pedjasaare kui ka kinnistute ostja esindaja T. T.-ga. K. Kangur kasutas oma ametiseisundit, et OÜ Ikaros Grupp vahetusmenetlusse lisataks riigi poolt vahetatavate kinnistutena Kotkapesa ja Järve kinnistud ja et need võõrandataks T. T. nimetatud äriühingule. K. Kanguri kirjeldatud käitumine ametnikuna lähtus erahuvide realiseerimisest, mitte avalikest huvidest.
- 497.** Seda tõendavad jälitustegevusega kogutud tõendid, mille kohaselt K. Kangur suhtles T. T. ja T. Pedjasaarega müügi korraldamise teemal, suunates T. T.-d pidama läbirääkimisi T. Pedjasaarega. T. Pedjasaare ja T. T. kohtumisel räägitust nähtub, et kokkulepe Kotkapesa ja Järve kinnistute omandamiseks oli T. T.-l K. Kanguriga. Samuti ilmneb, et K. Kanguril ja T. T.-l oli juba enne vahetusmenetlust kokkuleppe, et nimetatud kinnistud saab T. T. K. Kangur oli otsustanud, et T. T. ei teosta ise riigiga vahetust, et saada tema omandis olevate looduskaitsete piirangutega maade vastu Järve ja Kotkapesa kinnistuid, vaid need kinnistud vahetatakse OÜ-le Ikaros Grupp. Samuti olid K. Kangur ja T. T. varem kokku leppinud, et kinnistud müüakse umbes vahetusel määratud hinnaga. K. Kanguri äripartneriks ja osanikuks olemist OÜ-s Ikaros Grupp ning seda, et K. Kangur realiseeris OÜ Ikaros Grupp kaudu oma ärihuvisid, kinnitab ka T. Pedjasaar 15. augustil 2006 kell 13.51 telefonivestluses K. K.-ga, selgitades olukorda Kotka ja Järve kinnistute tehinguga ja kokkuleppeid T. T.-ga. Jälitustegevusega kogutud tõenditest nähtub, et K. Kangur tegutses selle nimel, et OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp looduskaitsete piirangutega kinnistud saaks vahetatud riigiga ning äriühingute majanduslikud riskid oleksid võimalikult madalad. K. Kanguri suhtlusest T. Pedjasaarega ilmneb, et K. Kangur koordineeris nende äriühingute poolt soetatud kinnistutega tehtavaid toiminguid.
- 498.** Samuti on kogutud tõenditega kindlaks tehtud, et K. Kangur, kasutades ära oma ametiseisundit, seisis selle eest, et E. Vettuse huvid saaksid OÜ Iru Jõekääru kaudu looduskaitsete piirangutega kinnisasjade vahetamisel riigile kuuluvate kinnisasjade vastu võimalikult suures ulatuses järgitud ning E. Vettusele oleks OÜ Iru Jõekääru kaudu tagatud võimalikult suur majanduslik kasum. Peale selle seisis ta selle eest, et majanduslikud riskid oleksid looduskaitsete piirangutega kinnisasjade kokkuostmisel ning hiljem nendega tehingute tegemisel võimalikult väikesed. Jälitustegevusega saadud tõendid kinnitavad, et K. Kangur ja E. Vettus suhtlesid OÜ Iru Jõekääru teemadel ning K. Kangur koordineeris OÜ Iru Jõekääru tehinguid.

- 499.** K. Kangur jättis kasutamata võimaluse sekkuda maade tagastamisprotsessi maareformi käigus maareformiseaduse § 38 lg 2 p 3 kohaselt, mille kohaselt oli Maa-ametil õigus teha kohalikule omavalitsusele ettekirjutusi, et maad ei tagastataks. Nimetatud võimaluse jättis ta kasutamata, olles teadlik, et tema korraldusel kasutatakse nimetatud maad hiljem maadevahetuses. Hoolimata Haanja looduspargi valitseja 13. jaanuaril 2005 antud arvamusest (KrTo, kd 34, tl 87), et Jugumetsa kinnisasja vahetamine riigile ei ole loodusobjekti kaitse korraldamiseks vajalik, lisas K. Kangur selle kinnisasja vahetatava maana vahetusmenetlusse. Eeltooduga rikkus K. Kangur LKS § 19 lg-s 1 loetletud nõudeid, kuna loodusobjekti valitseja ei pidanud Jugumetsa kinnisasja vahetamist riigile vajalikuks, sest selle kaitsekord ei piiranud oluliselt kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist.
- 500.** Kohtuistungil andis ütlusi tunnistajana AS SRV Kinnisvara projektijuht M. M., kes kinnitas, et nende äriühingul oli ammune huvi kinnistu vastu ja tehti erinevaid pöördumisi selle omandamiseks nii Keskkonnaministeeriumisse kui ka Maa-ametisse. Riigilt lõpuks omandada seda kinnistut ei saanudki, vaid nad ostsid selle E. Vettuselt 2005. aasta alguses. Võlaõigusliku ja asjaõiguslepingu vahel oli ajaline vahe ja tunnistaja teada sel ajal, kui E. Vettus seda nende äriühingule müüa pakkus, oli see veel riigi omandis. Tõenditest nähtub, et kinnistu Tondi 10, mille vastu AS SRV Kinnisvara aastaid huvi tundis ja lõpuks 6. mail 2005 soetas oma tütarettvõttele Portoline OÜ-le E. Vettuselt ja OÜ-lt Iru Jõekääru, oli saadud OÜ Iru Jõekääru poolt vahetusmenetlusel riigiga, mis toimus 31. märtsil 2005 (KrTo, kd 76, tl 115–119). Samasisuliselt ütlusi teiste riigi kinnistute kohta, mida E. Vettus sai maadevahetuse käigus, andsid tunnistajad P. P. ja J. K. Seega selgub tunnistajate P. P., M. M.-i ja J. K. ütlustest ja nendega kooskõlas olevatest muudest tõenditest, et E. Vettus oli kindel riigile kuuluvate kinnistute võõrandamises juba enne, kui OÜ Iru Jõekääru oli need omandanud vahetusmenetluse käigus riigiga.
- 501.** Seda, et K. Kanguril oli maadevahetuste menetlustes sisulise otsustaja roll, tõendavad tunnistaja U. U. (Maa-ameti töötaja) ütlused ja K. Kanguri e-kirjad, mis on saadud 3. oktoobril 2006. a Maa-ameti läbiotsimisel K. Kanguri arvuti kõvaketta koopialt ning mida on vaadeldud 9. novembri 2006. a vaatlusprotokollis (KrTo, kd 18, tl 1–30). Vaatluse käigus leitud e-kirjadest ilmneb, et K. Kangur osales Maa-ameti peadirektorina aktiivselt süüdistustes kirjeldatud vahetusmenetluste läbiviimisel ja korraldamisel kõikides vahetusmenetluse etappides. Lisaks U. U. ütlustele ja K. Kanguri e-kirjadele kinnitavad K. Kanguri juhtivat rolli vahetusmenetlustes ning tema kontrolli vahetusmenetlusteks valiku tegemise hindamisprotsessi üle 27. jaanuari 2010. a kohtuistungil üle kuulatud tunnistaja R. L.-i ütlused. Tema ütluste kohaselt kuulusid looduskaitsepiirangutega maade küsimused K. Kanguri vastutusalasse.
- 502.** K. Kanguri juhitud vahetustehingud seoses OÜ-dele Mell, Ikaros Grupp ja Iru Jõekääru kuulunud kinnisasjadega on ebaseaduslikud, sest K. Kangur rikkus LKS § 19 rakendamisel HMS § 4 lg 2, § 5 lg 2, ATS v.r § 59 lg 1 ja RVS v.r § 7 lg-d 2 ja 3, mille kohaselt on riigivara valitsejad kohustatud nende valitsemisel olevat riigivara majandama heaperemehelikult ning hoolitsema igati selle säilimise ja võimaliku väärtuse kasvu eest. Samuti peavad riigivara valitsejad ja volitatud asutused riigivaraga mis tahes tehinguid sooritades juhinduma põhimõttest vältida kahju ja suurendada kasu, mida riik võib neist tehingutest saada.
- 503.** K. Kanguri tegu oli lisaks vastuolus korruptsioonivastase seaduse § 21 lg-ga 1 ja § 25 lg-tega 1 ja 2. K. Kangur osales otsuste tegemisel, mis mõjutasid oluliselt tema enda majandushuve, ning selliste otsuste tegemisel osalemine on korruptsioonivastase seaduse kohaselt keelatud.

- 504.** Kriminaalasjas on tuvastatud, et K. Kangur pidi omandama OÜ KV-Tarantel osa. K. Kangur oli seega teadlik, et OÜ KV-Tarantel varade suurenemisega on seotud tema varade suurenemine. OÜ KV-Tarantel osa omandamist käsitlevaid tõendeid analüüsib ringkonnakohus kohtuotsuse osas, kus käsitleb K. Kangurile altkäemaksu andmist T. Annuse poolt.
- 505.** Kriminaalasjas kogutud tõenditega on kindlaks tehtud, et K. Kangur oli OÜ-s Mell varjatud osanik, kes finantseeris OÜ Mell looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade soetamist 90,3% ulatuses. OÜ-s Ikaros Grupp oli K. Kangur osalenud looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade soetamises 50,9% ulatuses. Seega ei oleks K. Kangur tohtinud osaleda otsuste tegemisel, mis olid seotud OÜ-dele Mell ja Ikaros Grupp kuuluvate looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisega riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. OÜ-ga Mell ja OÜ-ga Ikaros Grupp seotud asjaolusid analüüsib ringkonnakohus otsuse osas, kus käsitleb K. Kangurile altkäemaksu andmist T. Pedjasaare poolt.
- 506.** Kriminaalasjas on tuvastatud, et K. Kangur osales OÜ-s Saarte Investeering varjatud investeerijana looduskaitseliste piirangutega kinnisaja soetamisel 1 800 000 krooni ulatuses. Seega osales K. Kangur otsuste tegemisel, mis mõjutasid oluliselt tema enda majandushuve. Varjatud investeerimist OÜ-sse Saarte Investeering analüüsib ringkonnakohus otsuse osas, kus käsitleb K. Kangurile altkäemaksu andmist T. Libliku poolt.
- 507.** V. Reiljan, teades talle süüdistuses ette heidetud vahetusmenetluste puhul, et kaalutusõiguse teostamine on vastuolus LKS § 19 eesmärgiga, pidanuks jätma käskkirjad allkirjastamata ja ebaseaduslikud haldusaktid andmata. Kriminaalasjas kogutud tõenditega on tuvastatud, et V. Reiljan ja K. Kangur olid vahetult kursis süüdistustes kirjeldatud vahetusmenetlustega ja teabe andmine altkäemaksu andnud isikutele ei olnud seotud hea haldusmenetluse põhimõtete järgimisega.

(g) Maadevahetusega seotud altkäemaksu esemete üleandmise tõendatus

- 508.** Kriminaalasjas kogutud tõenditega on tuvastatud, et T. Pedjasaar andis K. Kangurile altkäemaksu, nimelt võimaluse investeerida OÜ Ikaros Grupp poolt ajavahemikus 6. november 2001 - 6. oktoober 2003 soetatud järgmiste looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostu: Mere, Lohu, osa Tohkre-Juhanist, Vahe-Eedi, Suure- Männiku, Ivaski I ja Kõrtsi. K. Kanguri poolt OÜ-desse Mell ja Ikaros Grupp investeeritud summade eest osteti looduskaitseliste piirangutega kinnisasjad, mis vahetati riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Viimased müüdi omakorda vaheltkasuga edasi. Samuti müüdi teistele isikutele looduskaitseliste piirangutega kinnisasju, et viimased saaksid need vahetada riigile kuuluvate kinnisasjade vastu. Nende tehingute tulemusena teenis K. Kangur oma investeeringutelt kasu OÜ-s Ikaros Grupp 2 032 315 krooni ja OÜ-s Mell 2 732 560 krooni. T. Pedjasaar andis K. Kangurile võimaluse otsustada ja K. Kanguri investeeringutelt saadud kasum edasi paigutada uuteks äritehinguteks.
- 509.** Kriminaalasjas kogutud tõenditega on tuvastatud, et K. Kanguri raha, mida OÜ Ikaros Grupp kasutas looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostmiseks ajavahemikus 6. november 2001 - 6. oktoober 2003, laekus OÜ-sse Ikaros Grupp AS-ilt ICI Trust, kuhu see oli laekunud äriühingust Baltic Investment and Holding Company Limited (BIHC). Ringkonnakohus tuvastas raamatupidamisdokumentide, T. Pedjasaare arvuti kõvaketta vaatlusprotokolli ning tunnistajate S. K., K. R.-i ja M. Porgi ütluste alusel, et tegemist oli K. Kanguri varaga. Tunnistaja M. Porgi ütlustest nähtub ka see, et K. Kangur soovis Maa-ameti peadirektorina samal ajal osaleda äriühingutes, mis tegutsesid tema ametialaste ülesannete täitmisega seotud valdkondades. Varjamaks oma osalust ja tegevust äriühingutes, kasutas ta variisikuna T. Pedjasaart.

- 510.** Kokkuvõttes teenis K. Kangur OÜ-sse Ikaros Grupp paigutatud investeeringutelt kasu järgmiselt: K. Kanguri kasuosa, mis saadi K. Kanguri kaasinvesteeringul ostetud looduskaitsete piirangutega kinnistute vahetamisel riigiga keskkonnaministri 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 (Vahe-Eedi, Väike-Männiku kinnistud) ning 7. juuli 2006. a käskkirja nr 797 (Lohu, Tohkre-Juhani, ja Kõrtsi kinnistud) alusel, oli kokku 904 412 krooni 2 senti. K. Kanguri kasuosa, mis saadi Suure-Männiku kinnistu võõrandamisel OÜ-le Saarte Investeering ning OÜ-le Ikaros Grupp kuuluvate kinnistute võõrandamisel, mis olid omandatud looduskaitsete piirangutega kinnistute vahetamisel riigiga 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 (Võhma kinnistu) ning 7. juuli 2006. a käskkirja nr 797 (Kotkapesa ja Järve kinnistud) alusel, oli kokku 956 471 krooni 32 senti. K. Kanguri kasuosa, mis saadi looduskaitsete piiranguga kinnistu Ivaski I võõrandamisel 29. aprillil 2004 OÜ-le KV-Tarantel, oli 171 431 krooni 90 senti.
- 511.** Kokku sai K. Kangur investeeringutelt OÜ-le Ikaros Grupp kasu 2 032 15 krooni 42 senti. Kogu OÜ-sse Ikaros Grupp looduskaitsete piirangutega kinnistute investeeringuks paigutatud rahasumma on kajastatud raamatupidamiskspertiisi aktis (KrTo, kd 187, tl 57-58, lk-d 100-101). Kogutud tõendid kinnitavad, et K. Kangur sai T. Pedjasaarelt altkäemaksu 2 032 315 krooni 42 senti. Altkäemaks oli K. Kangurile antud üle võimalusena investeerida OÜ-sse Ikaros Grupp ning teenida oma investeeringult kasu, mida K. Kangur ka teenis.
- 512.** Ka järelevalveteggevusega kogutud tõendid ning tunnistajate ütlused kinnitavad K. Kanguri varjatud tegutsemist OÜ-s Ikaros Grupp ja tema rolli OÜ Ikaros Grupp tehingutes, mis puudutasid looduskaitsete piirangutega kinnistuid, millelt K. Kangur teenis kasu ja mis olid süüdistuse kohaselt T. Pedjasaarelt saadud altkäemaks.
- 513.** T. Pedjasaar ja T. T. vestlusest nähtub, et kokkulepe Kotkapesa ja Järve kinnistute omandamiseks oli T. T.-l K. Kanguriga. K. Kangur otsustas selle enne vahetusmenetlust. Samuti otsustas K. Kangur, et T. T. ei tee ise riigiga vahetust, saamaks looduskaitsete piirangutega maade vastu Järve ja Kotkapesa kinnistuid, vaid need kinnistud vahetatakse OÜ-le Ikaros Grupp. Varem oli kokku lepitud K. Kanguri ja T. T. vahel kinnistute müük vahetusel määratud hinnaga. K. Kangurit nimetab T. Pedjasaar K. K.-ga suheldes oma äripartneriks OÜ-s Ikaros Grupp. Tema vestlusest T. T.-ga ilmneb, et mõlemad vestluspooled saavad aru nimesid nimetamata, et T. T. on tehingu tingimused Kotkapesa ja Järve kinnistute osas leppinud kokku K. Kanguriga. Seda, et K. Kangur on OÜ-s Ikaros Grupp äripartner ja osanik, ning seda, et K. Kangur realiseeris OÜ Ikaros Grupp kaudu oma ärihuvisid, kinnitab T. Pedjasaar 15. augustil 2006 kell 13.51 telefonivestluses K. K.-ga, selgitades olukorda Kotka ja Järve kinnistute tehinguga ja kokkuleppeid T. T.-ga (KrTo, kd 8, tl 125-126).
- 514.** T. T. 8. detsembri 2009. a kohtuistungil antud ütlused on kooskõlas järelevalveteggevuses kogutud tõenditega. T. T. selgitas, et tundis K. Kangurit hästi ning pöördus 2005. aastal K. Kanguri poole teda huvitavate riigi kinnistute (Kotkapesa ja Järve kinnistud) omandamise sooviga. T. T. seletas, et kohtus alates 2005. aastast K. Kanguriga erinevates kohtades Tartus ja selle ümbruses, et kinnistuid puudutavat arutada ning et juttu oli ka riigiga vahetuse võimalusest. Millalgi 2006. a suvel teatas K. Kangur talle, et kinnistut on võimalik osta hinnaga 1,8 miljonit krooni. K. Kangur rääkis talle veel võimalusest lisaks Järve kinnistule omandada Kotkapesa kinnistu, millest T. T. samuti huvitus. K. Kangur teatas, et tehingu teine osapool on T. Pedjasaar, kellega tuleb tehing teha. T. T. ütluste kohaselt tekkis kinnistutele ka teine ostja K. K., kes pakkus T. Pedjasaarele kinnistute eest kõrgemat hinda. T. T. suhtles sel teemal K. Kanguriga ning sai võimaluse osta kinnistud kõrgema hinnaga OÜ-le Sarbas. Eeltoodust ilmneb, et K. Kangur otsustas, et kinnistud, mis kuulusid OÜ-le Ikaros Grupp, s.o Kotkapesa ja Järve, müüakse T. T.-le ning T. Pedjasaare osaks oli tehingu vormistamine T. T.-ga.

- 515.** T. Pedjasaare kaitsja taotlusel kuulati 26. mai 2001. a kohtuistungil üle tunnistaja R. M., kes oli mõnda aega koos T. Pedjasaarega osanikuks OÜ-s Ikaros Grupp. R. M. selgitas ülekuulamisel, et T. Pedjasaar arutas temaga OÜ-s Ikaros Grupp toimuvaid tehinguid, kuigi Järve ja Kotkapesa ega ka Võhma kinnistutega seotud tehingutega ta ise ei tegelenud. R. M.-i ütlused ei ole usaldusväärsed, sest kogutud tõendite kohaselt korraldasid OÜ Ikaros Grupp poolt riigiga 13. juulil 2006 vahetuse tulemusel saadud kinnistute Kotkapesa ja Järve, aga ka 17. märtsil 2006 vahetuse tulemusel OÜ-ga Mell kahasse saadud kinnisasja Võhma kinnistu (5/11 kaasomand) tehinguid üksnes T. Pedjasaar ja K. Kangur. Kogutud tõenditest ei nähtu, et R. M. oleks osalenud eespool nimetatud tehingutes. Lisaks kahandab R. M.-i ütluste usaldusväärsust asjaolu, et ta oli käesolevas kriminaalasjas T. Pedjasaare kaitsja.
- 516.** OÜ Mell puhul finantseeris K. Kangur OÜ Mell osa soetust ja investeeris ka looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ostu ajavahemikul 18. september 2003 - 5. märts 2004 kokku 2 601 693 krooni ulatuses, misjärel oli K. Kanguri osalus OÜ-s Mell 90,3%. OÜ Mell osa soetas 1. oktoobril 2003. aastal 150 000 krooni eest T. Pedjasaar (KrTo, kd 183, tl 2-6). OÜ Mell juhatuse liige oli alates 1. oktoobrist 2003 T. Pedjasaar, kes oli samast ajast äriühingu ainuosanik osa väärtusega 150 000 krooni (KrTo, kd 183, tl 13). T. Pedjasaare töökohas tehti 3. oktoobril 2006 läbiotsimine, mille käigus võeti ära arvuti kõvaketas (KrTo, kd 156, tl 18-22). Kõvakettast 9. oktoobril 2006 tehtud koopiat (KrTo, kd 156, tl 34-40) vaadeldi 17. aprillil 2007. a (KrTo, kd 159, tl 1-2) ja sellelt leiti fail "Kassa.xls" (KrTo, kd 161, tl 88-89). Fail "Kassa.xls" kujutab tabeleid, mis kajastavad OÜ Mell investeeringute üle peetud arvestust isikute lõikes ajavahemikus 18. september 2003 - 5. märts 2004. Selles failis kajastatud tabelites on T. Pedjasaar tähistatud märgistusega "Tarmo" ja K. Kangur märgistusega "K". Tabelitest nähtub, et K. Kangur ehk "K" investeeris 18. september 2003 - 5. märts 2004 OÜ-sse Mell kokku 2 601 693 krooni ning tema osalus OÜ-s Mell moodustab 90,3%. Samadest tabelitest nähtub, et T. Pedjasaare investeering on samal ajavahemikul 278 712 krooni ning tema osalus OÜ-s Mell moodustab 9,7% (KrTo, kd 161, tl 88-89).
- 517.** Tuginedes OÜ Mell raamatupidamisdokumentidele ja lähtudes K. Kanguri investeeringu osakaalust, tuvastas ringkonnakohus, et K. Kangur teenis OÜ-sse Mell paigutatud investeeringult kasu järgmiselt: K. Kanguri kasuosa, mis saadi K. Kanguri kaasinvesteeringul ostetud looduskaitseliste piirangutega Suuretüki kinnistu vahetamisel riigiga keskkonnaministri 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 alusel, oli 1 139 011 krooni 37 senti. K. Kanguri kasu OÜ-le Mell kuuluva Võhma kinnistu osa võõrandamisel oli 744 728 krooni 81 senti. K. Kanguri kasu looduskaitseliste piirangutega kinnistute Kaasavara, Kalda ja Nõmmjärve võõrandamisel 26. mail 2004 oli 848 820 krooni. Kokku sai K. Kangur investeeringutelt OÜ-sse Mell kasu 2 732 560 krooni 18 senti. Kogu OÜ-sse Mell looduskaitseliste piirangutega kinnistute investeeringuks paigutatud kasuosa on kajastatud raamatupidamiskspertiisi arvamuseslikus osas (KrTo, kd 187, tl 100-101), kus on tehtud viide ekspertiisiakti uurimuslikule osale, milles on kajastatud K. Kanguri kasuosa konkreetsete tehingute lõikes (KrTo, kd 187, tl 60-61). Kogutud tõendid kinnitavad, et K. Kangur sai T. Pedjasaarelt altkäemaksu 2 732 560 krooni 18 senti. Altkäemaks anti K. Kangurile üle võimalusena investeerida OÜ-sse Mell ning teenida oma investeeringult kasu, mida K. Kangur teenis summas 2 732 560 krooni 18 senti.
- 518.** Jälitustegevusega kogutud tõendid ja tunnistajate ütlused tõendavad samuti K. Kanguri varjatud tegutsemist OÜ-s Mell ja tema rolli OÜ-ga Mell seotud looduskaitseliste piiranguga Suuretüki kinnisasjaga tehtud tehingutes, millelt K. Kangur teenis kasu, mis moodustas osa talle süüdistuses etteheidetud T. Pedjasaarelt saadud altkäemaksu summast.
- 519.** Lisaks süüdistuses ette heidetud ja eespool käsitletud varjatud investeerimise võimalustele OÜ-tesse Ikaros Grupp ja Mell võimaldas T. Pedjasaar rahastada K. Kanguril projekte ka teistes

äriühingutes. T. Pedjasaar kandis K. Kanguri korraldusel OÜ Mell poolt 16. septembril 2004 ettemaksuna üle OÜ-le Saarte Investeering 1 800 000 krooni, mida kasutati OÜ Saarte Investeering poolt looduskaitseliste piirangutega kinnistu Priisle tee 9 soetamiseks, ning lisaks andis T. Pedjasaar 3. juulil 2006 K. Kanguri korraldusel OÜ-lt Mell laenu 4 200 000 krooni OÜ-le Rahamaa OÜ Iru Jõekääru osade ostmiseks. Seda kinnitavad nii dokumentaalsed tõendid kui ka jälitustegevusega kogutud andmed. Jälitustoimingutega kogutud tõendid näitavad, et K. Kangur otsustas, millistel tingimustel toimub OÜ Iru Jõekääru osa omandamine ning kuidas ja milliste vahendite arvel tasutakse OÜ Rahamaa poolt AS-ile Sverting Invest ostuhind. Iru Jõekääru osa ostuhinnast 8 350 0000 kroonist moodustas pool 4 175 000 krooni.

520. Maakohtu otsuses leiti, et K. Kanguri tegevuses puudub altkäemaksu võtmise objektiivne koosseis, sest ei ole tõendatud, et ta oleks varjatult investeeritud kasumi osaühingutest välja võtnud. Sellele asjaolule juhtisid tähelepanu ka K. Kanguri ja T. Pedjasaare kaitsjad ringkonnakohtu istungil kohtuvaidluste käigus. Vastuseks sellele viitas ringkonnakohus Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. septembri 2005. a otsuses nr 3-1-1-68-05 väljendatud seisukohale, et kui KarS § 293 lg 2 p-s 2 sätestatud pistise nõudmise koosseis pole täidetud, siis võib ametiisiku-poolne initsiatiivi ülesnäitamine pistise saamiseks siiski täita pistise võtmise koosseisu, sest sellises käitumises sisaldub juba iseenesest võimaliku pistise võtmisega nõustumine ja seega KarS 17. ptk 2. jaos kaitstud õigushüve – ametliku asjaajamise usaldatavust – rikkuv teoebaõigus.

521. Käesolevas kriminaalasjas esitati T. Liblikule ja K. Kangurile süüdistus selles, et K. Kanguri soovil võimaldas T. Liblik ajavahemikul 2004-2006 K. Kanguril varjatult tegutseda ettevõtluses ning suurendada oma vara. T. Liblik võimaldas K. Kanguril varjatult investeerida OÜ-sse Saarte Investeering. K. Kanguri investeering OÜ-sse Saarte Investeering oli vormistatud 16. septembril 2004 OÜ Mell nimel tehtud ettemaksuna 1 800 000 krooni. T. Liblik kasutas K. Kangurilt investeeringuna saadud raha K. Kanguri juhtnõõride kohaselt OÜ-le Saarte Investeering Tallinnas Priisle tee 9 asuva looduskaitseliste piiranguga kinnisasja ostuks. T. Liblik tegi kinnisasjaga Priisle tee 9 tehinguid K. Kanguri juhtnõõride kohaselt. K. Kanguri kaasinvesteeringul ostetud kinnistu asukohaga Priisle tee 9 vahetati riigile kuuluvate kinnisasjade vastu ning need võõrandati. Nimetatud tehingute tulemusena teenis K. Kangur investeeringult OÜ-s Saarte Investeering kasu 7 814 254 krooni.

522. Looduskaitseliste piirangutega kinnistu Priisle tee 9 ostuks 21. septembril 2004 kasutas OÜ Saarte Investeering rahalisi vahendeid, mis laekusid AS-ilt Silmet Grupp summas 6 000 000 krooni, OÜ-lt Mell 1 800 000 krooni ja AS-ilt Hansa Liising 1 500 000 krooni. OÜ-lt Mell laekunud 1 800 000 krooni on süüdistuse kohaselt käsitatav K. Kanguri investeeringuna OÜ-sse Saarte Investeering. Raamatupidamiskspertiisist nähtub, et eksperdi arvamuse kohaselt moodustas Priisle tee 9 kinnistu ostust OÜ Mell finantseering 49,09% ja OÜ Saarte Investeering finantseering moodustas 50,91% (KrTo, kd 187, tl 93–97, 99).

523. OÜ Mell poolt üle kantud 1 800 000 krooni ning OÜ Saarte Investeering poolt kasutatud rahalised vahendid 1 866 654 krooni 35 senti, mida on kasutatud Priisle tee 9 ostuks, on käsitatavad investeeringutena järgmistel põhjustel. Nii OÜ Mell kui ka OÜ Saarte Investeering on raha paigutanud Priisle tee 9 kinnistu omandamisse OÜ Saarte Investeering poolt, et see kinnistu vahetada riigile kuuluvate kinnistute vastu ning seejärel need riigile kuuluvad kinnistud edasi võõrandada ning kõik need tehingud teha selliselt, et need oleksid võimalikult kasulikud OÜ-le Saarte Investeering. K. Kanguri poolt OÜ Mell nimel paigutatud rahasumma moodustas kogu investeeringust Priisle tee 9 kinnistusse 49,09% ning OÜ Saarte Investeering poolt paigutatu 50,9%. Järelikult jagunes kasum 15 918 220 krooni 65 senti nende vahel järgmiselt: OÜ Saarte Investeering sai kasu kokku 8 103 966 krooni 13 senti, s.o 2 613 386 krooni 27 senti

(kasu vahetusest riigiga) ja 5 490 579 krooni 86 senti (kasu maade müügist). K. Kangur sai OÜ Mell nimel tehtud investeeringult kasu kokku 7 814 254 krooni 52 senti, s.o 2 519 959 krooni 38 senti (kasu vahetusest riigiga) ja 5 294 295 krooni 14 senti (kasu maade müügist).

- 524.** Seega on uuritud tõenditega kinnitust leidnud, et K. Kangur sai T. Liblikult võimaluse varjatult investeerida OÜ-sse Saarte Investeering, mille tulemusena ta teenis oma investeeringutelt kasu OÜ-s Saarte Investeering summas 7 814 254 krooni, mis on käsitatav altkäemaksu esemena T. Liblikult K. Kangurile. Ringkonnakohus märkis, et ka selle teo puhul ei ole tähtsust asjaolul, kas K. Kangur võttis varjatult saadud kasumi osauhingust välja. Kuna see summa ületas teo toimepanemise ajal kehtinud kuupalga alammäära (2006. aastal 3000 krooni) üle saja korra, võimaldab see tulenevalt karistusseadustiku rakendamise seaduse § 8 p-st 2 teha järelduse, et K. Kanguri käitumises esines KarS § 294 lg 2 p-s 4 sätestatud raskendav asjaolu - suur ulatus.
- 525.** T. Liblikule ja K. Kangurile esitati süüdistus selles, et K. Kangur lisas OÜ Saarte Investeering maadevahetus-menetlusse riigile kuuluva Pärnus Tedre 4 asuva kinnisasja vahetusväärtusega 105 000 krooni ja Pärnus Tarva 7a asuva kinnisasja vahetusväärtusega 550 000 krooni. Sellega seoses võttis K. Kangur T. Liblikult ajavahemikul 2004-2006 eeluurimisel tuvastamata kohas võimaluse otsustada nende kinnisasjade puhul, kellele ja mis tingimustel need võõrandada. T. Liblik võimaldas K. Kanguri poolt määratud isikutele omandada riigi kinnisasju, mis neile varem huvi pakkusid, ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.
- 526.** Jälitustegevusega saadud telefonikõnedest nähtub, et T. Liblik OÜ Saarte Investeering juhatajana ei otsustanud, et Pärnus asuvad kinnistud Tedre 4 ja Tarva 7a tuleks müüa K. K.-le, vaid see oli juba K. K. ja nende ühise sõbra vahel kokku lepitud. T. Libliku roll selles tehingus oli täita üksnes talle antud korraldusi ning lähtuda sellest, mida K. K. ja nende ühine sõber on kokku leppinud. Kriminaalasjas kogutud tõenditest nähtub, et isikuks, keda K. K. ja T. Libliku vestluses nimetati ühiseks sõbraks ja kelle nime hoidutakse vestluses välja ütlemast ja kelle korraldusel on T. Liblik pöördunud K. K. poole, et viimane saaks omandada Tarva 7a ja Tedre 4 kinnistud, oli K. Kangur.
- 527.** Tunnistaja K. K. 9. detsembril 2009 kohtuistungil antud ütlustest nähtub, et ta tundis alates 2000. aastast huvi Pärnus Tedre 4 ja Tarva 7a asuvate kinnistute omandamise vastu. Algul püüdis ta omandada nimetatud kinnistuid erastamise teel, suheldes selleks Pärnu Linnavalitsusega. 2004. aastal pöördus ta kinnistute omandamise sooviga Maa-ameti poole. Alguses pöördus ta Maa-ameti poole kirjalikult, hiljem võttis juba otse K. Kanguriga ühendust, kohtudes K. Kanguriga Maa-ametis 2004. aasta suvel. K. Kangur lubas talle, et tegeleb asjaga. 2004. ja 2005. aastal rääkis ta K. Kanguriga korduvalt telefoni teel. K. Kangur teatas talle viimaks, et tal on võimalus Tedre 4 ja Tarva 7a kinnistud omandada, kuid selleks tuleb tal oodata ning küll temaga võetakse ühendust. Pärast viimast vestlust K. Kanguriga võttis temaga mõne kuu möödudes ühendust T. Liblik, kes teatas, et nüüd on K. K.-l võimalik omandada kinnistud Tedre 4 ja Tarva 7a. Varem K. K. T. Liblikuga ei suhelnud.
- 528.** Eeltoodust nähtub, et K. Kangur oli juba 2004. aastal teadlik K. K. soovist omandada Pärnus kinnistud Tedre 4 ja Tarva 7a ning K. Kangur võimaldas need kinnistud K. K.-l omandada T. Libliku ja K. Kanguri vahelise altkäemaksulise seose tulemusena. K. Kangur korraldas K. K.-le võimaluse omandada Pärnus asuvad kinnistud Tedre 4 ja Tarva 7a K. Kanguri poolt fikseeritud väärtusega, milleks oli Tedre 4 kinnistule looduskaitsete piirangutega maade vahetusel riigi poolt määratud hind 105 000 krooni ja Tarva 7a kinnistule määratud 550 000 krooni ilma, et K. K. oleks pidanud konkureerima teiste võimalike huvilistega selle kinnistu soetamisel. Järelikult loobus T. Liblik OÜ Saarte Investeering nimel äriliste huvide

realiseerimisest Tedre 4 ja Tarva 7a kinnistute osas, andes K. Kangurile võimaluse otsustada, kellele ja mis tingimustel need kinnistud võõrandada. Seega andis T. Liblik ebaseadusliku ametialase teo eest K. Kangurile üle varalise soodustuse, mis seisnes võimaluses käsutada OÜ Saarte Investeering vara, s.t otsustada, kellele ja millistel tingimustel Tedre 4 ja Tarva 7a kinnistud võõrandada. K. Kanguri määratud isikul K. K.-l võimaldati sel teel omandada riigi kinnisasi ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta.

- 529.** Käesolevas kriminaalasjas on esitatud süüdistus E. Vettusele, K. Kangurile ja T. Pedjasaarele selles, et K. Kangur nõustus ajavahemikul 2003-2006 eeluurimisel tuvastamata kohas E. Vettuselt vara vastu võtma. Nimelt müüs E. Vettus AS Sverting Invest juhatuse esimehena 3. juulil 2006 OÜ-le Rahamaa OÜ Iru Jõekääru osa hinnaga 8 350 000 krooni, mille turuväärtus oli müügihetkel 18 315 784 krooni. Seega toimus OÜ Iru Jõekääru osa müük 9 965 784 krooni võrra turuväärtusest odavamalt. AS-i Sverting Invest poolt OÜ-le Rahamaa OÜ Iru Jõekääru osa müügi tõttu suurenes OÜ Rahamaa osa väärtus. K. Kangur oli OÜ Rahamaa tegelik osanik ja juhatuse liige, kuigi äriregistri andmete kohaselt oli osanikuks ja juhatuse liikmeks M. M. OÜ Rahamaa osa väärtuse kasvuga suurenes K. Kanguri vara.
- 530.** Süüdistuse kohaselt seisnes T. Pedjasaare aineiline ja vaimne kaasabi selles, et ta aitas 2006. aastal K. Kanguril asutada äriühingu, millega K. Kangur ei oleks formaalselt seotud, kuid tegelikult kontrolliks seda ning saaks selle äriühingu kaudu käsutada altkäemaksuks saadud varasid - OÜ Iru Jõekääru osa ning tulevikus muid varasid. T. Pedjasaar organiseeris vastavalt K. Kanguri juhistele OÜ Rahamaa asutamise ning registreerimise 10. märtsil 2006 M. M.-i nimele, varjamaks K. Kanguri osalust ja seotust OÜ-ga Rahamaa. T. Pedjasaar andis M. M.-ile 40 000 krooni sissemakse tegemiseks OÜ Rahamaa asutamisel ning edastas talle juhised, kuidas, millal ja mis tingimustel toimub OÜ Rahamaa poolt OÜ Iru Jõekääru osa omandamine AS-ilt Sverting Invest ning mida tuleb M. M.-il selleks teha.
- 531.** 3. oktoobril 2006 toimus läbiotsimine E. Vettuse töökohas AS-i TSM Tallinn ja Sverting Invest AS-i ruumides (KrTo, kd 166, tl 20-23). Läbiotsimisel võeti ära dokumente, mida vaadeldi vaatlusprotokollis 7. märtsil 2007 (KrTo, kd 166, tl 29-332). Läbiotsimise käigus leitud dokumentide hulgas oli Svertig Invest AS-i ja OÜ Rahamaa vaheline ostu-müügileping, millest nähtub, et 3. juulil 2006 müüs Sverting Invest AS, keda esindas E. Vettus, Iru Jõekääru Osahingu osa 8 350 000 krooniga OÜ-le Rahamaa, keda esindas M. M. (KrTo, kd 166, tl 247-259). Lepingu kohaselt pidi OÜ Rahamaa hüvitama 8 350 000 kroonist Svertig Invest AS-ile 4 175 000 krooni lepingu sõlmimise päeval ja 4 175 000 krooni hiljemalt 45 päeva jooksul lepingu sõlmimise päevast. OÜ Rahamaa pangakonto väljavõttest nähtub, et 3. juulil 2006 kandis OÜ Rahamaa Sverting Invest AS-ile 4 175 000 krooni ja 6. septembril 2006. a 2 975 000 krooni (KrTo, kd 190, tl 161).
- 532.** OÜ Iru Jõekääru osa ostuks 8 350 000 krooni eest sai OÜ Rahamaa K. Kanguri korralduse järgi laenu OÜ-lt Mell 4 200 000 krooni suuruses summas. Nimetatud rahasumma kanti 3. juulil 2006 OÜ Mell kontolt OÜ Rahamaa kontole ning OÜ Rahamaa kandis sellest samal päeval 4 175 000 krooni Sverting Invest AS-ile ja 15 100 krooni notarikuludeks notar T. T. kontole (KrTo, kd 190, tl 161).
- 533.** 7. jaanuaril 2010 andis M. M. kohtuistungil tunnistajana ütlusi selle kohta, et OÜ Rahamaa asutas ta kinnisvaratehingute tegemiseks ja OÜ Iru Jõekääru osa ostmise info sai ta E. Vettuselt või T. Pedjasaarelt. M. M.-i väitel sai ta OÜ Rahamaa juhatuse liikmeks ja osanikuks enda initsiatiivil ja T. Pedjasaar andis OÜ Mell kaudu talle laenu AS-ilt Sverting Invest OÜ Iru Jõekääru osa ostmiseks. M. M.-i ütluste kohaselt võõrandas OÜ Rahamaa edaspidi Sverting

Invest AS-ilt omandatud OÜ Iru Jõekääru osa OÜ-le Mell. Täpsemaid asjaolusid ei osanud M. M. selgitada.

534. Ringkonnakohus leidis, et M. M.-i ütlused ei ole usaldusväärsed. M. M.-i väitel tagastas OÜ Rahamaa lepingus toodud tähtajal 31. detsembril 2006 (KrTo, kd 164, tl 26) OÜ-le Mell 4 200 000 krooni suuruse laenu. Kriminaalasjas kogutud tõenditest aga nähtub, et 1. juulil 2006 sõlmitud lepingus toodud tähtajaks OÜ Rahamaa OÜ-le Mell laenu ei tagastanud. Tema ütluste usaldusväärsust kahandab samuti asjaolu, et kohtueelsel uurimisel soovis menetleja 15. novembril 2006 M. M.-i tunnistajana üle kuulata, kuid viimane keeldus ütluste andmisest, viidates, et oli 3. oktoobrist 14. novembrini 2006 T. Pedjasaare kaitsjaks (KrTo, kd 12, tl 157-158). Kohtukollegium leiab, et ei ole eluliselt usutav, et äriühingu ainus juht ja osanik ei osanud anda konkreetseid vastuseid äriühingu tehtud tehingute kohta. Seda enam, et OÜ Rahamaa on asutamisest alates teinud üksnes üksikud tehingud. Kriminaalasjas kogutud tõendid näitavad, et tegelikult asutati OÜ Rahamaa K. Kanguri tahtel just OÜ Iru Jõekääru osade omandamiseks ning M. M. ei ole tegelikkuses OÜ Rahamaa tehingute tegemise üle otsustanud. Seda ilmestavad ka M. M.-i ütlused kohtuistungil, millest ilmnes, et OÜ Rahamaaga seotud osas ei teadnud ta, millistel tingimustel ja millal on tehinguid tehtud. Asjaolu, et M. M. ei olnud OÜ Rahamaa tegelik osanik ja juhatuse liige, kinnitavad ka jälitustoiminguga kogutud tõendid.

535. Kogutud tõenditega on tuvastatud, et K. Kangur võttis E. Vettuselt OÜ Iru Jõekääru osa ostuga alla turuhinna altkäemaksu suures ulatuses, s.o 9 965 784 krooni, ning et T. Pedjasaar aitas K. Kanguri suures ulatuses altkäemaksu võtmisele kaasa. T. Pedjasaare tegu on käsitatav ainelise ja vaimse kaasabina K. Kanguri poolt altkäemaksu võtmisele suures ulatuses. Ainelise kaasabi osutamisenä on käsitatav M. M.-ile 40 000 krooni andmine sissemaksu tegemiseks OÜ Rahamaa asutamisel. T. Pedjasaare poolse vaimse kaasabina K. Kanguri teole on hinnatav M. M.-ile juhiste edastamine OÜ Rahamaa asutamisel ning M. M.-i juhendamine ja suunamine seoses OÜ Iru Jõekääru osa omandamise tehinguga OÜ-le Rahamaa. Tõenditest tuleneb, et T. Pedjasaar oli K. Kanguriga kokku leppinud OÜ Rahamaa moodustamises ning selles, et seda äriühingut kasutades saab K. Kangur äriühingu osa suurenemise kaudu suurendada oma vara. T. Pedjasaar aitas K. Kanguril moodustada OÜ Rahamaa ja organiseerida OÜ Iru Jõekääru osa ostu OÜ Rahamaa poolt. Seejuures teadis T. Pedjasaar, et tegemist on E. Vettuse poolt K. Kangurile antava hüvega seoses K. Kanguri poolt toimepandud ebaseadusliku teoga looduskaitseliste piirangutega maade vahetamisel riigile kuuluvate maade vastu looduskaitseseaduse § 19 järgi. T. Pedjasaar teadis, et OÜ Iru Jõekääru osa ostu kaudu OÜ-le Rahamaa alla turuväärtuse, mis oli müügihetkel 18 315 784 krooni, sai K. Kangur E. Vettuselt altkäemaksu 9 965 784 krooni. OÜ Iru Jõekääru osa müük on käsitatav soodustusena seetõttu, et see müüdi OÜ-le Rahamaa alla osa tegelikku turuväärtust. Nimelt oli osa müügilepingus määratud hinnaks 8 350 000 krooni. Tegelik OÜ Iru Jõekääru osa väärtus oli aga 18 315 784 krooni 87 senti. Seega müüdi OÜ Iru Jõekääru osa 9 965 784 krooni võrra turuväärtusest odavamalt.

536. Maakohtu otsuses leiti, et K. Kangurit ei saa selles kuriteos altkäemaksu võtmise eest süüdi tunnistada, sest tegelikult andis E. Vettus altkäemaksu M. M.-ile, kes ei olnud ametiisik. Apellatsioonikohus nõustus maakohtuga selles, et KarS §-s 294 sätestatud koosseisu puhul on tegemist ehtsa ametialase süüteoga, mida saab toime panna vaid ametiisik, mitte keegi teine. Maakohus jättis aga tähelepanuta, et K. Kangurile esitatud süüdistuse ja kogutud tõendite kohaselt vormistas K. Kangur varad teise isiku, s.o M. M.-i nimele, varjamaks hüve saamist. M. M.-i kaudu oli K. Kanguril võimalik neid varasid käsutada. Järelikult ei seisnud M. M.-i roll mitte ametialase ebaseadusliku teo eest hüve vastuvõtmises, vaid K. Kanguri poolt ebaseadusliku ametialase teo eest saadud hüve üleandmise fakti varjamises. Eeltoodut arvesse

võttes ei nõustunud ringkonnakohus maakohtu seisukohaga, et kuna E. Vettus andis altkäemaksu M. M.-ile, siis on K. Kanguri vastutusele võtmine altkäemaksu võtmise eest välistatud.

537. E. Vettuse kaitsja leidis ringkonnakohtus peetud kohtuvaidluses, et K. Kanguri ja E. Vettuse süüdistuses ei ole avatud vahendlikku täideviimist M. M.-i kaudu. Vastuseks sellele viitab kohtukolleegium Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. jaanuari 2005. a otsuses asjas nr 3-1-1-97-04 ja 1. detsembri 2008. a otsuses asjas nr 3-1-1-61-08 väljendatud seisukohale, et erilist isikutunnust nõudva süüteokoosseisu puhul on vahendlik täideviimine võimalik üksnes juhul, kui nii vahendlikul kui vahetul täideviijal on täideviija kvaliteet. Eeltoodud seisukohast tulenevalt ei saanud M. M. olla altkäemaksu andmise ja võtmise vahetuks täideviijaks, sest tal puudus täideviija kvaliteet. Seetõttu ei nõustu kohtukolleegium E. Vettuse kaitsja etteheitega, et süüdistuses on ära näitamata süüte vahendliku täideviimise asjaolud. K. Kangur võttis E. Vettuselt altkäemaksu 9 965 784 krooni. Kriminaalasjas kogutud tõendid näitavad, et T. Pedjasaar, aidates K. Kanguril võtta E. Vettuselt suures ulatuses altkäemaksu, pani toime KarS § 22 lg 3 ja § 294 lg 2 p 4 järgi kvalifitseeritava kuriteo. K. Kangur pani aga toime altkäemaksu võtmise suures ulatuses KarS § 294 lg 2 p 4 järgi.

538. Samuti on tuvastatud, et K. Kangur võttis T. Annuselt altkäemaksuna vastu korteri sisustuse. 3. oktoobril 2006 AS-de Merko Grupp ja AS-de Merko Ehitus läbiotsimisel leitud K. P., A. O. dokumentide ja e-kirjade vaatlustprotokollidest nähtub, et K. Kangurile oli broneeritud korter korterelamus Xxxxx XX / Xxxxx X. See kahetoaline korter nr 13 suurusega 55,5 m² asub IV korrusel. Kortril on rõdu suurusega 10,3 m² ja garaaž. Korteri maksumus oli 943 500 krooni. AS-i Hansa Liising poolt üleantud liisingulepingu nr 0070604L esemeks oli korteriomand aadressil Xxxxx XX / Xxxxx X korter XX, mille müüjaks on AS Merko Ehitus. Liisinguleping on sõlmitud Sootel OÜ (esindaja T. P.) kui liisinguvõtja ja AS-i Hansa Liising Eesti (esindaja K. K.-R.) vahel ning allkirjastatud 29. detsembril 2003. Liisingueseme maksumuseks on lepingu p 1.2 kohaselt 63 911 eurot 49 senti. Lepingu p 3.4 kohaselt oli esimese osamakse suurus 25 564 eurot 59 senti, mille tasumise tähtpäev on lepingu p 3.6 kohaselt 12. jaanuar 2004 (KrTo, kd 30, tl 6-9). Tähelepanu väärib asjaolu, et Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korteri osas oli Sootel OÜ ja AS-i Hansa Liising Eesti vahel sõlmitud teine liisinguleping nr 0070604L (KrTo, kd 29, tl 140-45), mis on allkirjastatud 22. detsembril 2003. Selle lepingu kohaselt on Sootel OÜ esindajaks olnud T. P. ja AS-i Hansa Liising Eesti esindajaks A. L. Lepingu p 3.4 kohaselt on esimese osamakse suurus 25 564 eurot 59 senti ning selle lepingu p 3.6 kohaselt on esimese osamakse tasumise tähtpäev 29. detsember 2003. a (KrTo, kd 29, tl 141). Liisingulepingu nr 0070604L lisa nr 1 on liisingueseme 30. detsembri 2003. a üleande-vastuvõtuakt, millest nähtub, et AS Hansa Liising Eesti volitas liisinguvõtjat Sootel OÜ-d võtma müüjalt, s.o Merko Ehituse AS-ilt, vastu liisingueseme, s.o korteriomandi asukohaga Tallinnas Xxxxx XX / Xxxxx X-XX (korteriomand ja garaaž) (KrTo, kd 30, tl 18). Liisingulepingu nr 0070604L lisa nr 1 on liisingueseme 30. detsembri 2003. a üleandmis-vastuvõtuakt, millest nähtub, et AS Hansa Liising Eesti volitab liisinguvõtjat Sootel OÜ-d võtma müüjalt, s.o Merko Ehituse AS-ilt, vastu liisingueseme, s.o korteriomandi asukohaga Tallinnas Xxxxx XX / Xxxxx X-XX (korteriomand ja garaaž) (KrTo, kd 30, tl 18).

539. AS Hansa Liising Eesti on 14. oktoobril 2005 väljastanud dokumendid, mille hulgas on ka notariaalne korteriomandite müügi leping, kaasomandi valdamise ja kasutamise korra kokkuleppe muutmise kokkulepe ja 30. detsembri 2003. a asjaõigusleping nr 8946. Nimetatud asjaõiguslepingu p 1.7 kohaselt on müügilepingu esemeks I Tallinna linnas Xxxxx XX / Xxxxx X asuv korteriomand, mille reaalosaks on korter nr XX üldpinnaga 65,8 ruutmeetrit koos selle oluliste osade ja päraldistega, ja p 1.8 kohaselt on müügilepingu esemeks II Tallinna linnas Xxxxx XX / Xxxxx X asuv korteriomand, mille reaalosaks on mitteiluruum nr G (garaaž) üks

(G1) üldpinnaga 35,7 ruutmeetrit (KrTo, kd 30, tl 19-38). Lepingu kohaselt müüb AS Merko Ehitus korteriomandi koos garaažiga 30. detsembril 2003 AS-ile Hansa Liising Eesti kokku 1 000 000 krooniga (KrTo, kd 30, tl 28). Kuigi kriminaalasjas tõendina nimetatud liisingulepingu nr 0094141L kohaselt sõlmis K. Kangur liisinguvõtjana AS-iga Hansa Liising Eesti Tallinnas Xxxxx XX / Xxxxx X asuva korteri nr XX ja selle juurde kuuluva garaaži kohta lepingu alles 7. veebruaril 2005 (KrTo, kd 30, tl 44-48), nähtub kriminaalasjas kogutud tõenditest, et tegelikult kasutas K. Kangur Xxxxx XX / Xxxxx X asuvat korterit nr XX juba alates 2004. a jaanuarist.

- 540.** K. T.-K. ütlustega, tema töökoha läbiotsimise käigus saadud dokumentidega ning mööblisalongi dokumentidega on tõendatud, et ta tegeles korteri nr 13 sisustamisega T. Annuse palvel 2003. aasta teisel poolel. Samuti nähtub eelkirjeldatud tõenditest, et mööbliesemed ja sisekujundus koguväärtuses 281 209 krooni oli mõeldud K. Kangurile. Sisekujunduseks tehtud plaanidel ei ole viiteid J. G.-le ega T. Annuse emale. Eluliselt usutav ei ole T. Annuse kaitseversioon, mille kohaselt T. Annus kui AS-i Merko Ehitus ja E.L.L Kinnisvara AS-i juhtorganitesse kuuluv isik, kellel on ülevaade Merko kontserni poolt ehitatavatest elamispindadest ja võimalused neid oma äranägemisel soetada, valis oma emale korteri, mida tunnistajatest Merko kontserni töötajad on kohtuistungil kirjeldanud kui raskesti müüdavat, ebamugavat ja ebaatraktiivset.
- 541.** Kuigi Xxxxx XX / Xxxxx X korter XX oli 30. detsembrist 2003 liisitud OÜ Sootel poolt, kes tasus ka kommunaalmakseid ajavahemikus jaanuar 2004 - veebruar 2005, kasutas korterit tegelikult K. Kangur. Asjaolu, et alates korter 13 valmimisest ja sisustamisest on korteri kasutajaks olnud üksnes süüdistatav K. Kangur, on kohtuistungil kinnitanud tunnistajad A. M., H. H. ja T. P. Liisingulepingu võttis korteri XX tegeliku kasutajana OÜ-lt Sootel 7. veebruaril 2005 üle K. Kangur. Seega on kriminaalasjas tuvastatud, et Xxxxx XX / Xxxxx X korterit XX kasutas ainult K. Kangur. Samuti nähtub uuritud tõenditest, et korteri sisustus, mille organiseeris T. Annus ja finantseeris AS Merko Ehitus, oli mõeldud just K. Kangurile, mitte tingitud korteri atraktiivsemaks muutmisest müügi eesmärgil. Sisustus väärtusega 281 209 krooni, s.o 17 972 eurot 53 senti, ei kajastunud korteri müügihinnas, vaid see oli hüveks, mille T. Annus andis K. Kangurile üle altkäemaksu esemena. Seega ei saa nõustuda maakohtu seisukohaga, et kuna korteri maksumuse sisse oli arvestatud mööbel, siis ei ole T. Annus K. Kangurile altkäemaksu andnud.
- 542.** Jaani 2 kinnistu lisati OÜ Woody poolt maadevahetuse käigus omandatavate kinnistute hulka K. Kanguri korraldusel. Samuti pidi OÜ Woody pärast kinnistu omandamist maadevahetuse käigus võõrandama selle K. Kangurilt saadud korralduste kohaselt. Jälitusprotokollides kajastatud suhtlusest A. K., T. Annuse ja K. Kanguri vahel nähtub, et AS-i Merko Ehitus tütarettevõtte OÜ Woody maadevahetusse riigiga on riigilt vastu saadavate kinnistute sekka lisatud K. Kanguri korraldusel Jaani 2 kinnistu, kuigi OÜ-l Woody polnud huvi selle kinnistu omandamiseks. Samuti nähtub vestlustest, et Jaani 2 kinnistu lisamist OÜ Woody maadevahetusse tuli T. Annusel aktsepteerida vastuteenena K. Kangurile selleks, et OÜ-l Woody oleks võimalik omandada just neid huvitanud kinnistud.
- 543.** A. P. kohtuistungil antud ütluste kohaselt otsustas K. Kangur, et Jaani 2 kinnistu tuleb lisada OÜ Woody maadevahetusse, sest sellest on huvitatud tema poolt määratud isik A. Prous, kellel muud võimalused kinnistu omandamiseks riigilt puudusid. Riigile kuuluvat kinnistut saanuks tunnistaja omandada ainult avalikul enampakkumisel. Avalikul enampakkumisel oleks kinnistu Jaani 2 hind kujunenud märgatavamalt kallimaks kui 4 910 000 krooni ja A. Prous pidanuks kinnistu saamiseks konkureerima teiste ostjatega. A. P. ütlustest nähtub, et kõigis olulistest küsimustes Jaani 2 kinnistu omandamiseks suhtles ta K. Kanguriga, kes korraldas kinnistu

omandamist. Järelikult loobus T. Annus OÜ Woody nimel äriliste huvide realiseerimisest Jaani 2 kinnistu osas, andes K. Kangurile võimaluse otsustada, kellele ja mis tingimustel Jaani 2 kinnistu võõrandada. Seega andis T. Annus ebaseadusliku ametialase teo eest K. Kangurile üle varalise soodustuse, mis seisnes võimaluses käsutada OÜ Woody vara s.o otsustada, kellele ja millistel tingimustel Jaani 2 kinnistu võõrandada.

544. Dokumentaalsete tõendite ja H. Õ. kohtuistungil antud ütlustega on tõendatud, et K. Kangur korraldas H. Õ.-le võimaluse omandada teda huvitanud Rannametsa kinnistu K. Kanguri poolt määratud hinnaga. Selleks oli Rannametsa kinnistule looduskaitseliste piirangutega maade vahetusel riigi poolt määratud hind 350 000 krooni. Samuti ei pidanud H. Õ. konkureerima teiste võimalike huvilistega selle kinnistu soetamisel. Järelikult loobus T. Annus OÜ Woody nimel äriliste huvide realiseerimisest Rannametsa kinnistu osas, andes võimaluse otsustada K. Kanguril, kellele ja mis tingimustel Rannametsa kinnistu võõrandada. Seega andis T. Annus ebaseadusliku ametialase teo eest K. Kangurile üle varalise soodustuse, mis seisnes võimaluses käsutada OÜ Woody vara, s.o otsustada selle üle, kellele ja millistel tingimustel Rannametsa kinnistu võõrandada.

545. Tunnistajate A. O., J. V. ja E. Ä. kohtuistungil antud ütluste kohaselt kuulusid nad eri aegadel E.L.L. Kinnisvara AS-i tütarettevõtte OÜ KV-Tarantel juhtorganitesse. Tunnistajate ütlustest ilmnes ka, et nad ei ole vahetult osalenud OÜ KV-Tarantel poolt looduskaitseliste piirangutega kinnistute tehingu asjaolude otsustamisel, vaid ainult dokumentide vormistamisel. Tunnistajad on kinnitanud, et aastatel 2000-2003 oli OÜ KV-Tarantel ainukeseks töötajaks A. S. ning pärast tema lahkumist OÜ-st KV-Tarantel ei olnud ühtegi töötajat. Tunnistaja A. S.-i ütlustest selgus, et ta allus küll J. V.-ile ja E. Ä.-le, aga tööle oli ta vormistatud K. Kanguri abil, ja et K. Kangur oli isikuks, kellega ta iga tehingu eel kooskõlastas kinnistute soetamise. K. Kanguri abi kasutas ta ka tehingu finantseerimisel (T. Pedjasaare poolt antud käsiraha). OÜ Rahamaa, mille kaudu tegutses varjatult K. Kangur, omandas OÜ Iru Jõekääru osa. OÜ Rahamaa oligi äriühinguks, mille kaudu pidid varad koonduma K. Kanguri kätte. Kogutud tõenditest nähtub, et nii kaua, kuni K. Kangur on ametnik, pidi toimuma rahade koondumine OÜ-sse Rahamaa varjatult. Kokkuleppe kohaselt oleks äriühingu osad vormistatud K. Kanguri nimele ajal, mil neid tõenäoliselt ei seostataks hüvedega, mida K. Kangur on saanud vastuteenena ebaseadusliku ametialase teo eest.

546. Kogutud tõenditest nähtub, et OÜ KV-Tarantel majandustegevust suunas K. Kangur. Tagamaks K. Kangurile varade vahetut kasutamist, oli plaan toimida OÜ-ga KV-Tarantel selliselt nagu OÜ-ga Iru Jõekääru, s.t vormistada sobival hetkel OÜ KV-Tarantel osad OÜ Rahamaa nimele. Eeltoodust järeldeb üheselt, et T. Annuse kabinetist leitud plaanil märgitud X tähistab K. Kangurit või temaga seotud juriidilist isikut. Plaan kajastab ka seda, kuidas äriühingud, mille suhtes on K. Kanguril majanduslik huvi, koonduvad OÜ Rahamaa kaudu K. Kanguri kätte. Eeltoodud väidet kinnitab dokumendil olev tekst "Edasi omandab X nii Iru Jõekääru kui ka Tarantli aktsiad (viimaste hind 13M)". Looduskaitsealuste maade vahetusplaanide realiseerumine oleks pidanud tooma tulevikus K. Kangurile kasu OÜ-s KV-Tarantel olevate varade arvel tema enda poolt määratud tingimustel ja ajal. Kohtueelsel uurimisel kogutud ja kohtuistungil kontrollitud tõenditega on tõendatud, et K. Kangur juhtis varjatult OÜ KV-Tarantel tegevust kokkuleppel T. Annusega. K. Kangur oli kursis OÜ KV-Tarantel majandusseisuga, teadis, millised kinnistud äriühingule kuuluvad, ning ka seda, milliseid tehinguid OÜ KV-Tarantel huvides kinnistutega teha. Eeltoodust järeldeb, et K. Kanguril oli tegelik kontroll OÜ KV-Tarantel majandustegevuse üle ning ta võttis vastu otsuseid OÜ-le KV-Tarantel kuuluvate looduskaitseliste piiranguga kinnistute kohta. Tõenditest nähtub, et OÜ KV-Tarantel sai riigiga vahetusse suunata peaaegu kõik osahingule kuuluvad

looduskaitseliste piirangutega kinnistud. Viimast vahetust ei viidud lõpuni, kuna käesolevas kriminaalasjas asuti 2006. a oktoobri alguses tegema menetlustoiminguid.

- 547.** Kriminaalasjas on tõendatud, et riik nõustus vahetama OÜ-le KV-Tarantel kuuluvaid looduskaitseliste piirangutega kinnisasju vahetustel hinnatud väärtusega kokku 27 872 654 krooni. Sellega on ümber lükatud T. Annuse väide, et K. Kangur ja V. Reiljan keeldusid OÜ-le KV-Tarantel kinnistuid vahetamast. Tegelikult ei vasta ka T. Annuse väide selle kohta, et riik ei nõustunud vahetama OÜ-le KV-Tarantel kuuluvaid looduskaitseliste piirangutega kinnistuid, mis asusid väljaspool Tallinna linna. Raamatupidamiskspertiisi akti kohaselt moodustas OÜ KV-Tarantel osa väärtus seisuga 30. september 2006. a 12 197 734 krooni 51 senti ja tegu ei olnud kahjumis ettevõttega. Kogutud tõenditega on lükatud ümber T. Annuse väide ka selle kohta, et OÜ KV-Tarantel osa ei ole majanduslikult atraktiivne ja ei ole usutav, et keegi võiks huvi tunda OÜ KV-Tarantel osa omandamise vastu, kuna tegu oli kahjumis ettevõttega.
- 548.** K. Kangurile altkäemaksu andes lähtus T. Annus AS-i Merko Ehitus huvidest. OÜ Woody ja OÜ Käibevara on AS-i Merko Ehitus tütarettevõtted ning AS-iga Merko Ehitus seotud isikud K. U. ja E. L. tegutsesid AS-i Merko Ehitus huvides. E. L.-i nimele soetatud maadega ei jõutud vahetusmenetlust alustada. AS-iga Merko Ehitus seotud isikud OÜ Woody, OÜ Käibevara ja K. U. said ning püüdsid riigilt saada maadevahetusega enda omandusse või kasutusse soodsatel tingimustel kinnisasju. AS Merko Ehitus realiseeris oma ärilisi eesmärke vahetuse teel saadud kinnisasjade edasimüümise, arendamise ja ehitamiseks kasutamise kaudu. T. Annus on AS-i Merko Ehitus nõukogu liige alates 31. märtsist 1997 ja seega ka juhtivtöötaja KarS § 14 lg 1 tähenduses. Kuivõrd T. Annus tegutses AS-i Merko Ehitus huvides, vastutab altkäemaksu andmise eest ka AS Merko Ehitus juriidilise isikuna.
- 549.** Tunnistaja A. K. ütluste, dokumentaalsete tõendite ja jälitustoimingu protokollidega on tõendatud, et A. K. soovis kinnistut Narvas Uus põik 2 omandada juba 2004. aastal, kuid ei saanud. V. Reiljan soovitas tal suhelda sel teemal K. Kanguriga ning lubas kõik korda ajada. A. K., lähtudes V. Reiljani soovist, pöördus kirjalikult Maa-ametisse kinnistu Uus põik 2 ostu või kasutusvalduse saamiseks ja suhtles V. Reiljani soovist järgi K. Kanguriga. T. Liblikule kuuluv ja tema poolt juhitud OÜ Saarte Investeering omandas riigiga vahetusmenetluse käigus kinnistu Narvas Uus põik 2, kusjuures vahetusmenetluse 7. novembri 2005. a käskkirja nr 1471 allkirjastas V. Reiljan. Kinnistu Narvas Uus põik 2 lisati OÜ Saarte Investeering ja riigi vahelisse vahetusmenetlusesse OÜ Saarte Investeering poolt riigilt saadava kinnistuna V. Reiljani korraldamisel, nagu ta oli varem A. K.-le lubanud. V. Reiljanil oli T. Liblikuga kokkulepe, et nimetatud kinnistu saamisel võõrandab T. Liblik selle A. K.-le. Tõendite alusel saab väita, et T. Libliku ja V. Reiljani vaheline kokkulepe realiseerus, sest pärast vahetusmenetluse toimumist võttis T. Liblik ühendust A. K.-ga ning teatas, et vastavalt V. Reiljani korraldusele on ta valmis müüma A. K.-le kinnistu Narvas Uus põik 2. A. K. ei pidanud konkureerima teiste võimalike huvilistega selle kinnistu soetamisel. Järelikult loobus T. Liblik OÜ Saarte Investeering nimel äriliste huvide realiseerimisest Uus põik 2 kinnistu osas, andes V. Reiljanile võimaluse otsustada, kellele ja mis tingimustel see kinnistu võõrandada. Seega andis T. Liblik ebaseadusliku ametialase teo eest V. Reiljanile üle varalise soodustuse, mis seisnes võimaluses kasutada OÜ Saarte Investeering vara, s.o otsustada, kellele ja millistel tingimustel Narvas Uus põik 2 kinnistu võõrandada.
- 550.** V. Reiljani soovi kohaselt lisas T. Liblik OÜ Saarte Investeering vahetusavaldusse riigilt soovitud kinnistute hulka Valga maakonnas Karula vallas Raavitsa külas asuva Tiigi kinnistu, mille osas T. Liblikul endal ärilisi huve ei olnud. V. Reiljanil oli T. Liblikuga kokkulepe, et nimetatud kinnistu saamisel võõrandab T. Liblik selle E. K.-le. T. Libliku ja V. Reiljani

kokkulepe realiseerus, sest pärast vahetusmenetluse toimumist müüs T. Liblik V. Reiljani korralduse kohaselt E. K.-le Karula vallas Raavitsa külas asuva Tiigi kinnistu hinnaga 23 600 krooni, mis oli alla sellele kinnistule vahetusmenetluse käigus hinnatud väärtust 40 000 krooni. Eeltooduga on kindlaks tehtud, et V. Reiljan korraldas E. K.-le võimaluse omandada E. K.-d huvitanud Karula vallas Raavitsa külas asuv Tiigi kinnistu V. Reiljani poolt määratud soodsatel tingimustel ilma, et E. K. oleks pidanud konkureerima teiste võimalike huvilistega selle kinnistu soetamisel. Järelikult loobus T. Liblik OÜ Saarte Investeering nimel äriliste huvide realiseerimisest Tiigi kinnistu osas, andes V. Reiljanile võimaluse otsustada, kellele ja mis tingimustel see kinnistu võõrandada. Seega andis T. Liblik ebaseadusliku ametialase teo eest V. Reiljanile üle varalise soodustuse, mis seisnes võimaluses käsutada OÜ Saarte Investeering vara, s.o otsustada selle üle, kellele ja millistel tingimustel Tiigi kinnistu võõrandada.

551. Jälitusprotokollist (KrTo, kd 8, tl 83-95) nähtub, et T. Annus pakkus V. Reiljanile varalist soodustust, andes talle võimaluse tulevikus omandada osalus mingis T. Annusega seotud juriidilises isikus. Vestlusest ilmneb, et osaluse andmine T. Annuse poolt toimub T. Annusega seotud äriühingute varaliste vahendite arvel. V. Reiljan nõustub T. Annuse pakkumisega. Seejärel täpsustab T. Annus oma pakkumist, lubades juriidilise isiku ise asutada ning suurendada selle vara. Samuti pakub T. Annus välja, kuidas peaks toimuma varalise soodustuse üleandmine V. Reiljanile. Niikaua, kui V. Reiljan on riigiametnik, oleks äriühingu osa mõne V. Reiljani poolt määratud isiku nimel. Pärast V. Reiljani lahkumist riigiametist, näiteks viie aasta pärast, või siis, kui vaja läheb, võiks äriühingu osaluse kanda V. Reiljani nimele, et V. Reiljan saaks siis äriühingu varasid ja osa oma äranägemisel kasutada. T. Annus läheb konkreetsemaks ning uurib, kas V. Reiljanil pole välja pakkuda mõnda sellist isikut, kelle nimel võiks äriühing olla seni, kuni V. Reiljan on ametnik. T. Annuse meelest võiks selliseks isikuks olla minia või mõni sarnane isik. Seejärel sekkub vestlusesse K. Kangur, öeldes, et minia on liiga lähedane. V. Reiljan nõustub K. Kanguri poolt öelduga ning arvab, et kõige parem on, kui äriühingu osa on T. Annuse käes, kuigi eraldi. Nii saab V. Reiljan kõige paremini kõrvalt jälgida, kuidas äriühingu ja tulevikus ka tema varad suurenevad, ning sisuliselt oleks tema jaoks tegemist nagu "kolmanda või viienda pensionisambaga". V. Reiljan toob vestluses välja, et praegu on oluline varjata tema seost T. Annuse poolt pakutava osalusega, sest ta soovib veel vähemalt neli aastat poliitikas aktiivne olla. Juhul kui tuleks välja, et ta on T. Annuselt saanud varalist soodustust ametialase teo eest, jääks V. Reiljan oma ametikohast ilma. V. Reiljani sõnade kohaselt on tema ja T. Annuse vahelise varalise seose varjamine oluline ka seetõttu, et uurimisorganid jälgivad kõrgete riigiametnike tegevust ning on huvitatud ärimähe ja suure poliitiku korrupsiooni juhtumi avastamisest. Seega lubas T. Annus V. Reiljanile varalist soodustust äriühingu osana ja V. Reiljan nõustus pakkumisega. Samuti kooskõlastasid V. Reiljan ja T. Annus, kuidas peaks toimuma varalise soodustuse üleandmine, et see jääks uurimisorganitele varjatuks. Kogutud tõenditega on kinnitust leidnud süüdistuses T. Annusele ette heidetud altkäemaksu lubamine 8. augustil 2006 Kamikadze pubis V. Reiljanile ning V. Reiljani nõustumine sellega. Ebaseadusliku ametialase teo eest lubatud altkäemaksu esemeks oli osalus äriühingus T. Annusega seotud äriühingu varaliste vahendite arvel. T. Annuse ja V. Reiljani kokkuleppe kohaselt pidi V. Reiljan või tema poolt määratud isik omandama V. Reiljani poolt määratud ajal osaluse äriühingus või muu varalise hüve äriühingu varaliste vahendite arvel. Tähtsust ei ole asjaolul, et altkäemaksu esemeks oleva hüve väärtust ei ole kindlaks tehtud.

552. T. Annuse ja V. Reiljani kaitseversiooni kohaselt ei ole T. Annus V. Reiljanile altkäemaksu pakkunud. Nad väidavad, et T. Annus on pakkunud V. Reiljanile vaid võimalust investeerida E.L.L. Kinnisvara AS-i investeerimisprojekti Sõpruse Ärimaja OÜ. 8. augustil 2006 Tallinnas Kamikadze söögikohas toimunud kohtumisel V. Reiljani, T. Annuse ja K. Kanguri vahel olevat

T. Annus V. Reiljanilt vaid uurinud, kas V. Reiljan soovib investeerida AS Merko Ehitus investeerimisprojekti ning kas soovib seda teha füüsilise või juriidilise isiku kaudu. T. Annuse väitel ei nimetatud 8. augustil 2006 toimunud vestluses kordagi investeerimisprojekti seetõttu, et selle vestluse ajal ei olevat olnud veel projekti asjaolud teada ja projekti nimi tekkis alles mitu kuud hiljem. T. Annuse ja V. Reiljani väited ei ole kooskõlas teiste tõenditega. Tunnistajate J. M.-i, A. A., T. R.-i, A. L.-i ja M. M.-i ütlustest nähtub, et Merko kontsernis oli 2000. aastate algusest tekkinud idee investeerimisvõimaluse andmisest nii oma töötajatele kui ka sõpradele või huvilistele kontsernist väljaspool. 2005. aasta lõpust ja 2006. aasta algusest alates konkretiseerus idee projektis Sõpruse Ärimaja, kuhu otsustati kaasata üksnes Merko kontserni töötajad. Nende ütlustest nähtub, et juba projekti algstaadiumis otsustati mitte lubada töötajatel investeerida juriidilise isiku kaudu. Kuna oli alust arvata, et kontserni töötajate poolt on suur huvi investeerimise vastu, aga investorite ringi ei tahetud kujundada suuremaks kui 50 inimest, siis otsustati, et investeerida saavad töötajad, kes on kontsernis töötanud vähemalt 3 aastat, või isikud, kelle tööstaaz jääb küll alla 3 aasta, kuid kes on kontserni ettevõtetes võtmepositsioonil. T. R.-i ja T. K. ütlustest ilmneb, et Sõpruse Ärimaja projekt oli mõeldud investeerimisvõimalusena Merko kontserni töötajatele. Nende ütlustest nähtub, et juba 2006. aasta algusest oli otsustatud, et selliseks töötajatele mõeldud investeerimisprojektiks saab Sõpruse pst asuv büroohoone, ja samast ajast oli võetud ka seisukoht, et nimetatud projekti kaasatakse vaid oma kontserni töötajaid. Tunnistajate ütlused on kooskõlas AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel 3. oktoobril 2006 leitud dokumentidega. Juba veebruaris 2006 toimunud AS-i Merko Ehitus juhatuse ja nõukogu koosolekul oli otsustatud töötajatest väikeaktsionäridele investeerimisvõimaluse pakkumine Sõpruse pst büroohoone näol. 18. septembril 2006 toimunud E.L.L. Kinnisvara AS-i koosolekul otsustati küll asutada osaühing Sõpruse Investeeringud, kuid väljastpoolt kontserni pärinevate investorite kaasamata jätmine oli otsustatud juba 2006. aasta alguses. T. Annus on kõigil koosolekutel osalenud. Sellega on ümber lükatud T. Annuse väited selle kohta, et tema Sõpruse Ärimaja projekti töögrupis ei osalenud. Kuna juriidilised isikud projekti investeerida ei saanud, siis ei ole tõesed T. Annuse ja V. Reiljani ütlused selle kohta, et T. Annus pakkus 8. augustil 2006 Kamikadze pubis V. Reiljanile võimalust investeerida Sõpruse Ärimaja projekti varjatult juriidilise isiku kaudu. Lisaks sellele ei ilmne kohtumisel toimunud vestlusest, et V. Reiljan sooviks Sõpruse Ärimaja projekti 200 000 krooni investeerida. Kuna kogutud tõenditest nähtub, et projekt sai nime Sõpruse Ärimaja juba 2006. aasta alguses, siis ei vasta tõele T. Annuse väide, et kohtumisel ei mainitud Sõpruse Ärimaja seetõttu, et see sai endale nime alles pärast Kamikadzes toimunud kohtumist. Kaitsja väide, et V. Reiljanit püüti projekti kaasata investorite ligimeelitamise eesmärgil, ei ole tõene, sest investeerida soovijaid oli liigagi palju, mistõttu nende hulka tuli piirata. Teiseks näitab kaitsja väite paikapidamatust see, et juriidilise isiku all investeerides ei saaks keegi teada, et tegemist on inimesega, kes investeerijaid ligi meelitaks. T. Annus pakub V. Reiljanile nn firma värki, mille T. Annus ise loob ja mille etteotsa võiks panna variisikuna kellegi V. Reiljani asemel, et V. Reiljan saaks mõne aasta pärast hüve kasutada.

- 553.** Samuti on tuvastatud, et T. Annus lubas eeluurimisel tuvastamata kohas V. Reiljanile altkäemaksu. T. Annuse ja V. Reiljani kokkuleppe kohaselt oli altkäemaksu esemeks AS-i Merko Ehitus kontserni kuuluva ettevõtte poolt ehitatud ja müüdava korteri andmine V. Reiljaniga seotud isiku kasutusse määramata ajaks ja tasuta. V. Reiljani 8. novembri 2004. a e-kirjast elektronposti aadressile XXXXXXXX.XX, L. K. 9. novembri 2004. a e-kirjast AS-i Merko Ehitus müügijuhile M. S.-ile ja 11. detsembri 2006. a jälitusprotokollist (KrTo, kd 3, tl 144-149) nähtub, et V. Reiljaniga seotud isik, kes hakkas tasuta kasutama T. Annuse poolt V. Reiljanile pakutud korterit, oli L. K. 5. novembril 2004 saatis T. Annus e-kirjaga V. Reiljanile pakkumise valida välja üks korter AS-i Merko Ehitus elamuehitusprojektidest manusena lisatud nimekirjast ning sellest teada anda. Esmalt valis V. Reiljaniga seotud isik

L. K. T. Annuse poolt V. Reiljanile pakutud korteritest välja Xxxxx xxx XXXX-XX korteri ning V. Reiljan teatas 10. oktoobril 2011 telefonikõnes T. Annusele, et soovib broneerida Xxxxx xxx XXXX-XX korteri koos parkimiskohaga. Seejärel valis L. K. siiski korteri aadressil Xxxxxx xxx XX-XX.

554. Eeltoodust nähtub, et T. Annus lubas ja V. Reiljan nõustus altkäemaksu lubamisega. Tõenditest ilmneb, et tehingud Xxxxxx xxx XX korteritega XX, XX, XXX on korraldanud AS-i Merko Ehitus töötajad ning need korterid on vormistatud P. K. ja E. A. nimele selleks, et varjata L. K.-le korteri 33 tasuta kasutamisse andmise asjaolusid. Selleks vormistati korterid müügitehinguna 5. mail 2006 AS-ilt Merko Ehitus T. Annusega seotud isikule P. K.-le hinnaga 1 624 650 krooni ning 30. juunil 2006 T. Annusega seotud isikule E. A.-le hinnaga 1 700 000 krooni. Alles 11. oktoobril 2006, s.o käesoleva kriminaalasja menetlemise ajal, vormistati korter nr XX koos parkimiskohaga L. K. nimele (11. oktoobril 2006 sõlmitud Xxxxxx xxx XX korteri XX müügi leping ja asjaõigusleping, millega E. A. müüb L. K.-le korteriomandi, KrTo, kd 115, tl 60-69). L. K. kasutas tasuta Xxxxxx xxx XX korteriomandit XX ajavahemikul 6. oktoobrist 2005 kuni 11. oktoobrini 2006, ilma et oleks AS-ile Merko Ehitus tasunud korteri müügihinda või selle kasutamise eest. L. K.-le on korteriomandi Xxxxxx xxx XX-XX üle andnud 6. oktoobril 2005 AS-i Merko Ehitus (müüja) esindaja A. S. L. K. on kinnitanud aktis, et on kätte saanud korteri nr 33 võtmed (3 tk) koos võtmekaardiga, postkasti võtmed (2 tk), garaažiukse avamiskaardi ja parkimiskoha nr 24. Samas on fikseeritud ka elektri- ja veearvestite näidud ning teavitatud korteriomandi saajat, et muu dokumentatsioon asub elamu haldaja Viimsi Valduste OÜ esindaja käes (KrTo, kd 115, tl 72). L. K. on tasunud Xxxxxx xxx XX korteri eest üksnes kommunaalmakseid. T. Annus lubas ja V. Reiljan nõustus altkäemaksu võtmisega, mis seisnes selles, et T. Annus lubas eeluurimisel tuvastamata kohas V. Reiljanile AS-i Merko Ehitus kontserni kuuluva ettevõtte poolt ehitatud ja müüdava korteri V. Reiljaniga seotud isiku L. K. kasutusse määramata ajaks ja ilma tasuta. Seejuures ei ole tähtsust asjaolul, et V. Reiljan küsis T. Annuselt korterit endaga seotud isikule tasuta kasutusse, kuna teo kvalifitseerimiseks KarS § 294 järgi ei ole oluline, kas initsiatiiv altkäemaksu võtmiseks tuleb andjalt või võtjalt. T. Annus lubas ja V. Reiljan nõustus altkäemaksu võtmisega, mis seisnes selles, et T. Annus lubas V. Reiljanile AS-i Merko Ehitus kontserni kuuluva ettevõtte poolt ehitatud ja müüdava korteri V. Reiljaniga seotud isiku L. K. kasutusse määramata ajaks ja tasuta. T. Annus andis V. Reiljanile altkäemaksuna üle Xxxxxx xxx XX-XX korteriomandi tasuta kasutamise, mida kasutas ajavahemikul 6. oktoobrist 2005 kuni 11. oktoobrini 2006 L. K. Seega kujunes T. Annuse poolt V. Reiljanile ebaseadusliku teo eest altkäemaksu esemena üle antava hüve suuruseks 108 252 krooni ehk 6918 eurot 58 senti.

555. 28. juulil 2008 jõustunud seadusemuudatusega ei kriminaliseeritud kolmandale isikule vara või soodustuse andmist, vaid üksnes täpsustati kehtivat regulatsiooni, et viia see sõnastuse osas vastavusse rahvusvaheliste õigusaktidega. See nähtub karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskirjast. Vara või varalise soodustuse andmine kolmandale isikule oli kriminaliseeritud ka enne 28. juulit 2008, mida kinnitab seni valitsenud kohtupraktika. Seega on V. Reiljanile etteheidetud tegu T. Annuselt altkäemaksu võtmises tõendatud ning süüdistuses õigesti kvalifitseeritud altkäemaksu võtmisena vähemalt teist korda.

(h) E. Tuiksoo ja T. Annuse tegude tõendatus

556. Samuti on tuvastatud, et E. Tuiksoo võttis T. Annuselt vastu altkäemaksu süüdistuses kirjeldatud asjaoludel. Tingimused, mis esitati 5. juunil 2006 AS-i Merko Ehitus pakkumises ning Põllumajandusministeeriumi poolt äriühingutele edastatud pakkumise kutse dokumentides, kattuvad olulistes osades. AS-i Merko Ehitus 5. juuni 2006. a pakkumine Põllumajandusministeeriumile uute ruumide rentimise kohta edastati E. Tuiksoole

ministeeriumis kohtumisel, kus osalesid ka T. K. ja T. Annus. Pärast seda andis E. Tuiksoo selle pakkumise ja T. K. visiitkaardi üle K. P.-le ja tegi talle ülesandeks korraldada Põllumajandusministeeriumile uute rendipindade lepingu sõlmimine. Tunnistajate K. Kleini ja I. G. ütlustest nähtub, et dokumendid Vabariigi Valitsuse poolt lepingu heakskiitmiseks olid olemas juba 22. augustil 2006 enne hankekomisjoni teist istungit, kus toimus pakkumiste sisuline arutelu. Järelikult ei olnud hankekomisjoni otsus, et E.L.L. Kinnisvara AS-i pakkumine on parim, vaid E. Tuiksoo oli selle otsuse juba varem vastu võtnud. Tähtis on ka asjaolu, et Põllumajandusministeeriumi pakkumise kutsedokumendid koostas E.L.L. Kinnisvara AS-i töötaja, ehkki seda oleks võinud teha Põllumajandusministeeriumi ametnikud. Ülekuulatud Põllumajandusministeeriumi ametnikest ei teadnud keegi, et K. P. pöördus abi saamiseks kutsedokumentide koostamisel AS-i Merko Ehitus töötaja T. K. poole ning et E.L.L. Kinnisvara AS-i töötaja J. L. valmistas T. K. korraldusel ette pakkumise kutsedokumendid. Tunnistajate ütluste kohaselt ei pöördunud K. P. Põllumajandusministeeriumi ametnike poole, et saada abi pakkumise kutsedokumentide koostamisel. Kaasates AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i töötajad pakkumise kutsedokumentide koostamisse ning andes äriühingule võimaluse ka hiljem konkursil osaleda, andis ta E.L.L. Kinnisvara AS-ile eelise konkureerivate äriühingute ees. Rendilepingu sõlmimiseni ei jõutud üksnes seetõttu, et 3. oktoobril 2006 otsis Kaitsepolitseiamet AS-i Merko Ehitus läbi ja selle avalikuks tuleku tõttu loobus E. Tuiksoo 5. oktoobril 2006 lepingu sõlmimisest E.L.L. Kinnisvara AS-iga. 20. oktoobri 2006. a jälitusprotokollis toodud kõnedest nähtub, et E. Tuiksoo annab T. Annusele teada, kuidas on kulgenud protsess, mille tulemusena peaks Põllumajandusministeerium sõlmima rendilepingu E.L.L. Kinnisvara AS-iga. Samuti arutavad T. Annus ja E. Tuiksoo, kuidas oleks parem käituda, et tagada rendilepingu sõlmimine E.L.L. Kinnisvara AS-iga, et see ei tekitaks kõrvalseisjas kahtlust, et tegemist on E.L.L. Kinnisvara AS-ile suunatud pakkumisega. Seega kinnitavad jälitustoimingutega kogutud tõendid seda, et T. Annus oli huvitatud sellest, et E. L.L. Kinnisvara AS sõlmiks rendilepingu Põllumajandusministeeriumiga ning E. Tuiksoo ministrina püüab oma ametiseisundist lähtudes tagada, et rendileping sõlmitaks E.L.L. Kinnisvara AS-iga. Seega toimis E. Tuiksoo eelotsusega, et rendilepingu peaks saama T. Annusega seotud äriühing E.L.L. Kinnisvara AS, andmata teistele pakkujatele sisulist võimalust osaleda konkursil. E. Tuiksoole ei heideta ette riigihangete nõuete rikkumist, vaid kaalutlusõiguse ja võrdse kohtlemise põhimõtete rikkumist. Kui minister on otsustanud, et rendilepingu sõlmiseks on vaja korraldada konkurss, siis tuleb sellel osalenute suhtes kohaldada kaalutlusõigust, lähtudes võrdse kohtlemise põhimõttest, mitte toimida eelotsustuslikult ja konkreetset äriühingut soosivalt.

557. E. Tuiksoo ametiisikuna ametiseisundit kasutades toime pandud tegu oli ebaseaduslik, sest see oli vastuolus HMS § 4 lg-ga 2, mille kohaselt tuleb kaalutlusõigust teostada kooskõlas volituse piiride, kaalutlusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve. Õiguse üldpõhimõtete kohaselt peab kaalutlusõiguse teostamine olema kooskõlas proportsionaalsuse, võrdse kohtlemise ja õiguskindluse põhimõttega. Võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt käsitletakse ühetaoliselt kõiki isikuid ühtedes ja samades oludes ning samadel eeldustel. Ühetaoline kohtlemine peab olema tagatud ühesuguste asjaolude korral. Võrdsuse põhimõtte rikkumisega on tegemist siis, kui ühesuguseid asjaolusid käsitletakse ilma nähtavate mõistlike põhjusteta erinevalt. E. Tuiksoo rikkus võrdse kohtlemise põhimõtet, sest eelistas konkurssi korraldades AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i.

558. E. Tuiksoo ja T. Annuse kokkuleppe kohaselt andis T. Annus E. Tuiksoole altkäemaksu esemena üle E. Tuiksoo ebaseadusliku ametialase teo eest 10. aprillil 2006 korteri XXXXXX XXX XX-XX koos parkimiskohaga ilma lepinguta ja võimaluse seda tasuta kasutada. Altkäemaksu andmise varjamiseks oli juba korteri üleandmisel otsustatud see AS-is Merko Ehitus ümber vormistada võimaliku variisiku nimele. Eelkirjeldatud kõnest ilmneb, et juba kaks päeva pärast

E. Tuiksoo poolt korteri 61 valimist arutavad T. Annus ja K. P. nimetatud korteri vormistamist ühiselt koos korteritega nr 101 ja nr 33. On tõendatud, et nende korterite ümbervormistamist AS-is Merko Ehitus organiseeris T. R. Tehingud XXXXXX xxx XX korteritega XX, XX, XXX korraldasid AS-i Merko Ehitus töötajad ning nende korterite vormistamist P. K. ning E. A. nimele oli vaja selleks, et varjata E. Tuiksoole korteri 61 tasuta kasutamisse andmise asjaolusid. Sel eesmärgil vormistati korter müügitehinguna 5. mail 2006 AS-ilt Merko Ehitus T. Annusega seotud isikule P. K.-le hinnaga 1 624 650 krooni ning 30. juunil 2006 T. Annusega seotud isikule E. A.-le hinnaga 1 700 000 krooni. E. Tuiksoo kasutas tasuta XXXXXX xxx XX korteriomandit XX ajavahemikul 10. aprill kuni 5. oktoober 2006, ilma et oleks AS-ile Merko Ehitus tasunud korteri müügihinda või selle kasutamise eest. Kriminaalasjas on ka tuvastatud, et 10. aprillil 2006 andis E. Tuiksoo ja T. Annuse kokkuleppe järgi AS-i Merko Ehitus töötaja R. V. E. Tuiksoole üle korteri nr 61 koos parkimiskohaga, kõigi võtmetega ning dokumentidega, fikseeriti arvestite näidud ja vormistati üleandmis-vastuvõtuakt. Sellega on lükatud ümber E. Tuiksoo kohtus esitatud väited, mille kohaselt sai ta korteriga tutvumas käimiseks vaid ühe võtme ja see võti oli tema käes ainult mõned nädalad. K. P. poolt 26. aprillil 2006 T. R.-ile saadetud e-kirjas on E. Tuiksoole üle antud korteri kohta kirjas "Võeti kasutusele 10. aprillil 2006" (KrTo, kd 125, tl 135-137). E. Tuiksoo teatas 5. oktoobril 2006 T. Annusele, et ta kavatses loobuda XXXXXX xxx XX korterist XX. Märkimist väärib siinjuures, et telefonikõne korterist loobumise kohta on tehtud pärast käesoleva kriminaalasja raames 3. oktoobril 2006 AS-is Merko Ehitus toimunud läbiotsimisi ning E. Tuiksoo ütlustest ei ilmne tema poolt kohtuistungil väidetu selle kohta, justkui oleks ta juba ammu võtmed ja muu temale 10. aprillil 2006 korteri üleandmise-vastuvõtmise käigus antu kellelegi tagastanud. Seega on ümber lükatud ka T. Annuse väited selle kohta, et tema ei teadnud E. Tuiksoo suhtlusest XXXXXX xxx XX maja korterite teemal maakleritega. Kogutud tõenditega on kindlaks tehtud, et T. Annuse korraldusel pakuti E. Tuiksoole nii XXXXXX xxx XX korterit XXX kui ka hiljem T. Annuse nimele broneeritud korterit XX. T. Annuse korraldusel altkäemaksu andmise varjamiseks organiseeriti XXXXXX xxx XX korterite XX, XX ja XXX vormistamine P. K. nimele ja hiljem E. A. nimele. T. Annus andis E. Tuiksoole altkäemaksuna üle ja E. Tuiksoo võttis vastu AS-i Merko Ehitus kontserni kuuluva ettevõtte poolt ehitatud korteri Tallinnas XXXXXX xxx XX-XX määramata ajaks tasuta kasutusse. E. Tuiksoo kasutas korterit ajavahemikul 10. aprillist 5. oktoobrini 2006. T. Annuse poolt E. Tuiksoole ebaseadusliku teo eest altkäemaksu esemena üle antava hüve suuruseks kujunes 42 830 krooni ehk 2737 eurot 34 senti.

- 559.** E. Tuiksoole altkäemaksu andes lähtus T. Annus E.L.L. Kinnisvara AS-i huvidest. T. Annus on alates 28. juunist 1996 AS-i Merko Grupp juhatuse liige ja aktsionär, alates 31. märtsist 1997 AS-i Merko Ehitus (äriregistri kood 10068022, praegune AS Järvevana) nõukogu liige ja alates 24. maist 1999 E.L.L. Kinnisvara AS-i nõukogu liige. Seega oli T. Annus juhtivtöötaja KarS § 14 lg 1 tähenduses ja E.L.L. Kinnisvara AS-i huvides tegutsedes lubas ja andis eespool kirjeldatud vara põllumajandusminister E. Tuiksoole, et E. Tuiksoo kasutaks ebaseaduslikult ära oma ametiseisundit ning teeks Põllumajandusministeeriumile rendipindade leidmise konkursil põhjendamatuid eelistusi ning rendileping sõlmitaks AS-i Merko Grupp tütarettevõttega E.L.L. Kinnisvara AS. Vastavalt AS-i Merko Grupp ja tema tütarettevõtete sisesele tööjaotusele kuulus pikaajaliste rendilepingute täitmine E.L.L. Kinnisvara AS-i pädevusse. E.L.L. Kinnisvara AS-i põhikirja (kinnitatud 4. jaanuari 2001 üldkoosoleku otsusega) p-de 3.1.2 ja 3.1.4 järgi on E.L.L. Kinnisvara AS-i tegevusaladeks kinnisvara haldamine ning bürooteenuste osutamine. Seega oli E.L.L. Kinnisvara AS-i eesmärk Põllumajandusministeeriumile ruumide rentimisega tulu teenida. Kuivõrd T. Annus tegutses E.L.L. Kinnisvara AS-i huvides, vastutab E.L.L. Kinnisvara AS juriidilise isikuna altkäemaksu andmise eest.

560. Kriminaalasja materjalidest nähtub, et T. Annus, T. Pedjasaar, E. Vettus, T. Liblik ja E. Tuiksoo altkäemaksu andes ning K. Kangur ja V. Reiljan altkäemaksu võttes tegutsesid kindlal eesmärgil, s.o kavatsetult. Altkäemaksu võtjate eesmärk oli saada oma ametialase ebaseadusliku teo eest vara või muud soodustust. Altkäemaksu andjate eesmärk oli ametiisikule vara või soodustuse andmisega kallutada teda ebaseadusliku teo toimepanemisele. Kavatsuse puhul ei ole koosseisupärane tagajärg mitte ainult isiku teo eesmärk, vaid ühtlasi selle sisemine põhjus, miks isik üldse teo toime paneb, s.o toimepanijat liikumapanev jõud.

(i) Karistuse mõistmine ja konfiskeerimise kohaldamine

561. V. Reiljani süü suuruse hindamisel arvestas ringkonnakohus eelkõige seda, et tegemist on ministriga, s.o kõrgema riigiametnikuga, kelle otsustused toimivad üle kogu riigi. Nii nähtub kriminaalasja materjalidest, et V. Reiljani ebaseaduslik tegevus maadevahetuse käigus ei piirdunud ainult Tallinna linnaga, vaid sobilikke kinnistuid otsiti kogu riigist. Tegutsesi äärmise konspireeritusega ja kuriteoplaan oli detailselt läbi mõeldud; igal süüdistataval, sh V. Reiljanil oli täita oma roll. Seetõttu kestis ebaseaduslik tegevus pikka aega. Eeltoodut arvesse võttes on kohtukolleegium seisukohal, et V. Reiljani süü on suur. V. Reiljani karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud. Enne kõnealuse kuriteo toimepanemist ei ole V. Reiljan kuritegusid toime pannud. Puudub alus arvata, et V. Reiljan jätkaks edaspidi kuritegude toimepanemist. Seetõttu tuleb V. Reiljanile mõista vangistus alla sanktsiooni keskmist määra.

562. Süüdistatavate näol ei ole tegemist alaealistega, keda saaks kohese ja lühiajalise vangistuse kohaldamisega suunata õiguskäitlusele, sest elukogenud täiskasvanud isikul on väärtushinnangud elu jooksul juba välja kujunenud. Loodetavasti on süüdistatavad oma senise elukogemuse varal ja hariduse põhjal võimelised süütegude toimepanemisest hoiduma. Seetõttu ei saa nõustuda prokuröride lühiajalise vangistuse kohaldamise taotlusega V. Reiljani, K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare ja E. Vettuse suhtes.

563. E. Tuiksoo sai ebaseadusliku teo eest T. Annuselt altkäemaksuna tasuta kasutusse korteri, mille eest ta oleks tegelikult pidanud tasuma üüri 42 830 krooni ehk 2737 eurot 34 senti. Seega on tuvastatud, et E. Tuiksoo sai kuriteo toimepanemise tulemusena kindlaksmääratud ulatuses vara, mistõttu see peaks kuuluma konfiskeerimisele. Kuna aga E. Tuiksoo sai kriminaaltulu 2006. aastal, siis on ta selle rahasumma praeguseks ära tarvitanud. Seetõttu tuleb nõustuda prokuratuuri taotlusega ja mõista E. Tuiksoolt KarS § 83¹ lg 1, § 84 ja § 85 alusel välja riigi omandisse konfiskeerimisele kuuluva vara väärtuse, s.o 2727 eurot 34 senti.

564. KarS § 84 näeb ette kohtu õiguse, mille kohaldamise puhul tuleb kohtul arvesse võtta ka seda, miks ei ole vara äravõtmine võimalik. Seejuures tuleb arvestada, kas see takistus on tingitud vara tahtlikust võõrandamisest või hävines süüdlase tahtest olenematutel asjaoludel. Kriminaaltulu sai kohe täies ulatuses enda käsutusse kolmas isik L. K. V. Reiljan kriminaaltulu enda kätte ei saanud ega osalenud selle äratarvitamises. Kolmandat isikut L. K.-d ei ole käesolevasse kriminaalmenetlusse kaasatud ega temalt kriminaaltulu konfiskeerimist KarS § 83¹ lg 2 p 1 alusel taotletud. Seega ei ole põhjendatud mõista V. Reiljanilt välja rahasummat, mis vastaks L. K. huvides saadud ja tema poolt ära tarvitatud rahasummale, mistõttu tuleb prokuratuuri taotlus jätta rahuldamata.

565. Kriminaalasjas ei ole andmeid selle kohta, et K. Kanguri poolt varjatult investeeritud kasumi oleks OÜ Saarte Investeering, T. Liblik, OÜ Rahamaa, E. Vettus, OÜ Mell, OÜ Ikaros Grupp või P. Pedjasaar sularahas, pangaülekandega või mingil muul moel K. Kangurile üle andnud. Kolmandaid isikuid ei ole kriminaalmenetlusse kaasatud ega nendelt kriminaaltulu konfiskeerimist KarS § 83¹ lg 2 p 1 alusel taotletud. Seega pole põhjendatud K. Kangurilt välja

mõista rahasummat, mis vastaks tema poolt varjatud investeeringutest saadud kasumile, mistõttu tuleb prokuröride taotlus jätta rahuldamata.

(VI) Kassatsioonid ja kassatsioonivastus ning nendes esitatud taotlused

- 566.** Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a otsuse peale esitasid kassatsioonid V. Reiljani kaitsja vandeadvokaat Aivar Pilv, K. Kanguri kaitsja vandeadvokaat Margus Mugu, T. Annuse, AS-i Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara AS-i kaitsja vandeadvokaat Leon Glikman, T. Pedjasaare kaitsja vandeadvokaat Jüri Leppik, Einar Vettuse kaitsjad vandeadvokaadi abi Oliver Nääs ja vandeadvokaat Üllar Talviste, T. Libliku kaitsja vandeadvokaat Maria Mägi-Rohtmets ja E. Tuiksoo kaitsjad vandeadvokaat Viktor Särgava ning vandeadvokaat Raivo Laus.
- 567.** V. Reiljani kaitsja kassatsioonis taotletakse V. Reiljani suhtes kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu. Juhul kui kohtu hinnangul ei ole alust kriminaalmenetlust mõistliku menetlusaja möödumise tõttu lõpetada, palub kaitsja tühistada ringkonnakohtu otsuse ja jõustada maakohu otsuse V. Reiljani õigeksmõistmises või alternatiivselt saata kriminaalasi uueks arutamiseks ringkonnakohtule teises kohtukoosseisus.
- 568.** K. Kanguri kaitsja taotleb ringkonnakohtu otsuse tühistamist K. Kangurit puudutavas osas ja kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu. Kui kohus mõistliku menetlusaja möödumist ei tuvasta, palub kaitsja tühistada ringkonnakohtu otsuse ja jõustada maakohu otsuse või alternatiivselt saata kriminaalasi uueks arutamiseks kohtule, kes on ebaõigesti kohaldanud materiaaõigust või oluliselt rikkunud kriminaalmenetlusõigust.
- 569.** T. Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i kaitsja taotleb ringkonnakohtu otsuse tühistamist oma kaitsealuseid puudutavas osas ja alternatiivselt kas 1) maakohu õigeksmõistva otsuse jõustamist, 2) kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks esimese või teise astme kohtusse, 3) uue õigeksmõistva otsuse tegemist või 4) kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu.
- 570.** T. Pedjasaare kaitsja taotleb ringkonnakohtu otsuse tühistamist T. Pedjasaare süüditunnistamist puudutavas osas ja maakohu otsuse jõustamist või kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks kohtule, kes on ebaõigesti kohaldanud materiaaõigust või oluliselt rikkunud kriminaalmenetlusõigust. Kassatsiooni põhiosas märgib kaitsja täiendavalt, et taotleb jätkuvalt menetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja ületamise tõttu.
- 571.** T. Libliku kaitsja taotleb kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu või ringkonnakohtu otsuse tühistamist ja maakohu otsuse jõustamist või alternatiivselt kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks kohtule, kes on ebaõigesti kohaldanud materiaaõigust või oluliselt rikkunud kriminaalmenetlusõigust.
- 572.** E. Vettuse kaitsjad taotleavad E. Vettuse suhtes kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu või ringkonnakohtu otsuse tühistamist ja maakohu otsuse jõustamist või kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks Harju Maakohule teises kohtukoosseisus.
- 573.** E. Tuiksoo kaitsjad taotleavad E. Tuiksoo osas kriminaalmenetluse lõpetamist mõistliku menetlusaja möödumise tõttu. Alternatiivselt paluvad kaitsjad tühistada ringkonnakohtu otsuse ja saata kriminaalasi uueks läbivaatamiseks Tallinna Ringkonnakohtule.
- 574.** Kassatsioonivastuses taotleb prokuratuur kõigi kassatsioonide rahuldamata jätmist.

575. Prokuratuuri kassatsioonivastuse kohta esitasid kirjalikud seisukohad V. Reiljani, K. Kanguri ja T. Annuse kaitsjad.

KASSATSIOONIMENETLUSE POOLTE VÄITED JA KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

576. Riigikohus käsitleb järgnevalt kassaatorite olulisemaid väiteid. Arvestades kassatsioonide kogumahtu (773 lehekülge), samuti seda, et paljusid õiguslikke küsimusi on käsitletud mitmes kassatsioonis, ei esita kolleegium eraldi terviklikku ülevaadet iga kassatsiooni põhjendustest. Kassatsioonid leiavad käsitlemist teemade kaupa, kusjuures ühes ja samas küsimuses esitatud kaitsjate väited on lühidalt kokku koondatud. Konkreetsele kassatsioonile on osutatud üksnes juhul, kui viide kaitsevääte allikale on kolleegiumi hinnangul vajalik.

(I) Menetlusaeg ja selle mõistlikkus

577. Kõik kassaatorid on seisukohal, et nende kaitsealuste suhtes on menetlus toimunud ebamõistlikult pikka aega, ja taotlevad seetõttu kriminaalmenetluse lõpetamist KrMS § 274² lg 1 alusel.

578. Selle taotluse lahendamiseks tuleb esmalt selgitada, kui kaua käesolev menetlus ühe või teise süüdistatava suhtes on kestnud. Seejärel on võimalik hinnata, kas see ajavahemik on ebamõistlikult pikk. Kui ilmneb, et kõigi või mõne süüdistatava õigust menetlusele mõistliku aja jooksul on rikutud, vajab järgnevalt otsustamist, millist õiguskaitsevahendit selle rikkumise heastamiseks kohaldada. Ka selline otsustus tuleb langetada iga süüdistatava puhul eraldi.

579. Järgnevas käsitluses on menetlusaja all silmas peetud üksnes selle mõistlikkuse hindamisel arvestatavat ajavahemikku. See ei pruugi kattuda kriminaalmenetluse alustamisest ehk esimesest uurimis- või muust menetlustoimingust (KrMS § 193 lg 1) möödunud ajaga.

(1.) Menetlusaja mõistlikkuse hindamisel arvesse võetava aja pikkus

(a) Kassaatorite väited

580. V. Reiljani kaitsja lähtub menetlusaja arvestamisel kriminaalmenetluse alustamise kuupäevast (18. august 2005), märkides samas siiski, et V. Reiljan sai tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest teada hiljemalt 16. oktoobril 2007, mistõttu on kriminaalmenetlus tema suhtes (kassatsiooni esitamise hetkeks) kestnud vähemalt 5 aastat ja 9 kuud.

581. K. Kanguri kaitsja arvates tuleb K. Kanguri suhtes toimuva menetluse kestust arvestada kriminaalmenetluse alustamisest 18. augustil 2005. Seejuures tugineb kassaator asjaolule, et K. Kanguri töökabinetti paigaldati järelevalve, mille K. Kangur avastas vahetult pärast kriminaalmenetluse alustamist. Oma avastusest informeeris K. Kangur nii oma vahetut ülemust kui ka riigi peaprokuröri. Kuna riigi peaprokurör saadud informatsioonile ei reageerinud, oli K. Kanguri jaoks selge, et tema suhtes on alustatud kriminaalmenetlust.

582. T. Annuse kaitsja leiab, et nii T. Annuse kui ka AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i suhtes tuleb menetlusaja kulgu arvestada 2. septembrist 2004. Sel päeval alustati enne praeguse kriminaalmenetluse alustamist lõpetatud kriminaalasjas nr 04913000085 T. Annuse suhtes väljastatud jälitustoimingu loa alusel tema vestluste salajast pealtkuulamist ja salvestamist (nende salvestiste alusel koostati käesolevas kriminaalasjas jälitusprotokoll, mida kasutati ka tõendina). Kaitsja leiab, et T. Annuse suhtes jälitustoimingutega tõendite kogumise alustamise hetkest tuleb kriminaalmenetlus tema suhtes lugeda alanuks, ja viitab oma seisukoha kinnituseks EIK 18. aprilli 2007. a otsusele asjas Šubinski vs. Sloveenia.

- 583.** T. Libliku kaitsja loeb oma kaitsealuse suhtes toimuva menetluse kestust 22. augustist 2005, mil selles kriminaalasjas alustati T. Libliku suhtes jälitusmenetlust.
- 584.** E. Vettuse kaitsjad leiavad, et E. Vettuse suhtes toimub kriminaalmenetlus 3. oktoobrist 2006, mil E. Vettus kahtlustatavana kinni peeti ja mitmed temaga seotud paigad läbi otsiti.
- 585.** E. Tuiksoo kaitsjate arvates toimub kriminaalmenetlus E. Tuiksoo suhtes 26. septembrist 2006, mil T. Annuse suhtes välja antud jälitustoimingu loa alusel kuulati pealt T. Annuse ja E. Tuiksoo telefonikõnet.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 586.** Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt algab EIÕK art 6 lõikes 1 viidatud "mõistliku aja" kulg kriminaalasjades isiku "süüdistamisega". See võib olla asja kohtusse jõudmisele eelnev kuupäev, näiteks vahi alla võtmise aeg, isikule tema süüdistamisest ametlikult teatamise aeg või kohtueelse uurimise alustamise aeg. "Kriminaalsüüdistust" EIÕK art 6 lõike 1 tähenduses võib defineerida kui pädeva ametiasutuse poolt isiku ametlikku teavitamist sellest, et väidetavalt on ta pannud toime kuriteo. Selline definitsioon vastab ka testile, kas "[kahtlustatava] seisundit mõjutati oluliselt". (Vt nt EIK 15. juuli 1982. a otsus asjas Eckle vs. Saksamaa, p 73; 4. veebruari 2010. a otsus asjas Malkov vs. Eesti, p 56; 23. oktoobri 2012. a otsus asjas Grigoryev vs. Venemaa, p 90). Lisaks isikule esitatud pädeva asutuse ametlikule teatele selle kohta, et isikut kahtlustatakse kuriteo toimepanemises, võib menetlusaja mõistlikkuse hindamisel arvesse mineva aja käivitada ka mingi muu toiming, mis sisaldab endas viidet sellisele teatele ja mõjutab samamoodi oluliselt kahtlustatava olukorda (vt EIK 4. veebruari 2010. a otsus asjas Gerdzhikov vs. Bulgaaria, p 20).
- 587.** Inimõiguste kohtu praktika kohaselt on isiku "süüdistamisega" tegemist muu hulgas juhul, kui kohtueelne menetlus tema asjas on alanud ja, ehkki isik ei ole vahistatud, on ta ametlikult uurimisest teada saanud või on see uurimine teda mõjutama hakanud (vt nt EIK 20. jaanuari 2004. a otsus asjas Kangasluoma vs. Soome, p 26). Menetlusaja kulgemise alguseks sõltuvalt juhtumi asjaoludest olla näiteks isiku ülekuulamine kahtlustatavana (EIK 18. jaanuari 2011. a otsus asjas Kravtas vs. Leedu, p 36), isikuga seotud valduste läbiotsimine (EIK 15. detsembri 2006. a otsus asjas Barry vs. Iirimaa, p-d 1 ja 35; 22. juuni 2000. a otsus asjas Coëme jt vs. Belgia, p 133; 15. novembri 2005. a otsus asjas Lammi vs. Soome, p 25), dokumentide võetus (EIK 31. mai 2005. a otsus asjas T. K. ja S. E. vs. Soome, p 27), isikule süüdistuse esitamine, kui varasemas menetluses teda mõjutavaid toiminguid pole tehtud (EIK 19. oktoobri 2000. a otsus asjas Włoch vs. Poola, p 145), isiku vahistamine (EIK 16. jaanuari 2007 otsus asjas Băk vs. Poola, p 74), teatud asjaoludel aga isegi esimese kohtukutse saamine (EIK 27. juuli 2006. a otsus asjas Mamič vs. Sloveenia (nr 2), p 24).
- 588.** Pelgalt kriminaalmenetluse alustamine - kui see (s.t esimene menetlustoiming) isiku olukorda oluliselt ei mõjuta - üldjuhul menetlusaega ei käivita. Nii ei arvestanud ka inimõiguste kohus asjas Malkov vs. Eesti kaebaja suhtes toimunud menetluse kulgu kriminaalmenetluse alustamisest ega kaebaja ülekuulamisest tunnistajana, vaid alles hetkest, mil kaebaja kohta oli koostatud süüdistatavana vastutusele võtmise määrus ja ta oli teada saanud, et ametivõimud otsivad teda taga (EIK 4. veebruari 2010. a otsus asjas Malkov vs. Eesti, p 57). Samuti leidis inimõiguste kohus 25. oktoobri 2007. a otsuses asjas Govorushko vs. Venemaa, et kuna kumbki pool pole viidanud sellele, et alates 7. augustist 2000 toimunud kriminaalmenetlus oleks kaebajat mingil moel mõjutanud enne tema vahistamist 17. jaanuaril 2005, tuleb menetlusaja algust lugeda vahistamise päevast (vt viidatud otsuse p 66). Asjas Mamič vs. Sloveenia (nr 2) esitas politsei juunis 1995 prokuratuurile kaebaja kohta kuriteokaebuse, väites, et viimane

põhjustas mootorsõiduki hooletu juhtimisega liiklusõnnetuse. Prokuratuur saatis kaebaja kohta koostatud süüdistuse kohtusse mais 1996. Inimõiguste kohus luges menetluse kaebaja puhul alanuks aga alles 1996. a novembrist, mil kohus toimetas isikule kätte kohtukutse esimesele kohtuistungile, sest alles siis sai isik teada tema suhtes toimuvast menetlusest. (Vt EIK 27. juuli 2006. a otsus asjas Mamič vs. Sloveenia (nr 2), p-d 7 ja 24.) Asjas Ferrarin vs. Itaalia oli tegemist olukorraga, kus prokuratuur esitas 5. märtsil 1990 eeluurimiskohtunikule taotluse, et kaebaja pankrotikuriteos kohtu alla antaks ja järgmisel päeval kanti kaebaja nimi prokuratuuris peetud käimasolevate menetluste nimekirja. Kohtunik andis kaebaja kohtu alla 30. mai 1990. a määrusega, mis toimetati kaebajale kätte 18. juunil 1990. Inimõiguste Kohus luges menetlusaja kaebaja suhtes alanuks viimati nimetatud kuupäevast, märkides, et seni, kuni kaebajat polnud informeeritud sellest, et eeluurimiskohtunik on ta kohtu alla andnud, polnud kaebaja menetlusest mõjutatud (EIK 26. aprilli 2001. a otsus asjas Ferrarin vs. Itaalia, p-d 9, 10 ja 20).

- 589.** Käesolevat kriminaalmenetlust alustati 18. augustil 2005. Menetluse alustamise tinginud kuriteokahtlus puudutas seejuures algselt üksnes K. Kangurit ja T. Pedjasaart ning tõenäoliselt ka T. Liblikut (vt otsuse punktid 2 ja 3). 18. augustil 2005 ükski süüdistatav kriminaalmenetlusest teada ei saanud ja seega ei mõjutanud menetlus sel ajal ka nende olukorda. Seetõttu pole ka ühegi süüdistatava puhul alust arvestada menetluse kestust 18. augustist 2005.
- 590.** Mitmed kassaatorid arvestavad oma kaitsealuse suhtes toimuva menetluse kulgu ajast, mil konkreetse isiku suhtes hakati tegema jälitustoiminguid. Kolleegium sellise käsitlesega ei nõustu.
- 591.** Esmalt peab kolleegium alusetuks T. Annuse kaitsja seisukohta, nagu tuleks T. Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i suhtes toimuva menetluse kestust lugeda juba 2. septembrist 2004, mil T. Annuse suhtes alustati jälitustoimingute tegemist nn Kohtla-Järve objekti kriminaalasjas, mis hiljem lõpetati. Kaitsja ei ole väitnud ja ka toimikust ei nähtu, nagu puudutatuks selle varasema kriminaalasja aluseks olnud kuriteokahtlus neidsamu tegusid, mis olid käesoleva kriminaalmenetluse esemeks. Seega võib eeldada, et tegemist oli mitte üksnes formaalselt, vaid ka sisuliselt erineva kriminaalmenetlusega. Järelikult puudub kaitsja viidatud kriminaalasjas tehtud menetlustoimingutel käesoleva kriminaalmenetluse kestuse arvestamisel tähendus. Osutatud järeldust ei muuda ka asjaolu, et varasema kriminaalmenetluse käigus jälitustegevusega kogutud teave kanti jälitusprotokollis ja seda kasutati tõendina käesolevas kriminaalasjas.
- 592.** Samuti on põhjendamatu E. Tuiksoo kaitsja seisukoht, nagu saaks kriminaalmenetluse isiku suhtes alanuks lugeda juba päevast, mil teda mõne teise isiku suhtes välja antud jälitustoimingu loa alusel salaja pealt kuulatakse. Ka näiteks kohtuasjas Malkov vs. Eesti oli kohtu loal T. koju paigaldatud pealtkuulamiseade ja 11. mai 2001. a jälitustegevuse protokollis kohaselt rääkisid kaebaja (Malkov) ja T. uuritavast kuriteosündmusest (vt EIK 4. veebruari 2010. a otsus asjas Malkov vs. Eesti, p 10). Ometigi ei lugenud inimõiguste kohus menetlust kaebaja suhtes alanuks tema vestluse pealtkuulamisest, vaid tunduvalt hilisemast ajast (vt viidatud otsuse punkt 57).
- 593.** Sõltumata eeltoodust leiab kolleegium, et üldjuhul ei käivita jälitustoiming menetlusaja mõistlikkuse hindamisel arvestatava aja kulgu isegi siis, kui jälitustoiming tehakse sama kriminaalmenetluse raames ja isiku enda suhtes välja antud jälitustoimingu loa alusel. Õigus kriminaalmenetlusele mõistliku aja jooksul teenib eesmärki vältida, et süüdistatav jääks oma saatuse osas liiga kauaks ebakindlasse olukorda (vt nt EIK 13. detsembri 2005. a otsus asjas Lehtinen vs. Soome, p 28 ja 3. juuni 2010. a otsus asjas Konashevskaya jt vs. Venemaa, p 43). Jälitustegevus toimub olemuslikult isiku eest varjatult ja sellega ei kaasne kuriteokahtluse teatavakstegemist, nagu see võib olla näiteks läbiotsimise või mõne muu menetlustoimingu

puhul. Seega ei saa jälitustoimingu tegemine tekitada sellist ebakindluse seisundit, mille (ülemäärase kestuse) eest mõistliku menetlusaja nõue peab pakkuma isikule kaitset. Jälitustoimingutega riivatakse küll isiku mitmeid põhiõigusi (eeskätt PS §-dest 26 ja 43 ning EIÕK art-st 8 tulenevat õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse ning sõnumisaladusele), ent selliste riivete proportsionaalsuse peavad kindlustama teised õiguslikud garantiid (nt jälitustegevuse *ultima ratio*-põhimõte), mitte aga menetlusaja mõistlikkuse nõue.

- 594.** Ka T. Annuse kaitsja viidatud EIK 18. jaanuari 2007. a otsusest asjas Šubinski vs. Sloveenia ei tulene seisukohta, nagu käivitaks jälitustoimingu tegemine isiku suhtes menetlusaja kulgemise. Selles asjas ei olnud vaatluse all jälitustoimingu mõju menetlusaja algusele. Seevastu asjas Polz vs. Austria käsitleti juhtumit, kus 1998. aastal hakati kaebajat kahtlustama salakaubaveos, altkäemaksu võtmises ja ametiseisundi kuritarvitamises. 29. jaanuaril 1998 andis kohus loa kaebaja telefonikõnede pealtkuulamiseks ja salvestamiseks (vt EIK 25. oktoobri 2011. a otsus asjas Polz vs. Austria, p 5). Esitades Euroopa Inimõiguste Kohtule kaebuse tema suhtes toimunud menetluse ebamõistlikult pika kestuse peale, leidis kaebaja, et menetluse algust tuleks lugeda 29. jaanuarist 1998, mil Austria kohus andis loa tema telefonide pealtkuulamiseks (vt viidatud otsuse punkt 43). Inimõiguste kohus selle seisukohaga aga ei nõustunud, märkides, et kõnealusel päeval ei "süüdistatud" kaebajat EIÕK art 6 lg 1 mõttes. Kaebajat ei teavitatud ametlikult tema suhtes eksisteerivast kuriteokahtlusest, samuti puudus inimõiguste kohtu hinnangul alus väita, nagu olnuks kaebaja seisund "oluliselt mõjutatud" (vt viidatud otsuse p 45). Polzi kohtuasjas oli küll tegemist olukorraga, kus jälitustoiminguid tehti enne kriminaalmenetluse alustamist. Eesti õiguses algab kriminaalmenetlus esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga (KrMS § 193 lg 1), milleks võib olla ka jälitustoiming. Samas pole kolleegiumi arvates isiku õiguste seisukohalt sisulist erinevust, kas tema suhtes tekkinud kuriteokahtluse kontrollimiseks toimetatakse jälitustegevust formaalselt kriminaalmenetluse raames või väljaspool seda.
- 595.** Neil põhjustel leiab kolleegium, et jälitustoiming ei käivita üldjuhul isiku suhtes toimuva menetluse aja kulgemist. Seetõttu ei saa ka T. Annuse, T. Libliku ega T. Vettuse suhtes toimuva kriminaalmenetluse alguspunktiks pidada nende suhtes käesolevas kriminaalasjas jälitustoimingute alustamise aega.
- 596.** K. Kanguri kaitsja toob eraldi välja asjaolu, et K. Kangur avastas varsti pärast jälitustoimingute algust enda töökabinetist jälitusseadme, mistõttu sai ta teada tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest. Seetõttu hakkas menetlus teda oluliselt mõjutama juba vahetult pärast kriminaalmenetluse ja jälitustoimingute alustamist. (Vt otsuse punkt 581.) Seoses sellega märgib kolleegium järgmist.
- 597.** 3. jaanuari 2006. a jälitusprotokollis on märgitud, et tehes ööl vastu 25. septembrit 2005 Maa-ameti ruumides nn lutikatõrjet, avastas K. Kangur enda kabinetist jälitusseadme (KrTo, kd 4, tl 81 pöördel). Ainuüksi selle fakti põhjal K. Kanguri teadlikkust tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest veel järeldada ei saa. Samas kinnitavad ka jälitusprotokollide lisades toodud salajase pealtkuulamise lahtikirjutused kaitsja väidet, et K. Kangur teadis tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest piisava kindluse ja üksikasjalikkusega juba oluliselt varem kui 3. oktoobril 2006, mil teda menetlusest ametlikult teavitati. Nii nähtub 9. mai 2006. a jälitusprotokollis toodud K. Kanguri ja T. Pedjasaare 7. märtsi 2006. a vestlusest (KrTo, kd 6, tl 195 jj), samuti 12. mai 2006. a jälitusprotokolli lisas fikseeritud K. Kanguri ja H. H. 11. mai 2006. a vestlusest (KrTo, kd 8, tl 5 jj), et K. Kangur seostas enda kabinetist jälitusseadme leidmise fakti üheselt riigiorganite (Kaitsepolitseiameti) kriminaalmenetlusliku tegevusega tema tegude uurimisel. Seda, et K. Kangur võttis saadud teavet tõsiselt ja et see mõjutas teda, näitab muu hulgas ka tema poolt vestluses T. Pedjasaarega märgitu, et ta tegi enda arvutis täispuhastuse

"nii, et seda pole võimalik taastada" (KrTo, kd 6, tl 198). 11. mail 2006. a vestluses H. H.-ga arutles K. Kangur üksikasjalikult tema suhtes toimuva kriminaalmenetluse võimaliku edasise kulgemise üle, olles saanud selle kohta lisainformatsiooni. Muu hulgas viitas K. Kangur taas jälitusseadmete demonteerimisele. (KrTo, kd 8, tl 5-7)

598. Ehkki ei ole otseseid tõendeid selle kohta, et K. Kanguri selge arusaamine tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest kujunes välja vahetult pärast jälitusseadme leidmist 25. septembril 2005, peab kolleegium seda eelneva taustal piisavalt tõenäoliseks. Seda kinnitab ka asjaolu, et K. Kangur ei leidnud jälitusseadet juhuslikult, vaid spetsiaalselt seda otsides. Seejuures ei nähtu kriminaalasja materjalidest, nagu oleks K. Kangur kahtlustanud enda jälitamises kedagi muud peale riigiorganite. Seega oli K. Kanguri teadmine tema suhtes toimuvast kriminaalmenetlusest ka enne tema kahtlustatavana kinnipidamist 3. oktoobril 2006 sedavõrd konkretiseeritud ja kaalukas, et mõjutas oluliselt K. Kanguri olukorda. K. Kangurile teatavaks saanud teave andis talle põhjendatud aluse tunda seoses alustatud kriminaalmenetlusega ebakindlust oma tuleviku suhtes.

599. Lähtudes eeltoodust ja võttes aluseks kohtueelse menetluse käigu (vt otsuse punkt 2 jj), leiab kolleegium, et kuupäevad, millest alates käesolev kriminaalmenetlus ühte või teist isikut oluliselt mõjutama hakkas ja mida tuleb seega käsitada tema suhtes menetluse kulgemise alguspunktina, on:

- 1) K. Kanguri puhul 25. september 2005, mil ta leidis oma töökabinetist Kaitsepolitseiameti poolt sinna paigaldatud jälitusseadme;
- 2) T. Pedjasaare, T. Libliku ja E. Vettuse puhul 3. oktoober 2006, mil nad kahtlustatavatena kinni peeti ja nendega seotud valdustes toimetati läbiotsimisi (vt otsuse punktid 9-11);
- 3) T. Annuse puhul 3. oktoober 2006 nende tegude osas, mis puudutavad vara lubamist või andmist V. Reiljanile ja K. Kangurile, ning 20. september 2007 nende tegude osas, mis puudutavad vara andmist E. Tuiksoole. Esimesena nimetatud kuupäeval otsiti seoses nn maadevahetus-tehinguid puudutava kuriteokahtlusega läbi AS-i Merko Ehitus ruumid, sh T. Annuse töökabinet (vt otsuse punkt 13). 20. septembril 2007 toimus aga E.L.L. Kinnisvara AS-is läbiotsimine, mis oli seotud Põllumajandusministeeriumi rendipindade konkursiga (vt otsuse punkt 95). Siinkohal kordab kolleegium oma varasemat seisukohta, et olukorras, kus isikut süüdistatakse ühe kriminaalasja raames mitmes erinevas teos (või osateos), mis on toime pandud erinevatel aegadel, tuleb iga teo menetlemiseks kulunud aja mõistlikkust hinnata eraldi (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-43-10, p 24);
- 4) AS-i Järvevana puhul 3. oktoober 2006 (vt otsuse punkt 13);
- 5) E.L.L. Kinnisvara AS-i puhul 20. september 2007 (vt otsuse punkt 95);
- 6) E. Tuiksoo puhul 9. oktoober 2007, mil ta esmakordselt kahtlustatavana üle kuulati (vt otsuse punkt 101);
- 7) V. Reiljani puhul 16. oktoober 2007, mil ta esimest korda kahtlustatavana üle kuulati (vt otsuse punkt 107).

600. Kriminaalmenetlus lõpeb kõigi süüdistatavate osas käesoleva otsuse tegemisega 30. juunil 2014.

601. Seega kokkuvõttes kestis kriminaalmenetlus K. Kanguri suhtes 8 aastat 9 kuud ja 5 päeva; T. Pedjasaare, T. Libliku ja E. Vettuse suhtes 7 aastat 8 kuud 28 päeva; T. Annuse suhtes seoses V. Reiljanile ja K. Kangurile vara lubamise ja andmise süüdistusega samuti 7 aastat 8 kuud ja 28 päeva. Osas, mis puudutas kahtlustust ja süüdistust vara lubamises ja andmises E. Tuiksoole, vältas menetlus T. Annuse suhtes 6 aastat 9 kuud ja 11 päeva. AS-i Järvevana puhul on kriminaalmenetluse kestuseks 7 aastat 8 kuud 28 päeva ning E.L.L. Kinnisvara AS-i puhul 6 aastat 9 kuud ja 11 päeva. E. Tuiksoo suhtes kestis kriminaalmenetlus 6 aastat 8 kuud ja 21 päeva ning V. Reiljani suhtes 6 aastat 8 kuud ja 14 päeva.

(2.) Menetlusaja mõistlikkus

(a) Kassaatorite väited

602. Kõik kassaatorid leiavad, et kriminaalmenetlus nende kaitsealuste suhtes on kestnud ebamõistlikult kaua ja vastutus selle eest lasub riigil. Kaitsjate peamised argumendid on järgmised.

603. Kriminaalmenetluse ebamõistlikult pikk aeg on tingitud eeskätt asjaolust, et prokuratuur ei eristanud kriminaalasja lahendamise seisukohalt olulisi ja ebaolulisi tõendeid. Kaitsjatele esitati tutvumiseks ja hiljem saadeti kohtusse kriminaaltoimik, mis koosnes 193 köitest ja hõlmas ca 39 000-40 000 lehekülge. Seetõttu olid kaitsjad sunnitud kulutama kriminaalasja materjalidega tutvumiseks ebatavaliselt kaua aega. Kohtulikul uurimisel maakohtus palus prokuratuur kriminaaltoimikus olevatest materjalidest avaldada ainult umbes 1/5 kuni 1/3 (erinevate kaitsjate hinnangud on erinevad). Süüdistuse põhistamisel kasutati esitatud tõenditest vaid 1/20-1/11 (kaitsjate hinnangud erinevad). Kaitsjad taotlesid nii kohtueelses menetluses kui ka kohtus prokuratuurilt korduvalt asjas olulise ning ebaolulise materjali eristamist, millest prokuratuur aga keeldus. Süüdistuses jätsid prokurörid tõendid isikule etteheidetavate tegudega sidumata, mistõttu kaitsjad pidid tegema palju lisatööd. Kriminaaltoimikusse on kogutud tohutul hulgal asjasse mittepuutuvat materjali. Samal ajal puudusid kriminaaltoimikust mitmed asjakohased tõendid, mis olid süüdistatavaid õigustavad. Riigiprokuratuur ei märkinud, millise süüdistusaktis nimetatud tõendiga millist süüdistuses nimetatud faktilist asjaolu soovitakse tõendada. Tõendite avaldamisel ei selgitanud prokuratuur, millist asjaolu selle tõendiga tõendada soovitakse, selgitades, et seob tõendid faktiliste asjaoludega kohtuvaidluses.

604. Maakohtus kuulati prokuratuuri taotlusel üle 80 tunnistajat, kellest ükski ei osanud anda ütlusi altkäemaksu väidetava lubamise, andmise või saamise kohta ega ka muude süüdistuse väidete kohta. Süüdistuskönes kasutas prokuratuur 63 tunnistaja ütlusi, sh kaitse tunnistajad.

605. Asjakohatud ja ebaõiged on ringkonnakohtu etteheited, nagu oleksid kaitsjad menetlust venitanud. Ringkonnakohus on kaitsjatele etteheiteid tehes eiranud Riigikohtu seisukohta, mille kohaselt on kohtumenetluse mõistliku aja tagamine kohtu ülesanne (vt nt otsus asjas nr 3-1-1-81-11, p 20.2).

606. Kaitsjatel ei kulunud kriminaaltoimikuga tutvumiseks aasta, nagu ringkonnakohus ebaõigesti märkis, vaid tunduvalt vähem aega. Kriminaaltoimikuga tutvumise aja määras prokuratuur.

607. Ringkonnakohus leidis, et kaitsjad on põhjendamatult kohtutoimikut koormanud, viidates seejuures 20 leheküljel esitatud ajaleheartiklitele kui väidetavalt kohatule materjalile. Ringkonnakohus jättis tähelepanuta, et täiendavate tõendite toimikusse võtmise otsustas maakohus, kes pidas ajaleheartikleid asjakohasteks. Artiklid puudutasid tõendamiseseme

asjaolusid. Ühtlasi jääb arusaamatuks, kuidas ja millises ulatuses mõjutas artiklite esitamine ja vastuvõtmine menetluse kestust.

- 608.** Ringkonnakohus on väärtalt käsitanud kaitseõiguse teostamist menetluse venitamisenä. Kaitseõiguse teostamine pole taunitav, vaid kohustuslik, ja see ei saa mõjutada süüdistatava õigust mõistlikule menetlusajale.
- 609.** Kaitsjad taotlesid maakohtus tõendite avaldamist oma seisukohtade põhjendamiseks, mitte menetluse venitamiseks. Tõendite avaldamisel tekkis prokuröride ja kaitsjate vahel korduvalt vaidlusi, mis olid tingitud viidete ebatäpsusest. Samuti ei olnud harvad olukorrad, kus süüdistajad ei osanud esitada ühtegi selgitust avaldatava tõendi tõendusliku väärtuse ja süüdistusega seotuse kohta. Sellises olukorras olid kaitsjad kohustatud esitama täpsustavaid küsimusi ja juhtima kohtu tähelepanu menetluslikele puudustele. Väär on ka ringkonnakohtu seisukoht, et kaitsjad poleks pidanud taotlema nende tõendite avaldamist, mille avaldamist oli prokuratuur juba taotlenud. Riigikohus sedastas otsuses asjas nr 3-1-1-90-11, et kui kohtumenetluse pool jätab dokumenti avaldades esitamata mõne selle osa, mis on teise poole arvates tõenduslikult oluline, või avaldab dokumendi osa kontekstiväliselt või moonutatult, on teisel kohtumenetluse poolel võimalik avaldada sama dokumendi need osad, mis on tema hinnangul asjas olulised või mida tuleb dokumendi tegeliku sisu mõistmiseks arvesse võtta (vt otsus asjas nr 3-1-1-90-11, p-d 21.3-21.4). Erinevalt prokuröridest, kes nimetasid tõendeid avaldades vaid seda, milliste isikutega tõend on seotud, selgitasid kaitsjad põhjalikult ka seda, mida nad ühe või teise tõendiga tõendada soovivad.
- 610.** Jälitustegevusega seotud asjaolude ja tõendite kontrollimine ei saa olla käsitatav menetluse venitamisenä. Ringkonnakohus tunnistas jälitustegevuse kontrolli vajadust, kontrollides seda ka ise. Seega olid kaitsjate taotlused põhjendatud.
- 611.** Ringkonnakohtu seisukoht, nagu ei olnuks maakohtu välja nõutud logifailidel kriminaalasja lahendamisel tähtsust, on ebaõige ja vastuolus ringkonnakohtu enda põhjendustega, milles jälitustegevuse seaduslikkust kinnitatakse just nendele logifailidele tuginedes.
- 612.** Logifailide kaotsimine kuga seotud kriminaalasja materjalide väljanõudmine ei mõjutanud kriminaalmenetluse kestust. Kriminaaltoimik nõuti välja ja sellega tutvuti paralleelselt istungitega ning see ei tekitanud menetluses mingit viivitust.
- 613.** Harju Maakohtu 16. aprilli 2010. a määruse vaidlustamine ei olnud põhjendatuna ega tinginud kriminaalmenetluses pooleaastast viivitust. Kohtumääruse vaidlustamisele kulus 2 kuud ja 7 päeva, mitte pool aastat, nagu märkis ringkonnakohus. Samuti ei takistanud määruskaebuse esitamine kohtuliku uurimise jätkamist.
- 614.** Väär on ringkonnakohtu väide, nagu väldanuks jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamine 9 kuud. Tegelikult kulus selleks 4 istungipäeva.
- 615.** Kaitsjad ei venitanud kriminaalasja lahendamist apellatsioonistmes pool aastat. Esmalt on meelevaldne ringkonnakohtu seisukoht, nagu oleksid kaitsjad pidanud olema pikema aja jooksul valmis asja arutamiseks ringkonnakohtus, teadmata, millal kohus peab asja arutamist võimalikuks. Teiseks on ringkonnakohtu väide asja arutamise 6-kuulise venimise kohta vastuolus kohtu enda töökorraldusega. Ringkonnakohus saatis 13. juulil 2012 kaitsjatele e-kirja, milles palus 8. augustiks 2012 teatada need kuupäevad oktoobris, novembris ja detsembris, mil oleks võimalik apellatsiooni arutada. Seega pidas kohus võimalikuks arutada kriminaalasja alates oktoobrist, mitte juulist, nagu ekslikult jääb mulje kohtu arvestatud ajast. Arvestades

süüdistatavate ja kaitsjate arvu, oli kõigile kaitsjatele sobivate istungiaegade leidmine objektiivsetel põhjustel raske.

- 616.** Ringkonnakohtu etteheited seoses taotluste esitamisega mitmes eksemplaris (paberkandjal ja elektrooniliselt) ning pärast tööaja lõppu, on sisutud, kuna see ei saanud menetlust venitada.
- 617.** Ringkonnakohus lähtus seadusevastaselt erinevate kaitsjate ja süüdistatavate kollektiivse vastutuse kontseptsioonist, ehkki tegemist on iseseisvate menetlusosalistega. Ausa kohtumenetluse põhimõtte kohaselt ei saa süüdistatavale ja tema kaitsjale ette heita mõne teise süüdistatava või kaitsja tegevust menetluse väidetaval venitamisel. Kui nentida, et mõne süüdistatava või tema kaitsja tegevus oli käsitatav venitamistaktikana, oleks kohus pidanud sellesse sekkuma, tagamaks, et teiste süüdistatavate õigusi ei rikutaks.
- 618.** Ringkonnakohus on jätnud tähelepanuta küsimuse, kuidas riik on menetlust korraldanud ja milline võib olla riigipoolne vastutus mõistliku menetlusaja ületamise eest. Kohus on üritanud menetleja ilmselgeid minetusi kunstlikult õigustada ja luua ebaõiget muljet, et kaitsjad venitasid menetlust.
- 619.** Kohus pole arvestanud, mis on süüdistatavatel käesolevas kriminaalasjas kaalul. Selle kriminaalasja menetlemisega kaasnenud kõrgendatud avalik tähelepanu süüdistatavate suhtes kohustas riiki kriminaalasja võimalikult kiiresti menetlema.
- 620.** E. Vettuse ja E. Tuiksoo kaitsjate kassatsioonides tuuakse eraldi välja, et nende kaitsealuseid puudutava süüdistuse maht on väike, hõlmates kummalgi juhul vaid üht tegu. E. Vettuse kaitsjad märgivad, et seoses E. Vettuse süüdistusega oli menetluses vaid kaks vaidlusalust asjaolu: 1) milline oli Iru Jõekääru OÜ osa turuväärtus müügihetkel ja 2) kas K. Kangur oli OÜ Rahamaa tegelik osanik ja juhatuse liige. Seega oli E. Vettuse osas tegemist lihtsa ja vähemahuka kriminaalasjaga. Valdav osa süüdistusaktis toodud tõenditest ei olnud E. Vettuse süüdistusega seotud. Süüdistatava suhtes toimunud menetluse aja mõistlikkuse hindamisel ei saa arvesse võtta kaassüüdistatavatele esitatud süüdistuste kompleksust. Samuti osutatakse nii E. Vettuse kui ka E. Tuiksoo kaitsjate kassatsioonides sellele, et kaitsjad taotlesid eelistungil E. Vettuse ja E. Tuiksoo süüdistuse menetlemist eraldi kriminaalasjade raames. Kohus neid taotlusi aga ei rahuldanud. E. Vettuse kaitsjad leiavad, et kriminaalasja eraldamiseks takistusi ei olnud ja riik jättis eraldamisest keeldudes kasutamata võimaluse tagada E. Vettuse süüdistuse arutamine mõistliku aja jooksul.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 621.** Euroopa Inimõiguste Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleb menetlusaja mõistlikkust hinnata konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal, lähtudes seejuures eeskätt järgmistest kriteeriumidest: 1) kohtuasja keerukus; 2) kaebaja käitumine; 3) asjaomaste asutuste (riigivõimu) käitumine ja 4) selle olulisus, mis on kaebaja jaoks menetluses kaalul (vt nt EIK 28. juuni 1978. a otsus asjas König vs. Saksamaa, p-d 99 ja 111; 26. oktoobri 2000. a otsus asjas Kudła vs. Poola, p 124 ja 22. mai 2012. a otsus asjas Idalov vs. Venemaa, p 186).

(i) Kriminaalasja keerukus

- 622.** Kolleegiumi hinnangul on käesolev kriminaalasi õiguslikult keskmisest keerukam, tõenduslikult aga väga keerukas. Menetluse esemeks on nn peitkuritegude hulka kuuluvad aususe kohustuse rikkumisega seotud süüteod. Enamiku süüdistuses kirjeldatud tegude toimepanemiseks kasutati komplitseeritud skeeme ja süüdistatavate tegevus oli valdavalt ulatuslikult konspireeritud. See muutis ka nende tegude kohta tõendite kogumise ja hilisema

esitamise kohtumenetluses töö- ja ajamahukaks. Otseste tõendite puudumisel tuli prokuratuuril paljudes küsimustes tugineda suurele hulgale kaudsetele tõenditele ja nende omavahelistele seostele. Süüdistatavaid oli kriminaalasjas 9 (7 füüsilist ja 2 juriidilist isikut), kahtlustatavaid 10 (vt käesoleva otsuse punktid 102 ja 123). Kohtueelses menetluses kuulati tunnistajatena üle umbes 200 isikut, osa neist korduvalt. Kohtumenetluses kuulati prokuratuuri poolt algul taotletud 87 tunnistajast üle 80, lisaks veel 28 tunnistajat kaitsjate taotlusel ja 2 kohtu poolt spetsialistina kohtusse kutsutud isikut (seega kokku 110 tunnistajat). Sõltumata sellest, kui suurt osa 193-kõitelisest kriminaaltoimikust pidada tõendamiseseme seisukohalt ebaoluliseks, on ilmne, et kohtueelses menetluses tuli menetlejal läbi töötada väga suur hulk dokumente, millest vaid osa on lisatud kriminaaltoimikusse. Ka nende kirjalike tõendite maht, millele pooled kohtus tuginesid, on märkimisväärne ja seda mitte üksnes prokuratuuri puhul. Näiteks K. Kanguri taotlusel avaldati kriminaaltoimikus olevaid tõendeid kokku 12 istungipäeval, millest 6 päeva kulus tervikuna üksnes sellele (vt käesoleva otsuse punktid 199-200; 202-203; 207-210; 212-215).

623. Jättes kõrvale kriminaaltoimiku mahu, märgib kolleegium, et ka kohtutoimik koos lisakõidetega hõlmab 53 kõidet. Suure osa sellest moodustavad kaitsjate esitatud taotlused, tõendid ja teesid. Maakohus arutas kriminaalasja kokku 92 istungipäeval (lisaks 2 eelistungipäeva). Märgitu viitab kriminaalasjas lahendamist vajanud küsimuste arvukusele ja keerukusele.

624. Mõningal määral suurendas menetluse ajamahukust seegi, et kaks süüdistatavat - V. Reiljan ja E. Tuiksoo - olid kohtueelse menetluse lõpuleviimise ajal Riigikogu liikmed. Seetõttu oli süüdistusakti koostamiseks PS § 76 teise lause ja KrMS § 376 lg 1 kohaselt vajalik õiguskantsleri ettepanekul antud Riigikogu koosseisu enamuse nõusolek. See pikendas käesoleva kriminaalasja menetlust enam kui 3 kuu võrra (vt käesoleva otsuse punktid 140-141). Kuna nn immuniteedimenetlus toimus kolleegiumi hinnangul mõistliku aja jooksul, tuleb seda arvestada menetluse ajamahukust suurendava objektiivse tegurina.

625. Kokkuvõttes peab kolleegium käesolevat kriminaalasja väga keerukaks ja selle menetlemist ajamahukaks.

626. Ühtlasi ei saa nõustuda seisukohaga, nagu peaks üksikute süüdistatavate tegude menetlemise keerukust kaaluma eraldi. Juhul kui mitme süüdistatava tegusid menetletakse põhjendatult ühe ja sama kriminaalasja raames, tuleb kriminaalasja keerukust hinnata tervikuna.

(ii) Riigivõimu tegevus

627. Kõigepealt osutab kolleegium sellele, et kogu kriminaalmenetluse kestel - ei kohtueelses ega kohtumenetluses - polnud pikemaid riigivõimu tegevusetuse või väheaktiivse tegevuse perioode.

628. Kohtueelne menetlus kestis kokku umbes kolm ja pool aastat, millest ligikaudu kaks ja pool aastat jääb ajavahemikku, mil enamiku süüdistatavate suhtes saab menetlusaja kulgemise alanuks lugeda. Kolleegiumi hinnangul oli kohtueelse menetleja tegevus tõendite kogumisel intensiivne. Tuleb arvestada sedagi, et lisaks kriminaaltoimikust nähtuvatele konkreetsetele menetlustoimingutele (vt otsuse punktid 2-142) eeldas kriminaalasja uurimine ka keskmiselt ulatuslikumat analüütilist tööd, mis kriminaaltoimikus vahetult kajastuda ei saa.

629. Ka kohtumenetlus (otsuse punkt 143 jj) toimus suuremate katkestusteta ja kogu menetluse vältel on täheldatav kohtu püüdlus tagada kriminaalasja lahendamine mõistliku aja jooksul. Märgitu kehtib ka apellatsioonimenetluse (vt otsuse punkt 243 jj) kohta.

- 630.** Lisaajakulu esimese astme kohtu menetluses põhjustas siiski see, et kohus lubas kohtuistungitelt puududa nendel menetlusosalistel, keda parasjagu uuritavad tõendid või arutatavad küsimused ei puudutanud (vt otsuse punkt 147). See samm vähendas oluliselt enamiku süüdistatavate õiguste riivet ja oli kolleegiumi hinnangul kokkuvõttes põhjendatud. Selle paratamatuks hinnaks oli aga menetlusaja kasutamise paindlikkuse vähenemine ja menetluse kogukestuse mõningane pikenedamine.
- 631.** Kolleegium ei jaga kaitsjate arvamust, nagu oleks prokuratuur põhjustanud menetluse venimise sellega, et lasi kohtusse kutsuda ja üle kuulata 80 tunnistajat, kellest ükski ei osanud anda ütlusi altkäemaksu väidetava lubamise, andmise või saamise kohta. Selles kriminaalasjas on oluline roll kaudsetel tõenditel ja sellistena on käsitatavad ka enamiku tunnistajate ütlused. Ringkonnakohus viitas oma otsuses enam kui 60 tunnistaja ütlustele.
- 632.** Samas ei ole riigivõimu tegevus menetlusaja mõistlikkuse tagamise seisukohalt olnud siiski laitmatu. Siinkohal osutab kolleegium järgnevale.
- 633.** Arvestades kriminaaltoimiku erakordset mahtu, pidanuks prokuratuur selle komplekteerimisel või vähemalt toimiku kaitsjatele tutvustamisel ilmutama suuremat hoolikust. Kriminaaltoimik sisaldab suurel hulgal - eeskätt läbiotsimistel leitud - materjali, millel küll on teatav puutumus süüdistuses kirjeldatud asjaoludega, ent millele ükski pool kohtumenetluses tõenduslikku väärtust ei omistanud. Ajal, mil need dokumendid kriminaaltoimikusse lisati, võis see olla põhjendatud, sest uurimine oli pooleli ja tõendamiseseme asjaolude ring ei olnud veel selge. Toimikus ei ole nimetamisväärsel hulgal sellist materjali, millel puuduks menetletavate tegudega üldse seos. Kohtueelse menetluse lõpuleviimisel pidi prokuratuuri jaoks olema selge, et arvestataval osal kriminaaltoimiku sisust pole koostatava süüdistuse tõendamise seisukohalt sisulist tähendust. Seda kinnitab kasvõi asjaolu, et kohtulikul uurimisel nimetas prokuratuur vähemalt 31 sellist kriminaaltoimiku köidet, millest ta ei taotlenud mitte ühegi tõendi avaldamist (KrTo, kd 37, 43, 45-51, 53-62, 64-66, 163, 175-182). Ülejäänud köidete puhul taotles prokuratuur enamasti vaid nende osalist avaldamist. Samas on iseenesest õige Riigiprokuratuuri 8. ja 12. mai 2008. a määrustest (vt otsuse punktid 127 ja 128) tulenev seisukoht, et selle üle, kas mingil menetluse käigus kogutud tõendil võib olla tähendus kaitseõiguse teostamise seisukohalt, peab otsustama kaitsja, mitte prokuratuur kriminaaltoimikut komplekteerides. Samuti ei ole kolleegium veendunud, et kui prokuratuur oleks kriminaaltoimikust suuremal hulgal materjali kõrvaldanud, poleks vähemalt osa kaitsjatest soovinud sellega siiski tutvuda. Siinkohal võib osutada T. Annuse kaitsja 16. juuni 2008. a taotlusele, et talle väljastataks koopia kriminaaltoimiku köitest 170, mille prokuratuur oli selles sisalduva materjali tähtsusetuse tõttu kriminaaltoimikust eemaldanud (vt otsuse punkt 130). Kolleegium ei pea praeguses asjas vajalikuks võtta seisukohta, kas ja kui, siis millise osa kriminaaltoimikus olevast materjalist pidanuks prokuratuur kohtueelse menetluse lõpuleviimisel KrMS § 223 lg 2 teise lause alusel kriminaaltoimikust kõrvaldama. Samas leiab kolleegium, et arvestades kriminaalasja eripära, järginuks prokuratuur suuremal määral KrMS § 224 lg 1 üldist mõtet ja eesmärki ning kiirendanuks menetlust, kui ta oleks kasvõi osaliselt rahuldanud otsuse punktis 127 jj viidatud kaitsjate taotlused. Selleks pidanuks prokuratuur nimetama kriminaaltoimiku osad, milles leiduvatele dokumentidele ta kohtumenetluses tugineda ei kavatse, samuti näitama ära millised kriminaaltoimikus olevad tõendid milliste süüdistatavate milliste tegude kohta käivad. Ehkki mõnest kassatsioonist tulenev väide, nagu eeldanuks kaitseõiguse teostamine kogu kriminaaltoimiku ridarealist läbitöötamist, on liialdatud, saanuks prokuratuur toimikuga tutvumist eeltoodud viisil lihtsustada ja sel viisil menetlust mõningal määral kiirendada.
- 634.** Kriminaalasja menetlemist võis mõnevõrra raskendada ka süüdistuse võrdlemisi halb kvaliteet. Riigikohus on varemgi osutanud sellele, et süüdistusakti puudused võivad menetlust aeglustada

(vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-43-10, p 51). Praeguses asjas ei ole süüdistuses küll selliseid vigu, mis muutnuksid kaitseõiguse teostamise ja asja menetlemise võimatuks või ebamõistlikult raskeks, ent kvaliteetsema süüdistuse korral võtnuks selle läbitöötamine ning sellele hinnangu andmine nii pooltelt kui ka kohtutelt eelduslikult vähem aega. Süüdistuse tekst, mis hõlmab umbes 76 lehekülge, ei ole ülevaatlik, sisaldades massiivselt põhjendamatuid kordusi, samuti faktiväiteid, millel pole isikute karistusõigusliku vastutuse seisukohalt õiguslikku tähendust. Altkäemaksu andmises esitatud süüdistuste tekstis on tervikuna uuesti esitatud ka altkäemaksu võtmise teokirjeldus. Prokuratuur oleks võinud piirduda ühe ja sama väidetava altkäemaksu andmise ja võtmise puhul ühtse teokirjeldusega, mis hõlmanuks nii altkäemaksu andja kui ka võtja tegevust (vrd käesoleva otsuse punktid 260 jj). Keeleliselt on süüdistuse tekst ebakorrektnene, sisaldades arvukalt lausestus- jm õigekirjavigu. Sageli koratakse süüdistuses üha uuesti ja uuesti teavet, mis on eelnevas tekstis (mõnikord alles eelmises või üle-eelmises lauses) juba ära toodud. Samuti on süüdistuse struktuur mõneti ebaloogiline. Altkäemaksu võtmises esitatud süüdistustes on teokirjelduses nii vormiliselt kui ka sisuliselt esiplaanile asetatud ametiisikute teod, mille eest neile väidetavalt vara lubati või anti. Vara vastuvõtmist või sellega nõustumist, mis on KarS §-s 294 kirjeldatud koosseisuteo raskuspunkt, kirjeldatakse hiljem ja väiksemas mahus. Altkäemaksu eest tehtud ametialaste tegude kirjeldus on killustatud süüdistuse erinevate struktuuriüksuste vahel - osa teokirjeldusest paikneb süüdistuse alaosades, mis ongi ette nähtud väidetavate altkäemaksu võtjate ametialaste tegude kirjeldamiseks, samas osa nendesamade tegude kirjeldusest on ära toodud hoopis süüdistuse nendes alaosades, mis alapealkirja järgi peaksid sisaldama üksnes ametialastele tegudele antavat õiguslikku hinnangut (s.o selgitust, miks tegu oli KarS § 294 mõttes ebaseaduslik). Mõnel juhul on ametialase teo õiguslikule hinnangule pühendatud alaosas eelnevas teokirjelduses toodud fakte korratud, kuid seda teatud määral modifitseeritud (täiendatud) kujul. Süüdistuses kasutatakse ebajärjekindlalt termineid "vara" ja "varaline soodustus", ehkki karistusseadustik viimati nimetatud terminit ei kasuta ja sisuliselt on varaline soodustus samastatav varaga (vt ka otsuse punkt 904).

- 635.** Võrreldes eelmainituga oli kolleegiumi hinnangul tunduvalt olulisem mõju käesoleva kriminaalmenetluse kestusele aga asjaolul, et kohtumenetluse algetapil (maakohtu eelistungil) ei planeeritud piisavalt istungiaegu, vaid lükati hilisemate istungiaegade paikapanek tulevikku. Seejuures oli kohtule ja pooltele algusest peale teada, et eelistungil määratud 49 istungipäevast kohtulikuks arutamiseks ei piisa (vt otsuse punkt 143). KrMS § 263 p 3 kohaselt märgitakse kohtu alla andmise määruuses muu hulgas kohtuistungil aeg ja koht (lause 1). Kui kohtuistung on planeeritud mitmele päevale, siis märgitakse kohtuistungil toimumise ajana kõik kohtuliku arutamise päevad (lause 2). Arvestades kriminaalasja mahukust, pidanuks maakohus eelistungil planeerima ja süüdistatavate kohtu alla andmisel kindlaks määrama kõik eelduslikult vajaminevad istungipäevad koos mõistliku varuga (arvestades menetluse pikenemise ja kohtuistungite ärajäämise ohtu, mis sedavõrd mahuka ja paljude menetlusosalistega kohtuasja puhul oli arusaadavalt väga suur). Istungiaegade alaplaneerimine oli maakohtu viga, mille eest kannavad teatud osas vastutust ka E. Vettuse, T. Pedjasaare, V. Reiljani, T. Libliku, E. Tuiksoo ja T. Annuse kaitsjad, kes rohkem või vähem aktiivselt vastustasid uute istungipäevade kindlaksmääramist, mida prokuratuur soovis (vt otsuse punktid 143 ja 167). Õiguslikult ei ole arvestatav ka eeskätt T. Pedjasaare kaitsja poolt maakohtu istungil esile toodud argument, et kõigi arvatavalt vajalike istungiaegade määramine kahjustaks kaitsjate kutsetegevust, sest tekiks istungite üleplaneerimise oht. Kolleegium märgib, et kui kohtumenetluse käigus oleks jooksvalt ilmnenu, et istungiaegu on planeeritud tõenäoliselt liiga palju, olnuks kohtul võimalik osa määratud istungitest aegsasti tühistada, jättes kaitsjatele piisava ajavaru vabanenud päevadele teiste tööülesannete leidmiseks. Istungiaegade alaplaneerimine - mis jätkus sisuliselt kogu esimese astme kohtu menetluse vältel - põhjustas olukorra, kus uute istungipäevade määramisel

selgus, et paljud kohtu pakutud kuupäevad olid kaitsjatel (harvem ka prokuröridel) juba teiste kohtuasjade või muude ülesannetega hõivatud. Seetõttu tuli uued istungiajad määrata kaugemasse tulevikku ja istungipäevade vahelised perioodid pikenesid (vt otsuse punktid 162, 167, 182, 183, 187, 193, 211, 219, 224, 227, 232 ja 236).

- 636.** Menetlust esimese astme kohtus pikendasid ka kohtukoosseisu eesistuja vead kohtuistungil juhtimisel (KrMS § 266 lg 1). Kohtumenetluse pooltel, kelle arv selles asjas oli teatavasti suur, tekkis kohtuistungil käigus alatihti erimeelsusi arvukates menetluslikes küsimustes. Kohtu poolt nende küsimuste lahendamiseks korraldatud poolte seisukohtade ärakuulamine kujunes sageli poolte kauakestvaks vaidluseks, milleks kuluvat aega kohus mõistlikult ei piiranud. Samuti ei suutnud kohus tõusetunud menetluslikku küsimust piisavalt kiiresti ja kohasel viisil lahendada. Esines ka juhtumeid, mil pärast kohtu poolt mingis vaidlusaluses küsimuses otsustuse tegemist asus pool, kes kohtu seisukohaga ei nõustunud, seda vaidlustama, avades lõppenud diskussiooni uuesti ja saavutades ka kohtu otsustuse muutmise. Seetõttu kulus maakohtu istungil erinevate menetluslike üksikküsimuste lahendamiseks ilmselgelt liiga palju aega. Peamine vastutus selle eest lasub kohtul.
- 637.** E. Vettuse ja E. Tuiksoo kaitsjad heidavad maakohtule ette, et vaatamata kaitsjate taotlusele, ei eraldanud kohus E. Vettusele ja E. Tuiksoole esitatud süüdistusi menetlemiseks eraldi kriminaalasjades (vt ka otsuse punktid 145-146). Kolleegium märgib, et isegi kui kriminaalasja eraldamine kiirendaks mõne süüdistatava süüküsimuse lahendamist, ei pruugi see olla alati kooskõlas hea õigusemõistmise põhimõttega (vt ka EIK 27. juuni 1968. a otsus asjas Neumeister vs. Austria, kohtu seisukoha p 21). Seda eeskätt põhjusel, et kriminaalasjade eraldamine võib kahjustada teiste süüdistatavate õigusi. Kriminaalasjade eraldamata jätmist tuleb hinnata E. Vettuse ja E. Tuiksoo puhul erinevalt.
- 638.** E. Vettuse süüdistuse aluseks olid needsamad faktilised asjaolud, millel põhines ka üks osa K. Kangurile ja T. Pedjasaarele esitatud süüdistusest (vt otsuse punkt 321 jj). See tähendab, et E. Vettuse süüdistuse eraldi menetluse määramisel tulnuks eraldi menetleda ka üht osa K. Kanguri ja T. Pedjasaare süüdistusest. Lisaks oli E. Vettuse süüdistus õiguslikust aspektist seotud teiste süüdistustega, mis puudutasid K. Kangurile ja V. Reiljanile vara andmist maadevahetus-menetlustes tehtud ametialaste tegude eest. Nii K. Kanguri kui ka T. Pedjasaare kaitsjad vaidlesid E. Vettuse süüdistuse eraldamisele vastu, nähes selles oma kaitsealuse õiguste rikkumist (vt otsuse punkt 145). Praeguses asjas polnud tegemist ka olukorraga, kus kriminaalasja eraldamata jätmine tähendanuks E. Vettuse süüküsimuse arutamise seiskumist nt kaassüüdistatavate pakkumineku tõttu. Eelnevat arvestades oli E. Vettuse süüdistuse osas kriminaalasja eraldamata jätmine kolleegiumi arvates õigustatud, ehkki see pikendas tõenäoliselt E. Vettuse suhtes toimunud menetluse kestust.
- 639.** E. Tuiksoole esitatud süüdistus ei puudutanud maadevahetusi ega olnud seega õiguslikult ülejäänud süüdistustega seotud. Sellel oli ühisosa vaid ühe T. Annusele ja E.L.L. Kinnisvara AS-ile ette heidetud teoga (vt otsuse punkt 335 jj). T. Annuse ja E.L.L. Kinnisvara AS-i kaitsja ei väielnud E. Tuiksoo osas kriminaalasja eraldamisele vastu, jättes selle küsimuse kohtu otsustada (vt otsuse punkt 145). Kirjeldatud olukorras ei saa E. Tuiksoole esitatud süüdistust puudutava kriminaalasja eraldamata jätmist mõistliku menetlusaja tagamise kontekstis põhjendatuks pidada.
- 640.** Kokkuvõttes leiab kolleegium, et ehkki nii prokuratuur kui ka maakohus oleksid saanud menetlust mõningal määral kiirendada, oli menetlejate minetustest tingitud ajakulu osakaal selle kriminaalmenetluse kogukestuses suhteliselt väikene (välja arvatud E. Tuiksoo kriminaalasja eraldamata jätmise puhul). Seejuures oli kogu menetlusajale tõenäoliselt kõige suuremat mõju

avaldanud maakohtu viga - menetlusaegade alplaneerimine - tehtud vastutulekuna enamiku kaitsjate soovile. Tervikpildis menetleti kriminaalasja selle keerukust ja mahukust arvestades märkimisväärselte katkestusteta ning pidades silmas menetlusaja mõistlikkuse nõuet.

(iii) Kaebajate käitumine

- 641.** Kolleegium nõustub suures osas kassaatorite kriitikaga, mis puudutab ringkonnakohtu otsuses kaitsjate käitumisele tehtud etteheiteid. Ringkonnakohtu näited selle kohta, kuidas kaitsjad on menetlusaega kulutanud, põhinevad mõnel juhul ekslikel faktiväidetel, vahel ei nähtu ringkonnakohtu otsusest, mil moel ja määral sai ringkonnakohtu osutatud kaitsjate käitumine menetlusaega pikendada. Samuti on ringkonnakohus tõlgendanud kaitseõigust kohati liiga kitsalt ja omistanud ühe või mõne kaitsja käitumise ekslikult ka teistele.
- 642.** Nii on väär ringkonnakohtu väide, nagu oleks kaitsjad kriminaaltoimikuga tutvunud ligikaudu aasta. Prokuratuur andis kriminaaltoimiku koopia kaitsjatele üle 2008. a märtsi teises pooles ja määras 13. mai 2008. a määrusega tutvumistähtaaja lõpuks 3. novembri 2008 (vt otsuse punkt 124). Kaitsjad seda tähtaega järgisid. Seega tutvusid kaitsjad kriminaaltoimikuga veidi üle 7 kuu.
- 643.** Ekslik on ka ringkonnakohtu järeldus, nagu oleks Harju Maakohtu 16. aprilli 2010. a määruse alusetu vaidlustamine V. Reiljani, T. Annuse ja K. Kanguri kaitsjate poolt maakohtus toimuva menetluse pooleks aastaks edasi lükanud. Kõnealuse määruse vaidlustamise tõttu lükkas maakohus edasi - ja sedagi tegelikult alusetult - üksnes jälitustegevusega kogutud tõendite avaldamise. Samas jätkas kohus määruskaebemenetluse ajal kriminaaltoimikus olevate muude tõendite avaldamist. Seega ei lükkunud kohtulik arutamine tervikuna edasi.
- 644.** Jälitustoimingutega kogutud tõendite avaldamine ei väldanud 9 kuud, nagu ringkonnakohus ekslikult märkis. Jälitustoimingutega kogutud tõendeid avaldati prokuratuuri taotlusel kokku neljal istungipäeval 12. oktoobrist 2. detsembrini 2010 (vt otsuse punktid 187-190).
- 645.** Sarnaselt mitmele kassaatorile jääb ka kolleegiumile arusaamatuks, kuidas sai menetluse kestust vähegi arvestataval määral mõjutada ringkonnakohtu poolt esile tõstetud fakt, et V. Reiljani ja T. Annuse kaitsja esitasid maakohtule tõendina umbes paarikümnel leheküljel ajaleheartikleid, mille kohus ka vastu võttis. Olukorras, kus kriminaaltoimiku maht ulatub kümnetesse tuhandetesse lehekülgedesse, pole tõsiselt võetav väide, et menetlust pidurdas mõne ajaleheartikli toimikusse lisamine.
- 646.** Samuti ei saa nõustuda ringkonnakohtu seisukohaga, nagu oleksid kaitsjad põhjustanud apellatsioonimenetluses 6-kuulise viivituse, kuna ei pidanud võimalikuks tööga hõivatuse tõttu kohtuistungile tulla. Esmalt osutavad kassaatorid põhjendatult sellele, et ringkonnakohus ise kavandas algselt kohtuistungi ajavahemikule oktoobrist detsembrini 2012 (vt käesoleva otsuse punkt 244). Kuna kohtuistung toimus kokkuleppel kaitsjatega jaanuaris ja veebruaris 2013 (vt otsuse punkt 249), ei saanud kaitsjatest tingitud viivitus ulatuda poole aastani. Lisaks jagab kolleegium kassaatorite arvamust selleski osas, et kaitsjatelt ei saanud mõistlikult eeldada, et nad oleksid juba enne apellatsioonimenetlust planeerinud oma ajakavadesse ringkonnakohtu võimaliku istungi, teadmata kindlalt, millal see toimub. Ringkonnakohtu 8. juuli 2012. a järelepärimisele vastasid kõigi süüdistatavate kaitsjad, pakkudes kõik ka välja endale sobivad istungipäevad oktoobri-, novembri- ja detsembrikuuks. Arvestades ühelt poolt süüdistatavate ja kaitsjate arvu ning teisalt ringkonnakohtu soovitud istungipäevade hulka, on see, et ringkonnakohtul ei õnnestunud oktoobrist detsembrini kõigile menetlusosalistele sobivaid istungiaegu leida, vaadeldav objektiivse paratamatusena, mitte kaitsjate venitamistaktikana.

- 647.** Samuti jääb ringkonnakohtu otsusest ebaselgeks, kuidas pikendas menetlusaega kaitsjate poolt taotluste esitamise viis apellatsioonimenetluses.
- 648.** Õige on kassaatorite seisukoht, et menetlusaja mõistlikkuse hindamisel ei saa süüdistatava või tema kaitsja menetlust takistavat käitumist omistada kaassüüdistatavatele ja nende kaitsjatele. Iseenesest ei ole küll välistatud mitme süüdistatava või kaitsja koordineeritud käitumine menetluse viivitamiseks, ent sellist kooskõlastatust ei saa eeldada.
- 649.** Seoses süüdistatavate ja nende kaitsjate käitumisega käesolevas kriminaalmenetluses - eeskätt kohtumenetluses -, märgib kolleegium, et ei täheldanud sellist tegevust või tegevusetust, mille ainukeseks või peamiseks eesmärgiks saaks pidada menetluse venitamist (vrd Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-43-10 ja 4. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-81-11).
- 650.** Ükski kohtuistung ei jäänud ära seetõttu, et mõni süüdistatavatest või kaitsjatest oleks jätnud mõjuva põhjusega kohtusse ilmunuta. Samas jäi mitu kohtuistungit ära või toimus kavandatust väiksemas mahus mõne süüdistatava, viimase lähedase või kaitsja haigestumise tõttu (vt otsuse punktid 152-154, 156-157, 159, 185-187, 191, 193, 219, 224 ja 228). Kolleegium märgib, et raske haigestumine on kohtusse ilmunuta jäämise mõjuv põhjus (KrMS § 170 lg 2 p 3). Süüdistatav ei saa vastutada selle eest, kui terviseseisund ei võimalda tal kriminaalmenetluses osaleda. Samas tuleb arvestada, et ajal, mil süüdistatava tervislik seisund välistab tema osavõtu kriminaalmenetlusest, puudub ka riigil objektiivselt võimalus menetlust jätkata ja see lõpule viia. Seega ei saa aega, mil kriminaalmenetlus on isiku haigestumise tõttu edasi lükkunud, käsitada riigipoolse viivitusega. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-43-10, p 47.) Sarnasele seisukohale on asunud ka EIK, leides, et süüdistatavale ei tohi ette heita menetluslikke viivitusi, mis on tingitud tema terviseseisundist, kuid samas ei saa süüdistatava terviseseisundist tingitud viivitusi omistada ka riigile, et põhjendada EIÕK art 6 lg 1 rikkumist (vt EIK 28. novembri 2002. a otsus asjas Lavents vs. Läti, p 100). Olukorras, kus kriminaalasjas on mitu süüdistatavat ja kriminaalasjade eraldamine pole õigustatud, pikendab ühe süüdistatava haigestumine, mis takistab tal menetlusest osa võtta, ka tema kaassüüdistatavate suhtes toimuva menetluse kestust. Praeguses kohtuasjas võimendas erinevate menetlusosaliste haigestumisest tingitud mõju see, et istungiajad olid alaplaneeritud. Selle tõttu polnud kohtul võimalik ära jäänud istungiaegu kiiresti asendada.
- 651.** Vastab tõele, et kaitsjad - eriti T. Annuse, V. Reiljani, K. Kanguri ja T. Pedjasaare kaitsja -, samuti osa süüdistatavaid (K. Kangur) teostasid maakohu menetluses oma kaitseõigust intensiivselt ja ka ajamahukalt. Erinevalt ringkonnakohtust ei näe kolleegium selles aga menetluse venitamise püüdu ega pea õigeks menetlusosalistele nende tegevust ette heita. Isegi näiteks jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolliga seotud korduvate taotluste esitamise esmane eesmärk ei olnud kohtumenetluse pidurdamine, vaid jälitustegevusega kogutud tõendite lubamatuks tunnistamine juba enne nende avaldamist. Vastutus selle eest, et maakohus ei suutnud kaitsjate taotluste arutamisele mõistlikke ajalisi piire seada ega taotlusi piisavalt kiiresti lahendada, lasub esmajoones riigivõimul. Olukorras, kus maakohus võttis mõjuva põhjusega ühes ja samas küsimuses esitatud korduvtaotlusi uuesti arutada ning muutis nende alusel oma varasemaid otsustusi, on mõisteta, et kaitsjad sellist kohtu antud võimalust oma protsessuaalse positsiooni realiseerimiseks ka kasutasid. EIK on märkinud, et EIÕK art 6 ei nõua isikult aktiivset koostööd kohtuvõimuga. Samuti ei saa isikule teha ühtegi etteheidet riigisisese õigusega ette nähtud kaitseabinõude täieliku ärakasutamise pärast. Sellele vaatamata on isiku menetluslik käitumine vaadeldav objektiivse faktina, mida ei saa omistada riigivõimule ja mida tuleb arvestada, hinnates seda, kas menetlus kestis EIÕK art 6 lg-s 1 nimetatud mõistlikust ajast

kauem (EIK 15. juuli 1982. a otsus asjas Eckle vs. Saksamaa, p 82 ja 7. aprilli 2005. a otsus asjas Calleja vs. Malta, p 132).

652. Kokkuvõttes leiab kolleegium, et selles asjas ei saa süüdistatavatele ega kaitsjatele ette heita menetluslikku obstruktsionismi. Väärib märkimist, et kohtumenetluses tuli ette juhtumeid, mil kaitsjad tegid selliseid konstruktiivseid ettepanekuid, mis aitasid menetlust kiirendada. Näiteks kui E. Tuiksoo haigestumise tõttu 16. jaanuaril 2012 kohtuvaidlusele ei ilmunud, jõuti just mitme kaitsja initsiatiivil tulemuseni, mis võimaldas kohtuvaidlust siiski samal päeval jätkata nende tegude osas, mis E. Tuiksood ei puudutanud (vt otsuse punkt 228). Samas oli enamiku kaitsjate poolt õiguspäraselt valitud kaitsetaktika selline, mis koostoimes kriminaalasja keerukuse ja mahuga eeldaski kriminaalasja põhjalikumat ja kauakestvat menetlemist.

(iv) Menetluse mõju süüdistatavatele

653. Kolleegium ei kahtle, et menetlus on olnud kõigile süüdistatavatele koormav, seda muu hulgas suure avaliku tähelepanu tõttu.

654. Teisalt võtab kolleegium arvesse, et V. Reiljan, E. Tuiksoo, T. Annus ja T. Liblik pole vahi all olnud. K. Kangur oli eelvangistuses 2 kuud ja 19 päeva (vt otsuse punkt 8), T. Pedjasaar ja E. Vettus 1 kuu ning 7 päeva (vt otsuse punktid 9 ja 11). T. Liblik oli 2 päeva kahtlustatavana kinni peetud (vt otsuse punkt 10). 17. veebruaril 2010 tühistas Harju Maakohus ka K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare, E. Vettuse ja T. Libliku suhtes tõkendina kohaldatud elukohast lahkumise keelu (vt otsuse punkt 168).

655. Mõne süüdistatava õiguste riivet vähendas seegi, et maakohus ei nõudnud neilt ja nende kaitsjatelt kohtuistungil viibimist sel ajal, mil toimunud kohtulik uurimine ei puudutanud konkreetset neile esitatud süüdistust või kui ei arutatud kõiki menetlusosalisi puudutavaid küsimusi.

(v) Lõppjärelendus

656. Võttes arvesse kõiki eeltoodud asjaolusid, leiab kolleegium, et mõistlik aeg selle kriminaalasja menetlemiseks on tervikuna ammendumas, ent V. Reiljani, K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare, T. Libliku, E. Vettuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i PS §-st 14 ja EIÕK art 6 lg-st 1 tulenevat õigust menetlusele mõistliku aja jooksul pole praegu veel rikutud. Pidades silmas kriminaalasja erakordset keerukust ja mahukust ning menetluse senist - oluliste katkestusteta - kulgu, jääb menetluse kestus eelnimetatud süüdistatavate puhul proportsionaalsuse piiridesse, olles küll nende ületamisele väga lähedal.

657. E. Tuiksoo puhul on aga mõistliku menetlusaja piir ületatud. Seda eeskätt põhjusel, et maakohus jättis eelmenetluses õigustamatult rahuldamata taotluse eraldada kriminaalasjast E. Tuiksoo süüdistus menetlemiseks iseseisvas menetluses (vt otsuse punkt 639).

(3.) Mõistliku menetlusaja ammendumise ja ületamise õiguslikud tagajärjed

(a) Kassaatorite väited

658. Kõik kassaatorid taotleavad enda kaitsealuste suhtes kriminaalmenetluse lõpetamist KrMS § 274² lg 1 alusel. Kõik süüdistatavad on andnud selleks ka KrMS § 205² kohaselt nõutava nõusoleku.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 659.** Kriminaalmenetluse seadustik näeb otsesõnu ette kaks õiguskaitsevahendit, mille kohaldamisega saab kriminaalasja arutav kohus reageerida mõistliku menetlusaja ületamisele. Nendeks õiguskaitsevahenditeks on kriminaalmenetluse lõpetamine (KrMS § 274²) ja süüdistatava karistuse kergendamine (KrMS § 306 lg 1 p 6¹) (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 4. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-81-11, p-d 22.2-22.3). Lisaks võib isikul väljaspool kriminaalmenetlust olla võimalus nõuda ebamõistlikult pika kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist halduskohtumenetluses. Senises kohtupraktikas on küll käsitletud vaid juhtumit, mil menetlusaja mõistlikkuse nõuet rikuti kohtueelses menetluses (vt Riigikohtu üldkoogu 22. märtsi 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-85-09).
- 660.** KrMS § 274² lg 1 kohaselt lõpetatakse kriminaalmenetlus selle sätte alusel üksnes juhul, kui süüdistatava õiguse rikkumist kriminaalasja arutamisele mõistliku aja jooksul ei ole võimalik muul viisil heastada. KrMS § 274² lg 1 ja § 205² järgi peab kriminaalmenetluse lõpetamisel menetluse mõistliku aja möödumise tõttu arvestama muu hulgas kuriteo raskust ja muid asjaolusid. Riigikohtu praktika kohaselt tuleb kriminaalmenetlus mõistliku menetlusaja möödumise pärast lõpetada, kui kriminaalmenetluse jätkamine riivaks süüdistatava õigust menetlusele mõistliku aja jooksul ebaproportsionaalselt võrreldes avaliku menetlushuviga (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-43-10, p 21). Ühtlasi on kolleegium selgitanud, et otsustamaks, millise abinõuga konkreetsel juhul mõistliku menetlusaja ületamisele reageerida, tuleb kohtul kaaluda ühelt poolt seda, millisel määral on rikutud süüdistatava õigust menetlusele mõistliku aja jooksul, ja teiselt poolt avalikku menetlushuvi konkreetses asjas, sh kuriteo raskust. Mida raskem on kuritegu, seda ulatuslikum peab olema mõistliku menetlusaja nõude rikkumine, et sellega oleks võimalik põhjendada süüdistatava suhtes kriminaalmenetluse lõpetamist. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. märtsi 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-6-11, p 19.1 ja 21. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-63-13, p 16). Lisaks on Riigikohus leidnud sedagi, et üldjuhul tuleb KrMS § 274² lg 1 kohaldamine kõrgema astme kohtus kõne alla vaid juhul, kui kohus tuvastab vajaduse saata kriminaalasi uueks arutamiseks madalama astme kohtule. Seda seetõttu, et kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 274² lg 1 alusel ei ole suunatud niivõrd juba toimunud õiguste rikkumise heastamisele, kuivõrd edasise rikkumise ärahoidmisele. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-63-13, p 17.)
- 661.** Arvestades menetluse senist kestust ja kriminaalasja uueks arutamiseks eelduslikult kuluvat aega, välistab mõistliku menetlusaja ammendumine võimaluse saata kriminaalasi ükskõik millist süüdistatavat puudutavas osas uueks arutamiseks esimese või teise astme kohtule. Seetõttu toob kriminaalasja uut arutamist eeldavate vigade tuvastamine praeguses kassatsioonimenetluses kaasa kriminaalmenetluse lõpetamise asjasse puutuvast osas KrMS § 274² lg 1 alusel (vrd Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 17. mai 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-53-13, p 13).
- 662.** Ehkki kolleegium asus enne seisukohale, et E. Tuiksoo õigust menetlusele mõistliku aja jooksul on juba praegu rikutud, ei anna see alust kriminaalmenetlust E. Tuiksoo suhtes lõpetada. Kaaludes ühelt poolt E. Tuiksoo õiguste rikkumise ulatust ja teisalt avalikku menetlushuvi talle süüdistuses ette heidetud kuriteo lahendamise vastu, märgib kolleegium järgmist.
- 663.** Nagu otsuse punktis 601 sedastatud, on menetlus E. Tuiksoo suhtes väldanud 6 aastat 8 kuud ja 21 päeva. See aeg on küllaltki pikk. Pole võimalik kindlalt öelda, kui kaua oleks E. Tuiksoo süüküsimust lahendatud kriminaalasjade eraldamise korral, ent eelduslikult jäänuks menetlusaeg oluliselt lühemaks. Seega on E. Tuiksoo õigust mõistlikule menetlusajale rikutud ulatuses, mida ei saa pidada väheoluliseks. Samas on avalik menetlushuvi E. Tuiksoo süüküsimuse

lahendamise vastu vaieldamatult kõrge. Süüdistuse kohaselt võttis E. Tuiksoo altkäemaksu põllumajandusministrina. Olukord, kus Vabariigi Valitsuse liige võtab oma ametiseisundi kasutamise eest ebaseaduslikult vara või muud soodustust, kujutab endast riigile fundamentaalset ohtu. See on ühelt poolt tingitud valitsuse liikme volituste ulatusest, teisalt aga asjaolust, et sedavõrd kõrge ametiisiku korrumpeerumine kahjustab oluliselt riigi usaldusväärsust. Seetõttu kaalub avalik menetlushuvi E. Tuiksoole esitatud süüdistuse põhjendatuse kontrollimise vastu üles E. Tuiksoo huvi nõuda, et tema suhtes ebamõistlikult kaua väldanud kriminaalmenetlus lõpetataks olenemata kriminaalasja uue arutamise vajalikkusest. E. Tuiksoo õiguste rikkumine on heastatav tema karistuse kergendamisega KrMS § 306 lg 1 p 6¹ alusel (vt otsuse punkt 1043).

(II) Kaitsjatele jälitustoimikus sisalduva materjali tutvustamata jätmine

(a) Kassaatorite väited

664. Kassaatorid leiavad, et piiratud juurdepääs jälitustoimiku materjalidele jätab kaitsja ilma võimalusest tutvuda kõigi dokumentidega, mille alusel saaks kontrollida jälitustegevuse põhjendatust ja proportsionaalsust. Jälitustoimingute lubade pinnalt ei ole võimalik sisuliselt hinnata, millistele asjaoludele on lubade andmisel tuginetud, sest nendes sisalduvad põhjendused on trafaretsed ja üldise iseloomuga. Muu hulgas leiavad kaitsjad, et ringkonnakohtu selgitused jälitustoimiku tutvustamise võimatuse kohta ei pruugi puudutada kogu jälitustoimikus sisalduvat materjali. Vajadusel saaks osa jälitustoimikust tutvustamisel n-ö kinni katta. K. Kanguri kaitsja juhib tähelepanu ka sellele, et apellatsioonimenetluses esitas taotluse jälitustoimikuga tutvumiseks K. Kanguri teine kaitsja vandeadvokaat V. Näslund, kellel oli sel ajal riigisaladuse juurdepääsu luba, kuid 7. jaanuari 2013. a määrusega jättis ringkonnakohus ka tema taotluse rahuldamata. K. Kanguri kaitsja heidab ringkonnakohtule täiendavalt ette, et otsuses ei ole võetud seisukohta jälitustoimingute tegemise ajal kehtinud JTS § 10 lg 1 alusel kohustusliku jälitusasutuse juhi või tema volitatud ametniku jälitusmenetluse alustamise otsuse olemasolu ja selle põhjendatuse kohta. Kaitsja hinnangul on ilma sellise otsuseta jälitusmenetlus nii kriminaalasjas nr 04913000085, kui ka kriminaalasjas nr 05913000055 kogu ulatuses ebaseaduslik. Ringkonnakohtu poolt kohaldatud juurdepääsukeeld ei võimaldanud kaitsjatel aga seda väidet kontrollida.

(b) Kolleegiumi seisukoht

665. Jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamist isikuandmete subjektile reguleerib KrMS § 126¹⁴ (kuni 1. jaanuarini 2013 KrMS § 121 lg 2). Selle paragrahvi esimese lõike kohaselt võib prokuratuuri loal jätta andmed tutvustamata punktides 1-7 nimetatud juhtudel vastava aluse äralangemiseni. Viidatud alused võib jagada kolme rühma: andmed, mis puudutavad teiste isikute perekonna- või eraelu või mille varjamine on vajalik nende isikute õiguste ja vabaduste kaitseks (p-d 1 ja 2); andmed, mis sisaldavad riigisaladust, salastatud välisteavet või teiste isiku seadusega kaitstud saladust, näiteks ärisaladust (p 3); andmed, mille tutvustamine võib kahjustada jälitustegevusse kaasatud või selles osalenud isiku või tema lähikondse olulisi õigusi või mis puudutavad jälitusasutuste meetodeid, taktikat ja vahendeid (p-d 4-6).

666. Jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamisel peab riik arvestama kaalukat avalikku huvi tagada seadusega lubatud eesmärkidel jälitustegevuse ja sellega seotud isikute õiguste kaitse. Kuigi KrMS § 126¹⁴ lg 1 punktides 1-2 ja 4-6 nimetatud andmed on jälitustoimingutega seoses ühtlasi ka korrakaitse riigisaladus RSVS § 8 tähenduses, on seadusandja neid aluseid siiski eristanud iseseisvate tutvustamata jätmise alustena, mistõttu juurdepääs nendele andmetele ei

sõltu riigisaladusele juurdepääsu õigusest riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse tähenduses. Seda kinnitab ka RSVS § 8 p 1 lause 3, mille kohaselt jälitustegevuse käigus kogutud teabe ning selle kogumisel kasutatud meetodeid, taktikat ja vahendeid käsitleva teabe salastatus kustub kriminaaltoimikusse kandmise kõrval teabe tutvustamisel isikule, kelle suhtes jälitustoiming tehti, või isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatust jälitustoiminguga riivati. Samas ei too ka riigisaladuse salastatuse kustumine kaasa vaba juurdepääsu jälitustoimiku vastavale materjalile täies ulatuses (KrMS § 126¹⁴ lg 1). KrMS § 126¹⁴ lg 1 p 3 peab kolleegiumi hinnangul aga silmas eelkõige olukorda, kus jälitustoimik sisaldab teavet, mis on riigisaladus või salastatud välisteave, sõltumata selle kogumisest jälitustoiminguga; näiteks salvestatakse jälitustoimingu käigus vestlus, mille käigus arutatakse riigisaladusena käsitatavaid andmeid. Olukorras, kus tegemist on n-õ jälitustegevuse väliste andmetega, mis jäetakse tutvustamata KrMS § 126¹⁴ lg 1 p 3 alusel teabe riigisaladusena käsitamise tõttu, kaalutakse süüdistatava või tema kaitsja juurdepääsu õigust RSVS § 29 alusel, mille käigus menetleja kontrollib isiku teadmishajadust. RSVS § 29 lg 1 kohaselt peab tegemist olema olukorraga, kus juurdepääs on kriminaalasja lahendamiseks vältimatult vajalik. Teadmishajadust peab menetleja kontrollima seejuures ka juhul, kui isikul on olemas n-õ üldine riigisaladusele juurdepääsu õigus näiteks juurdepääsuloa alusel (vt ka RSVS § 25 lg 1).

667. EIK praktika kohaselt peab ausa ja õiglase kohtumenetluse tagamiseks pooltel olema võrdne võimalus tutvuda kriminaalasjas kogutud tõendusteabega. EIK praktikast tuleneb konventsiooni artikli 6 lg 3 punkti b kohaldamisel nõue, et igapähele, kelle kriminaalasja kohtus menetletakse, tuleb anda võimalus tutvumiseks uurimismaterjalidega. Samas võib riigisisest õigusest tuleneda nõue põhjendada, miks on vajalik tutvuda kõigi uurimismaterjalidega ning liikmesriigi kohtutel peab seejuures olema võimalik hinnata taotluse asjakohasust. EIK aktsepteerib, et teatud erandlikel juhtudel on tutvumine võimatu, kuid sel juhul peab hindama, kas mõne uurimismaterjali osalist või täielikku tutvustamata jätmist tasakaalustati lisameetmetega ja kas tutvustamata jätmine mõjutas menetlust tervikuna, s.t kas menetlus oli aus ja õiglane (EIK 6. märtsi 2012. a otsus asjas Leas vs. Eesti). Tasakaalustavaks meetmeks on muu hulgas kaitsjate kaasamine otsustamisprotsessi selle üle, kas uurimise käigus võib olla kogutud nende jaoks olulist teavet. Samuti tuleb menetlejal põhjendada, miks juurdepääsu ei lubata ja millised materjalid (üldiselt) jälitustoimikus on.

668. Riigikohtu kriminaalkolleegium on varem käsitlenud uurimismaterjalide osalist tutvustamata jätmist ja leidnud, et kaitsjale peab avaldama kõik tõendid, millele tugineb kohtuotsus, sealhulgas jälitustegevuse protokollid ja load, mille alusel on jälitustoiminguid tehtud. Jälitustoimikus sisalduva teabe puhul, mida seaduse kohaselt ei saa menetlusosalistele tutvustada, peab kohus põhjendada avaldamise võimatust. KrMS § 211 lg 2 kohaselt selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kahtlustatavat ning süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud. Sellest tuleneb, et kui jälitustegevuse tulemusena on saadud kahtlustatavat või süüdistatavat ilmselt õigustavat teavet, tuleb ka see vormistada jälitustoimingu protokollis ja lisada kriminaaltoimikusse. Samuti peab kohus kaitsja taotlusel tutvuma jälitustoimikuga ja kontrollima jälitustegevuse seaduslikkust. Eelõeldu ei välista enesestmõistetavalt jälitustoimingu seaduslikkuse kontrolli kohtu omal algatusel, kui kohtul tekivad sellekohased kahtlused (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 11. aprilli 2013. a otsus asjas nr 3-1-2-1-13, vt ka 5. detsembri 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-63-08, p 13.3).

669. Jälitustoimikust nähtub, et maa- ja ringkonnakohus kontrollisid jälitustoimingute seaduslikkust jälitustoimikuga tutvudes. Kohtuistungil asus maakohus seisukohale, et jälitustegevuse käigus rikkumisi ei olnud. Kohtuotsuses pidas maakohus jälitustoimingutega saadud tõendeid lubamatuks, kuid ei põhjendanud oma seisukohta arusaadavalt (vt ka otsuse punktid 169, 374 jj

ning 783). Ringkonnakohus rahuldab 4. detsembri 2012. a määrusega kaitsjate taotluse jälitustoimikutega tutvumiseks osaliselt. Kaitsjatel võimaldati tutvuda kõigi eeluurimiskohtunike määruste ja prokuröri lubade koopiatega, mille alusel kriminaalasjas jälitustoiminguid teostati (KoTo, kd 28, tl 100-107; tl 109-189). Ringkonnakohus märkis õigesti, et juba kohtueelses menetluses on kõigile isikutele, kelle suhtes jälitustoiming tehti või kelle perekonna- või eraelu puutumatust jälitustoiminguga kaasnevalt riivati, tutvustatud jälitustoimingute tegemiseks antud lube ja nende lubade alusel nende isikute kohta kogutud teavet. Prokurör andis kaitsjatele koos süüdistusaktiga koopiad kohtumäärustest ja prokuröri lubadest, mille alusel tehtud jälitustoimingute käigus kogutud tõendid on kriminaaltoimikusse võetud. Ringkonnakohtu määrusega võeti kriminaaltoimikusse ka eeluurimiskohtuniku määrused ja prokuröri load, mille alusel tehtud jälitustoimingutega teavet tõendina ei esitatud. Samas keeldus ringkonnakohus tutvustamast kaitsjatele muid jälitustoimikus sisalduvaid materjale, sh jälituskokkuvõtteid, õiendeid ja kirju, samuti Harju Maakohtus säilitatavaid prokuratuuri taotlusi kohtult jälitusloa saamiseks. Ringkonnakohus selgitas seega otsuses, millised dokumendid sisalduvad jälitustoimikus. Lisaks põhjendas ringkonnakohus, et soovitud dokumentide tutvustamine kaitsjatele ei ole võimalik, viidates keeldumise õigusliku alusena RSVS § 29 lg-le 2 ja JTS § 8 lg 1 p-dele 2-4 ning KrMS § 121 lg 2 p-dele 1-7.

670. Riigikohtu kriminaalkolleegium tutvus jälitustoimiku ja prokuratuuri taotlustega kohtult jälitusloa saamiseks. Nendest materjalidest ei nähtu, et jälitustegevuse käigus oleks rikutud seadust, sealhulgas ei ole alust väita, et jälitustoimingute tegemisel eirati *ultima ratio*-põhimõtet KrMS § 110 lg 1 (vt otsuse punktid 785-792 ja 795-798) tähenduses. Samuti on nii kriminaalasja nr 04913000085 kui ka kriminaalasja nr 05913000055 jälitustoimikus olemas selle avamise ajal kehtinud JTS § 10 lg 1 järgi nõutav jälitusasutuse juhi või tema volitatud ametniku otsus, milles on kajastatud JTS § 10¹ lg-s 1 nimetatud põhjendused ja muud andmed. Seoses kaitsjate taotlustega võimaldada neil tutvuda kogu jälitustoimiku materjaliga, märgib kolleegium järgmist.

671. Praeguses asjas esinevad Riigikohtu kriminaalkolleegiumi hinnangul jätkuvalt KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-des 1-2 ja 4-6 sätestatud jälitustoimiku materjali tutvustamata jätmise alused nende jälitustoimikus sisalduvate andmete osas, mida ei ole kaitsjatele tutvustatud. Ringkonnakohus viitas jälitustoimiku materjalide kaitsjatele tutvustamata jätmisel muu hulgas RSVS § 29 lg-le 2 ja seeläbi ka taotluse rahuldamata jätmise määruse tegemise ajal 4. detsembril 2012 veel kehtinud, kuid otsuse tegemise ajaks juba kehtetule jälitustegevuse seadusele. Kehtiv RSVS § 29 lg 2 viitab tõepoolest alates 1. jaanuarist 2013 kehtetu JTS § 8 lg 1 p-dele 2-4, kuid kolleegiumi hinnangul on õige ringkonnakohtu selgitus, et RSVS § 29 lg 2 keelab menetleja määruse alusel juurdepääsu piiratud, konfidentsiaalsele ja salajase tasemega riigisaladusele, kui see seab ohtu jälitustoimingutega puudutatud, jälitustoimingutesse kaasatud või jälitustoimingute tegemisele abi osutanud isikud või nende lähedased ja koostöö salajasuse. Vaatamata vananenud viitele tuleneb sama põhimõtte kriminaalmenetluse seadustikust, sest pannes menetlejatele ühelt poolt kohustuse tagada süüdistatavate kaitseõigus ja tutvustada isikule sõltumata tema menetlusstaatuses isiku kohta jälitustoiminguga kogutud andmeid, on riik teisest küljest kohustatud kaaluma ka sellega kaasnevaid õiguste riiveid kolmandatele isikutele ning ühtlasi tagama jälitustegevuse meetodite, taktika ja vahendite salajasuse.

672. Kaitsjate ettepanek, mille kohaselt muid jälitustoimiku materjale saaks tutvustada, kattes vajadusel osa andmed kinni, ei ole kolleegiumi hinnangul praktiliselt teostatav KrMS § 126¹⁴ lg 1 p 7 tähenduses. Samas leiab kolleegium, et süüdistatavate kaitseõigus ega menetluse kui terviku ausus ei ole seeläbi kahjustatud. Seda esiteks põhjusel, et süüdistatavate kohta kogutud ja kriminaaltoimikusse tõendina lisamata teavet on neile juba enne kohtumenetluse algust

tutvustatud. Teiseks on nii ringkonnakohus kui ka Riigikohus jälitustegevuse seaduslikkust kontrollides veendunud seaduse nõuete järgimises. Kaitsjatel oli lisaks võimalik avaldada arvamust kogu kriminaalmenetluse käigus jälitustoimingutega kogutud ja tõendina kasutatud teabe kohta, sealhulgas vaidlustada selle usaldusväärsust või tõendi sisu. Nagu märkis ka ringkonnakohus, langeb jälituskokkuvõtetes ja muudes n-ö tõendi vormistamisele eelnevates dokumentides esitatud teave valdavas osas kokku jälitustoimingu protokollidesse kantud teabega.

- 673.** K. Kanguri kaitsja kassatsioonist nähtub, et prokuratuuri taotlustega Harju Maakohtu esimehe loal tutvunud kaitsja V. Näslundi hinnangul ei sisalda need riigisaladust RSVS § 8 p 1 mõttes, "samuti esineb muid olulisi minetusi". Nimetatud prokuratuuri taotlusi ei pidanud ringkonnakohus võimalikuks tutvustada teistele kaitsjatele ja süüdistatavatele eelnevalt punktis 669 toodud põhjustel. Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga, et Harju Maakohtus säilitatavad prokuratuuri taotlused sisaldavad kohtumäärustega võrreldes enam teavet (vt ka otsuse punkt 789).
- 674.** Kolleegium tuvastas, et prokuratuuri taotlused jälitustoimingute tegemiseks on jätkuvalt kaitstud piiratud tasemega riigisaladusena (toona kehtinud riigisaladuse seaduse § 4¹ lg 3 alusel) ja prokuratuur ei ole taotlusi KrMS § 126¹⁴ alusel tutvustanud ega salastatust ennetähtaegselt kustutanud. Nagu märgitud, tuleneb RSVS § 29 lg-st 2 ja KrMS § 126¹⁴ lg-st 1, et kriminaalasja kohtueelse uurimise ajal erinevaid uurimisversioone ning kogutud ja kogutava teabe meetodeid, taktikat ja vahendeid, sh jälitustoimingusse kaasatud isikuid kajastavaid andmeid on vaja kaitsta. Jälitustoimingu loa andmist kaaluv eeluurimiskohtunik tutvub prokuratuuri taotluse ja selle aluseks olevate uurimis- ja jälitusmaterjalidega ning peab riigisaladust avaldamata määruks põhjendama loa andmist või sellest keeldumist vajalikus ulatuses konkreetsetele asjaoludele tuginedes. Kriminaalasja menetlev kohus ei saa riigisaladuse põhjendatust ise ümber hinnata ega salastatust kustutada (RSVS § 8 p 1 ls 3 ja § 13 lg 1 koosmõjus KrMS § 126¹⁴ lg-ga 1 ning RSVS § 13 lg 3), vaid võib RSVS § 29 lg 1 alusel kaaluda juurdepääsu lubamist vältimatu vajaduse korral, kui ei esine RSVS § 29 lg-s 2 kirjeldatud takistavaid asjaolusid. Olukorras, kus jälitustoimingu luba on ebapiisavalt põhjendatud, on prokuratuuri taotlustes sisalduval suurem tähtsus kaitseõiguse tagamisel ja *ultima ratio*-põhimõtte järgimise kontrollil (vt ka otsuse punktid 779-781). Kolleegium leiab eeltoodud põhjustel, et ringkonnakohus oleks pidanud praeguses asjas juhtima prokuratuuri kui riigisaladuse loonud asutuse tähelepanu sellele, et viimane kontrolliks taotlustes sisalduva teabe riigisaladusena jätkuva kaitstuse vajadust ning kaaluks võimalust tutvustada kaitsjatele taotlusi osaliselt, s.t ohustamata RSVS § 29 lg-s 2 nimetatut. Eeltoodust ei saa siiski järeldada, et K. Kanguri ja ka teiste süüdistatavate kaitseõigust on seeläbi oluliselt rikutud, kuna ringkonnakohus ja Riigikohus on hinnanud *ultima ratio*-põhimõtte järgimist ega tuvastanud selles osas rikkumist.
- 675.** Lisaks on prokuratuur kassatsioonivastuses põhjendatult märkinud, et juhul, kui K. Kanguri teine kaitsja V. Näslund tuvastas prokuratuuri taotlustes kohtult jälitusloa saamiseks jälitustoimingu seaduslikkust mõjutanud puuduseid (nt valed faktiväited, põhjenduste ebapiisavus), oleks saanud riigisaladust avaldamata need eksimused kassatsioonis täpsemalt kirjeldades välja tuua. Samuti on asjakohane prokuratuuri seisukoht, et kuna prokuratuuri taotlustega tutvumine leidis kassatsiooni kohaselt aset menetluse ajal ringkonnakohtus ("sai juurdepääs võimalikuks alles pärast istungite algust ringkonnakohtus"), oleks kaitsja (V. Näslund ringkonnakohtu istungitel ei osalenud) pidanud vastuväited esitama juba apellatsioonimenetluses.
- 676.** Mis puudutab kaitsjate õigust esitada süüdistatavaid õigustavat teavet, märgib kolleegium järgmist. Kaitseõiguse teostamisel on kaitsjatel võimalik koostöös oma kaitsealustega viidata

asjaoludele, mis võivad olla jälitustoiminguga jäädvustatud, kuid jäetud mingil põhjusel jälitustoimingu protokollis vormistamata. Sellise kaitseväite esitamisel kas kohtueelses- või kohtumenetluses peab menetleja vastava teabe olemasolu kontrollima ning selle esinemisel teabe ka avaldama. Nagu märgib ka K. Kanguri kaitsja, rahuldab maakohus T. Pedjasaare kaitsja taotluse ja kohustas menetlejat koostama jälitustoimingu protokoll T. Pedjasaare ja teiste isikute vahel toimunud vestluste kohta, mis kohtuistungil ka avaldati. Seega konkreetse taotluse esitamisel koostati jälitustoimingu protokoll ja kaitsjatel võimaldati juurdepääs soovitud teabele. Muus osas ei ole menetluse vältel, sh kassatsioonides viidatud konkreetsele teabele, mida kaitsjad sooviksid esitada tõendina (vt ka Riigikohtu 11. aprilli 2013 otsus asjas nr 3-1-2-1-13, p 12.3. ja selles osutatud EIK 31. märtsi 2009. a otsus asjas Natunen vs. Soome, kus kaebaja viitas sellele, et temale ja kohtule tutvustamata jäetud ning kohtueelses menetluses hävitatud jälitusmaterjalide hulgas oli salvestisi tema ja kaassüüdistatavate vahel toimunud telefonivestlustest, mis võiksid kinnitada tema kaitseversiooni).

(III) Apellatsioonimenetluse nõuete järgimine

(A) Prokuratuuri appellatsiooni nõuetele vastavus

(a) Kassaatorite väited

677. Kassaatorid leiavad, et prokuratuuri appellatsioon on esitatud hilinenult ja ringkonnakohus oleks pidanud selle KrMS § 171 lg 6 ja KrMS § 319 lg 2 kohaselt jätma läbi vaatamata. Prokuratuuri appellatsioon ei vastanud KrMS § 321 lg 2 p-des 4 ja 5 sätestatud nõuetele, sest selles puudusid konkreetsed ja selged põhjendused. Prokurörid tegid appellatsioonis üldisi viiteid maakohtus peetud süüdistuskõne teesidele, jättes märkimata, millisele alaosal, lõigule või punktile nad tuginevad. Prokuratuur viitas appellatsioonis suurele hulgale tõenditele, millele ta süüdistuskõnes ei tuginenud. Nii rikuti kaitseõigust, sest süüdistataval ja kaitsjal polnud võimalik üheselt mõista, millistele asjaoludele ja seisukohtadele apellant tugines. Lugeses sellise appellatsiooni nõuetele vastavaks ja jättes kaitsja vastuväiteid piisava tähelepanuta, on ringkonnakohus rikkunud oluliselt kriminaalmenetlusõigust ka KrMS § 339 lg 1 p-de 7 ja 12 ning lg 2 mõttes.

(b) Kolleegiumi seisukoht

678. Ringkonnakohtu otsuse punktis 6.2 on ammendavalt põhjendatud, miks oli prokuratuuri appellatsioon esitatud õigel ajal ja miks ei saa appellatsioonitähtaja arvestamisel kohaldada KrMS § 171 lg 6 (vt käesoleva otsuse punkt 424). Nimelt rakendub see säte menetlustoimingule allutatud isiku kaitseks juhtudel, kui prokuratuur on menetleja rollis ja teeb menetlustoiminguid. Seevastu appellatsiooni esitades on prokuratuur kohtumenetluse pooleks KrMS § 17 lg 1 tähenduses. Prokuratuuri appellatsiooni esitamise tähtaja piiramine KrMS § 171 lg 6 alusel tooks kaasa teiste kohtumenetluse poolte põhjendamatu eelistamise, kuna neile selline kellaajaline kitsendus ei kohalduks. Apellatsiooni esitamise tähtaega arvutatakse päevades, mitte tundides (vt KrMS § 171 lg 3 ja § 319 lg 2). Seega tuleb nõustuda ringkonnakohtu seisukohaga, et prokuratuuri appellatsioon esitati õigel ajal.

679. Prokuratuur esitas appellatsiooni 83 leheküljel. Apellandi põhjendused 78 leheküljel on jagatud kahte ossa. Esimeses osas (punktides 1.1-1.12) vaidlustas prokuratuur maakohtu järeldusi kriminaalmenetlusõiguse konkreetsete rikkumiste kohta (nt kriminaalmenetluse alustamise põhjendamatus, jälitustoimingute seaduslikkus, raamatupidamiskspertiisi akti lubamatus, süüdistusakti nõuetelevastavus jne), samuti maakohtu kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustust. Apellatsiooni põhjuste II osa (punktid 2.1-2.3) kannab küll pealkirja "Materiaalõiguse ebaõige kohaldamine", kuid sisaldab suures osas kriitikat maakohtu seisukoha

kohta, et süüdistus on tõendamata, ja seda kriitikat põhistavat tõendite analüüsi. Apellatsiooni kõnealuse osa sissejuhatuses on prokuratuur märkinud, et kuna maakohus ei käsitlenud prokuratuuri süüdistuskõne teese, peab apellant vajalikuks teha appellatsioonis viiteid kohtuvaidlustes esitatud kirjaliku süüdistuskõne lehekülgedele, kus on analüüsitud tõendeid ja toodud prokuratuuri põhistused süüdistuses kirjeldatud asjaolude tuvastamise kohta. Apellant palus ringkonnakohtul appellatsiooni menetlemisel võtta aluseks ka prokuratuuri süüdistuskõne teeside seisukohad.

680. Tuleb möönda, et arvukad viited süüdistuse teesidele võisid teatud määral vähendada appellatsiooni jälgitavust. Samas ei saa nõustuda kassaatoritega, et appellatsioonis ei ole sisulisi põhjendusi ja viited süüdistuse teesidele ei võimaldanud mõista, millistele asjaoludele ja seisukohtadele apellant taotluse rajas. Kõik appellatsiooni viited süüdistuse teesidele olid seostatud konkreetsete apellandi väidetega. Mitmel juhul hõlmas appellatsioonis tehtud viide küll mahukat tekstiosa süüdistuse teesidest, ent see ei tähenda viidete ebamäärasust, nagu väidavad kaitsjad. Apellatsiooni põhjal on mõistetav, et seal, kus viidatakse lehekülgedele süüdistuse teesidest, peetakse silmas nendel lehekülgedel paiknevat teksti tervikuna, mitte üksnes ebamäära osa sellest tekstist. Seega ei olnud süüdistatavad ja kaitsjad olukorras, kus nad oleksid pidanud mõistatama, millele apellant tugineb. Tekst, millele viidati, oli käsitleva küsimuse seisukohalt tervikuna asjasse puutuv. Viidete kasutamine ei muutnud appellatsiooni oluliselt raskemini jälgitavaks, kui see oluks siis, mil prokuratuur oleks viidatavad lõigud süüdistuskõnest appellatsioonis taasesitanud. Süüdistuskõne tekst oli süüdistatavatele ja kaitsjatele juba esimese astme kohtu menetlusest tuttav, mis eelduslikult pidanuks lihtsustama appellatsiooni jälgitavust.

681. Kaitseväited, mis puudutavad appellatsioonis põhistuste puudumist, on üldsõnalised ega võimalda aru saada, mil moel appellatsioonis süüdistuskõnele tehtud viited selle arusaadavust oluliselt vähendasid. Küll tuleb kaitsjatega nõustuda selles, et ebatäpne on ringkonnakohtu seisukoht, nagu piisaks KrMS § 321 lg 2 p 4 nõuete järgimiseks sellest, kui appellatsioonis esitatud taotlused on sedavõrd selged, et puudub vajadus pöörduda appellatsiooni põhjenduste poole. KrMS § 321 lg 2 p 4 kohaselt on appellatsiooni põhjendamine kohustuslik, sõltumata apellandi taotluste selgusest. Apellatsiooni põhistused võimaldavad teistel kohtumenetluse pooltel aru saada, millistel põhjustel apellant maakohtu otsusega ei nõustu ja milline on küsimuste ring, mille üle appellatsioonimenetluses esmajoones vaieldakse ja mille kohta peab kohtumenetluse pool olema valmis väljendama oma põhistatud seisukohti. Järelikult on appellatsiooni põhistustel - sõltumata taotluse sisust ja selgusest - oluline roll ausa ja õiglase kohtumenetluse tagamisel.

682. Prokuratuuri appellatsiooni põhistused võimaldasid piisava selgusega aru saada, miks prokuratuur maakohtu otsusega ei nõustu ja millistele väidetele ning tõenditele apellant tugineb. Seega ei rikkunud ringkonnakohus prokuratuuri appellatsiooni nõuetele vastavaks tunnistamisega põhistamiskohustust ega ausa ning õiglase kohtupidamise põhimõtet.

(B) KrMS § 341 nõuete järgimisest ringkonnakohtu otsuses

(a) Kassaatorite väited

683. Kassaatorid ei nõustu ringkonnakohtu järeldusega, et maakohus on kaitsjate taotlustes toodud esitanud oma seisukohana, lisamata omapoolseid põhjendusi.

684. Kui aga siiski lähtuda ringkonnakohtu hinnangust, et maakohus rikkus kohtuotsuse tegemisel põhistamiskohustust, tuleb seda rikkumist käsitada kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena

KrMS § 339 lg 1 p 7, mitte aga KrMS § 339 lg 2 tähenduses. Ringkonnakohus tegi maakohtule etteheiteid, mis eraldivõetuna või kogumis viitavad KrMS § 339 lg 1 p 7 rikkumisele. KrMS § 339 lg 1 p-s 7 sätestatud kriminaalmenetlusõiguse rikkumisele saab ringkonnakohus KrMS § 341 lg 2 kohaselt reageerida üksnes maakohtu otsuse tühistamise ja kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks saatmisega. Ringkonnakohus käsitas maakohtu põhistuse väidetavaid puudusi KrMS § 339 lg-s 2 sätestatud rikkumisena selleks, et kohtukolleegiumil oleks võimalik teha uus süüdimõistev kohtuotsus. KrMS § 339 lg 1 p-s 7 sätestatud rikkumise korral oluks see välistatud (vt nt Riigikohtu otsus asjas nr 3-1-1-35-13, p 16).

- 685.** Otsuse punktis 6.5 on ringkonnakohus sisuliselt möönnud, et tuvastatud rikkumised eeldaksid kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks maakohtusse, kuid see on mõistliku menetlusaja nõude tõttu võimatu. Ringkonnakohtu selline seisukoht on vastuolus seadusega. Süüdistatava õigus asja menetlemisele mõistliku aja jooksul on tema õiguste kaitseks kehtestatud privileeg, mitte riigi karistusvõimu kaitsev põhimõte. Mõistliku menetlusaja möödumise või selle ohuga ei saa õigustada seaduses sätestatud menetlusreeglitest kõrvalekaldumist süüdistatava kahjuks. Olukorras, kus tuvastatakse, et KrMS § 341 kohaselt tuleks kriminaalasi saata madalama astme kohtule uueks arutamiseks, mis tooks aga kaasa mõistliku menetlusaja nõude rikkumise, on õigeksmõistva otsuse tühistamine välistatud (vt Riigikohtu lahendid asjades nr 3-1-1-14-11 ja nr 3-1-1-100-09). Ka praeguses asjas pidanuks ringkonnakohus kriminaalmenetluse mõistliku menetlusaja möödumise tõttu lõpetama, hindamata ümber maakohtu õigeksmõistvat otsust.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 686.** Õige on kassaatorite seisukoht, et mõistliku menetlusaja möödumine või selle oht ei anna ringkonnakohtule ega Riigikohtule alust teha asjas ise uut otsust olukorras, kus KrMS § 341 lg 1, 2 või 3 (§ 361 lg 2) kohaselt tuleks kriminaalasi saata madalama astme kohtule uueks arutamiseks. Sellises situatsioonis peab kõrgema astme kohus üldjuhul madalama astme kohtu otsuse tühistama ja kriminaalmenetluse süüdistatava nõusolekul KrMS § 274² lg 1 alusel lõpetama (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-63-13, p-d 17-18 ja 17. mai 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-53-13, p-d 12-13). Erandina, kui avalik menetlushuvi kaalub süüdistatava õiguste (tulevase) rikkumise ilmselgelt üles, tuleb kriminaalasi siiski KrMS § 341 nõudeid järgides saata madalama astme kohtule uueks arutamiseks. Sellisel juhul tuleb isiku õiguste rikkumine heastada muul viisil, s.o talle mõistetava karistuse kergendamise (KrMS § 306 lg 1 p 6¹) või (väljaspool kriminaalmenetlust) rahalise hüvitise maksmisega (vt otsuse punktid 659-660).

- 687.** Samas ei järeldu kassaatorite viidatud ringkonnakohtu otsuse punktist 6.5 (vt käesoleva otsuse punkt 429), nagu oleks kohus leidnud, et KrMS § 341 kohaselt tuleks käesolev kriminaalasi saata maakohtule uueks arutamiseks, kuid mõistliku menetlusaja möödumise oht annab teise astme kohtule õiguse teha asjas ise uus otsus. Ringkonnakohus märkis järgmist: "Kohtukolleegium leiab, et käesoleva kohtuasja süüdistuse mahtu, keerukust ja süüdistatavate arvu arvestades mööduks menetluse mõistlik aeg kriminaalasja maakohtusse uueks arutamiseks tagasi saates ilmselt enne, kui kohtulahend läbi kaebemenetluse jõustuda jõuab. Seetõttu ei ole kohtukolleegiumi hinnangul kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks saatmine põhjendatud isegi sel juhul, kui kohtukolleegium tuvastab kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, mida ei ole ringkonnakohtus võimalik kõrvaldada." Osundatud lõigust ega ka ringkonnakohtu otsuse muudest osadest ei tulene, nagu oleks ringkonnakohus tuvastanud kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, mida pole võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada, või väitnud, et kui selline rikkumine peaks ilmnema, annab mõistliku menetlusaja möödumise oht ringkonnakohtule siiski õiguse teha asjas ise uus süüdimõistev otsus. Seisukoht, et mõistliku menetlusaja (oodatav) möödumine võib vaatamata KrMS §-s 341 sätestatule välistada

kriminaalasja saatmise uueks arutamiseks madalama astme kohtule, on iseenesest õige ja kooskõlas eespool viidatud Riigikohtu praktikaga. Ka kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 274² lg 1 alusel välistab kriminaalasja tagastamise madalama astme kohtule, ehkki KrMS § 341 lg-d 1-3 seda nõuaks.

688. Järgnevalt käsitleb kolleegium küsimust, kas maakohtu otsuses oli tegemist KrMS § 339 lg 1 p-s 7 nimetatud kriminaalmenetlusõiguse rikkumisega, mis KrMS § 341 lg 2 kohaselt kohustanuks ringkonnakohtu saatma kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. novembri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-59-07, p 12; 6. mai 2011. a määrus asjas nr 3-1-1-37-11, p 12.1 ja 7. oktoobri 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-82-13, p 10).

689. KrMS § 339 lg 1 p 7 järgi on kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine, kui kohtuotsuses puudub põhjendus.

690. Senises kohtupraktikas on KrMS § 339 lg 1 p-s 7 nimetatud rikkumisega enamasti samastatud kohtulahendi põhistamise kohustuse mis tahes rikkumine (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-63-13, p 20; 26. aprilli 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-34-13, p 10; 12. oktoobri 2012. a otsus asjas nr 3-1-1-40-12, p 13; 13. juuni 2012. a otsus asjas nr 3-1-1-69-12, p 13; 12. aprilli 2012. a määrus asjas nr 3-1-1-32-12, p 7 ja 18. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-46-10, p 7.5). Riigikohus on leidnud, et KrMS § 339 lg 1 p-s 7 (ja enne 1. juulit 2004 apellatsiooni- ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku (AKKS) § 39 lg 3 p-s 7) nimetatud kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega pole tegemist üksnes siis, kui kohus ei ole oma seisukohta või järeldust üldse põhjendanud, vaid ka juhul, kui selle põhjenduse kujunemine ei ole kohtuotsuse lugejale jälgitav või veenev (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 9. juuni 2004. a otsus asjas nr 3-1-1-47-04, p 10; 12. aprilli 2005. a otsus asjas nr 3-1-1-13-05, p 7; 26. septembri 2005. a otsus asjas nr 3-1-1-77-05, p 20; 17. novembri 2006. a otsus asjas nr 3-1-1-100-06, p 10; 4. juuni 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-13-07, p 9.1).

691. Näiteks on Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikas loetud KrMS § 339 lg 1 p-s 7 sätestatud rikkumiseks:

- tunnistaja ütluste või muude tõendite piisava põhjalikkusega analüüsimata jätmine, tõendite analüüsi nappus ja pinnapealsus (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 28. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-31-11, p 19.4; 21. oktoobri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-75-11, p-d 8-10 ja 3. novembri 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-84-10, p 16), tõendite ühekülgne ja kriitikavaba hindamine ning süüdistatava tahtluse põhistamata jätmine (24. mai 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-50-13, p-d 13-14 ja 8. juuli 2004. a otsus asjas nr 3-1-1-74-04, p 7), samuti tõendite selektiivne hindamine (19. detsembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-92-11, p 14);
- kohtu seisukoha puudumine süüdistuse tõendatuse seisukohalt olulise asjaolu tuvastatuse kohta (1. detsembri 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-61-08, p 16.5);
- kohtuotsuses mõne kuriteo koosseisulise tunnuse käsitlemata jätmine (16. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-23-10, p 12.2);
- selle ebapiisav põhjendamine, miks kaastäideviijate käitumine on kohtuotsuses erinevalt kvalifitseeritud (17. novembri 2006. a otsus asjas nr 3-1-1-100-06, p 13);

- kaitseargumentidest tulenevate järelduste analüüsimata jätmine (19. oktoobri 2004. a otsus asjas nr 3-1-1-94-04, p 11.1) või olulise tähtsusega kaitseväite analüüsimata jätmine (25. veebruari 2014. a määrus asjas nr 3-1-1-9-14, p 8.2);
 - põhjenduste puudumine selle kohta, miks ja kuidas rikub kaitseõigust süüdistuses selle täpsustamata jätmine, millised süüdistuses nimetatud varad või muud soodustused täitsid mõjuvõimuga kauplemise ning millised pistise andmise ja võtmise koosseisu (20. märtsi 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-95-12, p 13);
 - ebapiisav põhjendus selle kohta, miks on süüdistatava tegusid käsitatud ideaalkogumina (27. mai 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-7-11, p 17);
 - isiku süüditunnistamine altkäemaksu andmises, ilma et väidetava altkäemaksu võtja ametiisiku tunnustele vastavus oleks nõuetekohaselt tuvastatud (6. detsembri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-65-07, p 8);
 - KarS § 31 lg 1 kohaldatavuse kontrollimata jätmine (6. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-108-13, p 18);
 - kohtuotsuses põhjenduse puudumine küsimuses, miks pidas kohus signaalpüstolit relvaks KarS § 200 lg 2 p 8 mõttes (14. jaanuari 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-103-10, p 10);
 - süüdistatavale mõistetud põhi- või lisakaristuse põhistamata jätmine (26. novembri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-59-07, p 12 ja 28. mai 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-27-08, p 16);
 - kohtuotsuses nende õigusnormide märkimata jätmine, mille alusel kohus otsustas asitõendite ja muude kriminaalmenetluses äravõetud või arestitud asjade suhtes rakendatavate meetmete üle (22. mai 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-22-08, p 9.2);
 - ringkonnakohtu otsuses esimese astme kohtus tõendite hindamisel tehtud vigade ära näitamata jätmine (paljudel juhtudel, nt 3. detsembri 2012. a otsus asjas nr 3-1-1-107-12, p 7).
- 692.** Eeltoodust nähtuvalt on KrMS § 339 lg 1 p 7 senises kohtupraktikas tõlgendatud enamasti laiendavalt, s.o nii, et see hõlmab kohtulahendi põhistamise kohustuse sisuliselt mis tahes rikkumisi, sh põhistuse lünki kitsapiirilistes üksikküsimustes. Samas mõningatel juhtudel on Riigikohus lugenud kohtuotsuse sarnased põhjendamispuudused siiski kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks KrMS § 339 lg 2 tähenduses (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 14. märtsi 2005. a otsus asjas nr 3-1-1-8-05, p 10; 15. oktoobri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-25-07, p 12; 19. juuni 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-33-08, p 10.4, 11. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-8-11, p 12.6; 9. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-87-11, p 9.2; 21. veebruari 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-8-13, p 9; 27. märtsi 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-25-13, p 7).
- 693.** Riigikohus on ringkonnakohtu tuvastatud KrMS § 339 lg 1 p 7 rikkumisi eitanud kahel juhul: 1) kui ringkonnakohtu etteheited maakohtu tõendite analüüsi puudumise kohta on Riigikohtu hinnangul alusetud (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 10. aprilli 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-35-13, p 17); 2) kui ringkonnakohus on KrMS § 339 lg 1 p-le 7 tuginedes tegelikult osutanud materiaalõiguse ebaõigele kohaldamisele (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. mai 2011. a määrus asjas nr 3-1-1-37-11, p 13.1; 10. aprilli 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-35-13, p 18). Samas on Riigikohus ka ise mõnel juhul käsitanud põhjendamiskohustuse rikkumist süüdistatavate käitumisele karistusõigusliku hinnangu andmisel KrMS § 339 lg 1 p-s 7 nimetatud rikkumisena

(vt lisaks üle-eelmises punktis toodud näidetele Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 2. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-118-13, p-d 9 ja 11).

- 694.** Seega ei ole kolleegiumi praktika põhistamiskohustuse rikkumise kvalifitseerimisel järjekindel ja seda tuleb ühtlustada.
- 695.** KrMS § 305¹ lg 1 sätestab, et kohtuotsus peab olema seaduslik ja põhjendatud. Selles normis ette nähtud kohtulahendi põhistamise kohustus on laiem kui KrMS § 339 lg 1 p-st 7 tulenev kohustus mitte teha kohtuotsust, milles "puudub põhjendus". Järelikult ei saa KrMS § 305¹ lg-s 1 sätestatud kohtuotsuse üldise põhistamiskohustuse rikkumine, mis võib muu hulgas seisneda näiteks kohtuotsuse põhjenduste ebaühtsuses või mitteammendavuses, olla kõikidel juhtudel käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 1 p 7 tähenduses.
- 696.** Eeltoodud tõlgendust kinnitab ka KrMS § 339 lg-te 1 ja 2 süstemaatiline tõlgendamine. Kolleegium on varem selgitanud, et KrMS § 339 lg 1 p-des 1-11 sätestatud absoluutsed ehk n-ö kataloogisisesed menetlusõiguse rikkumised on seadusandja lugenud niivõrd kaalukateks kohtuliku arutamise üldprintsipiide minetusteks, et nende esinemisel ei saa kohtulahendit ühelgi juhul sisuliselt õigeks lugeda. Teisisõnu ei saa rääkida eelneva menetluse kohtulahendit legitimeerivast toimest. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. mai 2011. a määrus asjas nr 3-1-1-37-11, p 12.1.) Seejuures on KrMS § 339 lg-s 1 loetletud kriminaalmenetlusõiguse oluliste rikkumiste näol valdavalt tegemist selgepiiriliste ja formaalsete vigadega, mille tuvastamine ei sisalda märkimisväärset kaalutlusmomenti ja mille puhul ei mängi rikkumise määr otsustavast rolli (nt pole KrMS § 339 lg 1 p 2 puhul oluline, kas kaitsja on puudunud kõigilt või üksnes mõnelt kohtuistungilt). Erandiks on üksnes KrMS § 339 lg 1 p-s 12 sätestatud rikkumine, mille aga KrMS § 341 lg 3 võrdsustab õiguslike tagajärgede poolest § 339 lg-s 2 nimetatud rikkumistega. Kohtuotsuse põhjenduste piisavus ja veenvus on suuresti hinnangulised kategooriad. Samuti võivad kohtuotsuse põhistuste puudused olla iseloomult ja ulatuselt väga erinevad alates väikestest lünkadest või ebaselgustest mõne üksikküsimuse lahendamisel kuni kohtuotsuse põhistava osa täieliku puudumiseni. Seepärast ei saa põhistamiskohustuse mis tahes rikkumist lugeda puuduseks, mis on aprioorselt sedavõrd kaalukas, et seab igal juhul kahtluse alla kogu kohtulahendi legitiimsuse ja eeldab uut menetlust samas kohtuastmes.
- 697.** Kohtuotsuse põhistamise kohustuse mis tahes rikkumise kvalifitseerimine KrMS § 339 lg 1 p 7 järgi piiraks KrMS § 341 lg-st 2 tulenevalt ebamõistlikult ringkonnakohtu võimalust maakohtu vigu ise kõrvaldada ja tooks paljudel juhtudel kaasa kriminaalmenetluse põhjendamatu aja- ja ressursimahukuse.
- 698.** Kolleegium osutab siinkohal kaudse tõlgendusargumendina ka võrdlusele tsiviil- ja halduskohtumenetlusega. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 656 lg 1 p 5 järgi saadab ringkonnakohus asja uueks arutamiseks esimese astme kohtule, kui esimese astme kohtus ei ole otsust seaduse kohaselt olulises ulatuses põhjendatud ja ringkonnakohtul ei ole võimalik puudust kõrvaldada. Seega ei too maakohtus kohtuotsuse põhistamise kohustuse (TsMS § 436 lg 1) rikkumine tsiviilkohtumenetluses kaasa nõuet kohtuasi tingimata maakohtule uueks arutamiseks saata. Ringkonnakohus peab iga kord hindama, kas tal on võimalik maakohtu viga ise kõrvaldada või mitte. Seejuures on Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitanud, et menetlusökoonoomia põhimõttest lähtudes peab ringkonnakohus esmajoones püüdma asja ise lahendada ning üksnes erandina saatma asja esimese astme kohtule uueks lahendamiseks, kui ta ei saa asja lõpuni lahendada (vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. veebruari 2012. a otsus asjas nr 3-2-1-154-11, p 16). Sarnane on olukord ka halduskohtumenetluses. Halduskohtumenetluse seadustiku § 199 lg 2 p 2 kohaselt toob see, kui maakohtu otsust ei ole seaduse kohaselt olulises ulatuses põhjendatud, kaasa asja halduskohtule uueks arutamiseks saatmise üksnes juhul, kui

ringkonnakohtul ei ole võimalik puudust kõrvaldada. Kolleegiumi hinnangul ei õigusta ei kriminaalmenetluse seadustiku sõnastus ega kriminaalmenetluse eripära oluliselt teistsugust lähenemist maakohtu põhistamisvigade õiguslikele tagajärgedele.

- 699.** Eeltoodud põhjustel asub kolleegium seisukohale, et kohtuotsuse põhistamise kohustuse (KrMS § 305¹ lg 1) rikkumine on üldjuhul - sh näiteks kohtuotsuse põhistuse ebapiisavuse või -veenvuse korral - käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 mõttes. Sellele osutab ka KrMS § 339 lg 2 sõnastus, kus nimetatakse "ebaseadusliku" kohtuotsuse kõrval eraldi alternatiivina "põhjendamatu" kohtuotsust.
- 700.** KrMS § 339 lg 1 p 7 järgi tuleb kvalifitseerida üksnes kohtuotsuse põhistamise kohustuse kõige ulatuslikumad rikkumised, mis on käsitatavad KrMS § 339 lg 1 p-s 7 otsesõnu nimetatud kohtuotsuses "põhjenduse puudumisena". Seejuures tuleb silmas pidada, et seadus räägib "põhjenduse" kui terviku, mitte üksikute "põhjenduste" puudumisest. Kohtuotsuses põhjenduse puudumisega on tegemist eeskätt siis, kui kohus jätab seadusliku aluseta kohtuotsuse põhiosa (KrMS § 312) tervikuna või siis mõne süüdistatava või kuriteo osas üldse koostamata.
- 701.** Eeltoodust ei saa aga järeldada, nagu oleks ringkonnakohus, sedastades maakohtu otsuses KrMS § 339 lg 1 p-st 7 hõlmamata põhistamiskohustuse rikkumise, alati õigustatud ja kohustatud maakohtu vea ise parandama. KrMS § 341 lg 3 sätestab, et tuvastades sama seadustiku § 339 lõike 1 punktis 12 või lõikes 2 nimetatud kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, mida ei ole võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada, tühistab ringkonnakohus kohtuotsuse ja saadab kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks samas või teises kohtukoosseisus. Seega kui maakohtu otsuse põhistusvead on käsitatavad kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 tähenduses, peab ringkonnakohus igal üksikjuhul hindama, kas tal on võimalik kriminaalasi ise lahendada või tuleb see saata maakohtule uueks arutamiseks. Juhul kui ei ole ülekaalukaid põhjuseid, mis eeldaksid kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks saatmist, tuleb ringkonnakohtul kriminaalasi ise ära lahendada.
- 702.** Kolleegiumil ei ole kahtlust, et praeguses asjas rikkus maakohus KrMS § 305¹ lg-s 1 sätestatud kohtuotsuse põhistamise kohustust. Ringkonnakohus märkis õigesti, et maakohtu põhjendus (vt käesoleva otsuse punkt 356 jj) rajanes suurel määral kaitsjate teeside (osalisel) ümberkirjutamisel. Märkimisväärne osa kohtuotsuse põhiosast pole menetluseseme seisukohalt asjakohane, kuna selles käsitletakse teemasid, millel puudub KrMS § 306 lg-s 1 loetletud küsimuste lahendamisel tähtsus (vt nt käesoleva otsuse punktid 357-365, 368-370, 389, 396, 398). Kohtu põhjendused, mis puudutavad KrMS § 306 lg-s 1 nimetatud küsimusi, on paljusi lünklikud, ebaveenvad ja deklaratiivsed või põhinevad raskesti hoomatavatel mõttekäikudel, samuti ei ole nende esitamisel vähimalgi määral järgitud kolmeastmelisest deliktistruktuurist tulenevaid nõudeid õigusliku küsimuse lahendamise metoodikale (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 8. märtsi 2006. a otsus asjas nr 3-1-1-136-05, p 8). Vaatamata eelmärgitule on maakohtu otsusest siiski üldjoontes mõistetav, millistel põhjustel kohus suure osa prokuratuuri esitatud tõenditest lubamatuks tunnistas ja seetõttu süüdistatavaid õigeks mõistva otsuse tegemiseni jõudis. Kui tõendite lubatavuse hindamisel võtta aluseks maakohtu seisukohad, puuduks selles asjas alternatiiv kõigi süüdistatavate õigeks mõistmisele. Põhistamiskohustuse aspektist pole tähtsust sellel, et maakohtu järeldused tõendite lubatavuse küsimuses rajanesid valdavalt menetlusseaduse väärtõlgendustel. Kohtu põhistuste ekslikkus ei ole samastatav nende puudumisega (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. detsembri 2005. a määrus asjas nr 3-1-1-139-05, p 15). Seetõttu asub kolleegium seisukohale, et maakohtu otsuses polnud tegemist põhjenduse puudumisega KrMS

§ 339 lg 1 p 7 tähenduses. Esimese astme kohtu vead otsuse argumenteerimisel olid sellised, mis annavad alust rääkida kriminaalmenetlusõiguse olulisest rikkumisest KrMS § 339 lg 2 mõttes.

- 703.** Sellega ei ole aga veel vastust saanud küsimus, kas ringkonnakohus oli KrMS § 341 lg-st 3 tulenevalt õigustatud ise uue kohtuotsuse tegema või pidanuks ta saatma kriminaalasja teistkordseks arutamiseks Harju Maakohtule. Kolleegiumi arvates toimis apellatsioonikohus praeguses asjas uut otsust tehes õigesti ja seda alltoodud põhjustel.
- 704.** Ringkonnakohus tühistas maakohtu õigeksmõistva otsuse ja tegi uue, süüdimõistva kohtuotsuse. Ringkonnakohtu lõppjäreldest erinevus võrreldes maakohtu järeldestega tulenes esmajoonel vastupidisest õiguslikust hinnangust mitmete tõendite lubatavusele. Tulenevalt KrMS §-ga 340 apellatsioonikohtule antud pädevusest saab ringkonnakohus kriminaalasja uueks arutamiseks saatmata teha ise uue otsuse muu hulgas siis, kui ta soovib muuta kriminaalasjas kogutud tõenditele, sh nende lubatavusele antud hinnangut (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 29. novembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-105-13, p 24). Ringkonnakohtu pädevus anda tõendite lubatavusele maakohtust erinev hinnang ja teha sel põhjusel ise uus otsus ei olene sellest, kas maakohus on oma vastupidist seisukohta tõendite lubatavuse küsimuses põhjendanud nõuetekohaselt.
- 705.** Tõendikogum, millele ringkonnakohtu otsus tugines, oli küll maakohtu otsusega võrreldes oluliselt erinev, ent koosnes sellistest tõenditest, mis olid esitatud juba maakohtus ja mille maakohus oli kohtuistungil vastu võtnud ning mida esimese astme kohtus oli ka vahetult uuritud. Ringkonnakohus ei tuginenud tõendamiseseme asjaolude tuvastamisel apellatsioonimenetluses esimest korda esitatud ja uuritud tõenditele. Ringkonnakohtus tõenditele antud hinnang ja tõendamiseseme asjaolude kohta tehtud järeldused põhinesid üldjoontes samasugusel käsitlusel, millele oli rajatud ka prokuratuuri süüdistuskõne maakohtus ning apellatsioon. Seega polnud ringkonnakohtu otsuse aluseks olevad tõendid ja neile antud hinnang süüdistatavatele ja kaitsjatele üllatuslikud. Apellatsioonimenetluses esitasid kaitsjad ringkonnakohtu hiljem omaks võetud käsitlusele mahukalt vastuargumente, mida ringkonnakohus siiski põhjendatuks ei pidanud. Kaitsjatel oli võimalus vaidlustada kassatsioonides muu hulgas ringkonnakohtu tõendite lubatavusele antud hinnangut (vt lähemalt otsuse punkt 719), samuti taotleda kassatsioonikohtu kontrolli küsimuses, kas ringkonnakohtus tõenditest tehtud järeldused on põhjendatud selgelt, ammendavalt ja vastuoludeta (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. juuni 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-33-08, p 8 ja 26. augusti 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-61-11, p 6). Seda võimalust kaitsjad ka kasutasid.
- 706.** Vead maakohtu otsuse põhistamisel ei mõjutanud maakohtus toimunud tõendite uurimise seaduslikkust ega takistanud ringkonnakohtul neid tõendeid KrMS § 15 lg 2 p 2 alusel avaldada ja otsuses neile tugineda.
- 707.** Pidades silmas kriminaalasja mahtu, süüdistatavate ning tunnistajate arvu, samuti asjaolu, et kriminaalasja arutamiseks maakohtus kulus 92 istungipäeva, oluaks kriminaalasja maakohtule uueks arutamiseks saatmine menetlusökonoomia seisukohalt äärmiselt koormav. Ehkki menetlusökonoomia argument ei ole KrMS § 341 lg-s 3 sätestatud toimumisalternatiivide vahel valiku tegemisel esmane ega otsustav kriteerium, peab sellega siiski arvestama. Nagu eelnevatest punktidest nähtub, ei olnud ringkonnakohtul praeguses asjas kaalukaid põhjuseid menetlusökonoomia põhimõtet tahaplaanile jätta.
- 708.** Kokkuvõttes asub kolleegium seisukohale, et ringkonnakohus oli KrMS § 341 lg-st 3 tulenevalt õigustatud tegema kriminaalasjas ise uue otsuse vaatamata sellele, et maakohus rikkus kohtuotsuse põhistamise kohustust.

(C) Vahetu kohtuliku uurimise põhimõtte järgimine**(1.) Ringkonnakohtus uue otsuse tegemine*****(a) Kassaatorite väited***

709. Viidates muu hulgas EIK 4. juuni 2013. a otsusele asjas Hanu vs. Rumeenia, leiavad kassaatorid, et ringkonnakohus rikkus maakohtuga diametraalselt erineva otsuse tegemisel PS § 24 lg 5 ja EIÖK 7. lisaprotokollis art 2 nõudeid, mis tagavad isikule kaebeõiguse. Õiguspraktikas on omaks võetud seisukoht, et tõendite esmase hindamise kohustus lasub esimese astme kohtul. Ringkonnakohus on otsuse tegemisel tuginenud ka tõenditele, mida esimese astme kohus ei hinnanud. Esimest korda nimetati põhitõenditeks viie kõite jagu jälitustoimingu protokolle, ühe kõite jagu ekspertiisimaterjale ja teise astme kohtu poolt väljakutsumata jäetud tunnistajate ütlusi. Kohus on üksnes protokollide põhjal lugenud mitme tunnistaja ütlused ebausaldusväärseks. Kohtulik arutamine ringkonnakohtus oli märksa pealiskaudsem ega ole võrreldav põhjaliku kohtuliku uurimisega maakohtu võistlevas menetluses, milles osalesid ka rahvakohtunikud. Kaebeõigus Riigikohtusse pole kaebeõiguse tagamiseks piisav, kuna tõendite hindamise peale ei saa kaevata.

710. Ringkonnakohus pidanuks saatma kriminaalasja uueks arutamiseks maakohtule. Kui aga asuda seisukohale, et kriminaalmenetluse seadustik lubas ringkonnakohtul teha asjas uue otsuse, tuleb kontrollida KrMS § 337 lg 1 p 4 ja § 346 p-de 1 ning 2 põhiseaduspärasust.

(b) Kolleegiumi seisukoht

711. Nagu kassatsioonides viidatakse, tegi ringkonnakohus otsuse maakohtuga võrreldes oluliselt erineva tõendikogumi põhjal. Ringkonnakohus tugines olulisel määral maakohtu poolt lubamatuteks tunnistatud tõenditele, nagu jälitustoimingute protokollid ja eksperdiarvamus. Lisaks on ringkonnakohus jätnud tõendikogumist välja maakohtu otsuse aluseks olnud mitme süüdistatava ja tunnistaja ütlused, lugedes need ebausaldusväärseks.

712. Ringkonnakohtus maakohtu otsusest diametraalselt erineva kohtuotsuse tegemine ei ole välistatud, kuid sellega kaasneb kõrgendatud põhistamiskohustus (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 5. mai 2003. a otsus asjas nr 3-1-1-17-03, p 10; 18. detsembri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-85-07, p 7.1; 22. juuni 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-48-11, p 12 ja 19. juuni 2012. a otsus asjas nr 3-1-1-61-12, p 11). Need lahendid on tehtud olukorras, kus ringkonnakohtu otsuse tegemise aluseks on sama tõendikogum, mis maakohtus. Tõendikogum hõlmab KrMS § 61 lg 2 kohaselt üksnes kohtuliku uurimise esemeks olnud teavet, mille asja lahendav kohus on tunnistanud lubatavaks. Välistatud ei ole aga ka võimalus, et ringkonnakohus teeb maakohtuga võrreldes vastupidise otsuse teistsuguse (sh täienenud) tõendikogumi alusel. KrMS § 15 lg 2 kohaselt võib ringkonnakohtu lahend tugineda nii tõenditele, mida on kohtulikul arutamisel ringkonnakohtus suuliselt esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud, kui ka tõenditele, mida on maakohtus vahetult uuritud ja mis on apellatsioonimenetluses avaldatud. Osutatud sättest järeldub, et ringkonnakohtu lahend võib tugineda ka tõenditele, mida ei ole maakohtus vahetult uuritud, kuid mida on ringkonnakohtus suuliselt esitatud ja vahetult uuritud. Samuti pole välistatud ringkonnakohtu tuginemine maakohtus vahetult uuritud tõenditele, mille maakohus alles kohtuotsuse tegemisel lubamatuks tunnistas. Olukorras, kus ringkonnakohtul on teatud juhtudel õigus kardinaalselt muuta maakohtu poolt tõenditele antud hinnangut, ei ole välistatud ka mõnele tõendile esmakordse hinnangu andmine. Seda tuleb arvestada eriti siis, kui uusi tõendeid ei esitata esimest korda ringkonnakohtule, vaid need jäid esimese astme kohtu otsuses arvestamata põhjusel, et maakohus pidas neid ekslikult lubamatuks.

- 713.** Kassaatorite viidatud EIK 4. juuni 2013. a otsuses asjas Hanu vs. Rumeenia väljendatud seisukohad ei ole praegu kohaldatavad. Käesoleva kriminaalasja lahendamisel oli maa- ja ringkonnakohtu otsuste aluseks erinev tõendikogum. Samuti on ringkonnakohus vahetult uurinud kohtuotsuse tegemise aluseks olnud peamisi tõendeid - jälitustoimingu protokolle, tunnistajate ütlused on praeguses asjas üksnes kaudseteks tõenditeks.
- 714.** Kriminaalmenetlusõigust ei riku, kui ringkonnakohus tunnistab süüdistatavat õigustavad ütlused ebausaldusväärseks, vaatamata sellele, et ringkonnakohus uurib neid tõendeid üksnes maakohtu istungi protokollidele tuginedes. Ringkonnakohus on osade tunnistajate ütluste ebausaldusväärseks lugemist põhistanud, hinnates neid ütlusi kogumis teiste tõenditega, võttes arvesse kõnealuste ütluste sisemisi vastuolusid ja elulist usutavust. Tõendite lubatavuse üle otsustamine on õiguslik hinnang. Seetõttu ei eelda sellise otsustuse tegemine vahetu uurimise põhimõtte absoluutset järgimist ka isikulise tõendi puhul, kui ringkonnakohtu otsuse põhjendused on loogilised, ammendavad ja kriminaalmenetlusõigusega kooskõlas.
- 715.** Maakohtus õigeks mõistetud, kuid ringkonnakohtus prokuratuuri apellatsiooni alusel esimest korda süüdi tunnistatud isik ei saa kassatsioonimenetluses vaidlustada süüdimõistmise aluseks olnud faktilisi asjaolusid. Seega on tegemist kaebeõiguse riivega, mille proportsionaalsust tuleb kaitsjate taotlusel kontrollida. Kolleegium hindab KrMS § 340 lg 4 p 2, § 341 ja KrMS § 363 lg 5 kooskõla PS § 24 lg-ga 5 koosmõjus EIÕK art-ga 6. Esmakordse süüdimõistva kohtuotsuse võimaldavad ringkonnakohtul teha KrMS § 340 lg 4 p 2 ja § 341. Kassatsioonis ei ole võimalik taotleda uute faktiliste asjaolude tuvastamist (KrMS § 363 lg 5). Järgnevalt hindab kolleegium nende sätete põhiseaduspärasust.
- 716.** PS § 24 lg 5 on lihtsa seadusreservatsiooniga põhiõigus. Seega võib seadusandja kaebeõigust piirata. Ringkonnakohtu pädevus kriminaalasja lahendamisel ja PS § 24 lg 5 piirangu sobivus tuleneb põhiseaduse süstemaatilisel tõlgendamisel ka PS § 149 lg-st 2, mille kohaselt on ringkonnakohtud teise astme kohtud ja nad vaatavad apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid, ning sama paragrahvi lõikest 3, mille järgi on Riigikohus riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Seega on juba põhiseaduses endas ette nähtud teise astme kohtute ja Riigikohtu erinev pädevus kohtuasja lahendamisel.
- 717.** Apellatsioonimenetlus on täielik reformaatorlik kohtukaebemenetlus ja selle käigus saab vaidlustada nii faktiliste asjaolude tuvastamist kui ka õiguslikke järeldusi. Ringkonnakohus võib hinnata asjas kogutud ja kohtule esitatud tõendeid, samuti muuta maakohtu õiguslikke seisukohti, tehes asjas täielikult uue kohtuotsuse. KrMS § 331 sätestab kriminaalasja apellatsiooni korras arutamise korra ja piirid. Sama paragrahvi esimese lõike kohaselt peab ringkonnakohus kriminaalasja apellatsiooni korras arutamisel juhinduma kriminaalmenetluse seadustiku 10. peatüki (kohtumenetlus maakohtus) sätetest arvestades 11. peatüki 3. jaos sätestatud eranditega. Üldjuhul arutab ringkonnakohus kriminaalasja esitatud apellatsiooni piires, kuid KrMS § 331 lg-s 3 on toodud ka erandid, millal ringkonnakohtul on õigus apellatsioonimenetluse piire võrreldes apellatsioonis taotletuga laiendada. KrMS § 335 lg 1 kohaselt peab ringkonnakohus kohtulikul uurimisel järgima sama seadustiku §-de 286–298 sätteid, mis reguleerivad kohtulikku uurimist maakohtus.
- 718.** Seega toimub apellatsioonimenetluses kriminaalasja sisuline arutamine, kusjuures ringkonnakohtul on õigus tuvastada faktilisi asjaolusid ja hinnata tõendeid samasuguses ulatuses nagu esimese astme kohtul (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 14. märtsi 2005. a otsus asjas nr 3-1-1-8-05, p 8). Teisalt pole apellatsioonimenetlus pelgalt sama asja teistkordne käsitlemine teises kohtukoosseisus, vaid eelkõige esimese astme kohtu tegevuse kontrollimine apellatsioonkaebuse piires. Uute faktiliste asjaolude tuvastamine ringkonnakohtus peaks olema

erandlik. Seda võib teha eelkõige juhul, kui pärast esimese astme kohtuotsuse tegemist on asjas ilmnenud täiendavaid tõendeid (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. novembri 2004. a määrus asjas nr 3-1-1-115-04, p 10). Seejuures võib täiendava tõendiga olla tegemist ka siis, kui maakohus on tunnistanud selle põhjendamatult lubamatuks ja jätnud tõendikogumist välja.

719. Kuigi kassatsioonimenetluses ei saa tuvastada uusi faktilisi asjaolusid, on Riigikohus KrMS § 362 p 2 alusel pädev tühistama kohtuotsuse, kui ilmneb kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine. Kriminaalmenetlusõiguse järgimise kontroll hõlmab ka kassatsioonikohtu järelevalvet selle üle, kas tõendite hindamisel on menetlusõigusest kinni peetud (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 22. mai 2009. a otsus asjas nr 3-1-1-19-09, p 15; 28. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-31-11, p 26). Seega on ringkonnakohtu hinnang tõenditele kassatsioonimenetluses teatud ulatuses kontrollitav ja võimalikud vead kõrvaldatavad Riigikohtus. Kuigi edasikaebeõigust on kitsendatud, on see põhiõiguse riive kehtestatud seadusega ja lähtub kassatsioonimenetluse kui õigusliku vaidluse lahendamise olemusest. Samal ajal ei piira kassatsioonimenetlus ülemääraselt kohtumenetluse poole õigust ringkonnakohtu esmakordse süüdimõistva otsuse vaidlustamisel, kuna Riigikohus saab kontrollida tõendite hindamise õiguspärasust (menetlusõiguse nõuete järgimist) teise astme kohtus.

720. Eeltoodu põhjal jõuab kolleegium järeldusele, et edasikaebeõiguse piirangud kassatsioonimenetluses on sobivad, vajalikud ja mõõdukad ning ei ole alust põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks.

(2.) Tõendite avaldamine ringkonnakohtus

(a) Kassaatorite väited

721. Kuna ringkonnakohtu istungitel ei avaldatud uuesti dokumentaalseid tõendeid, ei saanud kohus nendele tugineda. Nimelt avaldas ringkonnakohus maakohu istungi protokollid ja luges sellega kõik maakohus vahetult uuritud tõendid avaldatuks KrMS § 15 lg 2 p 2 tähenduses. Selline seisukoht on ekslik, kuna kooskõlas KrMS § 63 lg-ga 1 on istungi protokoll ka ise tõend ja tõendit ei saa avaldada teise tõendi vahendusel. Lisaks ei uuritud tõendeid vahetult ega kuulatud süüdistatavaid üle. Samas tegi apellatsioonikohus maakohu otsusega võrreldes vastupidise otsuse.

(b) Kolleegiumi seisukoht

722. KrMS § 15 lg 2 p 1 kohaselt võib ringkonnakohtu lahend tugineda tõenditele, mida on kohtulikult arutamisel ringkonnakohtus suuliselt esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud. Sama lõike teise punkti kohaselt võib ringkonnakohus tugineda ka tõenditele, mida on maakohus vahetult uuritud ja mis on apellatsioonimenetluses avaldatud. Apellatsioonimenetluses toimub tõendi avaldamine ringkonnakohtu istungil samas ulatuses, mis maakohus, kui pooled ei lepi kokku teisiti (nt loobudes dokumendi taasesitamisest) ja arvestades kohtu äranägemisel avalikkuse põhimõtte tagamise vajadust. KrMS § 296 lg 3 lause 2 kohaselt võib tõendi jätta poolte kokkuleppel ka avaldamata, kui kohus leiab, et see ei ole vastuolus avalikkuse põhimõttega (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 13. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-117-13, p-d 9.1 ja 9.3).

723. Kohtuistungi protokollil on kahene tähendus: ühelt poolt on tegemist menetluskäiku kajastava menetlusedokumendiga, teisalt jäädvustatakse selles kohtus toimunud tõendite vahetu uurimise tulemused. Kohtumenetluse pooled ei ole ringkonnakohtu istungil tõendite avaldamise viisi vaidlustanud. Järelikult on nad sellega vaikimisi nõustunud. Ei ole alust arvata, et kohtumenetluse pooled ei saanud aru, et kohus avaldas protokollid tõendite avaldamiseks, mitte

menetluslike asjaolude tuvastamiseks. Pooled said maakohtus avalikul ja suulisel uurimisel enda seisukohad esitada, mistõttu ei olnud vaja neid ringkonnakohtus uuesti ja täies mahus suuliselt ette lugedes avaldada. Sellise menetlemise kasuks räägib ka mõistliku menetlusaja põhimõte, mida nõnda mahukas asjas oleks vastasel juhul olnud raske kui mitte võimatu järgida.

(3.) Jälitustoimingute seaduslikkuse kontrollimine ringkonnakohtus

(a) Kassaatorite väited

724. Kaitsjad leiavad jälitustoimingute logifailide kontrollimisega seoses, et kohtul ei olnud õiguslikku alust võtta Kaitsepolitseiametiga ühendust väljaspool kohtulikku arutamist. Kaitsepolitseiameti koostatud tabel jälitustoimingute kohta pole tõend. Ringkonnakohus on otsuses viidanud AS-i EMT vastusele T. Pedjasaare pealtkuulamise logifailide kohta. Ringkonnakohus andis 16. jaanuari 2013. a istungil menetlusosalistele teada, et istungitevahelisel ajal käis Harju Maakohtu kohtunik Tallinna Ringkonnakohtus ja edastas EMT vastuse lisad, mis võeti ringkonnakohtu enda initsiatiivil materjalide juurde. Nimetatud lisasid ei ole maakohtus avaldatud ega uuritud. Maakohtus uuriti vaid AS-i EMT kirja, milles sisaldub vastus kohtunik V. Lõõnikule, kus on näidatud pealtkuulamise ajad telefoninumbrate lõikes ning sellele tuginedes esitas kaitse omi seisukohti. Kirjaga kaasas olnud lisasid ega CD-d ei ole kunagi avaldatud ega uuritud, kuna seda ei taotlenud kumbki menetluse pool. Kaitsja ei saanud logifailidega tutvuda.

(b) Kolleegiumi seisukoht

725. Jälitustoiminguga saadud tõendite seaduslikkuse kontroll kohtu poolt *ex officio* teenib süüdistatava kaitseõiguse ja ausa ning õiglase menetluse tagamise eesmärki. Kuigi seaduslikkuse kontroll pole kriminaalmenetluse seadustikus reguleeritud, tuleneb see KrMS § 2 p 4 alusel Riigikohtu praktikast (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1. juuli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-10-11, p 19). Põhjendamatult on ka kaitsjate väide, et ringkonnakohus uuris tõendeid väljaspool kriminaalasja avalikku arutamist, millega rikkus KrMS §-de 15 ja 305¹ nõudeid. Jälitustoimingu seaduslikkuse kontrolli näol ei ole tegemist tõendamiseseme asjaolude, vaid kriminaalmenetluslike asjaolude tuvastamisega, mis ei pea alati toimuma avaliku ja suulise kohtuliku arutamise raames. Kontrollimisel sedastatud asjaolud iseenesest ei saa olla isiku süüditunnistamise aluseks. Ühtlasi pole rikutud poolte võrdsuse nõuet, kuivõrd kohtu ülesanne on tagada jälitustoiminguga saadud tõendi puhul teabe ebasümmeetrilisest jaotusest tuleneva ebavõrdsuse kompenseerimine kohtumenetluse poolte vahel.

726. Ringkonnakohtu otsuse punktis 6.4.11 esitatud põhjenduste kohaselt on AS-idest EMT ja Elisa saanud vastused logifailide kohta 1. detsembri 2010. a maakohtu kohtuistungil avaldatud. Seda kinnitab ka maakohtu istungi protokoll. Kolleegium nõustub nende põhjendustega.

(IV) Ringkonnakohtu otsuse aluseks olnud tõendite lubatavus

(A) Jälitustoimingutega kogutud tõendite lubatavus

(1.) Kohtult jälitustoimingu lubade andmist taotlenud prokuröride pädevus

(a) Kassaatorite väited

727. T. Annuse kaitsja märgib, et käesolevas asjas jälitustoimingute lubade taotlemise ajal kehtinud KrMS § 114 lg 1 kohaselt oli kohtult nende lubade taotlemise õigus üksnes menetlust juhtival

prokuröril. Selles asjas on mitu jälitustoimingu luba, mida ei taotlenud menetlust juhtivad prokurörid.

(b) Kolleegiumi seisukoht

728. Tulenevalt KrMS § 30 lg-st 2 on igal prokuröril kriminaalmenetluses prokuratuuri õigused ja kohustused ning tema menetlustoimingud loetakse tehtuks prokuratuuri poolt. (Vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. veebruari 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-18-13, p 10.)

729. 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 114 lg-s 1, mis nimetas jälitustoimingu loa taotlejana menetlust juhtivat prokuröri, peeti silmas seda, et prokuratuurisiselt on jälitustoimingu loa taotlemise üle otsustamise õigus prokuröril või prokuröridel, kelle juhtimise all konkreetse kriminaalasja menetlus toimub. See õigus laienes ka menetlust juhtiva prokuröri või juhtivate prokuröride asendajatele, aga ka kõrgemalseisvale prokurörile. Seega oli tegemist prokuratuuri sisemist pädevusjaotust reguleeriva tingimusega, mille järgimata jätmisel ei saanud olla mõju kohtu antud jälitustoimingu loa kehtivusele (vrd ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 9. detsembri 2005. a otsus asjas nr 3-1-1-121-05, p 8). Ühe või teise prokuröri nimetamine konkreetset menetlust juhtivaks prokuröriks on prokuratuuri sisemine töökorralduslik küsimus. Lisaks osutab kolleegium sellele, et 1. jaanuaril 2013 jõustunud KrMS § 126⁴ lg 1 nimetab jälitustoimingu loa taotlejana prokuratuuri tervikuna.

730. Eeltoodu kehtib *mutatis mutandis* ka menetlust juhtiva prokuröri nimetamisele 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 112 lg 3 teises lauses.

(2.) Eeluurimiskohtunike pädevus väljastada Harju Maakohtu esimehe asemel jälitustoimingu lube

(a) Kassaatorite väited

731. K. Kanguri ja T. Annuse kaitsjad leiavad, et eeluurimiskohtunikel, kes lisaks Tallinna Linnakohtu esimehele ja hiljem Harju Maakohtu esimehele andsid jälitustoimingu lube, puudus selleks KrMS § 24 lg 4 (enne 30. märtsi 2007 kehtinud redaktsioonis) kohaselt nõutav kohtu esimehe volitus.

732. Kaitsjatele ja süüdistatavatele esitati tutvumiseks nii Tallinna Linnakohtu kui ka Harju Maakohtu esimehe blanketil KrMS § 24 lg 4 alusel antud käskkirjad, mis kannavad ühte kuupäeva ja numbrit, kuid on erineva sisuga. Näiteks on kaitsjatele ja süüdistatavatele esitatud Tallinna Linnakohtu esimehe blanketil vormistatud 23. septembri 2005 käskkiri nr 8-1/17, millega linnakohtu esimees määras alates 23. septembrist 2005. a kohtu esimehe äraoleku ajaks enda asendajaks jälitustoimingute lubade andmisel kohtunik Orvi Tali. Samas on väljastatud ka sama kuupäeva ja numbriga (23. september 2005 nr 8-1/17) käskkiri Harju Maakohtu esimehe blanketil. Sellega määras kohtu esimees jälitustoimingute tegemiseks lubade andjaks kohtunik O. Tali alates 2. jaanuarist 2006. Kuna praegune Harju Maakohus moodustati alles 1. jaanuaril 2006, ei saanud keegi anda 23. septembril 2005 käskkirju Harju Maakohtu esimehe blanketil. Lisaks eeltoodule ei ole usutav, et Tallinna Linnakohtu ja Harju Maakohtu dokumentide registreerimise süsteem oli identne. Kaitsjate valduses on ka Harju Maakohtu esimehe blanketil antud 23. septembri 2005. a käskkiri nr 8-1/17, millega O. Talile anti jälitustoimingute tegemiseks lubade väljastamise õigus alates 5. jaanuarist 2009. Seega on O. Talile jälitustoimingute lubade andmise õiguse käskkirjad ilmselgelt defektsed, ei vasta nende andmise ajal kehtinud "Maa- ja linnakohtu kantselei kodukorras" kehtestatud nõuetele ega saa tõendada O. Talil KrMS § 24 lg-s 4 nimetatud volituste olemasolu. E. Murakule anti jälitustoimingute lubade väljastamise õigus kuupäevast, mis oli tema ametist vabastamise kuupäevast hilisem.

733. Harju Maakohtu esimehe käskkirjadega anti teistele kohtunikele õigus väljastada jälitustubasid 2005. aastal üksnes kohtu esimehe äraolekul. Seetõttu palusid kaitsjad ringkonnakohtul tuvastada, kas eeluurimiskohtunike poolt 2005. aastal väljastatud jälitustoimingute load olid antud kohtu esimehe äraoleku (puhkuse, lähetuse vms) ajal. Ringkonnakohus seda aga ei teinud, leides ekslikult, et pole tähtis, kus maakohtu esimees lubade väljastamise ajal viibis. Kui kohtu esimees määras, et teised kohtunikud on õigustatud andma jälitustoimingu lube üksnes kohtu esimehe äraolekul, siis ei ole alust väita, et teistel kohtunikel oli lubade andmise õigus ka siis, kui kohtu esimees ära ei olnud. Kohtunikele kohtu esimehe äraoleku ajaks antud volitus jälitustoimingu lube väljastada saab kehtida üksnes koos äraolekut fikseerivate käskkirjadega.

(b) Kolleegiumi seisukoht

734. Jälitustoimingu lubade andmise ajal kehtinud KrMS § 24 lg 4 kolmas lause sätestas, et jälitustoiminguks annab eeluurimiskohtunikuna loa Tallinna Linnakohtu esimees (alates 1. jaanuarist 2006 Harju maakohtu esimees) või tema määratud kohtunik.

735. Selles asjas on aastatel 2005-2006 lisaks kohtu esimehele Helve Särgavale andnud jälitustoimingu lube kohtunikud Violetta Kõvask (22. augustil 2005), O. Tali (14. detsembril 2005, 24. jaanuaril 2006 (2 luba), 21. märtsil 2006, 29. märtsil 2006 ja 21. aprillil 2006 (2 luba)) ning Eda Murak (21. veebruaril 2006, 11. mail 2006, 19. juulil 2006 ja 17. augustil 2006 (2 luba)).

736. Kohtutoimiku 2. köite lehtedel 36-38 ja 29. köite lehtedel 31-35 on koopiad kohtute seaduse § 12 lg 2 ja lg 3 p 1 ning KrMS § 24 lg 4 alusel antud Tallinna Linnakohtu ja Harju Maakohtu esimehe käskkirjadest, mis käsitlevad jälitustoimingu lubade andmiseks pädevate kohtunike määramist. Need käskkirjad on allkirjastanud H. Särgava. Mitmel käskkirjal on üks ja sama kuupäev ning number, ehkki nende sisu on erinev.

737. Nii on kriminaalasja materjalide hulgas kolm käskkirja, millel on teksti algosas lehe paremas servas märgitud kuupäev 23. september 2005 ja number 8-1/17. Seejuures on nii kuupäev "23" kui ka käskkirja number "17" kirjutatud käsitsi. Üks eelnimetatud käskkirjadest on vormistatud Tallinna Linnakohtu esimehe, ülejäänud kaks aga Harju Maakohtu esimehe blanketil. Tallinna Linnakohtu esimehe blanketil väljastatud käskkirjaga määrati alates 23. septembrist 2005 kohtu esimehe äraoleku ajaks tema asendajaks jälitustoimingu lubade andmisel kohtunik O. Tali. Ühe Harju Maakohtu esimehe blanketil oleva 23. septembri 2005. a kuupäeva kandva käskkirjaga nr 8-1/17 määras kohtu esimees alates 2. jaanuarist 2006 jälitustoimingu loa andjaks ka O. Tali. Teise Harju Maakohtu esimehe blanketil vormistatud 23. septembri 2005. a käskkirjaga nr 8-1/17 määrati O. Tali jälitustoimingu loa andjaks alates 5. jaanuarist 2009.

738. Samuti on toimikus kaks 2. jaanuari 2006. a kuupäeva ja numbrit 8-1/3 kandvat käskkirja, millest ühega määrati E. Murak jälitustoimingu lubade andjaks alates 2. jaanuarist 2006, teisega aga alates 5. jaanuarist 2009.

739. Toimikus on ka 5. juuli 2004. a kuupäeva ja numbrit 8-1/9 kandev Tallinna Linnakohtu esimehe käskkiri, millega viimane määras alates 3. jaanuarist 2005 kohtu esimehe äraoleku ajaks enda asendajaks jälitustoimingu loa andmisel kohtunik V. Kõvaski, ja Harju Maakohtu esimehe 2. jaanuari 2006. a käskkiri nr 8-1/1, millega tühistatakse Tallinna Linnakohtu esimehe käskkiri nr 8-1/1 (mitte 8-1/9) kohtunik V. Kõvaski määramise kohta jälitustoimingu luba andvaks kohtunikuks.

- 740.** Ringkonnakohus märkis seoses eeltooduga, et käskkirja numeratsiooni üle otsustab pädev isik kooskõlas asutuse asjaajamise ja dokumendiregistriga. Käskkirjade registreerimise žurnalist nähtub, et maakohtu esimees on KrMS § 24 lg 4 kohaselt andnud igal aastal välja uue käskkirja, kuid kui sama eeluurimiskohtunik oli jälituslube andvaks kohtunikuks ka eelmisel perioodil, siis kannab käskkiri tema esimese määramise käskkirja kuupäeva ja numbrit. Maakohtu esimehe käskkirjadest ja käskkirjade registreerimise žurnalist nähtub, et maakohtu esimees määras kohtu esimehe äraoleku ajaks jälitustoimingute lube andvateks kohtunikeks V. Kõvaski alates 3. jaanuarist 2005, O. Tali alates 23. septembrist 2005 ja E. Muraku alates 2. jaanuarist 2006.
- 741.** Kolleegium ringkonnakohtu käsitlesega ei nõustu. 1. jaanuaril 2006 jõustunud "Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorra" (RT I, 29.11.2013, 15) § 13 lg 3 p 2 kohaselt on kuupäev dokumendi kohustuslik rekvisiit. Samasuguse nõude nägi ette ka 31. detsembrini 2005 kehtinud "Maa- ja linnakohtu kantselei kodukorra" (RTL 2003, 92, 1374) § 13 lg 3 p 2. On üldteada, et dokument kannab koostamise või allkirjastamise kuupäeva. Seega pidanuks ka Harju Maakohtu esimehe käskkirjad, millega pikendati eeluurimiskohtunike volitusi jälitustoimingu lubade andmiseks, kandma nende koostamise kuupäeva. Üksnes sellisel juhul nähtuks käskkirjast, millal volituste pikendamise otsustus on tehtud, ja vajadusel tekkinuks võimalus kontrollida käskkirja autentsust. Käskkirja põhiosas (tekstis) võinuks vajadusel sisalduda ka viide varasemale käskkirjale, millega antud volitusi uue käskkirjaga pikendati. Vaadeldavates käskkirjades, millega kohtu esimees määras ka senini jälitustoimingu lubade andmiseks volitatud kohtunikud uuest kuupäevast jätkuvalt sama ülesannet täitma, ei viidata varasema määramise kuupäevale ja numbrile, vaid algse käskkirja daatum ja number on kantud uue käskkirja teksti algusossa ülemisse paremasse serva, kus tavapäraselt paikneb dokumendi enda kuupäev ja registreerimisnumber. Uute, n-õ pikendamiskäskkirjade endi koostamise kuupäeva ja registreerimisnumbrit pole aga käskkirjade tekstis üldse märgitud. Seetõttu jääb käskkirjade lugemisel mulje, et ühel ja samal kuupäeval on tehtud mitu määrust, millega sama kohtunik määratakse jälitustoimingu lubasid andma erinevatest kuupäevadest alates.
- 742.** Eelnevalt kirjeldatud puudused kohtu esimehe käskkirjades, millega pikendati eeluurimiskohtunike volitusi jälitustoimingute lubade andmiseks, koostoimes asjaoluga, et käskkirju ei registreeritud kohtu elektroonilises dokumendiregistris (avaliku teabe seaduse §-d 11-12), vaid üksnes eraldi peetavas käsikirjalises "žurnalis", toovad kaasa selle, et pole võimalik piisavalt usaldusväärselt kontrollida, kas käskkirjad anti ka tegelikult enne nendes nimetatud eeluurimiskohtuniku volituste pikenemise kuupäeva. Seetõttu kolleegium kõnealuseid käskkirju eeluurimiskohtunike pädevuse kontrollimisel ei arvesta.
- 743.** Kohtu esimehe need käskkirjad, millega eeluurimiskohtunikele anti algul õigus jälitustoimingu lube väljastada, vastavad vormistuslikele põhinõuetele. Kolleegium ei näe põhjust kahelda, et H. Särge, olles 31. detsembrini 2005 Tallinna Linnakohtu esimees ja alates 1. jaanuarist 2006 samast kuupäevast moodustatud uue Harju Maakohtu esimees, määras 5. juulil 2004 jälitustoimingu lube andvaks eeluurimiskohtunikuks V. Kõvaski, 23. septembril 2005 O. Tali ja 2. jaanuaril 2006 E. Muraku.
- 744.** Kriminaalmenetluse seadustik ega ükski teine seadus ei näinud ette maksimaalset tähtaega, milleks kohtu esimees võis eeluurimiskohtuniku jälitustoimingu lube andma määrata. Ka kõnealuste käskkirjade resolutsioonidest ei nähtu, et need oleksid antud tähtajaliselt. Seetõttu leiab kolleegium, et Tallinna Linnakohtu esimehe 5. juuli 2004. a ja 23. septembri 2005. a käskkiri vastavalt V. Kõvaski ja O. Tali määramise kohta ning Harju Maakohtu esimehe 2. jaanuari 2006. a käskkiri E. Muraku määramise kohta kehtisid senikaua, kuni kohtu esimees polnud käskkirju kehtetuks tunnistanud, käskkirjades nimetatud kohtunike volitused kohtunikuna polnud lõppenud või käskkirja andmise aluseks olev volitusnorm polnud oma

kehtivust kaotanud. Praeguses asjas enne jälitustoimingu lubade väljastamist selliseid asjaolusid ei esinenud. Tähtsust ei ole ka sellel, et 5. juuli 2004. a ja 23. septembri 2005. a käskkirja andis H. Särgava Tallinna Linnakohtu esimehena. Kohtute seaduse § 138⁴ lg 1 p 1 kohaselt loeti 2006. aasta 1. jaanuaril ametis olevad Tallinna Linnakohtu ja Harju Maakohtu kohtunikud Harju Maakohtu kohtunikeks. Kolleegiumi arvates järeldub osutatud sättest ka see, et varem eksisteerinud Tallinna Linnakohtu ja Harju Maakohtu ühendamine 1. jaanuaril 2006 uueks Harju Maakohtuks ei mõjutanud O. Tali ega E. Muraku pädevust otsustada jälitustoimingu lubade andmist.

- 745.** Eeltoodud põhjustel leiab kolleegium, et V. Kõvaski, O. Tali ja E. Muraku volitusi jälitustoimingu lubade andmisel ei mõjutanud asjaolu, et kohtu esimehe hilisemad väidetavad volituste pikendamise otsustused pole kontrollitavad.
- 746.** Tallinna Linnakohtu esimees volitas O. Tali ja V. Kõvaski väljastama jälitustoimingu lube kohtu esimehe äraolekul. See ei tähenda, et O. Tali ja V. Kõvaski antud jälitustoimingu lubade kehtivus olenes sellest, kas H. Särgava oli nende lubade andmise ajal ära (puhkusel, lähetuses vmt). KrMS § 24 lg 4 toonane redaktsioon ei andnud kohtu esimehele õigust piirata tema poolt jälituslube andma määratud eeluurimiskohtunike pädevust nende volituste kehtivuse ajal ei esemeliselt ega ajaliselt. Vaadeldavates käskkirjades tehtud osutus kohtu esimehe äraolekule on kolleegiumi hinnangul ebamäärane ja selle õiguslik siduvus küsitav. Seda võib tõlgendada kui kohtuasutuse-sisest töökorralduslikku otsustust. Eksternset toimet, mis võinuks mõjutada V. Kõvaski ja O. Tali välja antud jälitustoimingute lubade kehtivust, linnakohtu esimehe seatud tingimusel aga olla ei saanud. Seega nõustub kolleegium ringkonnakohtuga selles, et pole vaja tuvastada, kus viibis või mida tegi H. Särgava siis, kui O. Tali ja V. Kõvask käesolevas kriminaalasjas jälitustoimingu lube väljastasid.
- 747.** Kokkuvõttes leiab Riigikohus, et selles kriminaalasjas on kõik kohtu load jälitustoimingute tegemiseks andnud välja kohtunikud, kellel oli selleks õigus.

(3.) Jälitustoimingu tähtaegade seaduslikkus

(a) Kassaatorite väited

- 748.** Mitme kaitsja arvates ei vasta seaduse nõuetele jälitustoimingu load, millega kohus lubas jälitustoiminguid teha teatud arvu päevi mingi sellest päevade arvust pikema aja jooksul (nt 20 päeva kahekuulise ajavahemiku vältel). KrMS § 114 lg 2 andis kohtule volituse lubada isiku jälitamist kindlal ajavahemikul, ent mitte õigust delegeerida sobivate jälituspäevade väljavalimist kohtueelsele menetlejale. Tegemist oli põhiõiguste piiramist puudutava kohtu pädevuse põhiseadusvastase üleandmisega. Ühtlasi ei ole kontrollitav, kas jälitustoimingute tegemisel järgiti loas nimetatud päevade arvu või tehti jälitustoiminguid kogu kohtumääruses märgitud pikema ajavahemiku vältel. Jälitusprotokollide kohaselt on jälitustoimingud tehtud katkestusteta. Prokuratuuri selgitus, mille kohaselt ei ole jälitusprotokollide jaotises "jälitustoimingu aeg" näidatud mitte päevad, mil tegelikult jälitustoiminguid tehti, vaid jälitusloas näidatud pikem ajavahemik, mille jooksul võis teatud arvu päevi jälitustoiminguid teha, viitab jälitusprotokollide ebausaldusväärsusele.
- 749.** Samuti osutavad kassaatorid jälitustoimingu lubadele, milles jälitustoimingu algus- ja lõpukuupäev on kindlaks määratud kahe mittejärjestikulise kuu sama kuupäevaga (nt 23. augustist 23. oktoobrini 2005 või 15. detsembrist 2005 kuni 15. veebruarini 2006). Kaitsjad leiavad, et sellised load pole väljastatud KrMS § 114 lg 2 kohaselt maksimaalselt lubatud 2 kuuks, vaid 2 kuuks ja 1 päevaks. Näiteks Harju Maakohtu 22. augusti 2005. a

määrusega lubati teatud jälitustoimingute tegemine 23. augustist 23. oktoobrini 2005, s.o 62 päeva jooksul. Seejuures on kahes järjestikuses kuus 62 päeva ainult ühel juhul - juulis ja augustis. KrMS § 114 lg-s 2 sätestatust pikemaks ajaks välja antud jälitusload on ebaseaduslikud ning nende alusel tehtud jälitustoimingutega kogutud teave tõendina kõlbmatu.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 750.** Jälitustoimingu lubade andmise ajal kehtis KrMS § 114, mis oli jõus 31. detsembrini 2012. Selle paragrahvi esimene lõige sätestas, et eeluurimiskohtunik vaatab menetlust juhtiva prokuröri põhjendatud jälitustoimingu taotluse läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub sellest. Sama paragrahvi teine lõige nägi ette, et jälitustoimingu luba antakse kuni kaheks kuuks ja seda võib menetlust juhtiva prokuröri taotlusel pikendada korraga kahe kuu võrra.
- 751.** Seega võimaldas KrMS § 114 lg 2 kohtul kas lubada jälitustoimingute tegemist kuni kahe kuu jooksul iga päev või jätta jälitustoimingu luba üldse andmata. Sellises olukorras tuleb iseenesest seaduslikuks pidada ka kohtu n-ö vahepealset otsustust, sh näiteks seda, kui kohus piiritles jälitustegevuse toimumise küll mingi kuni kahekuulise ajavahemikuga, kuid kitsendas jälitustoimingu luba tingimusega, et toimingute tegemine pole lubatav mitte kogu selle ajavahemiku vältel, vaid üksnes teatud arv päevi. Jälitusperioodi kogupikkusest väiksema jälituspäevade arvu kindlaksmääramine vähendas isiku põhiõiguste riivet võrreldes olukorraga, kui kohus lubanuks jälitamist kõigil jälitusloas nimetatud ajavahemikku jäävatel päevadel. Seega on ebaõige kassaatorite seisukoht, nagu oleks kohus jälitustoimingu lube andes rikkunud seadusreservatsiooni nõuet ja delegeerinud jälituspäevade valiku ebaseaduslikult täitevvõimule. Kohus ei pikendanud KrMS § 114 lg-ga 2 lubatud jälitustoimingu tegemise maksimaalset kahekuulist kestust, vaid lühendas seda. Kolleegium kahtleb, kas jälitustoimingu lubade kehtivusaja määramist kõnealusel viisil saab pidada mõistlikuks ja vajalikuks, ning möönab, et see võib põhjustada lisaraskusi kohtu loas märgitud tähtaja järgimise kontrollimisel. Samas ei muuda märgitu vaadeldavat tähtaja määramist ebaseaduslikuks.
- 752.** Ringkonnakohus kontrollis jälitustoimingu lubades ette nähtud tähtaegadest kinnipidamist, tutvudes selle käigus muu hulgas Kaitsepolitsei ameti keskse pealtkuulamiseseadme tööga ja nõudis prokuratuurilt välja lisaandmed jälitustoimingute tegemise tegeliku aja kohta. Apellatsioonikohus põhjendas otsuse punktis 6.10.14, et kohtueelne menetleja on jälitustoimingute tegemisel lubades ette nähtud tähtaegu järginud (vt käesoleva otsuse punkt 452). Kassatsioonides märgitu ei anna alust ringkonnakohtu seisukoha paikapidavuses kahelda. Üksnes appellatsioonikohtu viidet Riigikohtu 23. veebruari 2009. a otsusele asjas nr 3-1-1-81-08 peab kolleegium asjasse mittepuutuvaks, sest osutatud kohtuasjas ei võtnud Riigikohus põhimõttelist seisukohta küsimuses, kas kohus võib anda jälitustoimingu loa teatud arvuks päevadeks mingi pikema ajavahemiku jooksul.
- 753.** Seega on jälitustoimingu load, millega kohus lubas jälitustoiminguid teha teatud arv päevi mingi sellest päevade arvust pikema (kuni kahekuulise) ajavahemiku jooksul, KrMS § 114 lg-ga 2 kooskõlas.
- 754.** Järgnevalt käsitleb kolleegium küsimust, kas KrMS § 114 lg-ga 2 on kooskõlas ka need kohtu jälitustoimingu load, milles jälitustoimingu algus- ja lõpukuupäev on kindlaks määratud kahe mittejärjestikulise kuu sama kuupäevaga (nt 23. augustist 23. oktoobrini 2005).

- 755.** KrMS § 114 lg 2 sätestas kuudes arvutatava tähtaja. Mõistetavalt ei välistanud see kohtumääruses jälitustoimingu tähtaja väljendamist päevades või teatud kuupäevade vahemikuna, ent ka selliselt formuleeritud tähtaeg ei tohtinud ületada kahte kuud.
- 756.** KrMS § 171 lg 4 esimese lause kohaselt lõpeb tähtaeg kuudes arvutamise korral viimase kuu vastaval kuupäeval. "Vastav" on kolleegiumi arvates tähtaja viimase kuu see kuupäev, mis kannab tähtaja kulgemise esimese päevaga sama numbrit või - juhul kui tähtaja viimases kuus sellise numbriga kuupäeva ei ole - kuu viimane päev (KrMS § 171 lg 4 lause 2).
- 757.** KrMS § 171 lg 3 esimene lause sätestab, et päevades arvutamise korral lõpeb tähtaeg viimasel tööpäeval kell kakskümmend neli. Ehkki kriminaalmenetluse seadustikus ei ole kuudes arvutatava tähtaja lõppemise kellaaega otsesõnu sätestatud, leiab kolleegium, et ka kuudes arvutatav tähtaeg lõpeb üldjuhul tähtaja viimasel päeval kell 24.00. Puudub mõistlik põhjus, miks peaks tähtaja kellaajaline lõpp kuudes ja päevades arvutatavate tähtaegade puhul erinema. Seda järeldust kinnitab ka analoogia tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 137 lg-ga 1 ja TsMS § 62 lg-ga 2. Tuleb küll silmas pidada, et mõningate kuudes arvutatavate tähtaegade puhul võib seaduses olla ette nähtud varasem lõpukellaaeg (vt nt vangistusseaduse § 104 lg 3 koostoimes KrMS § 130 lg 3 esimese lausega). Erinormi puudumisel lõpeb aga kuudes arvutatav tähtaeg tähtaja viimasel kuul tähtaja kulgemise alguspäevale vastaval kuupäeval kell 24.00.
- 758.** Järgmisena vajab selgitamist, millist kuupäeva lugeda 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 114 lg-s 2 sätestatud kahekuulise tähtaja viimase kuu "vastavaks kuupäevaks" KrMS § 171 lg 4 esimese lause tähenduses.
- 759.** Kolleegiumi arvates on selleks kuupäevaks jälitustoimingu loa esimesele kehtivuspäevale vastav kuupäev ülejäämisel kuul. KrMS § 114 lg-s 2 sätestatud tähtaja arvutamise puhul ei kohaldu KrMS § 171 lg 1 teine lause, mille kohaselt ei arvata tähtaja hulka tundi ega päeva, millest loetakse tähtaja algust. Viidatud säte laieneb üksnes tundides ja päevades arvutatavatele tähtaegadele, sest selle eesmärk on vältida tähtaegade arvestamisel vastavalt tundide ja päevade murdosade kasutamist. Kuudes arvestatavate tähtaegade puhul KrMS § 171 lg-st 4 tulenevalt aga sellist olukorda ei saa tekkida. KrMS § 171 lg 1 teise lause ja lõike 4 esimese lause sisu sarnaneb TsÜS § 135 lg-ga 1 ja § 136 lg-tega 2-3. Viimati osutatud sätteid tõlgendades on Riigikohus leidnud, et kuudes (või aastates) arvutatava tähtaja puhul tuleb "vastava päeva" all mõista päeva, mis vastab tähtaja algust kindlaksmäärava sündmuse toimumise päevale või kalendripäevale, millega seadus seob tähtaja alguse, mitte aga sellele järgnevale päevale (vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 2. aprilli 2014. a otsus asjas nr 3-2-1-162-13, p 29 ja 7. detsembri 2007. a otsus asjas nr 3-2-1-116-07, p 15 ning Riigikohtu halduskolleegiumi 14. novembri 2012. a otsus asjas nr 3-3-1-44-12, p 22). Kriminaalkolleegium ei näe põhjust tõlgendada teistmoodi ka KrMS § 171 lg 1 teist lauset ja lõike 4 esimest lauset.
- 760.** Eelnevast tulenevalt lõppes KrMS § 114 lg-s 2 sätestatud jälitustoimingu loa maksimaalne kahekuuline kehtivusaeg ülejäämisel kuul pärast loa jõustumist loa esimesele kehtivuspäevale vastaval kuupäeval kell 24.00. Seega näiteks 23. augustil 2005. a kehtima hakanud jälitustoimingu loa puhul möödus kahekuuline tähtaeg 23. oktoobril 2005 kell 24.00. Seega on kaitsjate viidatud load, milles jälitustoimingu algus- ja lõpukuupäev määrati kahe mittejärjestikulise kuu sama kuupäevaga, antud kaheks kuuks, mitte kaheks kuuks ja üheks päevaks, nagu kassaatorid leiavad. Tulenevalt KrMS § 171 lg 4 esimeses lauses sätestatud reeglist, esineb tähtaja alguspäevale vastav kuupäev kahekuulises ajavahemikus kolmel korral.
- 761.** Kokkuvõttes leiab kolleegium, et kõigis käesolevas kriminaalasjas olevates kohtu jälitustoimingu lubades on kehtivusaeg määratud kooskõlas KrMS § 114 lg-ga 2.

(4.) Logifailide kadumine ja jälitustoimingute faktilise kestuse kontrollitavus

(a) Kassaatorite väide

762. Kaitsjad leiavad, et jälitustoimingu protokollid on ebaseaduslikud tõendid, kuna nende saamise seaduslikkust pole võimalik kontrollida, sest logifailid on sideettevõtjate serveritest kadunud. Süüdistuse tõendite, sh jälitustoimingute protokollide seaduslikkuse kontrolli tagamise kohustus lasub prokuratuuril, kellel on kriminaalmenetluses tõendamiskoormis. Seega vastutab prokuratuur logifailide kadumise eest. Kaitsepolitseiameti tsentraalse jälitusseadme andmed pole objektiivsed tõendid menetlusliku asjaolu tuvastamiseks.

(b) Kolleegiumi seisukoht

763. Ringkonnakohus on otsuse punktis 6.15 põhistanud, miks osade logifailide kadumine operaatorfirmade serveritest ei too endaga kaasa jälitustoimingutega saadud tõendite ebaseaduslikkust (vt käesoleva otsuse punkt 465). Kolleegium nõustub nende seisukohtadega ja lisab järgmist. Kohtud on tuvastanud, et AS-ist EMT on kadunud kõik logifailid, mis on tehtud enne 2006. a veebruari. Elisa Eesti AS teatas maakohtule, et kohtu kirjas märgitud ajavahemiku logifailid pole ümberseadistamisel tekkinud arvutitehnilise vea tõttu säilinud. Seega on kriminaalasjas olemas üksnes AS-i EMT logifailid ajavahemiku 1. veebruar kuni 11. oktoober 2006 kohta. Samuti alustati logifailide kadumise tõttu kriminaalmenetlust nr 0870000017, mis aga lõpetati 5. novembril 2008 KrMS § 199 lg 1 p 1 alusel.

764. 1. jaanuaril 2005 jõustunud elektroonilise side seaduse (ESS) § 113 lg 5 kohaselt peab sõnumi tsentraalsesse jälgimisseadmesse ülekandmine toimuma sõnumit jaotavat liidest ning vastavat riist- ja tarkvara kasutades, tagades tsentraalse jälgimisseadme abil tehtud toimingute kohta sõltumatute logifailide (toimingu aeg, liik, objekt ja number) säilimise vähemalt viis aastat. ESS § 113 lg-te 4 ja 5 kohaselt on aga andmete ülekandmine ja säilitamine elektroonilise side ettevõtte kohustus. Prokuratuuril on üksnes õigus tutvuda sõnumi tsentraliseeritud jälgimisseadmesse ülekandmise korral säilinud logifailidega (lg 8). Seega ei saa logifailide kadumist prokuratuurile ette heita. Samuti ei saa logifailide säilitamist käsitada KrMS § 111 jälitustoiminguga tõendi saamise nõuete rikkumisena, mis tooks endaga kaasa tõendi ebaseaduslikkuse või lubamatuse. Küll on logifailide kadumisel raskendatud jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll. Samas ei nähtu kriminaalasja materjalidest, et jälitustoimingute tegemisel oleks teavet tahtlikult moonutatud või muul viisil jälitustoimingu tegemise nõudeid rikutud.

(5.) Kohtu jälitustoimingu lubade põhistamine ja *ultima ratio*-põhimõtte järgimine

(a) Kassaatorite väited

765. KrMS § 114 lg 1 alusel välja antavale jälitustoimingu loale kehtivad KrMS § 145 lg 1 p-s 1 sätestatud nõuded, s.t luba peab olema kirjalikult vormistatud ja põhjendatud (vt Riigikohtu otsus asjas nr 3-1-1-22-10, p 14.3). Tulenevalt 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 110 lg-st 1 pidi jälitustoimingu loas sisalduma põhjendus selle kohta, et *ultima ratio*-põhimõtet on järgitud.

766. Enamik kohtumäärustest on sõna-sõnalt korduvad ega sisalda sisulisi põhjendusi. Määrused on vormistatud lõikamise-kleepimise meetodil, mida lisaks tekstiosade sarnasusele kinnitavad ka kirjavead ja teksti samasugune liigendus. Kõigile jälitustoimingu lubadele on iseloomulik, et eeluurimiskohtunik nõustub prokuratuuri taotlusega. Kohus avaldab veendumust, et prokuröri esitatud teave vajab kontrollimist ning seda on võimalik teha üksnes jälitustoimingutega. Üheski

jälitustoimingu loas pole põhjendatud, millistest elulistest asjaoludest nähtuvalt on tõendusteabe kogumine muude vahenditega välistatud või oluliselt raskendatud. Jälitustoimingu lubades kasutatakse läbivalt lauselist konstruktsiooni "kohtunik on veendunud, et prokuröri poolt esitatud teave vajab kontrollimist ning seda on võimalik teostada üksnes jälitustoimingutega" ning "kuna selles kuriteos on tõendite kogumine muude menetlustoimingutega välistatud". Need konstateeringud on sama tähendusega ja kordavad sisuliselt KrMS § 110 lg 1 hüpoteesi. Õigusnormi hüpoteesi ümberkirjutamist ei saa lugeda sisuliseks põhjenduseks. Jälitustoimingute tegemist ei saa põhjendada ainult asjaoluga, et menetletakse ametialast kuritegu. Kõik kohtu väljastatud jälitusload peale ühe viitavad menetletava kuriteo kvalifikatsioonina KarS §-le 289. Erandina on ühes määruses viidatud KarS §-dele 289, 293 ja 297. Samas kinnitab ringkonnakohtus, et juba 14. detsembrist 2005 on prokuratuuri jälitustoimingu loa taotluste kohaselt uurimisesemeks olnud ka KarS §-des 293, 297 ja 295 järgi kvalifitseeritavad kuriteod. Järelikult ei ole kohtu kaalutlused lähtunud prokuratuuri taotlustest.

767. Ringkonnakohtu väide, et menetlejal puudus vajadus kaaluda teisi tõendite kogumise viise, on seadusega vastuolus. *Ultima ratio*-printsip tähendab, et nii jälitustoimingu loa taotleja kui ka kohus peavad veenduma, et tõendite kogumine muul viisil on välistatud. Nii jälitustoimingu lubades kui ka ringkonnakohtu otsuses puuduvad põhjendused selle kohta, miks ei oleks saanud tõendeid koguda muude menetlustoimingutega. *Ultima ratio*-põhimõtte eeldab, et enne jälitustoimingute tegemist on üritatud tõendeid koguda muul viisil, kohtu ette on toodud vastavad põhistused ja tõendid, kohus on neid kaalunud ja teinud nende põhjal kaalutusotsuse.

768. Kui kohtumääruses põhjendused puuduvad, siis peab kriminaalasja arutav kohus jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimisel tõdema, et luba ja seega ka jälitustegevus ise on ebaseaduslik kas või ainuüksi KrMS § 110 lg-st 1 lähtuva *ultima ratio*-põhimõtte kontrollimatuse tõttu. KrMS § 110 lg 1 nõuete rikkumine toob kaasa KrMS §-st 111 tulenevad tagajärjed.

769. Kaitsjad märgivad, et eeltoodud käsitlust kinnitab ka kriminaalasjas nr 1-12-2761 tehtud Tartu Ringkonnakohtu 20. jaanuari 2014. a otsus, mida prokuratuur ei vaidlustanud.

(b) Kolleegiumi seisukoht

770. Tõendina kasutatud jälitusteabe kogumise aluseks olnud jälitustoimingu lubade andmise ajal kehtis KrMS § 114 lg 1 järgmises sõnastuses: "Eeluurimiskohtunik vaatab menetlust juhtiva prokuröri põhjendatud jälitustoimingu taotluse läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub sellest." Määrusele, sh jälitustoimingu loa andmise määrusele, esitatavaid nõudeid reguleerib KrMS § 145. Jälitustoiminguks loa andmise määru peab olema kirjalikult vormistatud ja põhistatud menetlusotsustus (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. mai 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-22-10, p 14.3).

771. Kohtulahendi põhistus peab üldjuhul hõlmama lahendi lõpposas esitatud otsustus(t)e kõiki seadusest tulenevaid eeldusi. 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 110 lg 1 sätestas, et kriminaalmenetluses on lubatud tõendeid koguda jälitustoimingutega, kui tõendite kogumine muude menetlustoimingutega on välistatud või oluliselt raskendatud ning kriminaalmenetluse esemeks on esimese astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu, mille eest on ette nähtud karistusena vähemalt kuni kolm aastat vangistust. Osutatud sättest järeldub, et kohtu poolt jälitustoiminguteks lubade andmise ajal oli jälitustoimingute tegemise üks eeldus see, et tõendite kogumine muude menetlustoimingutega oli välistatud või oluliselt raskendatud (*ultima ratio*- ehk viimase abinõu põhimõtte). Järelikult pidi ka jälitustoimingut lubava

kohtumääruse põhjenduses sisalduma kohtu selge ja arusaadav argumentatsioon, miks ei ole võimalik tõendeid koguda teisiti.

772. Kolleegium jagab kohtupraktikas väljendatud seisukohta, et jälitustoimingu eelduste olemasolu põhistamisel ei saa piirduda jälitustoimingu vajalikkuse deklaratiivset laadi tõdemisega. Kohtu järeldused peavad olema seostatud olemasoleva tõendusliku baasiga. Ebapiisav on pelgalt viidata prokuröri taotlusele ning märkida, et kohus loeb seal märgitud põhjendatuks. Järeldamaks, et tõendite kogumine jälitustoiminguid kasutamata on välistatud või oluliselt raskendatud, võib tugineda ka kriminoloogilistele teadmistele. Näiteks võib tähtsust olla sellistel asjaoludel nagu kuriteo kõrge organiseeritusaste, konspiratiivsus, variisikute kasutamine, ütluste andmiseks valmis olevate tunnistajate eelduslik puudumine, asjaolu, et tegemist on nn kannatanuta süüteoga, samuti n-ö konventsionaalsete menetlustoimingutega kaasnev aja- ja ressursikulu jne. Kuid ka osutatud argumentide puhul ei saa piirduda üldsõnaliste lausungitega. Määrusest peab olema selgelt aru saada, et kohus on enne jälitustoimingu lubamist alternatiivsete tõendamismeetodite kasutatavust talle teadaoleva teabe alusel kaalunud. Ühtlasi tuleb kohtumääruses esitada selged põhjendused, millistest asjaoludest ja olemasolevatest tõenditest tulenevalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus. (Vt Tartu Ringkonnakohtu 20. jaanuari 2014. a otsus kriminaalasjas nr 1-12-2761, p-d 7.1-7.3. Kättesaadav:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-12-2761/69.)

773. Samas leiab kolleegium, et sarnaselt põhjendatud kuriteokahtluse kontrollile KrMS § 142 kohaldamisel on kohtu põhistamiskohustus ka KrMS § 110 lg-s 1 (või KrMS § 126¹ lg-s 2) sätestatud eelduste tuvastamisel piiratum kui kohtuotsuse tegemisel isiku süüküsimust lahendades (vrd Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 31. oktoobri 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-96-13, p-d 10-12). Jälitustoimingu loa andmise menetluse kiireloomulisus ja selle toimumise ajal tavaliselt olemasoleva tõendusteabe maht ning fragmentaarsus mõjutavad paratamatult kohtult nõutava argumentatsiooni määra. Kohus ei pea jälitustoiminguks loa andmisel ära näitama, et teiste tõendikogumisviiside kasutamine on tõsikindlalt välistatud. Piisab, kui konkreetse juhtumi asjaolude põhjal on mõistlik põhjus seda eeldada. Ühtlasi on väär kassaatorite seisukoht, nagu eeldaks *ultima ratio*-põhimõtte seda, et menetleja oleks enne jälitustoimingute tegemist üritanud reaalselt muude menetlustoimingutega tõendeid koguda. Selline nõue muudaks jälitustoimingute tegemise paljudel juhtudel sisutuks (vt ka allpool otsuse punkt 788). Minimaalselt peab jälitustoimingu loa andmise kohta tehtud kohtumääruse põhistusest nähtuma, et kohtu luba jälitustoiminguks on antud teavitatult. See eeldab muu hulgas, et kohtumäärus sisaldab vähemalt kokkuvõtlikult seda tõendusteavet, mille alusel kohus loa väljastamise otsustas.

774. Käesolevas kriminaalasjas tõendina kasutatud jälitusteabe kogumise aluseks olnud Tallinna Linnakohtu ja Harju Maakohtu määruste põhjendused KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud jälitustoimingu tegemise eelduste olemasolu kohta ei vasta nõuetele. Näiteks Tallinna Linnakohtu 2. septembri 2004. a määruse põhistus jälitustoimingute vajalikkuse kohta on järgmine (siin ja alljärgnevalt kohtu kirjaviis ja -vead muutmata): "Arvestades antud kuriteo ohtlikkust, õiguskorra kaitsmise huvisid, kuna antud kuriteos on tõendite kogumine muude menetlustoimingutega kas välistatud või oluliselt raskendatud, kuna kahtlustatakse kuriteos ametiisikuid siis antud kuritegu riivab kõigi ühiskonnaliikmete õiglustunnet ning riigi mainet, seetõttu lähtudes tõe väljaselgitamise huvidest on taotlus seaduslik ja igati põhjendatud." (KoTo, kd 28, tl 111) Tallinna Linnakohtu 3. novembri 2004. a määruses korraldatakse täpselt sama põhjendust (KoTo, kd 28, tl 112). Sama kohtu 22. augusti 2005. a määruse põhistus on formuleeritud mõnevõrra teisiti, ent samavõrd üldsõnaliselt: "Kohtunik tutvunud kriminaalasjas

kogutud materjalidega on veendunud prokuröri taotluse põhjendatuses. Kriminaalmenetluse seadustik lubab tõendeid koguda jälitustoimingutega. Arvestades antud kuriteo ohtlikkust, õiguskorra kaitsmise huvisid ja seda, et selles kuriteos on tõendite kogumine muude menetlustoimingutega kas välistatud või oluliselt raskendatud, siis lähtudes tõe väljaselgitamise huvidest, on taotlus igati põhjendatud ja seaduslik." (KoTo, kd 28, tl 113) Tallinna Linnakohtu 24. oktoobri 2005. a määruse põhistus on järgmine: "Kohtunik on veendunud, et prokuröri poolt esitatud teave vajab kontrollimist ning seda on võimalik teostada üksnes jälitustoimingutena, s.o salajast pealt kuulamist, -vaatamist ja salvestamist. Antud kuritegu kuulub ametialaste süütegude liiki. Kui ametiisik kuritarvitab oma ametiseisundit, siis selline tegevus tekitab ühiskonnaliikmetes usaldamatust ametiisikute vastu ning ühtlasi on kahjustatud ka riigi maine. Arvestades õiguskorra kaitsmise huvisid, antud kuriteo ohtlikkust ning seda, et taolised kuriteod on raskesti avastatavad ja tõendatavad ning ohustavad inimeste kõiki õigushüvesid. Kuna selles kuriteos on tõendite kogumine muude menetlustoimingutega kas välistatud või oluliselt raskendatud, siis lähtudes tõe väljaselgitamise huvidest on taotlus igati põhjendatud ja seaduslik." (KoTo, kd 28, tl 114) Linnakohtu 4. novembri 2005. a määrukses korratakse sisuliselt sama põhjendust, lisades, et "[a]ntud kriminaalmenetluses on uurimisorganid teostanud rea menetlustoiminguid tõendite kogumiseks ning tõendite kogumise käigus saadud informatsioon on piisavaks aluseks kohtunikule rahuldada prokuröri taotlus ainult K. Kangur'i osas. Taotluses esitatud teise isiku suhtes, ei ole kohtunikule mitte mingeid materjale esitatud, mis annaksid veendumuse rahuldada prokuröri taotlus ka teise isiku suhtes." (KoTo, kd 28, tl 115) Ka Tallinna Linnakohtu 14. detsembri 2005. a ja Harju Maakohtu 13. jaanuari 2006. a määrukses korratakse sõna-sõnalt eelnevalt tsiteeritud seisukohti (KoTo, kd 28, tl 116-117). Harju Maakohtu 24. jaanuari 2006. a määrukses on täiendavalt tehtud viide riigi kohustusele tagada, et ametiisikud ei rikuks aususe kohustust. Muus osas kordab tekst varasematest osundustest tuttavaid argumente. (KoTo, kd 28, tl 118). Eelnevatega sisu poolest kattuvate ja sõnastuslikult väga lähedaste põhistustega, mis rajanevad vaid üldsõnalistel viidel õiguskorra kaitsmise huvidel, ühiskonnaliikmetes usaldamatuse tekitamisele, riigi maine kahjustamisele, "antud" kuriteo kuulumisele ametialaste kuritegude liiki ning raskele avastatavusele jmt, piirduakse ka teises Harju Maakohtu 24. jaanuari 2006. a määrukses, samuti määrustes, mis pärinevad 2006. a 21. veebruarist, 2. märtsist, 16. märtsist, 21. märtsist, 29. märtsist, 21. aprillist (2 määrust), 11. maist, 19. juulist, 17. augustist ja 15. septembrist. (KoTo, kd 28, tl 120-130)

775. Seega rajaneb kriminaalasjas olevate kohtu jälitustoimingute lubade põhistus standardsetel ja deklaratiivsetel formuleeringutel. Kassaatorid märgivad õigustatult, et kohtu jälitustoimingu lubades ei ole välja toodud ühtegi konkreetset - kriminaalasja tehiooludest ja uurimise käigust lähtuvat - põhjendust selle kohta, millised asjaolud välistavad tõendite kogumise muude menetlustoimingutega või raskendavad seda oluliselt. Nõustuma peab ka sellega, et KrMS § 110 lg 1 teksti ümberkirjutamist kohtulahendisse ei saa pidada sisuliseks põhjenduseks. Praegusel juhul on aga eeluurimiskohtunikud jälitustoimingu lubade väljastamisel suuresti piirdunud just sellega, lisades trafaretseid üldsõnalisi tõdemusi, mis korduvad määrukest määruksesse ega põhine konkreetsetel faktidel. Samuti on kaitsjatel õigus selles, et jälitustoimingute tegemist ei saa põhjendada ainuüksi asjaoluga, et menetletatakse ametialast kuritegu.

776. Järgnevalt käsitleb kolleegium küsimust, kas see, et jälitustoimingu lubades puudus KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud eelduste nõuetekohane põhistus, tingib nende lubade alusel kogutud tõendite lubamatuse.

777. Jälitustoimingu lubade andmise ja jälitustoimingute ajal kehtinud KrMS § 111 sätestas, et jälitustoimingu saadud teave on tõend, kui selle saamisel on järgitud seaduse nõudeid. Tõendi

saamisena KrMS § 111 mõttes tuleb kolleegiumi arvates mõista 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 112 lg-s 2 nimetatud uurimisasutuste tegevust tõendi kogumiseks jälitustoiminguga. Seaduse nõuetena, mille järgimata jätmine tõi KrMS § 111 kohaselt kaasa jälitustoiminguga kogutud tõendi lubamatuse, on seega käsitatavad need seaduses sätestatud reeglid, mida KrMS § 112 lg-s 2 nimetatud uurimisasutus pidi jälitustoiminguid tehes järgima. Osutatud reeglite hulka kuulusid muu hulgas nii KrMS §-s 110 ette nähtud jälitustoimingu materiaalsete eelduste täidetud kui ka KrMS § 112 lg 3 kohaselt nõutava kohtu või prokuratuuri loa olemasolu.

778. Jälitustoimingu loa ebapiisav põhistas ei ole samastatav loa puudumisega. Asjaolu, et kohus on jätnud jälitustoimingu tegemise aluseks olnud loa andmise nõuetekohaselt argumenteerimata, ei tähenda, nagu oleks jälitustoiming tehtud väljaspool kohtulikku kontrolli täitevvõimu omavolina. Jälitustoiminguid tegeva uurimisasutuse pädevuses ei ole otsustada, kas kohtu põhistus jälitustoimingu loa andmise kohta on piisav. Kontrollides jälitustoiminguks nõutava kohtu loa olemasolu, on uurimisasutus õigustatud lähtuma formaliseerituse printsiibist ja võtma aluseks kohtumääruse resolutsiooni. Juhul kui sellega on konkreetse jälitustoimingu tegemine lubatud, on ka uurimisasutus jälitustoimingu tehes KrMS § 112 lg 3 nõudeid järginud.

779. Seega asjaolu, et kohtu jälitustoimingu loas puudub nõuetekohane põhistus KrMS §-s 110 sätestatud eelduste olemasolu kohta, ei ole käsitav seaduse nõuete rikkumisena jälitustoiminguga tõendi "saamisel". Seetõttu ei too jälitustoimingu loa põhistamatus 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 111 kohaselt kaasa selle loa alusel tehtud jälitustoiminguga kogutud tõendi lubamatust. Võimalus kontrollida, kas tõendi saamisel jälitustoiminguga on järgitud KrMS §-st 110 tulenevaid nõudeid, sh *ultima ratio*-põhimõtet, ei ammendu jälitustoiminguks loa andmise menetlusega. Ka kriminaalasja lahendav kohus peab eeluurimiskohtuniku loa olemasolust hoolimata jälitustoiminguga kogutud tõendi lubatavust hinnates poole taotlusel kontrollima, kas tõendi kogumisel järgiti KrMS § 110 nõudeid. Seejuures on kohus kriminaalasja lahendades vaatamata eeluurimiskohtuniku määrukses märgitule pädev tuvastama, kas konkreetse jälitustoimingu puhul olid KrMS §-s 110 sätestatud materiaalsed eeldused täidetud, ja vajadusel tunnistama selle toiminguga saadud tõendi lubamatuks. Seega toimus jälitustoiminguks loa andmisel KrMS §-s 110 sätestatud tingimuste täidetuse eelkontroll.

780. Kolleegium märgib, et 1. jaanuaril 2013 jõustunud KrMS § 126¹ lg 4 kohaselt on jälitustoiminguga saadud teave tõend, kui jälitustoimingu loa taotlemisel ja andmisel ning jälitustoimingu tegemisel on järgitud seaduse nõudeid. See säte on laiem kui varem kehtinud KrMS § 111. KrMS § 126¹ lg 4 järgi toob jälitustoiminguga kogutud tõendi lubamatuse kaasa ka jälitustoimingu loa põhistamatus, kuna tegemist on seaduse nõuete rikkumisega jälitustoimingu loa andmisel. KrMS § 126¹ lg 4 laieneb aga üksnes juhtudele, mil seaduserikkumisega toimunud menetlustoiming - jälitustoimingu loa taotlemine, andmine või jälitustoimingu tegemine - leidis aset 1. jaanuaril 2013 või hiljem. Käesolevas kriminaalasjas see säte järelikult ei kohaldu.

781. Ehkki kohtu jälitustoimingu lubades nõuetekohaste põhistuste puudumine ei too 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 111 kohaselt kaasa jälitustoimingutega kogutud tõendite lubamatust, pole see puudus siiski õigusliku tähenduseta. Kui eeluurimiskohtunik pole jälitustoiminguks loa andmisel selgelt ära näidanud, et tõendite kogumine muude menetlustoimingutega oli välistatud või oluliselt raskendatud, siis peab kriminaalasja arutamisel erilise hoolikusega kontrollima *ultima ratio*-põhimõtte järgimist.

782. Käesolevas kriminaalasjas kontrollisid jälitustegevuse seaduslikkust, sh KrMS § 110 lg 1 nõuete järgimist vahetult nii maakohus, ringkonnakohus kui ka Riigikohus.

- 783.** Maakohus avaldas kohtuistungil, et jälitustoimingu load on välja antud seaduslikul alusel, asudes küll kohtuotsuses - meelemuutust põhjendamata - vastupidisele seisukohale.
- 784.** Ringkonnakohus märkis, et tutvus prokuratuuri kõikide jälitustoimingute taotlustega ja tuvastas, et taotlustes on esitatud jälitustoimingu lubamiseks piisavalt andmeid. Kohtukolleegium leidis, et juba esimese jälitustoimingu loa andmise ajaks 22. augustil 2005 oli kogutud piisavalt teavet selle kohta, et Maa-ametis tegeldakse looduskaitseliste maade vahetamisega, mille käigus saavad ametnikud maid vahetanud isikutelt hüvitist. Apellatsioonikohus märkis, et pole usutav, et hüvitist andnud või saanud isik läinuks vabatahtlikult uurimisasutusse ja andnuks toimepandud kuriteo kohta ütlusi. Seetõttu asus kohus seisukohale, et esitatud teave vajab kontrollimist ning seda oli võimalik teha üksnes jälitustoimingutega. (Vt otsuse punkt 444.)
- 785.** Riigikohus, olles tutvunud vahetult ka jälitustoimiku materjalide ja prokuratuuri taotlustega, nõustub ringkonnakohtu lõppjärelausega ja leiab, et käesolevas asjas olid KrMS § 110 lg-st 1 tulenevad jälitustoimingu tegemise eeldused jälitustoimingu lubade andmise ajal täidetud. Ringkonnakohtu põhjendustele lisab kolleegium järgmist.
- 786.** Jälitustegevuse vajalikkus tulenes esmajoones sellest, et süüdistatavate tegevus oli erinevate variisikute ja varjatud tehingute kasutamise abil silmapaistvalt konspireeritud. K. Kangur, kelle tegevusega seotud kuriteokahtluse uurimisest sai kriminaalmenetlus alguse, võttis ametialaste tegude eest vara erinevate juriidiliste isikute (eeskätt OÜ-de Mell, Ikaros Grupp, KV-Tarantel) kaudu. K. Kanguril oli nimetatud äriühingutes küll varjatud osalus, ent formaalselt ta nendega seotud polnud. Sarnase skeemi kasutamine lepiti kokku ka vara üleandmiseks V. Reiljanile, kui T. Annus lubas asutada V. Reiljani nimetatava variisiku osalusel äriühingu ning suurendada selle vara. Isikute ring, kellelt K. Kangur ja V. Reiljan nõustusid oma ametiseisundi kasutamise eest vara vastu võtma, oli piiratud ja näis eeldavat teatud tutvust. Maadevahetus-menetluste toimingud, mille eest K. Kangurile ja V. Reiljanile vara anti või lubati, jäid Maa-ameti ja Keskkonnaministeeriumi tavapärase tegevuse raamesse ega osutanud väliselt sellele, et nendega oleks seotud mingi ebaseaduslik tegevus. Oluline on ka oma ametiseisundi kasutamise eest vara võtnud või sellega nõustunud isikute positsioon - K. Kangur oli Maa-ameti peadirektor ja V. Reiljan keskkonnaminister, kelle ees oli Maa-amet aruandekohustuslik ja kes otsustas peadirektori ametisse nimetamise ning ametist vabastamise üle (Maa-ameti põhimääruse (RTL 1999, 66, 857) punktid 4 ja 12). Seejuures olid Maa-ameti peadirektor ja keskkonnaminister maadevahetus-menetluste seisukohalt võtmetähtsusega isikud. Maa-ameti peadirektor vastutas konkreetse vahetusmenetluse sisulise ettevalmistamise eest ja keskkonnaminister pidi maade vahetamist otsustades tagama muu hulgas Maa-ameti eelneva tegevuse seaduslikkuse ning otstarbekuse kontrolli. Olukorras, kus teatud maadevahetuste eest võtsid vara või nõustusid seda võtma nii kontrollitav kui ka kontrollija, oli rikkumise ilmsikstulek ning tõendamine avalike uurimistoimingutega ebatõenäoline. Arvestades, kuivõrd kõrgete ametiisikutega oli tekkinud kuriteokahtlus seotud, tuleb avalikku menetlushuvi selle kahtluse põhjendatuse võimalikult kiire väljaselgitamise vastu pidada suureks.
- 787.** Kolleegiumi hinnangul oli menetlejal algusest peale põhjendatud alus arvata, et tõenäoliselt pole võimalik koguda selliseid kirjalikke või elektroonilisi dokumente, millest eraldivõetuna või kogumis teiste dokumentide või muude väljaspool jälitustegevust kogutavate tõenditega piisaks uuritava kuriteokahtluse kõrvaldamiseks või kuriteo tõendamiseks. Tagantjärele kinnitab seda ka kriminaaltoimiku sisu, samuti näiteks 9. mai 2006. a jälitusprotokolli lisas kajastuv K. Kanguri ja T. Pedjasaare 7. märtsi 2006. a vestluse üleskirjutus. Nimelt ütleb K. Kangur talle teatavakssaanud kriminaalmenetlusest rääkides, et ei ole meili teel midagi vahetanud (KrTo,

kd 6, tl 198). Vestluse konteksti arvestades peab K. Kangur seejuures ilmselgelt silmas sellist teavet, mida oleks võimalik kasutada tõendina tema vastu.

- 788.** Mitte miski ei viita ka sellele, nagu olnuks kohtueelsel menetlejal võimalik leida tunnistajaid, kelle ütlused võinuksid otsese tõendina tõsikindlalt kinnitada või ümber lükata seda, kas K. Kangur, V. Reiljan ja E. Tuiksoo võtsid teistelt süüdistatavatelt oma ametiseisundi kasutamise eest vara või mitte, ja kui võtsid, siis millistel asjaoludel. Kohtueelses menetluses kuulati üle umbes 200 tunnistajat, kohtus üle 100 ning nende ütlused osutusid üksnes kaudseteks tõenditeks. Arvestades tekkinud kuriteokahtluse sisu, puudus menetlejal kriminaalmenetluse algstaadiumis igasugune põhjus eeldada, nagu oleks sellega seotud asjaolusid võimalik olulisel määral välja selgitada tunnistajate ütluste abil. Lisaks pidi kohtueelne menetleja arvestama, et asudes potentsiaalseid tunnistajaid üle kuulama, saaksid võimaliku kuriteo toimepanijad menetlusest ja tekkinud kuriteokahtluse sisust tõenäoliselt teada. See omakorda jätnuks menetleja eelduslikult ilma võimalusest koguda edaspidi - juhul kui muud menetlustoimingud ebapiisavaks osutuvad - tõendeid jälitustoimingutega. Õeldu kehtib samavõrra muude n-ö avalike menetlustoimingute (nt läbiotsimiste) kohta.
- 789.** Tutvudes jälitustoimiku materjalide ja prokuratuuri taotlustega, tuvastas kolleegium, et taotledes varasemate jälitustoimingu lubade pikendamist või uute lubade andmist, esitas prokuratuur eeluurimiskohtunikele ülevaate senise jälitusmenetluse tulemustest, sh selle käigus ilmnenuid uutest kuriteokahtlustest, mille kontrollimiseks oli vaja teha täiendavaid jälitustoiminguid. Kohtueelne menetlus, sh jälitustoimingute tegemine, toimus selgete uurimisplaanide alusel. Jälitustoimiku materjalid kinnitavad, et jälitustoimingute tegemine põhines olemasolevatel põhjendatud kuriteokahtlustel ja sellel ei olnud n-ö juhuleiu otsimise tunnuseid.
- 790.** Ühtlasi oli jälitustoimingu lubade taotlemise ja andmise ajal põhjendatud alus arvata, et võimalikud teod, mida kavandataivate jälitustoimingute abil uuritav kahtlus puudutab, kvalifitseeruvad KrMS § 110 lg-s 1 nimetatud kuritegudeks, mille puhul oli jälitustoimingute tegemine lubatav. Otsustavat tähendust ei ole asjaolul, et algselt kvalifitseeris kohtueelne menetleja K. Kanguri suhtes tekkinud kuriteokahtluse ametiseisundi kuritarvitamisena (KarS § 289). 15. märtsini 2007 kehtinud KarS §-s 289 kirjeldatud kuritegu võis olla aususe kohustuse rikkumisega seotud süütegudele olemuslikult lähedane ja moodustada nendega ka ideaalkogumi. Nähtuvalt kriminaalasja materjalidest kahtlustati K. Kangurit muu hulgas ametiseisundi kuritarvitamises ja T. Liblikut sellele kaasaaitamises ka veel nende kahtlustatavana kinnipidamisel 3. oktoobril 2006 ehk ajal, mil jälitustoimingute tegemine oli juba lõppenud (vt otsuse punktid 8 ja 10). Seega ei ole nende isikute suhtes antud jälitustoimingute lubades kuriteokahtluse juures tehtud viide KarS §-le 289 iseenesest vääri. Asjaolu, et enamikus kohtu jälitustoimingu lubades puudub viide aususe kohustuse rikkumisega seotud kuriteokahtlusele, on käsitatav kohtu veana, mis siiski ei mõjuta nende lubade alusel tehtud jälitustoimingute seaduslikkust.
- 791.** Kokkuvõttes leiab kolleegium, et jälitustoimingu lubade taotlemise ja andmise ajal oli olemas põhjendatud kahtlus KrMS § 110 lg-s 1 nimetatud kuritegude toimepanemise kohta. Samuti on Riigikohus veendunud, et jälitustoiminguid tegemata ei oleks osutunud võimalikuks selle kuriteokahtluse kontrollimiseks piisavalt tõendeid koguda. Ehkki need järeldused on praegu teadaoleva teabe taustal ilmsed, olid KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud jälitustoimingute materiaalsed eeldused tuvastatavad ka jälitustoimingu lubade taotlemise ja andmise ajal.
- 792.** Järelikult ei ole käesolevas asjas jälitustoiminguid tehes KrMS § 110 lg 1 nõudeid rikutud ja nende toimingutega kogutud tõendeid ei saa sel kaalutlusel lubamatuks pidada.

(6.) Prokuratuuri jälitustoimingu lubade põhistamatus ja selle tagajärjed***(a) Kassaatorite väited***

- 793.** Ringkonnakohus leidis, et prokuratuuri jälitustoimingu luba ei pea olema põhistatud. See seisukoht on vastuolus KrMS § 145 lg 1 p-ga 1 ja lg 3 p-ga 1, asjades nr 3-1-1-31-12 ning 3-1-1-22-10 väljendatud Riigikohtu seisukohtadega, samuti õigusriigi aluspõhimõtetega. Tegemist on põhiõiguse riivet võimaldava määrusega, mis peab olema kontrollitav. Määruse põhistatuse nõue on oluline ka prokuratuuri enesekontrolli tagamiseks.
- 794.** Samuti pole võimalik nõustuda apellatsioonikohtu arvamusega, et prokuratuuri väljastatud jälituslubadele kohtulik kontroll ei laiene, s.t nagu ei saaks kriminaalasja lahendav kohus hinnata prokuratuuri loa alusel toimunud jälitustegevuse eesmärgipärasust ja proportsionaalsust.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 795.** Käesolevas kriminaalasjas tehti ka jälitustoiminguid, milleks loa andmise pädevus oli 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 112 lg 3 teise lause kohaselt prokuratuuril. Suurem osa prokuratuuri jälitustoimingu lubadest (KoTo, kd 28, tl 139-189) on vormistatud resolutsioonina, s.t põhistust esitamata. Kolleegium nõustub kaitsjatega, et selliste jälitustoimingu lubade andmisel rikkus prokuratuur seaduse nõudeid.
- 796.** Ehkki erinevalt eeluurimiskohtuniku jälitustoimingu loast pole prokuratuuri loa puhul seaduses otsesõnu sätestatud, et selle andmine otsustatakse määrusega, ei saa sellest järeldada, nagu toimuks kohtu ja prokuratuuri jälitustoimingu lubade väljastamine erinevas vormis. Menetleja (KrMS § 16 lg 1) luba menetlustoimingu tegemiseks ei ole iseseisev menetlusdokumendi alaliik. Tegemist on otsustusega, mis oma olemuselt vastab määruse (KrMS § 145) tunnustele ja tuleb seega teha määruse vormis. Nagu kolleegium eelnevalt selgitas, kuulub jälitustoiminguks loa andmise määrus KrMS § 145 lg 1 p-s 1 nimetatud põhistatud määruste hulka (vt otsuse punkt 770). Seega peavad prokuratuuri jälitustoimingu load olema põhistatud.
- 797.** Asjaolu, et prokuratuuri jälitustoimingu load on enamasti põhistamata, ei too siiski kaasa nende lubade alusel kogutud tõendite lubamatust. Kõnealune puudus jälitustoimingu lubade andmisel ei ole käsitav seaduse nõuete rikkumisena jälitustoiminguga tõendi saamisel (vt otsuse punktid 777-779). Samadel põhjustel, mis on esitatud selle otsuse punktides 785-792, leiab kolleegium, et KrMS § 110 lg-st 1 tulenevad eeldused prokuratuuri lubades määratud jälitustoimingute tegemiseks olid täidetud.
- 798.** Mis puudutab ringkonnakohtu seisukohta, et prokuratuuri väljastatud jälitustoimingu luba ei ole kohtulikult kontrollitav, siis ringkonnakohtu otsuse punktist 6.14.7 nähtuvalt pidas kohus tõenäoliselt silmas prokuratuuri jälitustoimingu loa eelkontrolli selle andmise ajal. Kolleegium märgib, et prokuratuuri jälitustoimingu luba ei ole kohtulikule eelkontrollile allutatud. Vastasel korral kaotaks prokuratuuri õigus jälitustoimingu lube anda sisuliselt oma mõtte. Samas on kriminaalasja lahendav kohus õigustatud ja kohustatud kontrollima, kas prokuratuuri määratud jälitustoiminguga tõendi saamisel on järgitud seaduse nõudeid, sh KrMS § 110 lg-st 1 tulenevaid jälitustoimingu lubatavuse eeldusi.

(7.) Jälitustoiminguga saadud tõendi kasutamine teises kriminaalasjas ja jälitustoimingule allutamata isiku suhtes

(a) Kassaatorite väited

799. Jälitustoimingule allutatud isikute vestluspartnerite salajaseks pealtkuulamiseks puudusid kohtu load. Nii kuulati V. Reiljani pealt ilma kohtu loata kokku 663 päeva. Sellega riivati ebaproportsionaalselt tema põhiõigust sõnumisaladusele ja eraelu puutumatusele. Pealtkuulatavate isikute ring peab olema konkreetsetl määratletud. Määratlus ei tohi olla liiga üldine, mis võimaldaks lisaks kahtlustatavale või süüdistatavale pealt kuulata ka teisi kuriteoga seotud isikuid. T. Annuse suhtes kriminaalmenetluses nr 04913000085 tehtud jälitustoimingutega saadud teave pole käesolevas kriminaalasjas lubatud tõend, kuna tegemist pole juhuleiuga, vaid vormistati protokollina alles selles kriminaalasjas. Kohtu load puuduvad juriidiliste isikute pealtkuulamiseks. Need on aga PS § 9 lg 2 kohaselt nõutavad, kuna juriidilised isikud on iseseisvad õiguste ja kohustuste kandjad.

(b) Kolleegiumi seisukoht

800. Jälitustoiminguga kogutud tõendi kasutamine on lubatud ka isiku suhtes, kes on jälitustoimingule allutatud kahtlustatava vestluspartneriks, kuid kelle vestluste pealtkuulamiseks nimeliselt pole kohtu luba väljastatud. Juhuleiu puhul on mõõtuandev eeldatava kuriteo toimumise fakt, mitte aga tõenäolise kurjategija isik. Juhuslikult võidakse jälitustoimingute käigus avastada ka seda, et isik, kes ei ole allutatud jälitustoimingule, on tõenäoliselt toime pannud kuriteo, mis ei ole seni uurimisasutusele teada (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 11. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-92-13, p 9). Jälitustoimingule allutatud kahtlustatava vestluspartneri, kelle vestlusi pikema aja jooksul pealt kuulatakse, suhtes kohtuliku loa andmise nõue võib kaasa tuua tema põhiõiguste suurema riive. Nimelt laieneb sel juhul tema suhtluse pealtkuulamine kõigi vestluspartnerite osas, mitte enam üksnes kommunikatsioon kahtlustatavaga. Jälitustoimingule esimesena allutatud kahtlustatava kõigi võimalike suhtluspartnerite pealtkuulamiseks kohtu eelneva loa nõudmine ei ole aga reaalne ja muudab jälitustoiminguga tõendi kogumise praktiliselt võimatuks. Need asjaolud (võimalikud teised kahtlustatavad ja nende roll tegude toimepanemisel) selgitatakse sageli välja alles jälitustoimingute tulemusena. Kaitsja lähenemisega nõustumine võib muu hulgas kaasa tuua jälituslubade hulga veelgi ulatuslikuma kasvu, kuna kõigi pealtkuulatavate vestluste osaliste suhtes oleks vajalik kohtu luba. Kohus peab olukorras, kus jälitustoiminguga saadakse teavet ka toimingule allutamata isiku kuritegeliku käitumise kohta, tegema selliste toimingute seaduslikkuse järelkontrolli. *Ex post* järelevalve käigus saab tuvastada põhiõiguste riive põhjendatuse ja saadud teabe tõendina kasutamise lubatavuse.

801. Kolleegium kordab varasemat seisukohta, et ühes kriminaalasjas antud loa alusel jälitustoimingu tulemusena saadud teave on tõendina kasutatav ka teises kriminaalmenetluses tingimusel, et on järgitud selle kogumisele seadusega seatud nõudeid ja ka jälitustoimingu käigus ilmnenud uus kuritegu vastab KrMS § 110 lg 1 tunnustele. Seejuures peab kohus ka uues kriminaalasjas *ex post* kontrollima jälitustoiminguga saadud tõendi seaduslikkust ning *ultima ratio*-põhimõtte järgimist (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1. juuli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-10-11, p 19).

802. Selle kriminaalasja eripära võrreldes viidatud kriminaalasjadega on asjaolu, et teave on saadud juba lõpetatud kriminaalasja arhiveeritud materjalidest. JTS § 10⁴ lg 3 ja § 11 lg 2 p 1 kohaselt tuli jälitustoimik lõpetada, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse. JTS § 16¹ lg 1 kohaselt säilitati lõpetatud jälitustoimikuid jälitusasutuses. Sama paragrahvi teise lõike esimese punkti kohaselt säilitati kriminaalmenetluse jaoks koostatud jälitustoimikuid kuni kuriteo aegumistähta

saabumiseni, mille järel need hävitati (JTS § 16² lg 1 teine lause). Kui kriminaalmenetlus lõpetatakse, ei ole iseenesest nõutav toimunud jälitustegevuse tulemuste jälitustegevuse protokollis vormistamine (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. aprilli 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-30-13, p 15.3). Kriminaalmenetluse seadustikus pole sätestatud ajalist piirangut jälitustoimingu protokollis koostamisele (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16. juuni 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-23-10, p 10.1). Järelikult võisid uurimisasutus ja prokuratuur vormistada lõpetatud kriminaalasjas tehtud jälitustoiminguga saadud teabe jälitustoimingu protokollis ja kasutada seda tõendina käesolevas kriminaalasjas. KrMS § 126¹² lg 2 p 1 ja lg 3 on sellise praktika alates 1. jaanuarist 2013 otsesõnu seadustanud. Eeltoodust tulenevalt on T. Annuse suhtes kriminaalasjas nr 04913000085 jälitustoimingutega kogutud teave muude välistavate tunnuste puudumisel kasutatav tõendina ka praeguses kriminaalasjas.

- 803.** Kolleegium ei nõustu T. Annuse kaitsja väitega, et AS-ide Merko Ehitus ja E.L.L. Kinnisvara suhtes tulnuks anda eraldi jälitustoimingu load. Asjaolu, et füüsilise isiku tegu, mida uuritakse, võib olla toime pandud KarS § 14 lg 1 mõttes juriidilise isiku huvides, ei tähenda, et selle füüsilise isiku jälitamiseks on nõutav jälitustoimingu luba ka juriidilise isiku suhtes. Praegusel juhul kuulati salaja pealt T. Annuse vestlusi, mitte näiteks kõiki vestlusi, mis peeti AS-i Merko Ehitus või E.L.L. Kinnisvara AS-i tööruumides või üldtelefone kasutades.

8. Jälitustoiminguga tõendite kogumise korra 31. detsembrini 2012 kehtinud redaktsiooni põhiseaduspärasus

(a) Kassaatorite väited

- 804.** T. Annuse kaitsja kassatsioonis leitakse, et KrMS § 110 jj regulatsioon jälitustoimingute tõendite kogumise osas ja jälitustegevuse seadus olid PS §-ga 43 ning EIÕK art-ga 8 vastuolus, kuna jälitustoimingut võimaldavate kuritegude nimekirjast oli nõuetekohaselt piiritlemata ega olnud kooskõlas ettenähtavuse põhimõttega. Aastatel 2004-2006 kehtinud regulatsioon ei sätestanud ka jälitustegevuse kogupikkust, mis on vastuolus PS §-dega 10, 11, 14 ja EIÕK art-ga 8. Seetõttu kuulati T. Annust pealt ebaseaduslikult pika aja jooksul (enam kui kaks aastat) ja riivati ebaproportsionaalselt tema õigust eraelu puutumatusele ja sõnumisaladusele. Süüdistatavate vahetu vestluse salajaseks pealtkuulamiseks puudus seaduses alus, mistõttu on selle jälitustoimingu protokollid ebaseaduslikud tõendid, mis tuleks kogumist välja jätta.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 805.** Jälitustoimingute tegemise ajal kehtinud KrMS § 110 lg 1 kohaselt oli sel viisil tõendi kogumine lubatud, kui kriminaalmenetluse esemeks oli esimese astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu, mille eest on ette nähtud karistusena vähemalt kuni kolm aastat vangistust. See säte on otsuse tegemise ajaks tunnistatud kehtetuks ja asendatud 1. jaanuaril 2013 jõustunud KrMS § 126² lg-ga 2, millega sätestati loetelu kuritegudest, mille puhul on seadusandja pidanud vajalikuks lubada jälitustoimingutega tõendite kogumist. KrMS § 110 lg 1 sõnastus hõlmas suure osa karistusseadustiku eriosas sätestatud kuriteokoosseisudest. Kaitsja kassatsioonis viidatud EIK 10. veebruaril 2009 asjas Iordachi jt vs. Moldova tehtud otsuse p-s 44 heideti Moldovale ette, et kuriteod, mille kahtluse puhul on lubatud isikute salajane pealtkuulamine, on seaduses piisavalt määratlemata, kuna pealtkuulamist võib kohaldada rohkem kui poolte karistusseadustikus kirjeldatud kuritegude puhul. Siiski oli see kriteerium vaid üks paljudest nimetatud otsuses riigisisesele kriminaalmenetlusõigusele etteheidetud puudustest, mis tõi kaasa EIÕK art 8 rikkumise sedastamise.

- 806.** Ettenähtavuse põhimõtte kriteeriumid on loetletud nt EIK 29. juunil 2006 asjas Weber ja Saravia vs. Saksamaa tehtud otsuse p-s 95. Riik peab sätestama, milliste rikkumiste korral tohib jälitustegevust rakendada, ja kindlaks määrama, milliste isikute telefone tohib pealt kuulata. Ka peab olema sätestatud pealtkuulamise kestus, samuti see, kuidas jälitustegevusega kogutud andmeid analüüsitakse, kasutatakse ja säilitatakse. Ette peab olema nähtud ka turvalisusabinõud, mis võetakse tarvitusele andmete edastamisel teistele isikutele. Samuti peab olema kindlaks määratud salvestiste kustutamise või andmekandjate hävitamise reeglistik. Eesti seadused vastasid neile nõuetele ka enne 1. jaanuari 2013 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 11. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-92-13, p-d 10.1-10.2 ja 11).
- 807.** KrMS § 126² lg 2 loetelu hõlmab KarS §-des 293, 294, 297 ja 298 sätestatud kuriteokoosseise. Karistusseadustiku 17. peatüki 2. jaos on kirjeldatud tüüpilisi raskeid peitkuritegusid, mille tõendamiseks on jälitustoimingute kasutamine sageli põhjendatud. Seda on otsuse punktis 6.14.23 selgitanud ka ringkonnakohus (vt käesoleva otsuse punkt 464) ja kolleegium nõustub nende põhistustega. T. Annuse suhtes jälitustoimingute tegemise ajal kehtinud Eesti seadused vastasid EIÕK art 8 lg-st 2 tulenevale ettenähtavuse põhimõttele. Eeltoodust tulenevalt pole taotlus KrMS § 110 lg 1 suhtes põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks põhjendatud.
- 808.** Jälitustoimingu kestust piirati kuni 31. detsembrini 2012 kehtinud KrMS § 114 lg 2 kohaselt üldjuhul kahe kuuga ja (kohtuliku) jälitusloaga võidi täpsustada jälitustoimingu kestust konkreetsel juhul. Jälitustoiminguks antud luba võidi kahe kuu kaupa pikendada ja seadus selget ülempiiri isiku jälitustoimingule allutamiseks ette ei andnud. Ka jälitustegevuse seadustik ei sätestanud selget absoluutset ajalist piirangut. KrMS § 126⁴ lg-s 2 on seatud ühe isiku suhtes ühes kriminaalasjas tehtava jälitustoimingu kestuse ülempiiriks üks aasta. Seda tähtaega võib aga luba andev kohus riigi peaprokuröri taotlusel erandjuhul, s.o kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral, ületada.
- 809.** EIK praktikas pole võetud ühtset seisukohta ühe isiku sõnumisaladuse riive ajalise ülempiiri kohta. Nii on nt EIK 22. novembri 2002. a otsuses asjas Lavents vs. Läti leidnud, et kinnipeetava kirjavahetuse läbivaatus rohkem kui viie aasta jooksul on käsitatav EIÕK art 8 rikkumisena. Samas on EIK 2. septembri 2010. a otsuses Uzun vs. Saksamaa leidnud, et kuriteos kahtlustatava salajane jälgimine rohkem kui kolme aasta jooksul ei riivanud ülemäära kaebaja õigust eraelu kaitsesele. Samuti ei saa nõustuda kaitsja seisukohaga, et ettenähtavuse põhimõttest tulenevalt peaks seadusega olema reguleeritud isiku jälitustoimingule allutamise ajaline ülempiir. Sama eesmärgi saavutamisele oli suunatud ka KrMS § 114 lg-s 2 sätestatud kohtu jälitustoimingu loa tähtaeg ja selle pikendamise kord. 30. juulil 1998 asjas Valenzuela Contreras vs. Hispaania tehtud EIK otsuse p-s 59 märgitakse, et seadusandja peab kehtestama ajalise piiri jälitustoimingu kohaldamisele, kuid sellest pole väljaloetav, et piirang peaks olema absoluutne, st vajadusel ei tohiks isiku õiguse sõnumisaladusele ja eraelu puutumatussele riivet pikendada.
- 810.** T. Annuse suhtes tehti jälitustoiminguid 3. septembrist 2004 kuni 10. oktoobrini 2006, s.o 2 aastat 1 kuu ja 8 päeva. Neid toiminguid tehti kahes kriminaalmenetluses, millest varasem ei puudutanud kahtlustust altkäemaksu andmises seoses maadevahetuse tehingute ega Põllumajandusministeeriumile ruumide rentimisega. Esimesed toimingud tehti T. Annuse suhtes kriminaalasjas nr 049113000085 ja nende toimingute protokolle on kasutatud praeguses kriminaalasjas. Jälitustoiminguid on tehtud kokku nelja kuu jooksul 3. septembrist 2004 kuni 2. jaanuarini 2005. Järgmised jälitustoimingud on T. Annuse suhtes tehtud käesolevas kriminaalasjas ja seda alates 16. detsembrist 2005 kuni 23. aprillini 2006 (vaheaegadega) ning 18. augustist kuni 10. oktoobrini 2006. Järelikult on alusetu väita, et T. Annuse kõnede ja vestluste pealtkuulamine toimus katkestamatult rohkem kui kahe aasta jooksul. T. Annus oli

selles kriminaalasjas erinevatele jälitustoimingutele allutatud kokku rohkem kui viieks kuuks ja mõlemas kriminaalasjas kokku rohkem kui üheksaks kuuks. Kohtu load, mille alusel T. Annust eelnevalt viidatud perioodidel pealt kuulati, kehtisid kokku märksa vähem kui aasta (320 päeva). See oli aeg, mille jooksul vähemalt osal päevadest (vt otsuse punkt 748 jj) oli lubatud allutada T. Annus jälitustoimingule, st sõnumisaladuse riive oli võimalik. Siiski ei saa kummagi eelnevalt käsitletud ajavahemiku kestust kuriteokahtluse sisu arvestades hinnata PS §-de 43 ja 11 kontekstis ülemääraseks sõnumisaladuse riiveks.

- 811.** Selles kriminaalasjas allutati K. Kangur ja T. Pedjasaar jälitustoimingutele vähem kui aastaks, T. Liblik rohkem kui seitsmeks kuuks ja E. Vettus enam kui kaheks kuuks. Teised süüdistatavad olid jälitustoimingutele allutatud isikute vestluspartnerid ja nende suhtes pole jälituslube välja antud. Seega ei ületa ühegi süüdistatava eraelu puutumatuse ja sõnumisaladuse faktiline riive eraldivõetuna ühte aastat. Kuigi K. Kangur ja T. Pedjasaar on selles asjas allutatud jälitustoimingutele pikemaks ajaks kui T. Annus, ei saa ka nende süüdistatavate puhul sedastada sõnumisaladuse ega eraelu puutumatuse ülemäärast riivet. Arvestades, et tegemist oli keerulise kriminaalasjaga, milles süüdistatavate teod pandi toime mitme aasta jooksul, oli süüdistatavate pikaajalisem pealtkuulamine põhjendatud. Seega oli süüdistatavate sõnumisaladuse piiramise kestus selles kriminaalasjas mõõdukas ja põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse alustamiseks ei ole alust.
- 812.** Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga, et nii toimingute tegemise ajal kehtinud KrMS § 118 lg 1 kui ka KrMS § 126⁷ lg 1 annavad aluse isikutevahelise suhtluse salajaseks pealtkuulamiseks või -vaatamiseks ka juhul, kui suhtlus toimub muul viisil kui üldkasutatava elektroonilise side võrgu kaudu. "Muu teabe" või "muul viisil edastatava teabe" (KrMS § 126⁷ lg 1 sõnastus) salajane pealtkuulamine hõlmab peamiselt isikute vahetut suhtlust kui otsest teabedastust.
- 813.** Arusaamatu on siinkohal kassaatori viide KrMS §-le 115, mis hõlmab üksnes visuaalset jälgimist ja salvestamist, mitte aga teabe pealtkuulamist. See säte võib eespool kirjeldatud kontekstis tulla kohaldamisele juhul, kui näiteks lisaks vestluse helisalvestamisele see talletatakse ka videokandjale. Luba varjatud jälgimiseks ei ole iseseisev alus isikute vestluse sisu salajaseks pealtkuulamiseks ja salvestamiseks.
- 814.** Harju Maakohtu 19. juuli 2006. a määrusega oli antud luba muu hulgas K. Kanguri ja teiste süüdistatavate suhtes jälitustoimingute tegemisel KrMS § 114 lg 3 alusel hoonesse sisenemiseks. Seega on ainetu kaitsja väide, et pubis Kamikadze 8. augustil 2006 toimunud vestluse pealtkuulamisel puudus kohtu luba ruumidesse sisenemiseks.

(B) Läbiotsimisel arvutite kõvaketastelt leitud e-kirjade tõendina kasutamise seaduslikkus

(a) Kassaatorite väide

- 815.** Läbiotsimiste käigus ära võetud arvutitest eeluurimiskohtuniku loata andmete kopeerimine oli ebaseaduslik. PS § 43 sätestab üldkasutataval viisil edastatavate sõnumite saladuse, mida saab riivata üksnes eeluurimiskohtuniku määruse alusel. PS §-ga 43 on kaitstud kõik sõnumid, sh edastatud kirjad.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 816.** Kolleegium nõustub ringkonnakohtu tõlgendusega, et PS § 43 kaitsealasse kuuluvad vaid need sõnumid, mis on hetkel kommunikatsiooniprotsessis. Selle põhiõiguse kaitsealas ei ole saadetud ja andmekandjale salvestatud sõnumid, mis on saatja või saaja valduses. PS § 43 sõnastus räägib otsesõnu "edastatavatest" sõnumitest, mitte mis tahes sõnumitest. Maakohtu ja kaitsjate

tõlgendus, mille kohaselt PS § 43 laieneb ka juba isiku valduses olevale sõnumile ja isiku arvutis salvestatud e-kirjadele ligipääsemiseks oleks nõutav KrMS § 114 lg 3 nõuete järgimine (kohtu luba arvutisse sisenemiseks), muudaks sätte kaitseala liiga avaraks. Põhjendamatult on kaitsjate seisukoht, et isiku valduses olev informatsioon, mis sisaldub tema saadud või saadetud (või tulevikus saadetas) sõnumis, on rangemini kaitstud kui isiku valduses oleva muu teabe puutumatus (PS § 26). PS § 43 omab tähendust üksnes kommunikatsiooniprotsessi kaitseklauslina.

- 817.** Põhiseaduse range kaitse kohaldub seega e-kirjale või sms-sõnumile selle ärasaatmisest kuni saajani jõudmiseni, telefonikõnele selle toimumise hetkel ning postisaadetisele alates selle üleandmisest postiasutusele kuni adressaadini toimetamiseni. Nimetatud asjaolu on põhjendatav sellega, et sõnumi teeloleku ajal, kui ta on väljunud saatja valdusest ning pole veel adressaadini jõudnud, on sõnum isiku mõjusfäärist väljas ning ta ei saa seda kolmandate isikute eest kaitsta. Kui sõnum on adressaadini jõudnud, on inimesel võimalik otsustada, kas sõnum kustutada või teha muul viisil kolmandatele isikutele kättesaamatuks. Järelikult pole juba adressaadini jõudnud sõnumite äravõtmisel kriminaalmenetluses kohtu luba vaja ning põhiseaduse kohaseks uurimistoiminguks nende saamiseks kriminaalasja juurde on nii läbiotsimine kui ka vaatlus.

(C) Raamatupidamiskspertiisi-akti nr KP 25-07 lubatavus

(a) Kassaatorite väited

- 818.** Ringkonnakohus tugines süüdimõistvat otsust tehes 25. juuli 2007. a ekspertiisiaktile nr KP 25-07, mida tuleb pidada lubamatuks tõendiks järgmistel põhjustel.
- 819.** Kohtuekspertiisi ja Kriminialistika Keskusel puudus selles kriminaalasjas ekspertiisimääruse koostamise ja raamatupidamiskspertiisi tegemise ajal õigus raamatupidamiskspertiise teha.
- 820.** Ekspertiisiakti koostanud A. K. ei olnud õigusaktidega sätestatud korras eksperdikks määratud.
- 821.** Ekspertiisi teinud A. K. ei olnud riiklikult tunnustatud raamatupidamiskspert. Samuti ei saanud ta olla kohtuekspert raamatupidamise alal, sest tal puudus KES § 6 lg 1 p-s 3 nimetatud haridus.
- 822.** A. K. ei olnud eksperdina erapooletu. Ta töötab 2003. aastast Kaitsepolitsei ametis, olles seega menetleja ametialluvuses. A. K. toimetab 3. ja 16. oktoobril 2006 käesolevas kriminaalasjas AS-i Merko Ehitus ruumides läbiotsimisi. Menetleja, kes kogub tõendeid, ei tohi olla oma versiooni kinnitavate tõendite looja. Selline isik ei saa olla erapooletu KES § 7 mõttes, sest tegemist on selge huvide konfliktiga. Lisaks pidanuks A. K. taanduma KrMS § 96 lg 1 p 2 alusel. Märkides, et KrMS § 98 lg 1 p 2 kohaselt on eksperdil õigus osaleda menetlustoimingus, jättis ringkonnakohus tähelepanuta, et läbiotsimistel osales A. K. Kaitsepolitsei ameti vanemassistendina. Läbiotsimiste ajal 2006. a oktoobris ei olnud ekspertiisi veel määratud, see määrati alles 14. märtsil 2007.
- 823.** Samuti ei vasta ekspertiisiakt seaduses kehtestatud nõuetele, sest ekspert on teinud õiguslikke järeldusi, hinnanud tõendeid, samuti puudub ekspertiisiaktis põhjendus.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 824.** A. K. oli enne raamatupidamiskspertiisi määramist osalenud samas kriminaalasjas mitmel läbiotsimisel menetleja ametnikuna:

- 1) 3. oktoobri 2006. a läbiotsimisprotokoll (KrTo, kd 104, tl 3) kohaselt teostas Kaitsepolitseiameti vanemassistent O. Rõõm läbiotsimise AS-ide Merko Grupp ja Merko Ehitus ning nendega seotud isikute asu- ja töökohas Järvevana tee 9g, Tallinn. Protokollis on loetletud ka uurimistoimingus osalevad kaitsepolitseiametnikud (5), teiste hulgas A. K. Protokollist nähtub, et kell 9.00 alustas Kaitsepolitseiameti vanemassistent A. K. läbiotsimist V. V.-i kabinetis (KrTo, kd 104, tl 6). Samuti teostas A. K. kell 13.00 läbiotsimise 4. korrusel asuvas ruumis 404, kus asusid OÜ KV-Tarantel raamatupidamisdokumendid (KrTo, kd 104, tl 9). Kell 14.45 teostas A. K. Kaitsepolitseiameti vanemassistentina läbiotsimise maja 3. korrusel asuvas kabinetis 324, kus asusid OÜ Woody raamatupidamisdokumendid (KrTo, kd 104, tl 10). Läbiotsimisprotokollist ei nähtu, et eelnimetatud ruumide läbiotsimisel oleks osalenud veel keegi peale A. K.;
 - 2) 16. oktoobril 2006. a toimetas vanemassistent A. K. koos veel kahe Kaitsepolitseiameti ametnikuga AS-i Merko Ehitus ruumide läbiotsimise (KrTo, kd 104, tl 10);
 - 3) 18. oktoobril 2006. a otsis (KrTo kd 165, tl 3 jj) A. K. läbi OÜ Rimess MRI ruume. Läbiotsimisprotokollile kirjutas menetleja ametnikuna alla ka A. K. (KrTo, kd 165, tl 6).
- 825.** Eeltoodust tulenevalt on ekslik ringkonnakohtu järeldus, et 14. märtsi 2007. a ekspertiisimääruse alusel ekspertiisi teinud A. K. osales 2006. aasta sügisel läbiotsimistel eksperdina KrMS § 98 lg 1 p 2 alusel. Esmalt märgib kolleegium, et KrMS § 98 lg 1 kohaselt on eksperdil õigus menetlustoimingus osaleda "ekspertiisi tehes". Ligikaudu pool aastat enne ekspertiisimääruse koostamist ei saa rääkida ekspertiisi tegemisest. Teiseks ei kinnita läbiotsimisprotokollide sisu mingil moel versiooni, nagu täitnuks A. K. läbiotsimistel KrMS § 98 lg 1 p-s 2 nimetatud eksperdi ülesandeid. Läbiotsimisprotokollides räägiti A. K.-st kui Kaitsepolitseiameti vanemassistentist, kes "teostas" läbiotsimisi, tehes seda mõnes ruumis ainuisikuliselt. Seega viitavad läbiotsimisprotokollid sellele, et A. K. osales käesolevas kriminaalasjas enne ekspertiisi määramist toimunud läbiotsimistel uurimisasutuse kui kohtueelse menetleja (KrMS § 16 lg 1) ametnikuna, täites läbiotsimistel kohtueelse menetleja ülesandeid.
- 826.** KrMS § 96 lg 1 p 1 koostoimes KrMS § 49 lg 1 p-ga 3 kohustavad - ja kohustasid ka 2007. aastal - eksperti kriminaalmenetlusest taanduma, kui ta on varem osalenud samas kriminaalasjas kriminaalmenetluse muu subjektina. Kriminaalmenetluse muu subjektina KrMS § 49 lg 1 p 3 mõttes tuleb käsitada ka menetlustoimingu (sh läbiotsimise) tegemisest osa võtnud uurimisasutuse ametnikku. Seega pidanuks A. K. eksperdina KrMS § 96 lg 1 p 1 ja § 49 lg 1 p 3 alusel taanduma.
- 827.** Kolleegium on seisukohal, et eksperdi taandumata jäämine vaatamata taandumiskohustuse olemasolule toob kaasa ekspertiisiakti kohtukõlbmatuse. Seega tunnistab kolleegium 25. juuli 2007. a ekspertiisiakti nr KP 25-07 tervikuna lubamatuks tõendiks.
- 828.** Eeltoodust tulenevalt puudub vajadus käsitleda kassaatorite ülejäänud etteheiteid kõnealusele ekspertiisiaktile.

(V) Üldised materiaaloiguslikud küsimused**(1.) V. Reiljani, K. Kanguri ja E. Tuiksoo süüdistuses kirjeldatud ametialaste tegude ebaseaduslikkus KarS § 294 (§ 298) mõttes****(a) Kassaatorite väited**

- 829.** Süüdistuses kirjeldatud V. Reiljani ja K. Kanguri ametialane käitumine maadevahetusmenetlustes oli seaduslik.
- 830.** Ringkonnakohus eiras Riigikohtu otsuses asjas nr 3-1-1-118-06 toodud seisukohta, mille kohaselt ei sõltu ametiisiku teo õiguslik hinnang ametiisikule vara või muu soodustuse andmisest.
- 831.** Ringkonnakohus nõustus prokuröride seisukohaga, et V. Reiljani ja K. Kanguri ametialaste tegude ebaseaduslikkus ei tulene sellest, et looduskaitseliste piirangutega kinnisasju poleks tohtinud seaduse kohaselt riigile kuuluvate kinnisasjade vastu vahetada, vaid sellest, et süüdistatavad rikkusid vahetusmenetlustes LKS § 19 rakendades HMS § 4 lg 2, § 5 lg 2, ATS v.r § 59 lg 1 ning RVS v.r § 7 lg-d 2 ja 3.
- 832.** HMS § 4 lg 2 ja § 5 lg 2, ATS v.r § 59 lg 1 ning RVS v.r § 7 lg-d 2 ja 3 sätestavad üksnes üldise iseloomuga printsiibid, mille kaudu ei saa sisustada KarS § 294 järgi kvalifitseeritava kuriteo koosseisulisi tunnuseid.
- 833.** V. Reiljan ja K. Kangur ei rikkunud maadevahetusmenetlustes HMS § 4 lg-st 2, § 5 lg-st 2, ATS v.r § 59 lg-st 1 ja RVS v.r § 7 lg-test 2 ja 3 tulenevaid põhimõtteid. Süüdistatavatele heidetakse ette, et nad ei lähtunud maadevahetusmenetlustes LKS § 19 eesmärgist. Samas pole süüdistuses ega ringkonnakohtu otsuses märgitud, mis oli LKS § 19 eesmärk. Looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetamisel ei saa lähtuda pelgalt majanduslikust kasust, vaid arvesse tuleb võtta ka kinnisasja looduskaitselist väärtust, mille säilitamine on eelkõige riigi huvi ja ülesanne (LKS § 1). Riik saab kinnisasjaga seotud looduskaitselisi eesmarke kõige tõhusamal viisil ellu viia kinnistu omanikuna. Seega ei saa looduskaitseliste piirangutega kinnistute riigile omandamine LKS § 19 eesmärgiga vastuolus olla.
- 834.** Süüdistuses ei ole väidetud, nagu oleks riigile omandatud maid, mille suhtes kehtinud looduskaitseliste piirangud polnud olulised. Samuti ei ole süüdistuses välja toodud, et kinnistute hindamisel rikuti seadust. Kaitstavate loodusobjektide valitsejad pidasid maadevahetusi otstarbekaks. Seega järgisid V. Reiljan ja K. Kangur LKS § 19 eesmärki.
- 835.** Kinnisasjade vahetusmenetlus oli riigi jaoks soodne viis looduskaitseliste piirangutega kinnisasja omandamiseks, sest see ei nõudnud riigilt raha ja vabastas riigi kuludest, mis tekkisid ebavajalike kinnistute haldamisel. Väide, et kinnisasjade müük avalikul enampakkumisel olnuks riigile majanduslikult kasulik, pole tõendatud. Süüdistusaktist ega ringkonnakohtu otsusest ei selgu, milles konkreetselt seisnes RVS v.r § 7 lg-te 2 ja 3 rikkumine. Sellele, et riigivaraseadust pole rikutud, viitab ka süüdistusakti põhiosa, milles sedastatakse, et kuriteoga kahju ei tekitatud. Lisaks ei ole riigivaraseadus maadevahetusmenetlustele kohaldatav.
- 836.** Süüdistades K. Kangurit altkäemaksu võtmises ebaseaduslike tegude tegemise eest LKS § 19 rakendamisel, on süüdistuses ja kohtuotsuses kirjeldatud maadevahetusele ajaliselt eelnenud (mõnedel juhtudel peaaegu 5 aastat varasemat) tegevusetust maa riigi omandisse jätmisel või ostueesõiguse teostamata jätmisel. Ringkonnakohtu otsusest ei selgu, kas ostueesõiguse kasutamiseks ettepaneku tegemata jätmine on KarS § 294 koosseisu realiseeriv ebaseaduslik

tegu või mitte. Ostueesõiguse kasutamine ei ole LKS § 19 rakendamise toiming. Samuti ei ole ringkonnakohtu otsusest võimalik aru saada, kuidas K. Kangur osales ostueesõiguse kasutamise ettepaneku sisu kujundamises ja millisel õiguslikul alusel oli ostueesõiguse kasutamiseks ettepaneku tegemine kohustuslik. Arvestades maa hinna kiiret tõusu, samuti looduskaitseliste piirangutega kinnisasju sageli koormanud piiratud asjaõigusi, oli kinnisasjade omandamine maadevahetus-menetluses riigile ostueesõiguse kasutamisest kasulikum. Ringkonnakohtu ei ole eristanud võlaõiguslikku ja asjaõiguslikku ostueesõigust.

837. Süüdistuses nimetatud kinnistute kaitsereežiim ei muutnud nende kasutamist võimatuks. Seega polnud K. Kanguril MaaRS § 31 lg 1 p-st 2 tulenevat alust kohaliku omavalitsuse üksustel maade tagastamist keelata.

838. V. Reiljani poolt kinnisasjade vahetamiseks antud käskkirju ei saa pidada ebaseaduslikeks. LKS § 19 kohaselt oli kõigil selles sättes nimetatud tingimustele vastavat kinnisasja omavalitsusel isikutele õigus riigiga maid vahetada. V. Reiljani toimingud vahetusmenetlustes on tehtud menetluskorda järgides ja õiguslikule alusele tuginedes. Keskkonnaministril oli LKS § 19 lg-te 1 ja 4 ning kinnisasja vahetamise korra § 18 alusel õigus otsustada seaduses sätestatud tunnustele vastava kinnisasja vahetamine või sellest keeldumine. Kinnisasja vahetamise korra § 11 lg 4 kohaselt oli ministril õigus vahetusest keelduda juhul, kui avalduses nimetatud kinnisasja ei olnud LKS §-s 19 sätestatust tulenevalt lubatud vahetada. Muudel juhtudel LKS § 19 ega selle alusel kehtestatud kinnisasja vahetamise kord maade vahetamisest keeldumist ette ei näinud. Kui kinnistu omanik oli teinud avalduse maa vahetamiseks riigiga, vahetatav kinnistu vastas LKS § 19 lg-s 1 või 2 sätestatud tingimustele, Maa-amet oli looduskaitseseaduse ja kinnisasja vahetamise korra alusel teinud eeltoimingud, avalduse esitaja ja riigi vahel oli saavutatud kokkulepe vahetusmaade ning vahetatavate maade kohta ning Maa-amet oli teinud keskkonnaministrile ettepaneku maade vahetamiseks, oli ministri diskretsiooniruum piiratud ja keelduva haldusakti andmiseks puudus õiguslik alus.

839. Asjakohatu on ringkonnakohtu argument, et süüdistuses nimetatud isikute jaoks oli kinnisasjade omandamine vahetusmenetluses soodne. Kinnisasja vahetamise korra § 16 lg 3 kohaselt hinnati vahetatavad kinnisasjad looduskaitseseadusest tulenevate kitsendusteta. V. Reiljanil polnud võimalik seda normi ignoreerida. V. Reiljan ei puutunud kokku kinnisasjade väärtuste määramisega vahetusmenetluses. Kriminaalasjas ei ole tuvastatud ega väidetud, et kinnistute hindamisaktid olid ebaõiged või et V. Reiljan eiras mõnes hindamisaktis toodud andmeid ja võimaldas kellelgi vahetada maad soodsama hinnaga.

840. Puudus õiguslik alus keelduda kinnistute suhtes vahetusmenetluste läbiviimisest või maade vahetamise otsustamisest põhjusel, et vahetatav kinnistu omandati pärast selle kaitse alla võtmist ja eesmärgiga kasutada seda vahetusmenetluses. Seadus ei keelanud vahetusmenetluses vahetamiseks kinnistuid kokku osta. Süüdistuses nimetatud vahetustehingute toimumise ajal ei kehtinud 1. aprillil 2007 jõustunud LKS § 19 lg 2¹. Samuti ei näinud seadus ette, et maadevahetuses saab osaleda vaid piiratud arv kordi või üksnes isik, kellele vahetatav maa maareformi käigus tagastati. Seaduslik oli nii see, et isikud said avaldada soovi, milliseid riigile kuuluvaid kinnistuid nad enda looduskaitseliste piirangutega kinnistute vastu vahetada soovivad, kui ka see, et maid vahetati n-ö paketiõiguse korraga mitme kinnistu kaupa. Avalduse saamisest oli Keskkonnaministeerium koos Maa-ametiga kohustatud vahetusmenetluse läbi viima ja otsustama looduskaitsealuste maade vahetamise.

841. Alusetu on süüdistatavatele tehtud etteheide informatsiooni andmise kohta süüdistuses nimetatud äriühingutega seotud isikutele. Vahetusmenetluse kui seaduses ette nähtud menetluse soovitamist ja selle kohta avaliku teabe andmist ei saa käsitada õigusvastase käitumisena. Teabe

andmine oli haldusmenetluse seadusest tulenev kohustus. Süüdistusest ega kogutud tõenditest ei nähtu, et süüdistatavate antud informatsioon olnuks salastatud või mõeldud asutusesiseseks kasutamiseks.

- 842.** Ringkonnakohtu väide süüdistuses nimetatud isikute soosimisest maadevahetus-menetlustes on oletuslik ega põhine tõenditel.
- 843.** Maadevahetuste väidetav ebaseaduslikkus ei olnud nende toimumise ajal asjaosalistele mõistlikult ette nähtav. Seega on isikute süüditunnistamisel sellele tuginemine vastuolus PS §-st 23 ja EIÕK art-st 7 tulenevate nõuetega.
- 844.** Väär on prokuratuuri ja ringkonnakohtu seisukoht, et K. Kanguri tegevus maade vahetamisel OÜ-dega KV-Tarantel, Mell, Ikaros Grupp ja Saarte Investeering oli vastuolus ka KVS v.r § 21 lg-ga 1 ja § 25 lg-tega 1 ja 2.
- 845.** Isegi kui E. Tuiksoo oleks T. Annusega süüdistuses kirjeldatud kuritegeliku kokkuleppe sõlminud, siis oleks ta pannud toime seadusega lubatud teo ehk tegemist oleks pistise andmise ja võtmisega. Tulenevalt süüdistuses käsitletud ajal kehtinud RHS § 4 lg 1 p-st 7 koosmõjus § 2 lg 1 teise lausega ei saanud E. Tuiksoole inkrimineeritav tegu olla vastuolus HMS § 4 lg-ga 2. HMS § 4 lg 2 on üldnorm ja RHS § 4 lg 1 p 7 ning § 2 lg 1 on erinormid. Seega praegusel juhul ei saanudki tekkida küsimust, kas üht isikut teisele eelistatakse või mitte, sest Põllumajandusministeerium oleks võinud sõlmida rendilepingu enda valitud isikuga pakkumismenetlust korraldamata.

(b) Kolleegiumi seisukoht

(i) Üldist

- 846.** Altkäemaksu võtmise ja andmise kuriteokoosseisude (KarS §-d 294 ja § 298) üheks tunnuseks on see, et ametialane tegu, mille ametiisik vastutasuna vara või muu soodustuse või selle lubamise eest toime paneb, on "seadusega mittelubatud" (ebaseaduslik).
- 847.** Ametialase teo seaduslikkuse korral ei lange selle eest soodustuse vastuvõtmise või sellega nõustumise või selle andmise või lubamise karistatavus siiski ära, vaid see kvalifitseerub vastavalt kas pistise võtmiseks (KarS § 293) või andmiseks (KarS § 297). Pistise ja altkäemaksu võtmise süüteokoosseisud erinevad teineteisest üksnes selle poolest, et pistise võtmise moodustab ametiisiku poolt pistiseandja huvides õiguspärase teo toimepanemine või õiguspäraselt teo toime panemata jätmine, altkäemaksu võtmise puhul paneb aga ametiisik altkäemaksuandja huvides toime õigusvastase teo või jätab teo õigusvastaselt toime panemata (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. märtsi 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-118-06, p 15). Muude tunnuste osas langevad aga nii altkäemaksu kui ka pistise võtmise ja andmise süüteokoosseisud kokku. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. mai 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-22-10, p 13.2.)
- 848.** Eeltoodust järeldub, et kohtu poolt süüdistatava teo ümberkvalifitseerimine altkäemaksu võtmiselt (KarS § 294) pistise võtmisele (KarS § 293) või altkäemaksu andmiselt (KarS § 298) pistise andmisele (KarS § 297), ei saa rikkuda süüdistatava kaitseõigust. Pistise võtmise (andmise) koosseisulised tunnused on altkäemaksu võtmise (andmise) koosseisulistest tunnustest hõlmatud ning süüdistatav ei saa pistise võtmise või andmise kvalifikatsioonile esitada ühtegi sellist vastuväidet, mis altkäemaksu võtmise või andmise kvalifikatsiooni kontekstis ei ole asjakohane. Järelikult ei pea kohus selleks, et käsitada vara või muu soodustuse

eest tehtud või lubatud ametialast tegu erinevalt süüdistusest õiguspärasena, tagama süüdistatavale selles küsimuses täiendavat ärakuulamist. Eeltoodu ei kehti vastupidisel juhul: süüdistuses KarS § 293 järgi kvalifitseeritud teo ümberkvalifitseerimine KarS § 294 järgi või KarS § 297 järgi kvalifitseeritud teo ümberkvalifitseerimine KarS § 298 järgi on lubatav üksnes KrMS § 268 lg-s 6 sätestatud korras.

- 849.** Aususe kohustuse rikkumisega seotud süütegude koosseisudes ette nähtud tunnused "seadusega lubatud tegu" ja "seaduslikult" ning "seadusega mittelubatud tegu" ja "ebaseaduslikult" puudutavad ametiisiku ametialast tegu eraldivõetuna, arvestamata selle eest soodustuse andmist ja vastuvõtmist või lubamist ja nõustumist. See tähendab, et ametiisiku ametialasele teole kõnealuste kuriteokoosseisude kontekstis antav õiguslik hinnang - seaduslik või ebaseaduslik - ei sõltu sellest, et ametiisikule lubati või anti selle teo tegemise või tegemata jätmise eest vara või muud soodustust. Teisisõnu ei sõltu ametiisiku teo lugemine seaduslikuks või ebaseaduslikuks teistest objektiivsetest koosseisutunnustest, vaid ametiisiku teole antavast hinnangust. Vastasel korral muutuks pistise koosseisud sisutühjaks. Seega tõsiasi, et ametiisik teeb midagi selle tõttu, et talle lubatakse või ka antakse selle eest soodustust, ei ütle veel midagi teo seaduslikkuse või ebaseaduslikkuse kohta. (Vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. märtsi 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-118-06, p 16.)

(ii) V. Reiljani, K. Kanguri ja E. Tuiksoo ametialased teod, mis on süüdistuses loetud seadusega mittelubatuks KarS § 294 mõttes

- 850.** V. Reiljanit, K. Kangurit ja E. Tuiksood süüdistatakse vara vastuvõtmises või sellega nõustumises "seadusega mittelubatud" ametialaste tegude eest ja teisi süüdistatavaid neile "seadusega mittelubatud" tegude eest vara andmises või lubamises.
- 851.** E. Tuiksoo ebaseadusliku ametialase teona käsitletakse süüdistuses kogu tema tegevust, mis oli suunatud Põllumajandusministeeriumi uute ruumide rendilepingu sõlmimisele T. Annusega seotud äriühinguga. Seda tegevust on kirjeldatud otsuse punktis 339 jj.
- 852.** Täpsustamist vajab, millist V. Reiljani ja K. Kanguri käitumist käsitatakse süüdistuses seadusega mittelubatud ametialase teona, sest süüdistus ei ole selles küsimuses päris selge.
- 853.** Ühelt poolt märgitakse maadevahetustega seotud süüdistuse alaosades sissejuhatavalt, et V. Reiljan ja K. Kangur võtsid erinevatelt isikutelt vastu vara selle eest, et nad kasutasid ebaseaduslikult ära oma ametiseisundit LKS § 19 rakendamisel. Samuti on süüdistuses V. Reiljani ja K. Kanguri ametialaste tegude ebaseaduslikkust põhjendades lõppjärelendusena nenditud, et valides võimalike tegutsemisalternatiivide hulgast vahetusmenetluse, toimised V. Reiljan ja K. Kangur ebaotstarbekalt, ning et nad oleksid pidanud vahetusmenetlustest keelduma. Seega heidetakse V. Reiljanile ja K. Kangurile vara või selle lubamise eest tehtud ebaseaduslike ametialaste tegudena ette maadevahetus-menetluste toiminguid (vt otsuse punkt 859).
- 854.** Teisalt nimetatakse süüdistuses V. Reiljani ja K. Kanguri ametialaseid tegusid kirjeldades ka selliseid ühe või teise kinnistuga seotud toiminguid, mis ajaliselt eelnesid kinnistu vahetusmenetlusele. Nii osutatakse süüdistuses muu hulgas sellele, et K. Kangur jättis teatud looduskaitseliste piirangutega kinnistute puhul kasutamata MaaRS § 38 lg 2 p-st 3 tuleneva võimaluse teha kohaliku omavalitsuse üksusele MaaRS § 31 lg 1 p 2 alusel ettekirjutus omandireformi käigus maa tagastamata jätmiseks (vt otsuse punktid 274 ja 326). Ka V. Reiljani puhul märgitakse, et ta ei kasutanud maa riigi omandisse jätmise korra § 5 alapunktist 3 tulenevat võimalust jätta maa MaaRS § 31 lg 1 p-de 2 või 8 alusel riigi omandisse (vt otsuse

punkt 277). Samuti tuuakse süüdistuses välja, et K. Kangur tegi n-ö soodustatud isikute poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omandamisel keskkonnaministrile ettepaneku jätta kasutamata KLOS §-s 9¹ ja LKS §-s 16 sätestatud ostueesõigus (vt otsuse punktid 275, 298 ja 314) ning V. Reiljan jättis ostueesõiguse kasutamata (vt otsuse punktid 276 ja 299).

855. Otsustused, mis puudutasid süüdistuses nimetatud looduskaitseliste piirangutega kinnistute tagastamist omandireformi käigus (omandireformi aluste seaduse § 12 ning MaaRS § 6 jj) või riigi ostueesõiguse kasutamata jätmisel nende kinnistute edasivõõrandamisel (KLOS § 9¹ ja LKS § 16), tehti väljaspool maadevahetus-menetlusi (LKS § 19) ja need olnud maadevahetus-menetlustega seotud. Seega ei saa maa tagastamise takistamata jätmist ja ostueesõiguse kasutamata jätmist vaadelda LKS § 19 rakendamise osana. Sel ajal, kui K. Kangur ja V. Reiljan tegid süüdistuses nimetatud maadevahetus-menetluse toiminguid ehk rakendasid LKS § 19, polnud riigil enam võimalust jätta looduskaitseliste piirangutega kinnistud maareformi käigus enda omandisse või kasutada nende omandamiseks ostueesõigust.

856. Süüdistuse tekstist ei ole võimalik järeldada, et LKS § 19 ebakohase kohaldamise kõrval heidetakse V. Reiljanile ja K. Kangurile seadusega mittelubatud ametialaste tegudena ette ka looduskaitseliste piirangutega kinnistute tagastamise takistamata jätmist maareformi käigus või kinnistute edasivõõrandamisel riigi ostueesõiguse kasutamata jätmist. Esiteks, nagu märgitud, on süüdistuse sissejuhatuses ja lõppjärelduses teona, mille toimepanemisel V. Reiljan ja K. Kangur ebaseaduslikult oma ametiseisundit ära kasutasid, nimetatud üksnes LKS § 19 rakendamist. Teiseks pole süüdistuses osutatud ühelegi normile, millest tulenes V. Reiljani või K. Kanguri õiguslik kohustus astuda maareformi käigus samme looduskaitseliste piirangutega kinnistute riigi omandisse jätmiseks või kasutada nende kinnistute võõrandamisel riigi ostueesõigust. HMS § 4 lg-ga 2, § 5 lg-ga 2, ATS v.r § 59 lg-ga 1 ning RVS v.r § 7 lg-tega 2 ja 3 oli süüdistuse teksti järgi vastuolus üksnes LKS § 19 kohaldamine. Lisaks ei ole süüdistuses osutatud faktilistele asjaoludele, mis võimaldanuks jätta mõne süüdistuses nimetatud looduskaitseliste piirangutega kinnistu MaaRS § 31 lg 1 p 2 või 8 alusel riigi omandisse. MaaRS § 31 lg 1 p 2 lubas jätta riigi omandisse ainult sellise maa, mille puhul kehtestatud kaitsereežiim tegi maa kasutamise teise isiku poolt "võimatuks". Maadevahetuseks piisas aga LKS § 19 lg 1 kohaselt sellest, et kaitsekord "piiras oluliselt" maa sihtotstarbelist kasutamist. Seega oli maadevahetus lubatav ka selliste kinnistute puhul, mille tagastamata jätmiseks MaaRS § 31 lg 1 p 2 alust ei andnud. Süüdistuses pole näidatud (ega ringkonnakohtu otsuses tuvastatud), et süüdistuses nimetatud looduskaitseliste piirangutega kinnistud vastasid MaaRS § 31 lg 1 p 2 tunnustele.

857. Seega on väär ringkonnakohtu otsuse punktis 6.32 väljendatud seisukoht, nagu oleks süüdistuses konkreetselt märgitud need kinnistud, mille suhtes oleks riik pidanud ostueesõigust teostama (vt otsuse punkt 482). Riigi ostueesõiguse teostamata jätmist, nagu ka maa riigi omandisse mittejätmist pole süüdistuses - vähemalt piisava selgusega - seadusega mittelubatud ametialaste tegudena käsitatud. Süüdistust on võimalik mõista üksnes selliselt, et V. Reiljani ja K. Kanguri tegevus LKS § 19 rakendamisel on loetud seadusega mittelubatuks muu hulgas põhjusel, et süüdistatavad kohaldasid LKS § 19 olukorras, kus nad olid varem jätnud kasutamata võimaluse jätta samad kinnistud riigi omandisse maareformi käigus või ostueesõigust kasutades.

858. Süüdistuses on esile toodud asjaolu, et V. Reiljan ja K. Kangur andsid vahetusmenetluses osalenud süüdistatavatele ja nendega seotud isikutele enne viimaste poolt looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade soetamist informatsiooni selle kohta, kas üht või teist kinnisasja saab vahetusmenetluse käigus LKS § 19 kohaselt vahetada ning milline on kinnisasja väärtus vahetusmenetluse käigus. Ka sellist käitumist ei ole võimalik vaadelda V. Reiljani ja K. Kanguri seadusega mittelubatud ametialase käitumisena. Esiteks pole kõnealuse teabe andmise näol tegemist osaga LKS § 19 ebakohasest rakendamisest, mida süüdistuses V. Reiljani ja K. Kanguri

ametiseisundi ebaseadusliku kasutamisenä käsitatakse. Teiseks pole süüdistuses väidetud, et V. Reiljani ja K. Kanguri antud teave oli riigisaladus või piiratud juurdepääsuga teave avaliku teabe seaduse § 34 mõttes ega osutatud ühelegi õigusnormile, millega kõnealuse informatsiooni jagamine oli vastuolus.

- 859.** Seega tegudena, mis süüdistuse tekstis on piisava selgusega loetud V. Reiljani ja K. Kanguri seadusega mittelubatud käitumiseks KarS § 294 mõttes, on vaadeldavad üksnes süüdistatavate toimingud kinnisasjade vahetusmenetlustes. V. Reiljani puhul on selleks maadevahetuste käskkirjade andmine (vt otsuse punktid 280 ja 302), K. Kanguri puhul aga vahetusmenetluste eeltoimingute tegemine (vt otsuse punktid 279, 300-301, 315, 327-330).

(iii) Kaalutusviga KarS §-de 294 ja 298 kontekstis

- 860.** Kõik V. Reiljani ja E. Tuiksoo ametialased teod ning osa K. Kanguri ametialastest tegudest on loetud ebaseaduslikuks üksnes põhjusel, et väidetavalt tegid nad süüdistuses nimetatud ametialaste otsustuste langetamisel kaalutusvea. V. Reiljanile ja K. Kangurile heidetakse ette, et nende ametialased teod maadevahetus-menetlustes LKS § 19 rakendamisel olid vastuolus HMS § 4 lg-ga 2 ja § 5 lg-ga 2, ATS v.r § 59 lg-ga 1 ning RVS v.r § 7 lg-tega 2 ja 3. Kolleegium saab süüdistusest ja ringkonnakohtu otsusest aru nii, et V. Reiljan ja K. Kangur ei arvestanud LKS § 19 kohaldamisel sellest normist tuleneva kaalutusõiguse eesmärgiga (HMS § 4 lg 2), jättes muu hulgas arvesse võtmata HMS § 5 lg-st 2, ATS v.r § 59 lg-st 1 ning RVS v.r § 7 lg-test 2 ja 3 tuleneva. E. Tuiksoo tegu on loetud ebaseaduslikuks põhjusel, et see oli väidetavalt vastuolus HMS § 4 lg-ga 2, sest E. Tuiksoo rikkus ametiisikuna õiguse üldpõhimõtete hulka kuuluvat võrdse kohtlemise põhimõtet.
- 861.** Seega vajab esmalt selgitamist, kas ametiisiku kaalutusviga oma ametiseisundi kasutamisel võib olla käsitatav seadusega mittelubatud teo toimepanemisenä või teo ebaseadusliku toime panemata jätmisenä KarS § 294 tähenduses, ja kui võib, siis millisel juhul.
- 862.** HMS § 4 lg 1 sätestab, et kaalutusõigus (diskretsioon) on haldusorganile seadusega antud volitus kaaluda otsustuse tegemist või valida erinevate otsustuste vahel. Sama paragrahvi lõige 2 näeb ette, et kaalutusõigust tuleb teostada kooskõlas volituse piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning põhjendatud huve.
- 863.** Seega on kaalutusõigusega tegemist siis, kui haldusorgan võib otsuse või toimingu tegemisel valida erinevate toimumisviiside vahel. Kaalutusõigus sätestatakse seadusega. Seetõttu peab see igal üksikjuhul tulenema asjakohasest õigusnormist. Kaalutusõigus võib põhineda sellel, "kas" haldus üldse tahab rakendada lubatavat abinõu (otsustusdiskretsioon) või sellel, "millise" lubatud abinõudest ta tahab kasutusele võtta (valikudiskretsioon). Kaalutusveaga (diskretsiooniveaga) on tegemist siis, kui asutus ei järgi seaduse nõudeid. Viide sellele, et asutuse otsus on ebaotstarbekas, et mõni teine otsus oleks olnud mõistlikum või parem, ei ole seotud õiguspärasusega ja sel ei ole õiguslikku tähendust. Haldusorganil on õigus ja võimalus valida paljude talle otstarbekana näivate abinõude vahel või loobuda üldse sellekohasest tegevusest, s.t et haldusorganil on otsustamisõigus selle suhtes, mis on igal üksikjuhtumil kõige sobivam toimumisviis. Kui adressaadi õigusi arvestades on mitu otsust samal ajal õiguspärased, on haldusel ilma õiguslike kitsendusteta õigus vabalt valida kõige sobivam lahendus. (Vt ka H. Maurer. Haldusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2004, lk 84 jj.)
- 864.** Haldusorgani kaalutusõiguse kohtulik kontroll on piiratud. Riigikohus on selgitanud, et kohus ei hinda ümber kaalutusotsuse otstarbekust, vaid kontrollib üksnes seda, kas kaalutusotsuse tegemisel ei esinenud menetlus- ja vormivigu, mis võisid mõjutada sisulist otsustamist, kas otsus

on kooskõlas kehtiva õigusega ja õiguse üldpõhimõtetega ning ei ole tehtud kaalutlusvigu. (Vt nt Riigikohtu halduskolleegiumi 14. oktoobri 2003. a otsus asjas nr 3-3-1-54-03, p 38 ja 2. aprilli 2014. a otsus asjas nr 3-3-1-72-13, p 23). Olulise kaalutlusveaga võib olla tegemist ka juhul, kui otsustus jääb küll kaalutlusõiguse piiridesse, kuid haldusorgan ei ole kaalutlusõigust teostanud, on lähtunud sobimatutest või ebaõigetest kaalutlustest või jätnud mõne olulise asjaolu tähelepanuta (vt nt otsused asjas nr 3-3-1-54-03, p 40 ja asjas nr 3-3-1-72-13, p 21). Otsustus selle üle, milline asjasse puutuvatest ja kaitsmist väärivatest õigustest ja huvidest on kaalukam, on halduse kaalutlusõiguse tuum. Sellise kaalumisohtuse tegemise pädevus on täitevvõimul, mitte kohtul. Õiguste ja huvide ebaõigele väärtustamisele saab kohus tugineda vaid juhul, kui see on toimunud ilmselgelt meelevaldselt, ebaratsionaalselt või vastuolus diskretsioonivolituse eesmärgiga, õiguse üldpõhimõtetega või senise kohtupraktikaga. (Vt Riigikohtu halduskolleegiumi 20. märtsi 2014. a otsus asjas nr 3-3-1-87-13, p 19.)

865. Tulenevalt HMS § 4 lg-st 2 ja õigusteorias on kaalutlusvigadena eristatavad 1) volituse piiride ehk kaalutluspiiride ületamine; 2) kaalutlusõiguse vale kasutamine ja 3) diskretsioonivolituse kasutamata jätmine. Kui kaalutlusotsuse lõppjärelendus (resolutsioon) läheb sisuliselt vastuollu kehtiva õigusega, on tegemist tulemusveaga. Tulemusest sõltumata on kaalutlusveana, täpsemalt kohaldamisveana vaadeldav see, kui vigane on konkreetse kaalutlusotsuse tegemiseni viinud mõtte- ja tahteprotsess (motivatsiooniviga) ja/või kaalutlusotsustuse keeleliselt formuleeritud argumentatsioon (põhjendusviga). (Vt ka Kaire Pikamäe. Kaalutlusvigadest. - Juridica 2006 nr 2, lk 75-83.)

866. Kaalutluspiiride ületamine ehk diskretsiooninormiga sätestamata õigusliku tagajärje kohaldamine on kõige ilmsem kaalutlusviga, mille puhul ametiisik rikub õigusnormis otsesõnu sätestatud nõudeid. Sellise vea tegemisel väljub ametiisik oma ametialase pädevuse piiridest. Diskretsioonipiiridest väljumise korral on ametiisiku ametialane tegu ka KarS § 294 mõttes "seadusega mittelubatud" ja selle eest antavat või lubatavat soodustust tuleb pidada altkäemaksuks, mitte pistiseks. Käesolevas kriminaalasjas diskretsiooni piiride ületamist ühelegi süüdistatavale ette ei heideta.

867. Teist liiki kaalutlusviga - kaalutlusõiguse väärkasutamine -, mida süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses sisuliselt ka V. Reiljanile, K. Kangurile ja E. Tuiksoole ette heidetakse, võib seisneda näiteks diskretsiooninormi eesmärgi või õiguse üldpõhimõtete arvestamata jätmises, kaalutlusotsustuse tegemisel oluliste asjaolude arvestamata jätmises või asjasse puutumatutele kaalutlustele tuginemises. Diskretsiooniõiguse vale kasutamise üheks vormiks on ka kaalutlusõiguse kuritarvitamine, mis võib väljenduda selles, et tegelikult meelevaldsele või lubamatule kaalutlusele tuginev otsustus põhistatakse näiliselt lubatava kaalutlusega (vt ka Anno Aedmaa jt. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2004, lk 283-284).

868. Järelikult alati, kui ametiisik võtab kaalutlusotsuse langetamisel kas või muu hulgas arvesse asjaolu, et talle anti või lubati selle otsustuse eest vara või muu soodustust, on haldusõiguslikult tegemist kohaldamisveaga, mis muudab kaalutlusotsuse õigusvastaseks. Seda sõltumata sellest, kas kaalutlusotsuse lõppjärelendus (resolutsioon) on seadusega kooskõlas või mitte (tulemusviga). Juhul kui lähtuda samasugusest õigusvastasuse käsitlest ka KarS § 294 (§ 298) tõlgendamisel, muutuks pistise koosseisud (KarS §-d 293, 295 ja 297) vähemalt kaalutlusotsustuste puhul suuresti sisutühjaks. Seda seetõttu, et pistise ühele tunnusele (vara või muu soodustuse vastuvõtmine või sellega nõustumine) vastavad asjaolud välistaksid üldjuhul ametialase teo seaduslikkuse kui teise koosseisutunnuse. Selline tõlgendus ei ole kooskõlas seadusandja tahtega pistise koosseisude kehtestamisel. Seega kohaldamisviga (motivatsiooniviga), mis seisneb kaalutlusotsuse tegemisel saadud või lubatud soodustuse arvessevõtmises, ei muuda ametiisiku tegu vaatamata haldusõiguslikule õigusvastasusele seadusega mittelubatuks KarS § 294 mõttes.

- 869.** Ühtlasi on kolleegium seisukohal, et ametiisiku tegu ei muuda KarS § 294 mõttes seadusega mittelubatuks ka muud kaalutusõiguse väärkasutamised, mis kaalutusõiguse teostamise eest saadava vara või muu soodustuse arvestamisega vahetult seotud ei ole.
- 870.** Vara saamisega seotud kaalutus "reostab" kogu kaalumisprotsessi sellisel määral, et küsimine muude arvesse võetud kaalutluste asjakohasuse ja õiglase hindamise kohta muutub sisuliselt mõttetuks. Kui haldusõiguslikult toob ametiisikule antud või lubatud soodustusega seotud kaalutluse arvestamine kaasa kaalutusotsuse õigusvastasuse, muutes teiste võimalike kaalutusvigade tuvastamise ülearuseks, siis KarS § 294 sisustamisel ei saa kaalutusotsust üksnes soodustuse andmise või lubamise tõttu ebaseaduslikuna käsitada. Seega tuleks KarS § 294 kohaldamiseks täiendavalt kindlaks teha, kas ametiisiku kaalutusotsuse puhul olnuks kaalutusveaga tegemist ka siis, kui ta oleks samasuguse otsuse teinud vara või muud soodustust saamata või selle lubamisega nõustumata. Üldjuhul on sellise hinnangu andmine väga raske, kui mitte võimatu. Kaalutusotsuse legitiimsus põhineb eeldusel, et kaalutusõigust on kasutatud ausameelselt, mitte aga (varjatult) keelatud kaalutlusi silmas pidades. Olukorras, kus ametiisik teeb otsuse üksnes, peamiselt, olulisel määral või muu hulgas seetõttu, et ta sai selle eest soodustust, on ilmne, et muude (lubatavate) kaalutluste osakaal otsuse tegemisel on moonutatud ja ebaõige. Seepärast poleks võimalik jõuda veenvalt järelduseni, et kui soodustuse saamise kaalutus välja jätta, oli kaalutusotsus veatu, sest ülejäänud osas võeti arvesse õigeid argumente ja neile anti õige tähendus ning kaal. Seega pole soodustuse eest tehtud diskretsiooni piiresse jääva kaalutusotsustuse õiguspärasust üldjuhul võimalik hinnata soodustuse saamise faktist isoleerituna.
- 871.** Ka tulemusviga ei ole kriteerium, mille alusel oleks diskretsiooni piiridesse jäävatest kaalutusotsustest võimalik eristada neid, mis on KarS § 294 mõttes seadusega mittelubatud. Olukorras, kus ühelt poolt on diskretsiooninormi faktiline koosseis täidetud ja kohaldatud õiguslik tagajärg jääb selle normiga kindlaksmääratud piiridesse, kuid teisalt on kaalutusotsus tehtud motivatsiooniveaga, mis seisneb ametiisiku poolt talle antud või lubatud soodustusega arvestamises, puuduvad selged kriteeriumid, tuvastamaks, kas see motivatsiooniviga tõi kaasa ka tulemusvea. Haldusõiguslikult pole sellel asjaolul ka otsest tähtsust, sest haldusakt on kohaldamisvea tõttu igal juhul õigusvastane. Selleks, et lugeda kaalutusotsuse tegemine KarS § 294 mõttes seadusega mittelubatud teoks, ei piisa aga üksnes soodustusega arvestamises seisneva kohaldamisvea tuvastamisest.
- 872.** Ühtlasi on oluline, et kaalutusotsuse õiguspärasust võivad mõjutada erinevad asjaolud, mis ei ole seaduses täpselt kindlaks määratud. Kaalutusvea olemasolu sõltub sellistest hinnangulistest ja sageli vaieldavatest kriteeriumidest nagu kaalutlusnormi eesmärk, kaalutusotsustuse tegemisel oluliste asjaolude ring, ühele või teisele asjaolule õige kaalu andmine, kaalumise täielikkus jne. Kaalutusviga, mis ei ole seotud diskretsiooni piiridest väljumisega ega otsustuse eest saadava soodustuse arvessevõtmisega, on selle tegemise ajal üldjuhul raskesti äratuntav. Seega, kui tõlgendada KarS § 294 selliselt, et ametiisiku teo muudab seadusega mittelubatuks ka diskretsiooni piiridesse jääv kaalutusõiguse väärkohaldamine, tekiks olukord, kus ametiisikul oleks kaalutusotsuse eest soodustust võttes või sellega nõustudes üldjuhul sisuliselt võimatu ette näha, kas rikkumise avastamise korral loetakse tema ametialane tegu, mille eest ta soodustust võttis, seadusega lubatud või mittelubatud teoks. Nii võiks altkäemaksu võtmise, andmise ja vahendamise koosseis sattuda vastuollu PS § 23 lg-st 1 tuleneva kuriteokoosseisu määratletuse nõudega (*nullum crimen nulla poena sine lege certa*).
- 873.** Neil põhjustel asub kolleegium seisukohale, et ametiisiku poolt talle seadusega antud kaalutlusruumi piires tehtud otsustust ei saa ainuüksi kaalutusvea tõttu käsitada seadusega mittelubatud (ebaseadusliku) teona KarS § 294 mõttes.

874. Seetõttu ei saa ka HMS § 4 lg 2 ja § 5 lg 2, ATS v.r § 59 lg 1 ning RVS v.r § 7 lg-te 2 ja 3 väidetav rikkumine LKS § 19 kohaldamisel anda alust pidada V. Reiljani ja K. Kanguri süüdistuses kirjeldatud ametialaseid tegusid maadevahetus-menetluste toimetamisel KarS § 294 mõttes seadusega mittelubatud tegudeks. Samamoodi ei muudaks HMS § 4 lg 2 nõuete eiramine KarS § 294 tähenduses seadusega mittelubatuks E. Tuiksoo tegevust Põllumajandusministeeriumile uue rendipinna hankimisel.

(iv) Looduskaitseseaduse § 19 kohaldamine

875. Eeltoodust tulenevalt ei võta Riigikohus seisukohta küsimuses, kas süüdistuses kirjeldatud maadevahetuste puhul saab rääkida V. Reiljani ja K. Kanguri kaalutusveast LKS § 19 kohaldamisel ka juhul, kui nad poleks vahetusmenetlusi toimetades selle eest vara vastu võtnud või selle lubamisega soostunud. Samas märgib kolleegium kassaatoritega osaliselt nõustuvalt, et vähemalt mõned põhjendustest, millele tuginedes prokuratuur ja ringkonnakohus väitsid maadevahetuste ebaseaduslikkust, on süüdistuses märgitud ajal kehtinud õiguse kontekstis asjakohatud.

876. Prokuratuur ja ringkonnakohus leidsid, et V. Reiljani ja K. Kanguri ametialaste tegude ebaseaduslikkus tuleneb asjaolust, et vahetusmenetlused viidi läbi, rikkudes HMS § 4 lg 2 ja § 5 lg 2, ATS v.r § 59 lg 1 ning RVS v.r § 7 lg-d 2 ja 3. Selline järeldus rajati süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses peamiselt järgnevale:

- 1) süüdistuses nimetatud looduskaitseliste piirangutega kinnisasjad olid omandatud vahetamiseks riigile kuuluvate kinnisasjadega ning nende vahetamine oli kantud eesmärgist vältida riigivaraseadusest tulenevat avalikku enampakkumist või eelläbirääkimistega pakkumist;
- 2) maadevahetuse käigus said süüdistuses nimetatud isikud looduskaitseliste piirangutega kinnisasja eest majanduslikult väärtuslikuma kinnisasja, sest vahetusmenetluses hinnati kaitstavat loodusobjekti sisaldavaid kinnistuid looduskaitseseadusest tulenevate kitsendusteta. Riigile vahetatud kinnistud olid varem omandatud, arvestades looduskaitselisi piiranguid, mis kahandasid oluliselt kinnisasjade majanduslikku väärtust;
- 3) vahetusmenetlustes arvestati vahetusmaa valikul süüdistuses nimetatud isikute soove, võimaldades neil nii saada äritegevuseks huvipakkuvaid kinnisasju;
- 4) V. Reiljan ja K. Kangur olid eeltoodud asjaoludest teadlikud;
- 5) K. Kangur ja V. Reiljan olid jätnud varem kasutamata võimaluse omandada riigile looduskaitseliste piirangutega kinnistud maareformi käigus või ostueesõigust kasutades;
- 6) LKS § 19 eesmärk ei olnud riigilt avaliku enampakkumiseta ja soodsamatel tingimustel kinnisasjade omandamine. LKS § 19 kohaselt oli riigil võimalus, mitte kohustus, kohaldada vahetusmenetlust. Looduskaitselisi eesmärke oli võimalik saavutada ka muul viisil kui vahetusmenetluse kaudu, kuna ka eraomanikule kehtivad omandiõiguse teostamisel looduskaitselistes piirangud. Samuti oli looduskaitseseaduse kohaselt võimalik looduskaitseliste piiranguga kinnisasju omandada kokkuleppel kinnisasja omanikuga või sundvõõrandamise teel.

877. Seadusliku aluse kaitstavat looduse üksikobjekti sisaldava kinnisasja vahetamiseks sätestas alates 10. maist 2004 LKS § 19. Selle paragrahvi redaktsioon, mis kehtis 31. märtsini 2007, kõlas:

"§ 19. Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja vahetamine

(1) Kaitstavat looduse üksikobjekti sisaldavat või kogu ulatuses kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas asuvat kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, võib riigi ja kinnisasja omaniku kokkuleppel vahetada riigile kuuluva kinnisasja vastu.

(2) Kui kinnisaj ei asu kogu ulatuses kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas või on suurem kui kaitstava looduse üksikobjekti piiranguvöönd, võib riigi ja kinnisasja omaniku kokkuleppel vahetada riigile kuuluva kinnisasja vastu selle osa kinnisasjast, mis ulatub kaitsealale, hoiualale või püsielupaika. Kui kinnisasja vastav osa on suurem kui kaks kolmandikku kinnisasja kogupindalast, võib riigi ja kinnisasja omaniku kokkuleppel vahetada ka kogu kinnisasja.

(3) Kinnisasjad vahetatakse väärtuse alusel. Arvestades vahetatava kinnisasja erilist ökoloogilist väärtust, võib Vabariigi Valitsuse nõusolekul eraõiguslikule isikule üleandmisele kuuluva kinnisasja harilik väärtus olla suurem riigile üleantava kinnisasja harilikust väärtusest.

(4) Kinnisasja vahetamist on õigus algetada kinnisasja omanikul, kaitstava loodusobjekti valitsejal või keskkonnaministril. Kinnisasja vahetamise otsustab keskkonnaminister. Kinnisasja vahetamisega seotud kulud kannab riik.

(5) Kinnisasja vahetamise korra ning kinnisasja ja selle oluliste osade väärtuse määramise alused kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega."

878. Enne 10. maid 2004 nägi sarnase regulatsiooni ette KLOS § 28¹ (11. juunist 2001 kehtinud redaktsioonis).

879. LKS § 19 lg 5 alusel antud Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määrus nr 241 "Kinnisasja vahetamise kord ja kinnisasja ning selle oluliste osade väärtuse määramise alused" (edaspidi ka kord või kinnisasja vahetamise kord) sätestas muu hulgas järgmist. Kinnistu omanikul tuli vahetusmenetluse algamiseks esitada sama korra § 7 lg 1 nõuetele vastav avaldus, mis pidi sisaldama andmeid avalduse esitaja ja vahetatava maa kohta, avaldaja soovi korral ka tema ettepanekut vahetusmaa asukoha suhtes. Nõuetele vastava avalduse laekumisel pidi Maa-amet keskkonnaministri määratud riigi esindajana korra § 11 lg 2 kohaselt tegema vahetamise eeltoimingud, sh kontrollima, kas kinnisasja võib vahetada LKS §-s 19 sätestatust tulenevalt. Juhul kui riigi esindaja oli vahetatava maa LKS § 19 kriteeriumidele vastavuse hindamiseks ja kinnisasja vahetamise otstarbekuse selgitamiseks menetlusse kaasanud kaitstava loodusobjekti valitseja (kaasamine oli korra § 10 lg 2 p 4 kohaselt riigi esindaja õigus), pidi valitseja andma oma seisukoha kinnisasja vahetamise võimalikkuse ja otstarbekuse kohta (§ 11 lg 3). Korra § 11 lg 4 nägi ette, et kui LKS §-s 19 sätestatust tulenevalt ei ole avalduses nimetatud kinnisasja lubatud vahetada, otsustab keskkonnaminister vahetamisest keeldumise ning vahetusavaldus koos põhjendustega tagastatakse avaldajale. Kinnisasjade vahetamise ettevalmistamise käigus pidi riigi esindaja korraldama ka vahetatava maatüki ning selle oluliste osade väärtuse hindamise. Vahetusmenetluses maatüki väärtuse hindamise aluseid reguleeris korra § 16 (metsaga maatüki puhul § 17). Maatüki väärtus, välja arvatud metsaga maatüki väärtus, määrati tehingute võrdlemise meetodil: hinnatava objekti väärtus määrati hinnatava objektiga sarnaste

objektidega sooritatud tehingute hindade põhjal (§ 16 lg 1 esimene lause). Seejuures nägi korra § 16 lg 3 otsesõnu ette, et maatüki väärtuse hindamisel ei arvestata looduskaitseseadusest tulenevaid kaitstava loodusobjektiga seotud kitsendusi. Arvestades hindamise tulemusi, pidi riigi esindaja tegema avaldajale ettepaneku vahetusmaa asukoha ning ligikaudsete piiride suhtes (§ 12 lg 3). Kui avaldaja oli nõus vahetusmaa paiknemise, piiride ja pindalaga ja korra § 12 lõikes 5 nimetatud juhul väärtuste erinevuse hüvitamisega rahas, andis ta selle kohta oma kirjaliku nõusoleku (§ 12 lg 6). Vahetamise otsustamist reguleeris korra § 18: "Riigi esindaja esitab vahetamise eeltoimingute käigus koostatud toimiku keskkonnaministrile, kes otsustab maade vahetamise või keeldub sellest." Kui kinnisasja omaniku ja riigi vahel ei saavutatud kinnisasja vahetamises kokkulepet, võis riik teha ettepaneku kinnisasi omandada LKS §-s 20 sätestatud korras või alгатada kinnisasja sundvõõrandamine (§ 20 lg 1). Korra § 20 lg 3 kohaselt lõppes vahetamise menetlus: 1) vahetatava maa ja vahetusmaa vahetamise lepingu sõlmimisega; 2) vahetatava maa võõrandamisel kolmandale isikule; 3) Vabariigi Valitsuse otsusega riigi poolt tasu eest maa omandamisega nõustumise kohta LKS § 20 lg 1 alusel; 4) vahetatava kinnisasja omaniku vastava avalduse alusel. Vahetamise menetluse võis lõpetada keskkonnaminister, kui riigi esindaja oli pakkunud vähemalt kolme vahetusmaad vahetatava maaga sarnases piirkonnas, kuid vahetatava maa omanik ei nõustunud ühegi ettepanekuga (§ 20 lg 4).

880. Käesolevas kriminaalasjas ei ole enamikel juhtudel vaidlust selles, et süüdistuses nimetatud looduskaitseliste piirangutega kinnisasjad vastasid LKS §-st 19 tulenevatele vahetamise kriteeriumidele. Vaid mõne vahetatud kinnistu puhul (Jugumetsa ja Priisle tee 9) on prokuratuur ja ringkonnakohus viidanud kaitseala valitseja varem antud arvamusele, et kehtestatud kaitsekord kinnistu sihtotstarbelist kasutamist oluliselt ei piiranud (LKS § 19 lg 1). Samas puudus kaitseala valitsejal kinnisasja vahetamise korra kohaselt piirangu "olulisuse" lõpliku hindamise pädevus. Seega võisid Maa-amet ja keskkonnaminister hinnata kaitsekorra piirangu olulisust ka kaitseala valitsejast erinevalt. Ringkonnakohus pole esitanud ühtki põhjendust selle kohta, miks Jugumetsa ja Priisle tee 9 kinnistu kaitsekord kinnistute sihtotstarbelist kasutamist oluliselt ei piiranud ja Maa-ameti ning keskkonnaministri vastupidine seisukoht oli ebaõige. Ülejäänud kinnistute puhul on aga ka prokuratuur ja ringkonnakohus möönnud, et LKS §-s 19 sätestatud vahetamise eeldused olid täidetud.

881. Samuti ei ole süüdistuses väidetud ega ringkonnakohtu otsuses tuvastatud, et vahetusmenetlustes hinnati kinnisasjade väärtust valesti.

882. Eelnevast tulenevalt on asjakohatu prokuratuuri ja ringkonnakohtu argument, et maadevahetused olid ebaseaduslikud põhjusel, et vahetusmenetlustes said isikud looduskaitseliste piirangutega kinnistute vastu majanduslikult väärtuslikumad kinnistud. Lisaks looduse kaitsmise huvile teenis LKS § 19 ka kompensatoorset eesmärki - lõpetada (heastada) kinnistu omaniku omandipõhiõiguse (PS § 32) riive, mis tulenes kinnistu kasutamisele avalikes huvides kehtestatud kitsendustest. Seda järeldust kinnitab ka maadevahetuse regulatsiooni kujunemislugu: vt Riigikogu stenogramm 14. oktoobrist 1997. a (päevakorrapunkt 4), 15. veebruarist 2001 (päevakorrapunkt 4) ja 15. maist 2001 (päevakorrapunkt 6); seletuskiri 212 SE (Riigikogu XI koosseis) juurde. Just kompensatoorsest eesmärgist lähtudes sätestas kinnisasja vahetamise korra § 16 lg 3 reegli, mille tulemusena pidi isik vahetusmenetlustes saama riigilt looduskaitseliste piirangutega kinnistu vastu kinnistu, mille turuväärtus vastaks turuväärtusele, mis oleks tema kinnistul siis, kui see oleks looduskaitseliste piiranguteta. Teisisõnu pidi kinnisasja vahetamise korra § 16 lg 3 kooskõlas LKS § 19 eesmärgiga tagama isiku asetamise olukorda, mis oleks majanduslikult võimalikult lähedane olukorrale, milles ta olnuks siis, kui tema kinnistule ei oleks looduskaitselisi piiranguid seatud. Seetõttu oli vahetusmenetlustes riigilt saadav kinnisasi eelduslikult alati majanduslikult väärtuslikum kui see

looduskaitseliste piirangutega kinnistu, mille isik riigile vastu andis. Vahe kinnistute turuväärtuses oli vaadeldav kompensatsioonina looduskaitseliste piirangute eest. Sarnase põhimõtte kaitstava loodusobjektiga kinnisasja hindamisel näeb ette ka praegu kehtiva LKS § 20¹ lg 2¹. Kuna erinevus vahetatavate kinnistute turuväärtuses tulenes otseselt kinnisasja vahetamise korraga ette nähtud maatüki hindamise reeglitest, ei saa sellega põhjendada maadevahetuste ebaseaduslikkust.

883. Asjaolu, et ka eraisikust omanik peab järgima kinnisasjal lasuvaid looduskaitselisi piiranguid, ei saanud samuti muuta süüdistuses nimetatud maadevahetusi ebaseaduslikeks, sest LKS § 19 eesmärk polnud üksnes looduse kaitsmine, vaid ka omandiõiguse piirangute hüvitamine.

884. Süüdistuses nimetatud maadevahetuste ebaseaduslikkust ei saa põhjendada ka sellega, et vahetusmenetluses osalenud isikud olid looduskaitseliste piirangutega kinnistud omandanud pärast kinnistutele piirangute seadmist, olles kinnistute omandamise ajal kitsendustest teadlikud. Süüdistuses käsitletud ajavahemikul kehtinud seadus ega kinnisasja vahetamise kord ei piiranud maadevahetuseks õigustatud isikute ringi üksnes selliste maaomanikega, kes olid looduskaitseliste piirangutega kinnistu omandanud enne piirangute seadmist või kes polnud kinnistut omandades piirangutest teadlikud. Alles 1. aprillil 2007 jõustunud LKS § 19 lg 2¹ sätestas, et kinnisasja ei vahetata, kui see on omandatud pärast selle kaitse alla võtmist ning võõrandamistehing sisaldas § 16 järgi informatsiooni kaitstava loodusobjekti kohta, välja arvatud seaduses sätestatud erijuhud (kaitsekord muutub rangemaks või kinnisasi omandati pärimise teel või lähedaselt). Seejuures kehtestas seadusandja koos LKS § 19 lg-ga 2¹ ka LKS § 91 lg 9, mis (1. aprillil 2007 jõustunud redaktsioonis) nägi muu hulgas ette, et seaduse § 19 lõiget 2¹ ei kohaldata, kui kinnisasi on omandatud enne selle lõike jõustumist. Seega lähtus seadusandja LKS § 19 lg 2¹ kehtestades arusaamast, et enne 1. aprilli 2007 oli kinnisasja vahetamine lubatud ka juhul, kui see oli omandatud pärast selle kaitse alla võtmist ja võõrandamistehing sisaldas informatsiooni kaitstava loodusobjekti kohta.

885. LKS § 19 kohaldamise õiguspärasuse kontekstis on asjakohatu süüdistuses tehtud viide, et n-ö soodustatud isikud said vahetusmenetlustes avaldada soovi, millist konkreetset kinnisasja nad riigi käest vastu soovivad, ja et neid soove ka arvestati. See, et avaldaja võis vahetusmenetlustes avaldada soovi, millist kinnistut ta riigilt vastu soovib, oli kinnisasja vahetamise korra § 7 lg 1 p-s 4 otsesõnu ette nähtud. Iseenesest ei saa konkureerivate taotluste puudumise korral ebaseaduslikuks pidada ka sellise soovi arvestamist, sest vastasel korral puudunuks soovi avaldamise võimaluse sätestamisel mõte.

886. Maadevahetuste seaduslikkuse seisukohalt polnud tähtsust ka sellel, millisel eesmärgil olid vahetusmenetluses osalenud isikud looduskaitseliste piirangutega kinnistud soetanud ja miks nad vahetusavaldused esitasid. Oluline oli see, kas ühe või teise vahetatava kinnistu riigile omandamiseks oli olemas LKS § 19 lg 1 eesmärgist tulenev looduskaitsealine ja kompensatoorne vajadus.

887. Samas ei jaga kolleegium kassaatorite arvamust, nagu olnuks riik kohustatud rahuldama vahetusavalduse alati, kui selles nimetatud vahetatav kinnisasi vastas LKS § 19 lg-s 1 sätestatud tingimustele ja riigil oli olemas isikule sobiv vahetusmaa. LKS § 19 lg-st 1 ei tulenenud omaniku nõudeõigust kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja vahetamiseks, vaid üksnes õigus nõuda, et riik teeks kinnisasja vahetamise kohta vigadeta kaalutlusotsuse. Pidades silmas LKS § 19 lg 1 kompensatoorset eesmärki, võis riigil olla alus vahetusest keelduda näiteks juhul, kui kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnistu omanik oli selle soetanud hinnaga, mis omandamise ajal vastas piirangutega kinnistu turuhinnale.

888. Väljaspool kriminaalasja lahendamise piire märgib Riigikohus, et süüdistuses käsitletud ajal jõus olnud LKS § 19 ja kinnisasja vahetamise kord olid silmanähtavalt puudulikud, muutes kinnisasjade vahetusmenetluse läbipaistmatuks ja ülemääraselt sõltuvaks kitsa ringi ametiisikute suvast. See omakorda lõi soodusolukorra looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade omanike ebavõrdseks kohtlemiseks vahetusmenetluses ning selle menetluse kasutamiseks korruptiivsetel eesmärkidel.

889. Näiteks määratles LKS § 19 lg 1 vahetamiseks sobiva looduskaitseliste piirangutega kinnisasja, lähtudes sellest, kas kaitsekord piiras kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist "oluliselt". Seaduses ja kinnisasja vahetamise korras puudusid mis tahes kriteeriumid, hindamaks kaitsekorra piirangu olulisust. Kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks, on praegu vähemalt teatud detailsuse astmega sätestatud LKS § 20 lg 3 alusel antud Vabariigi Valitsuse määruses (RT I, 03.09.2013, 6).

890. Samuti ei näinud looduskaitseseadus ega kinnisasja vahetamise kord otsesõnu ette nõuet menetleda vahetusavaldusi nende laekumise järjekorras (vrd LKS § 20 lg 4 praeguse redaktsiooniga). Lisaks polnud kinnisasja vahetusavalduse menetlemiseks ette nähtud tähtaega.

891. Ühtlasi iseloomustasid maadevahetuse kasutamist kaitsekorra tulenevate piirangute kompenseerimise mehhanismina põhimõttelist laadi probleeme. 19. juunil 2008 vastu võetud looduskaitseseaduse muutmise seaduse eelnõu (212 SE, Riigikogu XI koosseis) seletuskirjas märgiti, et kinnistute vahetamisel riigile kuuluva maa vastu on võrdsete väärtuste vahetamise tagamine alati keeruline ning seotud kinnisvaraturul toimuvatest muudatustest tuleneva ebamäärasusega. Nii näiteks on alati kindel, et kaitsekorraga kinnisasja rahaline väärtus kinnisvaraturul ei tõuse sellisel määral nagu kaitsekorra vaba kinnisasja väärtus.

(v) K. Kanguri teo vastuolu korruptsioonivastase seadusega

892. Süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses on K. Kanguri tegevus OÜ-dega KV-Tarantel, Mell, Ikaros Grupp ja Saarte Investeering seotud maadevahetustes loetud ebaseaduslikuks ka vastuolu tõttu KVS v.r § 21 lg-ga 1 ja § 25 lg-tega 1 ja 2 (enne 15. märtsi 2007 kehtinud redaktsioonis).

893. KVS v.r § 21 lg 1 kohaselt käsitati toimingupiiranguna keeldu teha korruptiivse tulu saamist võimaldavaid toiminguid. KVS v.r § 25 lg-d 1 ja 2 sätestasid toimingupiirangu alaliigina keeldu teha huvide konfliktiga seotud otsuseid. Teo toimepanemise ajal oli sätte esimese lõike sõnastuse kohaselt huvide konfliktiga tegemist juhul, kui ametiisik peab tegema oma töö- või teenistuskohustuste raames otsuse või osalema sellise otsuse tegemises, mis oluliselt mõjutab tema enda, tema lähisugulaste või -hõimlaste või juriidiliste isikute majandushuve, kui juriidiliseks isikuks on:

- 1) täisühing, mille osanik on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane;
- 2) usaldusühing, mille täisosanik või usaldusosanik on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane;
- 3) osaühing, mille osanik või juhatuse või nõukogu liige on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane;
- 4) aktsiaselts, mille aktsionär või juhatuse või nõukogu liige on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane;

5) tulundusühistu, mille juhatuse või revisjonikomisjoni liige on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane;

6) muu eraõiguslik juriidiline isik, mille juht- või järelevalveorgani liige on ametiisik või tema lähisugulane või -hõimlane.

Paragrahvi teine lõige nägi ette ametiisiku taandumis- ja teatamiskohustuse.

894. Süüdistuse kohaselt mõjutas K. Kanguri tegu oluliselt tema enda majandushuve põhjusel, et OÜ KV-Tarantel käekäik ja maadevahetuse tulemusena saadav kasum pidid mõjutama tema saadavat varalist kasu tulenevalt talle antud lubadusest, et ta saab tulevikus variisiku kaudu selle osaühingu ainuosanikuks. Teiste äriühingute puhul pidid nende käekäik ja maadevahetuse tulemusena saadav kasum mõjutama tema saadavat varalist kasu tema varjatud osaluse ja äriühingute tegevuse finantseerimise tõttu.

895. KVS v.r § 25 lg 1 eristas alternatiividena 1) ametiisiku enda, 2) tema lähisugulaste ja -hõimlaste ning 3) mõnede juriidiliste isikute majandushuvide mõjutamist. Seejuures sisaldas kõnealune säte ammendavat loetelu juriidilistest isikutest, kelle majandushuve mõjutavate otsuste tegemine ametiisiku poolt loeti huvide konfliktiks. Sellisel loetelul puudunuks mõte, kui seadusandja leidnuks, et ametiisikuga seotud juriidilise isiku majandushuvid on samastatavad ametiisiku enda majandushuvidega (s.o KVS v.r § 25 lg 1 esimese alternatiiviga). Näiteks on ilmne, et olukorras, kus ametiisik on osanik osaühingus, kelle huvides otsus tehakse, mõjutatakse sellega kaudselt ka ametiisiku huve, kuid seadusandja pidas siiski vajalikuks sellist olukorda eraldi reguleerida. Õigusselguse ja määratletuse põhimõttega oleks vastuolus tõlgendus, mille puhul KVS v.r § 25 lg-s 1 nimetatud juriidilise isiku majandushuvid oleksid samastatavad füüsilisest isikust ametiisiku majandushuvidega. Seda seisukohta kinnitab ka 15. märtsil 2007 jõustunud korruptsioonivastase seaduse muudatus, millega täiendati KVS v.r § 25 lg 1 kahe punktiga. Muudatuse kohaselt oli keelatud selliste otsuste tegemine, millega mõjutatakse äriühingu huve, mille osanik või aktsionär või juht- või järelevalveorgani liige kokkuleppel ametiisikuga või tema lähisugulase või -hõimlasega allub nende korraldustele, tegutseb nende huvides või arvel või milles ametiisikule või tema lähisugulasele või -hõimlasele kuulub osaluse omandamise õigus.

896. Eeltoodust tulenevalt leiab kolleegium, et K. Kanguri tegevus OÜ-dega KV-Tarantel, Mell, Ikaros Grupp ja Saarte Investeering seotud maadevahetuste korraldamisel ei olnud ebaseaduslik ka KVS v.r § 21 lg 1 ja § 25 lg-te 1 ja 2 tähenduses.

(2.) Ametiisiku poolt kolmandale isikule soodustuse lubamisega nõustumine või soodustuse vastuvõtmine

(a) Kassaatorite väited

897. Kassaatorid leiavad, et süüdistuses nimetatud ajal, s.o enne 28. juulit 2008, ei olnud karistatav altkäemaksu või pistise andmine, kui vara või muu soodustus lubati või anti kolmandale isikule, mitte ametiisikule endale.

(b) Kolleegiumi seisukoht

898. Karistusseadustiku §-de 293 ja 294 muudatus, millega lisati koosseisude sõnastusse viide kolmandale isikule, jõustus 28. juulil 2008. Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (239 SE, Riigikogu XI koosseis) seletuskirjas märgiti, et Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) soovitas Eestil kui OECD kandidaatriigil pöörata

tähelepanu mõnede probleemidele, mis tingivad seaduste muutmise vajaduse, saavutamaks Eesti õiguse vastavus OECD 21. novembri 1997. a rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikule altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioonile. Muu hulgas ei selgu karistusseadustikust üheselt, kas altkäemaksuga on tegemist juhul, kui õigusvastast soodustust pakutakse või antakse kolmandale isikule, mitte ametiisikule. Seoses osutatud probleemiga on vaja täpsustada pistise ja altkäemaksu määratlust KarS §-de 293 ja 294 lõikes 1. Vajalik tulemus saavutatakse sellega, et eelnõu § 1 p-des 5 ja 6 sisalduva muudatuse kohaselt ei ole teo pistise või altkäemaksuna määratlemiseks vajalik vara või muu õigusvastase soodustuse lubamine või andmine ametiisikule endale, vaid arvesse võetakse ka kolmandale isikule, kelleks tavaliselt on ametiisikuga seotud füüsiline või juriidiline isik, lubatud või antud õigusvastane soodustus. Eeltoodust nähtub, et eelnõu autorid osutasid üksnes varasema regulatsiooni ebaselgusele.

899. Kolleegium nõustub, et enne 28. juulit 2008 ei sisaldanud seaduse sõnastus selget viidet sellele, et altkäemaksu või pistise ese võidakse üle anda kolmandale isikule. Sellest ei saa siiski järeldada, et soodustuse saajaks pidi olema ametiisik isiklikult. Seetõttu ongi eelnõu algataja seletuskirjas rõhutanud vajadust seaduse sõnastust täpsustada. Soodustuse andja ja võtja kokkulepe, et vastutasuks ametialase teo eest antakse soodustus kolmandale isikule, oli karistatav ka enne seaduse muutmist. Oluline oli ametiisiku ja soodustuse andja üksmeel selles, et vara või muu soodustus on tasu tehtava ametialase teo eest. Sisuliselt on vara või muu soodustuse lubamisel või andmisel kolmandale isikule tegemist ametiisiku poolt soodustuse osas tehtava käsutusega. Ametiisik võib loovutada soodustuse kolmanda isiku kasuks näiteks isikliku seose tõttu, võla tasumise, teo varjamise või muul eesmärgil. Loovutuse põhjustel ei ole koosseisu täitmise seisukohalt tähtsust. Soodustuse lubamine või andmine kolmandale isikule ei muuda teo ebaõigussisu, sest säilib ekvivalentsus: ametiisik nõustub teo toimepanemisega vastutasuna soodustuse eest. Vara füüsiline vastuvõtmine ametiisiku poolt ei ole määrav. Samamoodi käsitleb näiteks kelmuse koosseis (KarS § 209) tegelikest asjaoludest teadvalt ebaõige ettekujutuse loomise teel varalise kasu saamist, ütleb, et varalise kasu saajaks võib olla ka isik, kes ise tegelikest asjaoludest teadvat ettekujutust ei loo. Samas on kohtupraktika kohaselt kelmuse koosseis täidetud ka siis, kui varalise kasu saaja on kolmas isik (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 14. detsembri 2012 otsus asjas nr 3-1-1-114-12, p 6).

900. Ka õiguskirjanduses on soodustuse üleandmist kolmandale isikule peetud aususe kohustuse rikkumise vastaste süütegude koosseisudega hõlmatuks juba enne 28. juulil 2008 jõustunud seadusemuudatust. Karistusseadustiku 2002. aasta kommenteeritud väljaandes märgitakse, et ei ole oluline, kas pistise andja lubab vara või muu soodustuse anda või annab otse ametiisikule või mõnele teisele ametiisikuga seotud isikule, näiteks perekonnaliikmele või sugulasele (vt Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koostajad J. Sootak ja P. Pikamäe. Tallinn: Juura 2002, lk 542). Seetõttu pidi teo keelatus ja karistatavus olema süüdistatavatele äratuntav ka teo toimepanemise ajal.

901. Eeltoodust tulenevalt leiab kolleegium, et soodustuse lubamine või andmine kolmandale isikule oli karistatav ka süüdistuses nimetatud tegude toimepanemise ajal.

(VI) Süüdistatavate tegude tuvastamise nõuetekohasus ja materiaalõiguslik hinnang

(A) Üldist

902. Kuigi Riigikohus ei või tulenevalt KrMS § 363 lg-st 5 tuvastada faktilisi asjaolusid, tuleb kolleegiumil siiski hinnata, kas kohtud on faktiliste asjaolude tuvastamisel järginud kriminaalmenetlusõiguse norme, sh seda, kas kohtuotsuse põhjendustest tulenevalt on kohtu

seisukohad selged, ammendavad ja vastuoludeta (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16. novembri 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-83-10, p 17 ja 22. mai 2009. a otsus asjas nr 3-1-1-19-09, p-d 15-16).

- 903.** Kriminaalasjas pole vaidlust selle üle, et maadevahetuse tehingud tehti süüdistatavate osavõtul ja initsiatiivil. Ringkonnakohus on neid küsimusi käsitlenud kohtuotsuse lk-del 159-172. Samuti pole kahtlust V. Reiljani, K. Kanguri ega E. Tuiksoo ametiseisundis tegude toimepanemise ajal. Kolleegium nõustub kassaatoritega, et sõltumata süüdistatavatele etteheidetavate tegude tõendatusest, ei vasta süüdistuses kirjeldatud teod KarS §-de 294 ja 298 tunnustele. K. Kanguri, V. Reiljani ja E. Tuiksoo teod, mida nad pidid toime panema vastutasuna soodustuse eest, ei olnud ebaseaduslikud nende koosseisude tähenduses (vt otsuse punktid 860-874 ja 892-896). Muude tunnuste osas langevad altkäemaksu ja pistise võtmise ning andmise süüteokoosseisud kokku (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. mai 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-22-10, p 13.2). Kolleegium kontrollib järgnevalt pistise andmise ja võtmise koosseisude täitmist süüdistatavate poolt. Selleks hindab kolleegium, kas süüdistuse ja ringkonnakohtu otsuste pinnalt on süüdistatavatele põhistatult ja jälgitavalt omistatud ametiisikule või kolmandale isikule vara või muu soodustuse andmine või selle lubamine ja vara või muu soodustuse vastuvõtmine või lubamisega nõustumine, samuti ekvivalentsussuhe ametiisikute ja soodustuse ning vara andjate või lubajate vahel. Edaspidi kasutatakse kohtuotsuses mõistet "pistis" mõiste "alkäemaks" asemel ka süüdistusele ja ringkonnakohtu otsusele viidates.
- 904.** Süüdistuses kasutatakse korduvalt mõistet "varaline soodustus". Seadusandja on näinud ette, et pistise esemeks võib olla vara või muu soodustus. Seega on seadusandja pidanud üldmõisteks soodustust, mille alla kuulub muu hulgas vara. Soodustusena tuleb seejuures mõista pistiseandja sooritust ametiisikule või kolmandale isikule, mis asetab soorituse saaja varasemaga võrreldes paremasse olukorda. Kui soorituse tagajärjel paraneb isiku varaline positsioon, kujutab sooritus endast "vara", kui ei parane, siis "muud soodustust". Vara mõiste on avatud TsÜS §-s 66 ehk tegemist on isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogumiga. Varalise soodustuse mõiste kasutamine viitab soodustuse varalisele mõõtmele ehk tegemist peab olema rahaliselt hinnatava soodustusega. Sellest järeldab kolleegium, et süüdistuses kasutatud mõistet "varaline soodustus" tuleb mõista varana.
- 905.** Kuna kriminaalkolleegium leidis, et 25. juuli 2007. a raamatupidamiskspertiisi akt nr KP 25-07 on lubamatu tõend (vt otsuse punktid 824-828), vajavad ringkonnakohtu otsuse järeldused süüdistatavate tegude tuvastamise kohta täiendavat kontrolli osas, milles need tuginesid sellele ekspertiisile.

(B) Süüdistatavate teod

(1.) K. Kangur võtab ja T. Annus ning AS Merko Ehitus (AS Järvevana) annavad talle vara

(1.1) K. Kanguri poolt Rannametsa ja Jaani kinnistute omandamise võimaluse vastuvõtmine kolmandatele isikutele

(a) Kassaatori väited

- 906.** Kassaatorite arvates ei ole tõendatud vara vastuvõtmine K. Kanguri poolt. Pealegi ei ole alust arvata, et tegemist oli K. Kanguri jaoks varalise kasuga. Soodustuse andmine kolmanda isiku kasuks ei olnud aga sel ajal karistatav.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 907.** Ringkonnakohtu otsuses on T. Annuse poolt K. Kangurile Rannametsa ja Jaani kinnistute omandamise võimaluse andmist kolmandate isikute OÜ Staford & KO (Jaani 2) ning OÜ Hagudi Kruus (Rannametsa kinnistu) kasuks põhistatud lk-del 239-242 (otsuse p-d 6.40-6.41). K. Kangurile ja T. Annusele on ette heidetud vara vastuvõtmist ja vara andmist, mis seisnes võimaluses määrata, kellele võõrandatakse OÜ-le Woody kuuluvad kinnistud, mis saadi riigiga looduskaitsepiiranguga kinnistute vahetamisel.
- 908.** Süüdistuses toodud faktilised asjaolud ei viita sellele, et K. Kanguri varaline positsioon oleks talle antud otsustusõiguse tulemusel paranenud. Ei saa väita, et võimalus määrata, kellele kinnistuid võõrandatakse, mõjutas kuidagi K. Kanguri varalist positsiooni, oli mingil viisil tema jaoks rahaliselt hinnatav või vähemalt andis selge varalise eelise mingil muul kujul. Soodustuse seotusest varaga ehk kinnistute võõrandamisega, ei saa järeldada, et sellel oli varaline mõõde ka ametiisiku jaoks. Süüdistuses ei ole välja toodud, mil viisil oli selline otsustusõigus ametniku jaoks varaliselt ehk rahaliselt kasulik. Süüdistuses ega ringkonnakohtu otsuses ei ole põhjendatud ka seda, et tegemist oleks ametiisiku jaoks muu soodustusega, s.t et tema olukord paraneks selle tulemusena mingil muul viisil.
- 909.** Pistisekokkuleppe tulemusena said vara kolmandad isikud, kes said omandada neid huvitanud riigile kuulunud kinnistuid ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta. Ringkonnakohtu otsuses on Jaani 2 ja Rannametsa kinnistu vahetustehinguid analüüsitud lk-del 239-242. Selles kohtuotsuses käsitletud dokumentidest (KrTo, kd 74, tl 114-148, 304-313), tunnistajate ütlustest (A. K. 17. novembri 2009, A. P. ja H. Õ. 1. detsembri 2009. a risküsitlusel antud ütlused) ja jälitustoimingutega saadud tõenditest (KrTo, kd 3, tl 109-113) nähtub K. Kanguri initsiatiiv nende kinnistute vahetustehingutesse lisamiseks ja kinnistute suunamiseks soodustatud isikutele OÜ Staford & KO (Jaani 2) ja OÜ Hagudi Kruus (Rannametsa kinnistu). Raamatupidamiskspertiisi aktile ringkonnakohus nende tegude tuvastamisel ei tuginenud. K. Kanguri soovil tagas T. Annus OÜ Staford ja KO võimaluse omandada A. P. huvitanud Jaani 2 kinnistu K. Kanguri poolt nimetatud hinnaga. Selleks oli Jaani 2 kinnistu looduskaitsepiirangutega maade vahetusel riigi määratud hind 4 910 000 krooni. Seejuures ei pidanud OÜ Staford & KO konkureerima teiste võimalike huvilistega selle kinnistu soetamisel. Samuti võimaldas K. Kanguri kokkulepe T. Annusega OÜ-l Haguri Kruus omandada Rannametsa kinnistu K. Kanguri määratud hinnaga (350 000 krooni, mis vastas kinnistu vahetusväärtusele), konkureerimata teiste võimalike huvilistega. Kolleegium on otsuse punktides 898-901 leidnud, et karistatav on ka selline pistisekokkulepe, mille tulemusena pidi vara või muu soodustus minema kolmandale isikule.
- 910.** Järelikult vastutab K. Kangur selles osas pistise võtmise ja T. Annus pistise andmise eest.

(1.2) Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korteri sisustus**(a) Kassaatorite väited**

- 911.** Kaitsjate hinnangul omandas korteri Xxxxx XX / Xxxxx X-XX AS Hansa Liising Eesti, mitte K. Kangur. Korteri sisekujundus koos mööbliga oli vajalik korteri puuduste (mansardkorrus) kompenseerimiseks. Ringkonnakohtu otsuses on väljutud süüdistuse piiridest, kuna viimases pole mainitud K. T.-K. panust korteri siselahenduse tegemisel. Kohtuotsusest ei nähtu, milles seisnes T. Annusele etteheidetav käitumisakt K. Kangurile vara andmisel. Samuti on põhjendamata sisustuse ja mööbli hinna (281 209 krooni) tuvastamine. Korteri hind vastas kaitsja esitatud tõendite kohaselt turuhinnale, mistõttu pole ringkonnakohtu põhistused loogilised ja jälgitavad. Väide, et korter müüdi alla turuhinna, on paljasõnaline. Kaitsjad viitavad

eelkõige tunnistajate A. O., A. L.-i, H. H., T. P. ja K. T.-K. kohtus antud ütlustele ning asjaõiguslikele lepingutele korteri XX võõrandamisel. Nende tõendite kohaselt oli mööbel päraldisena korteri oluline osa ja seega müügihinna sees. Ei ole tuvastatav, kas ja kui, siis millal K. Kangur korterisse 13 elama asus, ning kas ta elas seal alaliselt. Kohus on ekslikult ära vahetanud korterid numbritega XX ja XX. Kõrvaldamata on kahtlus, et mööbel ja sisustus oli korteris juba korteri liisingusse andmise hetkel ning kindlustatud. Seega ei saanud korteri sisustus olla ka pistise ega altkäemaksu ese. Korter XX oli mõeldud algselt hoopis T. Annuse emale ja müüdi hiljem J. G.-le.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 912.** Ringkonnakohtu otsuses on T. Annuse poolt K. Kangurile korteri Xxxxx XX / Xxxxx X-XX mööbli ja sisustuse andmise tuvastamist põhistatud lk-del 231-239 (otsuse p 6.39). Kuna raamatupidamiskspertiisi akti teo tõendamisel ei kasutatud, pole selle teo osas tõendikogum praeguseks võrreldes ringkonnakohtu otsuse tegemisega muutunud. A. O. kabineti läbiotsimisel saadud materjalide (KrTo, kd 106, tl 65-66) kohaselt oli see korter juba 11. juunil 2002 ette nähtud K. Kangurile. K. Kangur sõlmis AS-iga Hansa Liising Eesti selle korteri liisingu lepingu 7. veebruaril 2005. a (KrTo, kd 30, tl 44-48). Samal päeval anti korter koos garaažiga üle K. Kangurile (KrTo, kd 30, 59). K. Kangur on sel päeval võtnud üle OÜ-lt Sootel liisingulepingu summas 1 100 000 krooni (KrTo, kd 30, tl 60-61). Tunnistaja K. T.-K. 12. jaanuaril 2010 maakohtus antud ütluste kohaselt andis T. Annus talle 2002. või 2003. aastal ülesande korteri XX sisustamiseks ja planeerimiseks. K. T.-K. töökoha läbiotsimisel saadud dokumentide (KrTo, kd 29, tl 158, 163-167 ja 186) ja mööblisalongide dokumentide (KrTo, kd 29, tl 187-239) vaatluse tulemusena tegi ringkonnakohus kindlaks, et K. T.-K. tegeles 2003. aasta teisel poolel T. Annuse ülesandel korteri Xxxxx XX / Xxxxx X-XX sisustamisega. Ta soetas selleks mööbliesemeid ja sisekujundust 281 209 krooni eest. Need olid mõeldud K. Kangurile. K. Kangur kasutas korterit 13 juba enne liisingulepingu sõlmimist, mida kinnitavad Luksi Maja AS-ilt OÜ-le Sootel väljastatud kommunaalarved. Tunnistaja A. A. 21. jaanuaril 2010 maakohtu istungil antud ütluste kohaselt selgitati talle 2003. a, et Xxxxx XX / Xxxxx X korteri nr XX garaaž on broneeritud AS-i Merko Ehitus juhtkonna poolt. Tunnistaja A. M.-i samal päeval antud ütluste kohaselt teadis ta, et korteris 13 elas aastatel 2003-2006 K. Kangur. Tunnistaja T. P. 12. jaanuaril 2010 antud ütluste kohaselt anti korter H. H. ettepanekul 2004. aasta esimesel poolel K. Kangurile kasutusse. Tunnistaja H. H. samal päeval antud ütluste kohaselt kasutas K. Kangur korterit 13 üürnikuna 2004. aasta algusest, tasudes kommunaalmaksed ja liisinguintressi sularahas. Erinevalt J. G. ostetud sarnasest korterist ei sisaldanud AS-i Hansa Liising Eesti ostetud ja hiljem K. Kangurile liisitud korteri hind mööblit ega siseviimistlust.
- 913.** Nagu eeltoodust näha, tugines ringkonnakohus T. Annuse ja K. Kanguri süüditunnistamisel tõendikogumile, mis andis alust sedastada vara andmist ametiisikule tema ametialase teo eest. Kohtu põhistused on tervikuna loogilised, jälgitavad ja ammendavad. Nendest nähtub, et korter Xxxxx XX / Xxxxx X-XX oli mõeldud K. Kangurile ja mööbli ning sisekujunduse tellimise korraldas T. Annus. Kuigi lepingute kohaselt omandas korteri 30. detsembril 2003 AS Hansa Liising Eesti ja liisinguvõtjaks sai OÜ Sootel, oli see korter broneeritud K. Kangurile ja ta kasutas tunnistajate ütluste kohaselt seda. Seega oli K. Kangur hiljemalt jaanuariks 2004 T. Annuse antud mööbli vastu võtnud ja kasutas seda.
- 914.** Ringkonnakohus on õigesti märkinud, et korteriomandi notariaalsest müügilepingust AS-ile Hansa Liising Eesti, samuti liisingulepingutest OÜ-ga Sootel ega K. Kanguriga (vt KrTo, kd 30) ei nähtu, et seda oleks müüdud või liisitud koos mööbliga. Kuna mööbli ja sisustuse hind moodustas korteri müügihinnast üle veerandi, ei ole eluliselt usutav, et kui see vara oleks

kuulunud liisingu eseme hulka, nõustunuks professionaalne liisingufirma jätma selle müügilepingus ja liisingulepingus märkimata. See võinuks vaidluste korral oluliselt kahjustada liisinguandja huve. Järelikult on alusetu kaitsjate väide, et Xxxxx XX / Xxxxx X-XX mööbel läks üle korteriomandi päraldisena. Kaitsjate tuginemine tüüplepingus sätestatud tingimustele päraldiste ülemineku kohta koos korteriga ei sisalda mingit teavet vallasvarana käsitatava mööbli ja sisustuse väärtuse või omaduste kohta. Järelikult polnud korteri sisustuse maksumus hõlmatud korteriomandi müügi- ja liisinguhinnaga. Seda kinnitab ringkonnakohtu otsuses ka võrdlus J. G.-le korteri müügi lepinguga, milles olid mööbel ja sisustus eraldi välja toodud. Lähtudes korterite sarnasusest ja hindadest korterite broneeringute tabelis, on ilmne, et Xxxxx XX / Xxxxx X-XX korter müüdi ilma sisustusest. Sisustus ja mööbel anti tasuta üle K. Kanguri kasutusse, kellel oli vaba voli seda vallata ja soovi korral see ka tasu eest võõrandada. Järelikult oli mööbli ja sisustuse näol tegemist varaga KarS § 293 lg 1 ja § 297 lg 1 tähenduses. Sellel, mis hinnaga lõpuks korter K. Kangurile liisiti, ei ole pistise võtmise ega andmise koosseisude tõendamise seisukohalt enam tähtsust, kuna ametiisik oli selleks ajaks vara juba pistise andjalt vastu võtnud.

- 915.** Kaitsjate väited on enamasti otsitud ja eksitavad ning neid kinnitavad tunnistajate ütlused on vastuolulised. Kord väidetakse, et sisustatud korter oli broneeritud J. G.-le ja kohus on eksinud korterinumbritega. Siis aga leitakse, et korterit sooviti anda hoopis T. Annuse emale või siis ikkagi K. Kangurile, kuid mööbli ja sisekujunduse hind sisaldus korteri müügihinnas ning oli vajalik korteri väidetavate puuduste kompenseerimiseks. Ringkonnakohus jättis põhjendatult süüdistatavate endi ja tunnistajate A. O., A. L.-i ning Tiina Annuse ütlused kui ebausaldusväärsed kõrvale. Samuti on kohus õigesti jätnud arvestamata kaitsjate esitatud AS Pindi Kinnisvara hinnangud korteri XX kohta, kuna selline tõend polnud lubatav.
- 916.** Asjakohane ei ole kaitseväide, et ringkonnakohus on väljunud süüdistuse piiridest, kuna selles pole kirjeldatud K. T.-K. tegusid korteri mööbli ostmisel ja sisekujunduse tegemisel. K. T.-K. pole erinevalt T. Annusest ebaõiguskokkuleppe osaline, vaid üksnes täitis T. Annuse tellimust. Seega ei ole sisekujundaja tegevus pistise andmise tuvastamisel oluline.
- 917.** Ebaõige on ringkonnakohtu otsuses J. R.-i kohtueelses menetluses antud ütluste refereerimine (otsuse lk 235), mis avaldati KrMS § 289 (31. augustini 2011. a kehtinud redaktsioonis) alusel isiku ütluste usaldusväärsuse kontrolliks. Ütluste andmise ajal kehtinud õigus ei võimaldanud tugineda süüküsimuse lahendamisel tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütlustele, mis on avaldatud risküsitluse käigus tema kohtus antud ütluste usaldusväärsuse kontrolliks. Samas ei nähtu ringkonnakohtu otsusest, et J. R.-i kohtueelses menetluses antud ütluste põhjal oleks tuvastatud tõendamiseseme asjaolusid. Seetõttu osutatud eksimus ringkonnakohtu lõppjäreldest ei mõjuta.
- 918.** Ei saa nõustuda kaitsjate väitega, et ringkonnakohus on tuginenud otsuse tegemisel tunnistajate vastuolulistele ja seega ebausaldusväärsetele ütlustele. Nii pole alust sedastada nt tunnistaja K. T.-K. ütluste ebausaldusväärsust või vastuolulisust. Risküsitlusel ütlusi andes väitis K. T.-K., et tal "oli selline väike isiklik arvamus, et äkki Toomas tahtis seda teha oma emale" (KoTo, kd 3, tl 10). Kuna tunnistaja ei rääkinud enda kogetust, vaid pelgalt emotsioonist või arvamusel, siis ei saa rääkida ka olulistest vastuoludest tema ütlustes. Kohtuotsuses refereeritud tõendid T. Annuse rolli kohta K. Kangurile korteri sisustuse korraldamisel on pigem kaudsed. Siiski annavad need kogumis hinnates piisava teabe süüdistatavate vahelise ekvivalentsussuhte sedastamiseks. Kaitsjate väidetest ja ringkonnakohtu tuvastatust ei tulene kõrvaldamata kahtlusi, mis tuleks tõlgendada süüdistatavate kasuks.
- 919.** Järelikult vastutab K. Kangur selles osas pistise võtmise ja T. Annus pistise andmise eest.

(1.3) OÜ KV-Tarantel majandustegevuses osalemine***(a) Kassaatorite väited***

920. Kaitsjad heidavad ringkonnakohtu otsusele ette, et raamatupidamiseksptiisi akt on ebaseaduslik tõend. Samuti leiavad kaitsjad, et OÜ KV-Tarantel osa eest nõutud summa oli suurem kui OÜ KV-Tarantel osa väärtus. Tegemist oli konstantselt kahjumis ettevõttega, mistõttu ei saanud see olla pistise või altkäemaksu esemeks. T. Annuselt K. Kangurile OÜ KV-Tarantel osa lubamise kohta puuduvad tõendid. T. Annuse ja T. R.-i kabinettidest läbiotsimisel äravõetud märkmed on isikustamata. Nende koostaja tuvastamiseks pole tehtud DNA-eksptiisi, mistõttu ei saa need olla tõendiks T. Annuse poolt vara andmise kohta K. Kangurile. Ringkonnakohus on hinnanud tunnistajate A. O., E. Ä., J. V.-i ja L. P. ütlusi üksnes osaliselt, süüdistust kinnitavas osas, ning jätnud mitmete tunnistajate (T.O., A. D., R. V. ja T. K.) ütlused üldse hindamata.

(b) Kolleegiumi seisukoht

921. K. Kanguri OÜ KV-Tarantel majandustegevuses osalemise tuvastamisele on ringkonnakohtu otsuses pühendatud lk-d 243-251 (p 6.42). Ringkonnakohus on põhistanud asjaolu, et T. Annus tagas K. Kangurile võimaluse kujundada OÜ KV-Tarantel majandustegevust kinnisvara kokkuostul ja looduskaitsealuste maatükkide vahetustehingute tegemisel eesmärgiga anda osaühingu osa üle K. Kanguriga seotud äriühingule, mitme tunnistaja risküsitlusel antud ütlustega (A. S., A. O., J. V. ja E. Ä.), jälitustoimingute protokollide ja läbiotsimisel äravõetud dokumentidega. Nii nähtub 17. aprillil 2006 Salsa Grillis toimunud kohtumise salajase pealtkuulamise protokollist (KrTo, kd 6, tl 144-163), et K. Kangur juhtis OÜ-ga KV-Tarantel tehtud maadevahetusi. Sama kinnitab ka 24. aprillil 2006 spordiklubis Status Club kohtumise salajase pealtkuulamise protokoll (KrTo, kd 6, tl 166-167), millele kohus on viidanud otsuse lk-l 249.

922. Muu hulgas on ringkonnakohus tuginenud T. Annuse ja K. Kanguri süü tuvastamisel 25. juuli 2007. a raamatupidamiseksptiisi akti nr KP 25-07 tulemustele, kuid seda eelkõige subsidiaarselt ("leidnud kinnitamist ka raamatupidamise eksptiisiaktiga", otsuse lk 248). Nii on ringkonnakohus leidnud, et E.L.L. Kinnisvara AS on kuni 21. juulini 2006 andnud OÜ-le KV-Tarantel laenu kokku summas 14 181 675 krooni ja on seega olnud tütarettevõtte tegevuse finantseerija. Seejuures on kohus põhistanud E.L.L. Kinnisvara AS-i poolt laenude andmise kindlakstegemist osaühingu pangakonto väljavõtetega.

923. Üksnes OÜ KV-Tarantel osa ja vara väärtuse kindlakstegemisel on ringkonnakohus tuginenud ainult eksptiisiaktile (otsuse lk 251). Siiski pole pistise eseme väärtus pistise võtmise põhikoosseisu (KarS § 293 lg 1) tunnustele vastavate asjaolude tuvastamisel oluline. Ringkonnakohtu otsuses tuvastatu kohaselt lubas T. Annus K. Kanguril kasutada maadevahetuse tehinguteks OÜ-d KV-Tarantel, luues K. Kangurile võimaluse osaleda äritegevuses ja saada kasu ametitegevusest. Samuti oli ebaõiguskokkuleppe sisuks asjaolu, et K. Kangur või temaga seotud isik pidi omandama OÜ KV-Tarantel osa 2006. a sügisel. Kolleegiumi hinnangul ei ole KarS §-de 293 ja 297 koosseisude täitmisel tähendust, kas K. Kangur või OÜ Rahamaa pidid selle osa eest tasuma ning milline oli osa turuväärtus või hind AS-i Merko Grupp töötajate hinnangul. Finantseerides faktiliselt K. Kanguri kontrollitava äriühingu tegevust, andis T. Annus E.L.L. Kinnisvara AS-i kaudu OÜ-le Rahamaa ja seega ka K. Kangurile, kes pidi OÜ KV-Tarantel osa hiljem omandama, sisuliselt laenu, mis on käsitatav varana KarS § 293 lg 1 tähenduses.

- 924.** Kaitsjate väited ringkonnakohtu otsuses tunnistajate ütluste valikulise ja vastuolulise hindamise kohta on otsitud ning eksitavad. Tunnistajate T. O., A. D., R. V. ja T. K. risküsitlusel antud ütlused ei sisaldanud teavet tõendamiseseme asjaolude kohta. Tunnistajad väitsid, et ei teadnud T. Annuse ega K. Kanguri süüdistuses kirjeldatud teost. Selliste ütluste kohtuotsuses hindamata jätmine pole nõnda mahuka kriminaalasja ja pika kohtuotsuse puhul käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena. Samuti on kohus hinnanud õigesti tunnistajate A. S.-i, A. O., E. Ä., J. V.-i ja L. P. ütlusi. T. Annuse kaitsja esitab kassatsioonis tunnistajate ütlusi moonutavalt, andes nende subjektiivseid arvamusi ja hinnanguid edasi faktiväidetena.
- 925.** AS-i Merko Ehitus ruumide läbiotsimisel leitud dokumendid on kaudsed tõendid, mis viitavad süüdistatavate omavahelistele seostele ja plaanidele tegude toimepanemisel. Kogumis teiste tõenditega (jälitustoimingute protokollid, dokumentaalsed tõendid ja tunnistajate ütlused) kinnitavad need dokumendid T. Annusele etteheidetava teo toimepanemist. Seda on ringkonnakohus otsuses ka piisavalt põhistanud (otsuse lk-d 246-247). Samuti on otsuses jälgitavalt ja loogiliselt selgitatud, miks T. Annuse kabinetist leitud dokumendil kajastatud "X", kes pidi omandama OÜ Iru Jõekäär ja OÜ KV-Tarantel osa, oli K. Kangur või temaga seotud äriühing (OÜ Rahamaa). Sellele osutab ka K. Kanguri tegutsemisviis. OÜ KV-Tarantel kasutamine variühinguna K. Kanguri huvides on sarnane neile tegudele, mille käigus teised süüdistatavad löid K. Kangurile võimaluse maadevahetustes osalemiseks OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp abil. Seega on ringkonnakohus õigesti tuvastanud ekvivalentsussuhte olemasolu T. Annuse ja K. Kanguri vahel.
- 926.** Ringkonnakohus on kummutanud kaitseväite, et T. Annuse määratud igakuised maksed 20 000 krooni tasuti G. K.-le, mitte K. Kanguri huvides OÜ-le KV-Tarantel. Ringkonnakohus põhistas enda seisukohta, et süüdistatava ütlused pole usaldusväärsed (vt otsuse lk 248).
- 927.** Ringkonnakohus on põhjendatult ümber lükanud ka kaitseväite, et OÜ KV-Tarantel oli pidevalt kahjumis ja alati tema maadevahetused ei õnnestunud (otsuse lk-d 250-251).
- 928.** Seega vastutab K. Kangur selles osas pistise lubamisega nõustumise ja T. Annus pistise lubamise eest.

(2.) V. Reiljan võtab ja T. Annus ning AS Merko Ehitus (AS Järvevana) annavad talle vara

(2.1) Osaluse lubamine äriühingus

(a) Kassaatorite väited

- 929.** Kaitsjate väitel pakkus T. Annus V. Reiljanile osalemist AS-i Merko Grupp (AS Riverito) Sõpruse Ärimaja projektis. Tegemist oleks olnud V. Reiljani investeeringuga, mida ei saa käsitada pistisena. Ringkonnakohus ja prokuratuur on süüdistatavate vestlust hinnanud moonutavalt ja kontekstiväliselt. V. Reiljani nõustumine T. Annuse pakkumisega pole jälitustoimingu protokollil põhjal üheselt tuvastatav. Vestlusest ei ilmne, milline olnuks see rahaliselt hinnatav soodustus, mida V. Reiljan pidanuks saama. Pistise ese on täpsustamata nii süüdistuses kui ka kohtuotsuses, millega on rikutud süüdistatava kaitseõigust. Kohus on jätnud käsitlemata tunnistajate M. M.-i ning A. L.-i ütlused. T. R.-i ütlused leidsid käsitlemist valikuliselt. Ringkonnakohus omistas kaitseversiooni välistades põhjendamatu ja moonutavalt määrava tähenduse kaudsete tunnistajate T. K., T. R.-i ja A. A. üldsõnalistele meenutustele.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 930.** T. Annuselt V. Reiljanile äriühingus osaluse lubamine ja V. Reiljani nõustumine sellega on ringkonnakohtu otsuses põhistatud lk-del 256-262 (p 6.45). Ka selle teo osas on ringkonnakohtu süüdimõistva kohtuotsuse tegemise aluseks peamiselt jälitustoiminguga saadud tõendid (eelkõige 8. augustil 2006 pubis Kamikadze toimunud kohtumise salajase pealtkuulamise protokoll), tunnistajate T. R.-i, T. K., J. M.-i, A. A., T. R.-i, A. L.-i ja M. M.-i ütlused ning dokumentaalsed tõendid, mis saadi AS-i Merko Ehitus läbiotsimisel. Ringkonnakohtu otsuse põhistused V. Reiljani ja T. Annuse teo tuvastamisel on loogilised, jälgitavad ja ammendavad. Kaitsjate vastuväited on argumenteeritult ümber lükatud.
- 931.** Kaitsjate väide, et V. Reiljanile tehti ettepanek osaleda investeringuga Sõpruse Ärimaja projektis, on paljasõnaline ja vastuoluline. Esiteks poleks ministri anonüümne investering juriidilise isiku kaudu toonud kaasa soovitud mainekujunduslikku efekti. Teiseks pole sellises kontekstis tõsiselt võetav T. Annuse ettepanek vormistada V. Reiljani investering mõne sugulase kaudu ("Mõnda nihukest sul ei ole .. füüsilist isikut? ./ Aga mõni minia või tead, mõni nihuke?"). Samuti on arusaamatu, miks pidi T. Annus seda investeerimisvõimalust just V. Reiljani poliitikukarjääri lõpuni varjama ja miks rääkis V. Reiljan just ise võimalikest korruptsioonikahtlustest (KrTo, kd 8, tl 88-89). T. Annus lubas pubis Kamikadze toimunud vestluses leida V. Reiljanile "firma värgi" samadel alustel nagu varem K. Kangurile. Samas ei nähtu ühestki tõendist, et K. Kangurit oleks Sõpruse Ärimaja või mõnda teise AS-i Merko Grupp investeerimisplaani varem kaasatud. Süüdistatavate konspiratsioonimeetmed ja kõnepruuk viitavad ühemõtteliselt ebaõiguskokkuleppe sõlmimise tahtele. Järelikult on väited V. Reiljani võimaliku osalemise kohta Sõpruse Ärimaja projektis otsitud.
- 932.** Alusetu on kaitsjate arvamus, et V. Reiljan ei võtnud T. Annuse pakkumist vastu. Nii on V. Reiljan sama vestluse käigus kinnitanud: "Kõige parem kui ta sinu käes on. Pensioni kolmas sammu või viies sammu. See, et ta eraldi paned, on hea, sest siis on näha, kas ta ka, õitseb.." (KrTo, kd 8, tl 88). Ekvivalentsussuhte tuvastamiseks on vajalik üksnes vara saaja nõusolek pakutu vastuvõtmiseks. Vara väärtus või konkreetne ese (osaühingu osa vms) ei pea olema seejuures täpselt tuvastatud (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 24. aprilli 2009. a otsus asjas nr 3-1-1-10-09, p 48), kui on olemas pistise saaja põhimõtteline nõustumine pistise andja ettepanekuga. Kassatsioonidest nähtuvalt pole süüdistuses pistise eseme täpsustamata jätmine takistanud kaitsjatel vastuväidete esitamist.
- 933.** Ringkonnakohus ei ole käsitlenud tõendeid valikuliselt ega moonutanud nende sisu. Tunnistajate ütlused Sõpruse Ärimaja projekti kohta pole asjakohased ega mõjuta T. Annuse ega V. Reiljani käitumisele antavat karistusõiguslikku hinnangut. Sõnastuslikud erinevused kohtuotsuse ja jälitustoimingu protokollis teksti vahel pole kaasa toonud ebaõigeid järeldusi faktiliste asjaolude tuvastamise osas.

(2.2) L. K.-le Xxxxxx xxx XX-XX asuva korteri tasuta kasutada andmine**(a) Kassaatorite väited**

- 934.** Kaitsjate hinnangul pole ringkonnakohtu otsuses ega süüdistust kinnitavates tõendites kirjeldatud T. Annuse ega V. Reiljani teopanust või V. Reiljani väidetavat seost L. K.-ga. T. Annus ega V. Reiljan pole ühegi tõendi kohaselt väljendanud soovi võimaldada L. K.-le korteri tasuta kasutamist. Kirjalikud tõendid viitavad sellele, et L. K. soovis omal initsiatiivil broneerida korterit ostuks. Sellele osutavad omakorda osalise ettemaksu, finantseerimise ja hüpoteegi planeerimine. Ebaselge on, kuidas kontrollis T. Annus P. K. ja E. A. tegevust, kuna neile pole kaasaaitamist altkäemaksu andmisele ette heidetud. Samuti tegi L. K. korterile

parendusi 115 000 krooni eest (infrapunasaun, köögisisustus jms). Ta pidi korteri eest E. A.-le maksma alghinnast (1 624 650 krooni) kaks korda kõrgemat hinda (3 176 000 krooni), mistõttu ei saa rääkida vara saamisest L. K. poolt.

- 935.** Kolmandale isikule vara või soodustuse andmine polnud teo toimepanemise ajal karistatav. Pistise lubamisega nõustumine ei saa seisneda väidetava hüve küsimises ehk ametiisiku initsiatiivis pistise saamiseks.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 936.** V. Reiljani poolt T. Annuselt L. K. jaoks korteri tasuta kasutusse küsimise tuvastamist on ringkonnakohus põhistanud kohtuotsuse lk-del 262-270 (p 6.46). Seejuures on peamisteks tõenditeks jälitustoimingute protokollid, läbiotsimistel saadud dokumendid ja tunnistajate ütlused. T. Annuse ja V. Reiljani telefonivestluste pealtkuulamise protokollidest nähtub, et süüdistatavad tegelesid L. K.-le korteri broneerimisega (KrTo, kd 3, tl 144-150). Mitmest vaadeldud e-kirjast ja dokumentaalsest tõendist nähtub, et korterid Xxxxx xxx XXXX-XX ja Xxxxxx xxx XX-XX olid broneeritud L. K.-le. Xxxxxx xxx XX-XX korterisse asus L. K. elama hiljemalt 6. oktoobril 2005, kasutades seda lepinguta ja tasuta (KrTo, kd 125, tl 136). Samuti kinnitavad L. K. poolt korteri kasutamist ka tema poolt korterile tehtud hinnalised parendused (infrapunasaun), mis viitavad sellele, et ta pidas korterit endale kuuluvaks.
- 937.** Kuigi korteri ostsid notariaalsete lepingute kohaselt esmalt P. K. ja seejärel E. A. K. U. rahalisel kaasabil, oli tegemist variisikutega tehtud näiliste tehingutega, varjamaks L. K. poolt korteri tasuta saamist. P. K.-le ja E. A.-le süüdistuse esitamata jätmine ei välista T. Annuse ega V. Reiljani süüditunnistamist vastavalt pistise andmises ja võtmises. Ringkonnakohtu otsuses tuvastati, et vaatamata L. K. algsele initsiatiivile korteri otsimisel lubati tal korterit Rävala 19-33 tasuta kasutama asuda V. Reiljani ja T. Annuse kokkuleppel. Seni, kuni L. K. suhtles AS-i Merko Ehitus töötajatega n-ö tavakliendina, ei tehtud talle broneeringu ja korteri eest tasumise osas mõõndusi. Alles pärast V. Reiljani ja T. Annuse 11. novembri 2004 telefonivestlust (KrTo, kd 3, tl 149-150) hakati L. K.-d AS-i Merko Ehitus töötajate poolt soodsamalt kohtlema. Kui L. K. loobus korterist Xxxxx xxx XXXX-XX, võimaldati tal samadel tingimustel asuda kasutama korterit Xxxxxx xxx XX-XX. Tema e-kirjavahetusest K. P.-ga nähtub T. Annuse otsustav roll tehingu heakskiitmisel (KrTo, kd 106, tl 80-91), millele on viidanud oma otsuses ka ringkonnakohus. L. K. oli Rahvaliidu kaudu V. Reiljaniga seotud isik ja T. Annus suhtles omakorda aktiivselt V. Reiljaniga, teades tema soosingut L. K. suhtes (vt nt KrTo, kd 3, tl 144-150). L. K. e-kirjast nähtub, et tema arusaama kohaselt "kogu asjaajamise pool on T. Annuse korraldada." (KrTo, kd 26, tl 107).
- 938.** Kaitseväide, mis tugineb P. K. ja E. A.-ga sõlmitud ning notariaalselt kinnitatud korteriomandi müügi lepingutes sätestatule on asjakohatu. Ringkonnakohtu otsuses tuvastatu kohaselt oli korter määratud V. Reiljani ja T. Annuse kokkuleppe järgi L. K.-le, kes asus seda kasutama. E. A. on osalenud variisikuna ka K. Kangurile ja E. Tuiksoole korterite kasutusse andmisel. Pärast kriminaalmenetlusest teadasaamist ostis L. K. kõnealuse korteri. Asjaolu, et L. K. tasus korteri ostu eest oluliselt kõrgemat hinda kui korteri broneerimisel, ei välista korteri tasuta kasutamise kõlblikkust pistise esemena. KarS § 293 lg 1 koosseisu objektiivseks tunnuseks on vara vastuvõtmisega nõustumine. Kuna V. Reiljan nõustus T. Annuse pakutud korteri tasuta kasutamisega L. K. poolt, oli KarS § 293 lg 1 koosseis täidetud.
- 939.** Kolleegium märgib, et juhul kui ametiisik küsib kelleltki altkäemaksu või pistisena vara või muud soodustust, väljendab ta sellega ühtlasi nõusolekut küsitav vara või muu soodustus vastu võtta, kui teine pool on seda nõus andma. Seega hõlmab KarS §-des 294 ja 293 sätestatud tunnus

"vara või muu soodustuse lubamisega nõustumine" ka vara või muu soodustuse küsimist. Kassaatorite vastupidine seisukoht on ainetu. Seda järeltust kinnitab ka ringkonnakohtu viidatud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas nr 3-1-1-68-05. Praeguses kriminaalasjas võttis ametiisik soodustuse kolmandale isikule ka vastu, kuna L. K. kasutas korterit.

- 940.** Seega on ringkonnakohus nõuetekohaselt tuvastanud, et T. Annus andis vara V. Reiljani määratud isikule (L. K.) korteri Rävåla 19-33 tasuta kasutamise n  l.
- 941.** Samuti on kolleegium selgitanud, et teo toimepanemise ajal oli karistatav ka altk  maksu ja pistise andmine kolmanda isiku kasuks (vt otsuse punktid 898-901).
- 942.** Seega vastutab V. Reiljan selles osas pistise võtmise ja T. Annus pistise andmise eest.

(3.) K. Kangur võtab ja T. Pedjasaar annab talle vara

(a) Kassaatorite väited

- 943.** Kassaatorid leiavad, et K. Kanguri poolt T. Pedjasaarelt vara vastuvõtmine ei ole tõendatud. Ringkonnakohtu viited investeerimis- või finantseerimissummade suurustele ei ole järjepidevad ja nende rahasummade kujunemine ei ole jälgitav. Kohtuotsuse kohaselt pärinevad Oü Mell poolt looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostu investeeritud 2 601 693 krooni Oü-lt Ikaros Grupp, millesse K. Kangur oli sama s  udistuse kohaselt investeerinud vaid 584 490 krooni.
- 944.** Ei ole tõendeid selle kohta, et seoses Oü-le Ikaros Grupp kuuluvate kinnistutega oleks K. Kangur andnud mingisuguseid korraldusi või et R. M. ja T. Pedjasaar tegutsesid K. Kanguri huvides või arvel.   kski   lekuulatud isik, kes müüs looduskaitseliste piirangutega kinnistuid Oü-le Ikaros Grupp, ei kinnitanud, et oleks kinnistute müügil kokku puutunud K. Kanguriga või müünud kinnistuid K. Kangurile või tema juhiste kohaselt. Seega ei ole K. Kanguri osalemine Oü Ikaros Grupp poolt looduskaitseliste kinnistute kokkuostus tõendatud.
- 945.** Ringkonnakohus on jätnud tähelepanuta kaitsev  ited, et kuigi Oü Ikaros Grupp ja Oü Mell esitasid vahetusavaldused juba aastatel 2002-2003, toimusid vahetused alles 2006. aastal. Maa-amet on korduvalt keeldunud andmast Oü-le Ikaros Grupp tema poolt soovitud kinnistuid. Samas on s  udistuses v  idetud, et nii Oü Ikaros Grupp kui ka kõik teised s  udistatavad said just neid kinnistuid, mis neile huvi pakkusid. 29. detsembril 2005 (kahe aasta möödumisel avalduse esitamisest) pakkus Maa-amet K. Kanguri allkirjastatud kirjaga vahetuseks Lohu kinnisasja vastu maaüksusi Võru maakonnas,   rvaste vallas. Neid kinnistuid Oü Ikaros Grupp ei soovinud.
- 946.** Oü Ikaros Grupp ei saanud maadevahetuse käigus neid kinnistuid, mida soovis. Samuti tegelesid Maa-ametis Oü Ikaros Grupp avaldustega erinevad töötajad. Kui T. Pedjasaar andis K. Kangurile altk  maksu, siis puudub mõistlik selgitus, miks kestis maadevahetus nii kaua ja miks K. Kangur ei kindlustanud kiiret maadevahetust, eriti arvestades asjaolu, et s  udistuse kohaselt mõjutas kinnistute vahetamine K. Kanguri varalisi huve.
- 947.** Oü Ikaros Grupp ainsa vahetustehingu riigi omandis olnud Järve ja Kotkapesa kinnistutega otsustas keskkonnaminister V. Reiljan 7. juuli 2006. a käskkirjaga nr 797. Selle käskkirja seletuskirjale kirjutas alla Maa-ameti peadirektori esimene asetäitja peadirektori ülesannetes R. V. Seega ei ole tõendatud, et Järve ja Kotkapesa kinnistute vahetustehingu otsustamisel osales K. Kangur.

948. K. Kanguri ja T. Pedjasaare kaitsjad leiavad, et ringkonnakohtu otsusest ei selgu, milles seisnes K. Kanguri ebaseaduslik tegu seoses OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp maadevahetustega. Ringkonnakohus on küll väitnud, et ebaseaduslik oli K. Kanguri enda väidetav majanduslik huvi tehingus, kuid sellisel juhul tuleb asuda seisukohale, et K. Kangur tegi enda huvides keelatud toiminguid. Kasumi teenimine ei toimunud T. Pedjasaare arvelt. Selline tegu ei vasta altkäemaksu tunnustele.

949. Kui OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp tegutsesid K. Kanguri huvides ning ka maadevahetuse sujuv ja takistusteta kulgemine toimus OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp huvides, siis ei selgu ringkonnakohtu otsusest, kuidas sellised maadevahetused soodustavad T. Pedjasaart ehk milline oli vara andja huvides toimepandud tegu.

(b) Kolleegiumi seisukoht

950. K. Kanguri OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp majandustegevuses osalemise tuvastamisele on ringkonnakohtu otsuses pühendatud lk-d 193-216 (p 6.35). T. Pedjasaar oli äriregistri väljavõtte kohaselt alates 21. juulist 1998 OÜ Ikaros Grupp juhatuse liige. Asjaolu, et K. Kangur investeeris varjatult looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostu OÜ Ikaros Grupp poolt, on apellatsioonikohtu otsuse kohaselt tõendatud dokumentidega, mis leiti T. Pedjasaare töökoha läbiotsimisel 3. oktoobril 2006 ja mis on kajastatud arvuti kõvaketta 17. aprilli 2007. a vaatlusprotokollis. Samuti on ringkonnakohus käsitlenud küsimust, kust pärineb K. Kanguri raha, mida ta kasutas kinnistute ostu finantseerimiseks. K. Kanguri raha laekus OÜ-sse Ikaros Grupp AS-ilt ICI Trust, kuhu see oli omakorda laekunud äriühingust Baltic Investment and Holding Company Limited (BIHC). AS-i ICI Trust juhatuse esimees oli K. Kangur ja tegevdirektor T. Pedjasaar. Muu hulgas on majandustegevuses osalemine tõendatud OÜ Rimess MRI 18. oktoobri 2006. a läbiotsimisel leitud BIHC raamatupidamisdokumentidega (KrTo, kd 165, tl 3-6), mida vaadeldi 15. märtsil 2007 (KrTo, kd 165, tl 13-16). Samuti kinnitab seda 17. aprilli 2007. a vaatlusprotokoll, mis kajastab T. Pedjasaare töökohas läbiotsimise käigus arvuti kõvakettalt leitud dokumente, mis kirjeldavad BIHC osanikke ja osaluste suurust.

951. Viidatud tõendite põhjal tuvastas ringkonnakohus, et K. Kangur sai investeringutelt OÜ-sse Ikaros Grupp kasu kokku 2 032 315 krooni 42 senti, mis kujunes järgmiselt:

- 1)** K. Kanguri osa kasust, mis saadi tema kaasinvesteeringul ostetud looduskaitseliste piirangutega kinnistute vahetamisel riigi kinnisasjadega keskkonnaministri 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 (Vahe-Eedi, Väike-Männiku kinnistud) ning 7. juuli 2006. a käskkirja nr 797 (Lohu, Tohkre-Juhani ja Kõrtsi kinnistud) alusel, kokku 904 412 krooni 20 senti (248 645 krooni 17 senti ja 655 767 krooni 3 senti);
- 2)** K. Kanguri osa kasust, mis saadi OÜ-le Ikaros Grupp kuuluvate kinnistute võõrandamisel, mis olid omandatud looduskaitseliste piirangutega kinnistute vahetamisel riigi kinnisasjadega 6. märtsi 2006. a käskkirja nr 263 (Võhma kinnistu) ning 7. juuli 2006. a käskkirja nr 797 (Kotkapesa ja Järve kinnistud) alusel, ning Suure-Männiku kinnistu võõrandamisel OÜ-le Saarte Investeering, s.o kokku 956 471 krooni 32 senti (457 026 krooni 94 senti ja 499 444 krooni 38 senti);
- 3)** K. Kanguri osa kasust, mis saadi looduskaitseliste piiranguga kinnistu Ivaski I võõrandamisel 29. aprillil 2004 OÜ-le KV-Tarantel, ehk 171 431 krooni 90 senti.

952. Selle tuvastamisel, et K. Kangur finantseeris looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostmist OÜ Ikaros Grupp poolt viitas apellatsioonikohtu tunnistajate S. K. ja K. R.-i ütlustele selle kohta, et K. Kangur paigutas vara äriühingutesse AS ICI Trust ja BIHC. Seda kinnitavad ka

Manile (Isle of Man) esitatud õigusabi palve alusel saadud dokumendid. Samuti nähtub 17. veebruari 2010. a kohtuistungil ütlusi andnud tunnistaja M. Porgi ütlustest, et K. Kangur osales nii TSM Kinnisvara AS-i kui ka AS-i Planserik asutamisdokumentide vormistamisel ja konsulteeris M. Porgi äriühingute tegutsemiseks vajalikes küsimustes. Kuna riigiametnikel ei olnud sobilik osaleda erinevates äriühingutes, tegutses K. Kangur äriühingutes TSM Kinnisvara AS ja AS Planserik esindaja kaudu, kelleks oli T. Pedjasaar. K. Kangur osales seega Maa-ameti peadirektorina äriühingutes, mis tegutsesid tema ametialaste ülesannetega seotud valdkondades. Varjamaks oma osalust ja tegevust äriühingutes, kasutas ta variisikuna T. Pedjasaart, nagu ta seda tegi ka OÜ-s Ikaros Grupp ja OÜ-s Mell. Samuti viitas ringkonnakohus, et K. Kanguri osalemist OÜ Ikaros Grupp tegevuses tõendavad jälitustoimingute protokollid, mis kajastavad tema suhtlust T. Pedjasaarega ja T. Pedjasaare ning K. Kanguri suhtlust võimalike kinnistute ostjatega T. T. ja K. K.-ga. K. Kanguri äripartneriks ja osanikuks olemist OÜ-s Ikaros Grupp ning seda, et K. Kangur realiseeris OÜ Ikaros Grupp kaudu oma ärihuvisid, kinnitab T. Pedjasaar 15. augustil 2006 kell 13.51 telefonivestluses K. K.-ga, selgitades olukorda Kotka ja Järve kinnistute tehinguga ja T. T.-ga kokkuleppeid K. K.-le (KrTo, kd 8, tl 125-126). Sama kinnitavad ka T. T. ja K. K. kohtumenetluses antud ütlused.

953. Apellatsioonikohus viitas ka raamatupidamisekspertiisi aktile (KrTo, kd 187, tl 57-58). Otsuse punktides 824-828 toodud põhjustel jätab kolleegium raamatupidamisekspertiisi akti tõendikogumist välja Seetõttu tuleb otsustada, millist kaalu on ringkonnakohus ekspertiisiaktile omistanud. Riigikohtu hinnangul kasutas ringkonnakohus ekspertiisiakti tõendina, mis kinnitab raha liikumist BIHC-st AS-i ICI Trust ja sealt omakorda OÜ-sse Ikaros Grupp. Samas ei sisaldanud ekspertiisiakt selles osas kvalitatiivselt uusi andmeid, vaid selles käsitleti kriminaalasjas kogutud tõendeid, mida ringkonnakohus uuris ja millele ta tugines otsuse põhjendustes ka ekspertiisiaktist sõltumatult. Teiseks viitas apellatsioonikohus ekspertiisiaktile, hindamaks kasu, mida K. Kangur pidi saama OÜ Ikaros Grupp maadevahetuste ja järgnenud kinnistute müügittehingute tulemusena. Vastavad arvutused ekspertiisiaktis toetusid samuti kriminaaltoimiku materjalile (näiteks OÜ Ikaros Grupp raamatupidamise andmed), millele ringkonnakohus viitas ka otse (ringkonnakohtu otsuse lk-d 200-203). Samuti leiab kolleegium, et K. Kangurile lubatud soodustuse suurus on õiguslik hinnang, mille andmine on kohtu, mitte eksperdi pädevuses. Eeltoodust tulenevalt ei tingi ekspertiisiakti tõendina väljajätmine ringkonnakohtu otsuse tühistamist.

954. Kaitseväide, et kinnistute vahetamiseks avalduse esitamise ja vahetuse toimumise vahel oli pikem ajavahemik ja OÜ Ikaros Grupp ei saanud vahetuse käigus kõiki soovitud kinnistuid, ei tingi samuti ringkonnakohtu otsuse tühistamist. Apellatsioonikohus tuvastas ja põhjendas nõuetekohaselt asjaolu, et K. Kangur sai T. Pedjasaarelt võimaluse finantseerida varjatult looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostu, mis võimaldanuks tal lõppkokkuvõttes saada kasu nende kinnistute vahetamisest ja riigilt vahetuse käigus saadud kinnistute müügist. Maa-ameti peadirektorina sai ta suunata vastavaid vahetusmenetlusi, mida kinnitavad ka tema vestlused T. Pedjasaare ja T. T.-ga. Samas tuleb Riigikohtu hinnangul jätta K. Kangurile ja T. Pedjasaarele etteheidetava teo kirjeldusest vara saamise osas välja tehing OÜ Ikaros Grupp ja OÜ KV-Tarantel vahel. Seda põhjusel, et K. Kangurile esitatud süüdistuse kohaselt pidi OÜ KV-Tarantel osa minema variisiku kaudu üle K. Kanguri käsutusse, mistõttu OÜ KV-Tarantel varaline seisund mõjutas vahetult tema osa väärtust tulevikus. Arvestades, et varalise soodustusena kirjeldatakse süüdistuses OÜ Ikaros Grupp ja vastavas proportsioonis ka K. Kanguri kui n-ö investeerija kasu suurenemist, tuleb arvesse võtta ka vastupidist olukorda, mis puudutab OÜ KV-Tarantel vara. Samas ulatuses, kui rikastus OÜ Ikaros Grupp, millesse K. Kangur investeeris, vähenes OÜ KV-Tarantel vara. Seega ei saa selles osas rääkida K. Kanguri vara suurenemisest ega tema kasust.

- 955.** K. Kangurile heidetakse ette pistise võtmist OÜ Mell kaudu ehk vara saamist võimalusena olla selle äriühingu varjatud osanik ja saada kasu selle tegevusest, mida K. Kangur teenis summas 2 732 560 krooni 18 senti. Järgmisena käsitleb kolleegium selle teo tõendatust.
- 956.** Ringkonnakohtu otsuse kohaselt finantseeris K. Kangur OÜ Mell osa soetamist ja investeeris ka looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade ostu ajavahemikul 18. september 2003 - 5. märts 2004 kokku 2 601 693 krooni, mille järel oli K. Kanguri osalus OÜ-s Mell 90,3%. OÜ Mell osa soetas 150 000 krooni eest T. Pedjasaar 1. oktoobril 2003 (KrTo, kd 183, tl 2-6). OÜ Mell juhatuse liige ja ainuosanik oli alates 1. oktoobrist 2003 T. Pedjasaar, kelle osa suurus oli 150 000 krooni (KrTo, kd 183, tl 13). OÜ Mell osade müügi lepingust nähtub, et OÜ Mell müüjate esindaja oli D. V., kellele T. Pedjasaar tasus enne lepingule allakirjutamist 100 000 krooni. Ülejäänud 50 000 krooni tuli tasuda hiljem (KrTo, kd 183, tl 2-6).
- 957.** Ringkonnakohus analüüsis põhjalikult K. Kanguri osaluse tõendatust OÜ-s Mell, viidates muu hulgas dokumentidele, mis leiti T. Pedjasaare töökoha läbiotsimisel 3. oktoobril 2006 ja mis on kajastatud arvuti kõvaketta 17. aprilli 2007. a vaatlusprotokollis. Fail "Kassa.xls" sisaldab tabeleid, mis kajastavad OÜ Mell investeeringute üle peetud arvestust isikute lõikes ajavahemikus 18. september 2003 - 5. märts 2004 ja kuhu on märgitud K. Kanguri investeeringud äriühingusse. Tabelitest nähtub, et T. Pedjasaare investeering samal perioodil on 278 712 krooni ning tema osalus OÜ-s Mell moodustab 9,7% (KrTo, kd 161, tl 88-89). Dokumendist nähtub ka K. Kanguri investeeringute kasutamine looduskaitseliste piirangutega kinnistute ostuks. Samuti on apellatsioonikohus viidanud OÜ Mell konto väljavõttele, millest nähtub raha liikumine OÜ-lt Ikaros Grupp OÜ-le Mell.
- 958.** Apellatsioonikohtu selgituste kohaselt ilmneb OÜ Mell ning Eesti Vabariigi vahel toimunud kinnistute vahetuse lepingutest, et OÜ-le Mell kuulunud Suuretüki kinnistu on koos OÜ-le Ikaros Grupp kuulunud Vahe-Eedi ning Väike-Männiku kinnistutega vahetatud 6. märtsil 2006 riigile kuulunud Võhma kinnistu vastu (KrTo, kd 78, tl 5-14). Võhma kinnistu müüdi OÜ Ikaros Grupp ja OÜ Mell poolt, keda mõlemat esindas T. Pedjasaar, 3. mail 2006 O. P.-le hinnaga 5 062 000 krooni (KrTo, kd 78, tl 59-67). Võhma kinnistu võõrandamisest said kasu nii OÜ Ikaros Grupp kui ka OÜ Mell ning seeläbi K. Kangur, kes oli raha paigutanud mõlemasse äriühingusse, soetamaks looduskaitseliste piirangutega kinnistuid, millega tehti edasisi tehinguid. Samuti sai K. Kangur kasu looduskaitseliste piirangutega kinnistute võõrandamisest OÜ Mell poolt (Kaasavara, Kalda ja Nõmmjärve kinnistud). Kokku sai K. Kangur investeeringutelt OÜ-sse Mell kasu 2 732 560 krooni 18 senti (1 139 011 krooni 37 senti, 744 728 krooni 81 senti ja 848 820 krooni).
- 959.** Ringkonnakohus märkis, et K. Kanguri investeering OÜ-sse Mell ja sellest tulenev kasu on kajastatud ka raamatupidamiskspertiisi aktis (KrTo, kd 187, tl 60-61 ja 100-101).
- 960.** Järgmisena käsitles ringkonnakohus jälitustegevusega kogutud tõendeid ja tunnistajate ütlusi, mis tõendavad K. Kanguri varjatud tegutsemist OÜ-s Mell ja tema rolli OÜ-ga Mell seotud looduskaitseliste piiranguga Suuretüki kinnisasjaga tehtud tehingutes. K. Kangur teenis nendelt kasu, mis moodustas osa talle süüdistuses ette heidetud T. Pedjasaarelt saadud pistise summast. Lisaks süüdistuses ette heidetud ja eespool käsitletud varjatud investeerimise võimalustele OÜ-desse Ikaros Grupp ja Mell võimaldas T. Pedjasaar rahastada K. Kanguril projekte ka teistes äriühingutes. T. Pedjasaar kandis K. Kanguri korraldusel OÜ Mell poolt 16. septembril 2004 ettemaksuna üle OÜ-le Saarte Investeering 1 800 000 krooni, mida OÜ Saarte Investeering kasutas looduskaitseliste piirangutega kinnistu Priisle tee 9 soetamiseks ning peale selle andis T. Pedjasaar 3. juulil 2006 K. Kanguri korraldusel OÜ-lt Mell OÜ-le Rahamaa laenu 4 200 000 krooni OÜ Iru Jõekääru osade ostmiseks.

- 961.** Nagu eespool märgitud, tuleb ka selle teo puhul jätta tõendikogumist välja raamatupidamiskspertiisi akt. OÜ Mell puhul on ringkonnakohus tuginenud ekspertiisiaktile, hindamaks K. Kanguri poolt teenitud kasu. Selles osas kajastab ekspertiisiakt samu raamatupidamisdokumente, millele viitab ringkonnakohus oma põhjendustes ka sellest sõltumata, näidates K. Kanguri poolt teenitud kasu kujunemist (esmlt looduskaitselise piiranguga kinnistu vahetamine riigiga ja seejärel saadud kinnistute müümine). Samuti võtab kolleegium arvesse, et K. Kangurile lubatud soodustuse suurus on õiguslik hinnang, mille andmine on kohtu, mitte eksperdi pädevuses. Eeltoodust tulenevalt ei tingi ekspertiisiakti tõendina väljajätmine ringkonnakohtu otsuse tühistamist. Ringkonnakohus on veenvalt põhjendanud, et K. Kangur oli OÜ Mell varjatud osanik, tuginedes tõendikogumile, muu hulgas jälitustegevusega kogutud tõenditele ja tunnistajate ütlustele.
- 962.** Järgnevalt käsitleb kolleegium seda, kas K. Kanguri tegu vastab KarS § 293 lg-s 1 ja T. Pedjasaare tegu KarS § 297 lg-s 1 kirjeldatud koosseisu tunnustele.
- 963.** T. Pedjasaarele ja K. Kangurile esitati süüdistus vastavalt pistise andmises ja võtmises, mis eeldab seda, et pistise ese on ka tegelikult üle antud. Süüdistuse kohaselt oli pistise ese vara, mille K. Kangur sai T. Pedjasaarelt. Kriminaalasjas ei ole tuvastatud, et K. Kangurile kui füüsilisele isikule oleks üle antud äriühingute OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp tegevuse käigus teenitud kasum. Vara saamiseks K. Kanguri poolt ei saa lugeda pelgalt investeerimis- või äriühingu tegevuses varjatud osalemise võimalust või isiku korralduste kohaselt äriühingu vara ülekandmist kolmandatele isikutele. Kuna tegemist oli varjatud osalusega, siis ei saa rääkida ka osahingu osa kui isikule kuuluva vara väärtuse suurenemisest kinnistutega tehtud tehingute tulemusena. K. Kanguril puudus õiguslikult maksma pandav nõue OÜ Mell või OÜ Ikaros Grupp vastu kasumiosa saamiseks.
- 964.** Samas jõudis ringkonnakohus õigesti järeldusele, et KarS § 293 koosseisu täidab ka olukord, kus ametiisik näitab üles initsiatiivi soodustuse saamiseks, sest selles sisaldub juba iseenesest pistisega nõustumine. Pakkumise olemasolul on tegu lõpule viidud. Samuti nõustub kolleegium ringkonnakohtu seisukohaga, et tegemist on vara lubamisega olukorras, kus vara võimaldatakse saada äriühingus varjatud osalemise või äriühingu tegevuse varjatud finantseerimise kaudu. Seaduse kohaselt võib vara saamine ametiisiku poolt vastata pistise koosseisu tunnustele sõltumata sellest, millisest allikast see vara pärineb. Äriühingu tegevuse kaudu saadav kasum on vaieldamatult rahaliselt hinnatav. Selle saamine osutus võimalikuks T. Pedjasaare tegevuse tõttu, kes varjas K. Kanguri osalust äriühingutes ja samuti võimaldas teha tehinguid saadud kasumiga K. Kanguri korralduste kohaselt.
- 965.** Kolleegium nõustub selle seisukohaga ja leiab, et tuvastatud asjaoludel vastutab K. Kangur pistise lubamisega nõustumise eest ja T. Pedjasaar pistise lubamise eest.

(4.) K. Kangur võtab ja T. Liblik annab talle vara

(4.1) K. Kanguri poolt Tedre 4 ja Tarva 7a kinnistute omandamise võimaluse vastuvõtmine kolmandatele isikutele

(a) Kassaatorite väited

- 966.** Kassaatorid leiavad, et olukorras, kus T. Liblik võimaldas K. Kanguri poolt määratud isikul K. K.-l omandada teda eelnevalt huvitanud kinnisasju ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta, ei ole tuvastatud, milles seisnes K. Kangurile antav soodustus. Süüdistusest nähtub, et võimalik soodustus - omandada kinnisasju ilma avaliku

enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta - võis tekkida ainult K. K.-l. Enne 28. juulit 2008 kehtinud karistusseadustiku redaktsiooni kohaselt ei moodustanud kuriteo koosseisu ametiisiku poolt kolmandale isikule soodustuse saamine või sellega nõustumine. Ka olukorras, kus soodustust antakse kolmandale isikule, peab soodustatud isikuks olema ametiisikuga seotud kolmas isik, s.t selline isik, kes on ametiisikuga majanduslikult seotud. On ebaselge, kuidas saab kolmandale isikule kinnistute võõrandamine olla varaline soodustus, sest kohtuotsuses nimetatud isikuid ei saa pidada ametiisikutega seotuks. Pelk tutvus või samasse erakonda kuuluvus seda ei ole. Teisalt oli nimetatud soodustus süüdistuse kohaselt varaline ehk rahaliselt hinnatav, mis tähendab, et selle soodustuse saamisega oleks pidanud paranema K. Kanguri varaline olukord. Süüdistuses ei viidata ühelegi tõendile selle kohta, et K. Kanguri varaline seisund oleks seeläbi paranenud.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 967.** Ringkonnakohtu otsuses on T. Libliku poolt K. Kangurile kinnistu omandamise võimaluse andmist kolmanda isiku K. K. kasuks põhistatud lk-del 220-222 (p 6.37).
- 968.** K. Kangurile ja T. Liblikule on ette heidetud vastavalt soodustuse vastuvõtmist ja andmist, mis seisnes võimaluses määrata, kellele võõrandatakse OÜ-le Saarte Investeering kuuluvad kinnistud, mis saadi riigiga looduskaitse piiranguga kinnistute vahetamise käigus. Süüdistuses ei ole kirjeldatud asjaolusid, mis annaksid alust otsustada selle üle, mil viisil oli selline otsustusõigus ametniku jaoks varaliselt ehk rahaliselt kasulik. Ei ole võimalik kindlaks teha, et võimalus määrata, kellele kinnistuid võõrandatakse, oli K. Kanguri jaoks rahaliselt hinnatav või vähemalt andis selge varalise eelise mingil muul kujul. Süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses ei ole põhjendatud ka seda, et tegemist oleks ametiisiku jaoks muu soodustusega, s.t et tema olukord paranes selle saamise tulemusena mingil muul viisil.
- 969.** Samas on kolleegiumi hinnangul tuvastatud, et pistisekokkuleppe tulemusena sai vara K. Kanguri korraldusel ja nõusolekul kolmas isik K. K., kellel võimaldati omandada teda huvitavaid riigile kuulunud kinnistuid ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta. Tegu on tõendatud tunnistaja K. K. ütlustega, samuti jälitustoimingu protokolliga, milles on kajastatud telefonivestlus T. Libliku ja K. K. vahel, milles T. Liblik kinnitab, et "ühiste tuttavate" korraldamise tulemusel on vastavad kinnistud nüüd OÜ Saarte Investeering omandis ja neid on võimalik vormistada K. K. omandisse. Vestlusest nähtub, et ka müügihinnas on juba kokku lepitud. Samuti on 1. märtsi 2006. a jälitustoimingu protokollis kajastatud K. Kanguri ja T. Libliku kohtumine, mille käigus T. Liblik kannab K. Kangurile ette, et K. K.-ga on tehing korraldatud. Kolleegium on otsuse punktides 898-901 leidnud, et karistatav oli ka selline kokkulepe, mille tulemusena pidi vara või muu soodustus minema kolmandale isikule. Selle tulemusena paranes kolmanda isiku varaline positsioon: ta sai omandada soovitud kinnistuid väljaspool tavapärasest riigi kinnistute võõrandamise menetlust, mille puhul ei oleks vara saamine kindel ja millega võinuksid kaasneda lisakulutused.
- 970.** Eeltoodust tulenevalt vastutab K. Kangur selles osas pistise võtmise ja T. Liblik pistise andmise eest.

(4.2) Võimalus investeerida OÜ Saarte Investeering äritegevusse

(a) Kassaatorite väited

- 971.** Kassaatorid leiavad, et OÜ Mell makse summas 1 800 000 krooni ei ole K. Kanguri varjatud investeering OÜ-sse Saarte Investeering. Tegemist on tavapärase laenusuhtega. Kriminaalasjas on tõendatud, et OÜ Mell tegi OÜ-le Saarte Investeering ettemaksu, mis hiljem vormistati

laenulepinguna, milles lepiti kokku ka intress. Ettemaks ei ole iseenesest käsitatav investeeringu või finantseeringuna. Võlgnevuse või kohustuse võib igal hetkel vormistada laenuna. Laenusumma tagasimaksed on tõendatud äriühingu pangakonto väljavõtetega. Ekspertiisiaktis kui lubamatus tõendis väljendatud seisukohti ei saa arvestada. Sellest järeldub, et ei ole tõendatud ka T. Libliku poolt K. Kangurile vara lubamine või andmine.

972. Samuti ei ole ringkonnakohus tuvastanud ekvivalentsussuhet K. Kanguri teo ja T. Libliku tegevuse vahel. Kriminaalasjas ei ole tõendeid selle kohta, et T. Liblik teadis seosest K. Kanguri ja OÜ Mell vahel. K. Kangur ei ole kunagi olnud OÜ Mell osanik ega juhtorgani liige. Samuti ei saa selles olukorras väita, et T. Liblik oli vara andja.

973. T. Liblik ei andnud K. Kangurile altkäemaksu (Priisle tee 9 kinnistu vahetamisega seoses). Tema tegevus OÜ Saarte Investeering esindajana oli seaduslik nii Priisle tee 9 kinnistu omandamisel AS-ilt Favorte kui ka vahetustaotluse esitamisel. OÜ Saarte Investeering sai riigilt maad, mille turuväärtus oli ligikaudu võrdne osaühingu poolt vahetusmenetlusse kaasatud maa väärtusega. Vahetusmenetluse käigus omandatud maad võõrandas T. Liblik kolmandatele isikutele tavapärase majandamise käigus ning keegi tehingute osapooltest ei olnud V. Reiljani või K. Kanguriga seotud. T. Liblikul oli alust eeldada, et maadevahetus on seaduslik.

974. Ringkonnakohus tugines süüdimõistva otsuse tegemisel vaid kaudsetele tõenditele, mis on tuletatud teiste süüdistatavate käitumisest. Süüdistuses ja kohtuotsuses ei ole põhjendatud seda, kuidas pidi T. Liblik mõistma OÜ Saarte Investeering ja riigi vahel toimunud maadevahetuste väidetavat ebaseaduslikkust, s.t kas ta pidi aru saama K. Kanguri tegude vastuolust õigusaktidega. Jälitustegevusega saadud tõendite kohaselt suhtles T. Liblik teiste süüdistatavatega oma äritegevusse puutuvalt, kuid nende vestluste sisu ei viita altkäemaksu andmise kokkuleppele.

(b) Kolleegiumi seisukoht

975. K. Kanguri OÜ Saarte Investeering majandustegevuses osalemise tuvastamisele on ringkonnakohtu otsuses pühendatud lk-d 216-220 (p 6.36). Otsuse punktides 824-828 toodud põhjustel tuleb jätta tõendikogumist välja raamatupidamiskspertiisi akt. Ringkonnakohus viitas oma otsuses tõepoolest sellele, et ekspertiisiakti kohaselt moodustas Priisle tee 9 kinnistu ostust OÜ Mell finantseering 49,09% ja OÜ Saarte Investeering finantseering 50,91%. Seejärel viitas ringkonnakohus aga vahetult ekspertiisimaterjaliks olnud tõenditele, s.o OÜ Saarte Investeering pangakonto väljavõttele; Priisle tee 9 kinnistu müügi lepingule ja asjaõiguslepingule; 22. veebruari 2007. a vaatlusprotokollile, milles on kajastatud Heli Raamatupidamise OÜ-st läbiotsimise käigus ära võetud dokumendid. Muu hulgas vaadeldi ka dokumenti "Maadega seotud tehingute tulude ja kulude ülevaade seisuga 21. märts 2006", millel on märgitud: "Mell +Silmet+S.I finantseerisid Priisle ostu. Nende osaluse suurus ja vastava kasumi jaotus". Samas dokumendis on OÜ-lt Mell saadud summade puhul toodud arvutuskäik, mille kohaselt OÜ Mell investeeris 16. septembril 2004. a tehingutesse 1 800 000 krooni. Samuti viitas ringkonnakohus jälitustoimingu protokollidele, milles kajastatakse vestlusi raamatupidaja ja T. Pedjasaare ning T. Libliku ja T. Pedjasaare vahel ning K. Kanguri ja T. Libliku kohtumist baaris Karmen, kus arutatakse nn vahetatud kinnistutega tehtavaid edasisi tehinguid. Samuti kuulati raamatupidaja tunnistajana üle. Lisaks on ringkonnakohtu tuvastatu, et OÜ Mell makse OÜ-le Saarte Investeering on käsitatav varjatud investeeringuna, mitte laenuna, sisult õiguslik hinnang. Seega ei tingi ekspertiisiakti kui tõendi väljajätmine ringkonnakohtu otsuse tühistamist. Muudele kaitsevaidetele on ringkonnakohus oma otsuses vastanud, viidates kriminaalasjas kogutud tõenditele.

- 976.** Otsuse punktis 960 viitas kolleegium ringkonnakohtu tuvastatud asjaolule, et OÜ Mell tehtud investeering on käsitatav tegelikult K. Kanguri võimalusena investeerida OÜ-sse Saarte Investeering, sest vastava ülekande tegi T. Pedjasaar OÜ Mell esindajana K. Kanguri juhiste kohaselt.
- 977.** Ringkonnakohus nentis õigesti, et ei ole tuvastatud K. Kanguri poolt vara saamine. Nimelt heideti süüdistatavatele ette, et K. Kangur sai soodustusena võimaluse investeerida OÜ-sse Saarte Investeering, mille tulemusena teenis ta kasumit 7 814 254 eurot. Ringkonnakohtu seisukoha järgi ei ole seejuures oluline, kas K. Kangur sai oma osa kasumist kätte. Võimalus investeerida kui selline ei moodusta iseseisvalt vara: sellega ametiisik ei saa vara, vaid annab seda üle. K. Kangur ei olnud OÜ Saarte Investeering osanik, mistõttu ei saa asuda seisukohale, et selle osaühingu poolt tehingust saadud kasum on ka tema kui füüsilise isiku kasu. Seega saab nimetatud kokkulepet K. Kanguri ja T. Libliku vahel hinnata vastavalt vara lubamisena ja lubamisega nõustumisena.
- 978.** Eeltoodust tulenevalt vastutab K. Kangur selles osas pistise lubamisega nõustumise ja T. Liblik pistise lubamise eest. Nagu ringkonnakohus õigesti sedastas, nõustus K. Kangur suures ulatuses vara lubamisega (vt otsuse punkt 524).

(5.) V. Reiljan võtab ja T. Liblik annab talle vara

(a) Kassaatorite väited

- 979.** T. Libliku kaitsja kassatsioonis korratakse valdavalt samu väiteid, mis K. Kanguriga seotud vara andmisel (vt käesoleva otsuse punkt 966). V. Reiljani kaitsja kassatsioonis leitakse, et OÜ-ga Saarte Investeering seotud maadevahetused olid seaduslikud.
- 980.** V. Reiljanile esitatud süüdistusest ei nähtu, kes ja mil viisil oli soodustatud isik kahes kõnesolevas tehingus ja kuidas avaldub altkäemaksule iseloomulik ekvivalentsussuhe altkäemaksu andja ja võtja vahel. Samuti pole süüdistuses avatud, milles seisnes V. Reiljanile antud soodustus. OÜ Saarte Investeering müüs vahetusmenetlustes omandatud kinnisasjad erinevatele ostjatele ja nende hind kujunes poolte kokkuleppel. Kolmandad isikud ei ole väitnud, et nad esitasid V. Reiljanile mingisuguseid tingimusi või palveid T. Liblikuga suhtlemiseks. Tuvastatud pole OÜ-lt Saarte Investeering kinnistud ostnud isikute ja V. Reiljani omavahelist seost. Ringkonnakohtu otsusest ei nähtu, kuidas väidetav hinnakujundamine V. Reiljani poolt toimus ja milline oli V. Reiljani väidetavalt saadud vara suurus. Tõenditest ei nähtu, kuidas ja mil viisil V. Reiljan otsustas kinnistu käsutamise õiguse üle. Kui Tiigi kinnistu puhul on prokuratuur leidnud, et E. K. sai maatüki odavamalt, kui oli selle hinnaks määratud vahetusmenetluses, siis Uus põik 2 puhul oli olukord vastupidine. Seda vastuolu pole kohus kõrvaldanud. Jääb mõistematuks, millest T. Liblik V. Reiljani kasuks loobus, kui ta müüs kinnisasja A. K. äriühingule ligikaudu 1/3 võrra kallimalt, kui oli selle omandanud maadevahetuse käigus. Enne 28. juulit 2008 ei olnud kolmandale isikule antud vara või muu soodustus käsitatav altkäemaksuna KarS § 294 tähenduses.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 981.** V. Reiljanile ja T. Liblikule on ette heidetud vastavalt vara vastuvõtmist ja andmist, mis seisnes võimaluses määrata, kellele võõrandatakse OÜ-le Saarte Investeering kuuluvad kinnistud, mis saadi riigiga looduskaitsepiiranguga kinnistute vahetamise käigus. Ringkonnakohtu otsuses on teo tõendatust põhistatud lk-del 252-256 (p-d 6.43-6.44)
- 982.** Süüdistuses ei ole toodud faktilisi asjaolusid, mis viitaks sellele, et V. Reiljani varaline

positsioon paranes talle antud otsustusõiguse tulemusel. Samas puudub alus väitmaks, et võimalus määrata, kellele kinnistuid võõrandatakse, mõjutas kuidagi V. Reiljani varalist positsiooni, oli mingil viisil tema jaoks rahaliselt hinnatav või vähemalt andis selge varalise eelise mingil muul kujul. Sellest, et soodustus oli seotud varaga ehk kinnistute võõrandamisega, ei saa järeldada, et sellel oli varaline mõõde ka ametiisiku jaoks. Nimelt ei ole süüdistuses välja toodud asjaolusid, mis annaksid alust otsustada selle üle, mil viisil oli selline otsustusõigus ametniku jaoks varaliselt ehk rahaliselt kasulik. Süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses ei ole põhjendatud, et tegemist oleks ametiisiku jaoks muu soodustusega, s.t et tema olukord paraneks selle tulemusena mingil muul viisil.

983. Samas on kolleegiumi hinnangul tuvastatud, et pistisekokkuleppe tulemusena said vara kolmandad isikud A. K. ja E. K., kes omandasid neid huvitavaid riigile kuulunud kinnistuid ilma avaliku enampakkumiseta või eelläbirääkimistega pakkumiseta. Ringkonnakohus tugines selles osas tunnistajate A. K. ja E. K. ütlustele, kes kirjeldasid, kuidas toimus kinnistute omandamine ja pöördumine abi saamiseks V. Reiljani poole, kes lubas omakorda probleemi lahendada. Seejärel suhtlesid tunnistajatega K. Kangur ja T. Liblik, kes lõppkokkuvõttes ka müüs neile kinnistud (OÜ Saarte Investeering kaudu). Tunnistajate ütlusi kinnitavad jälitustoimingutega kogutud tõendid, millest nähtub, et läbirääkimised kinnistute omandamise üle toimusid T. Libliku ja tunnistajate vahel ja vestlustes viidati ka V. Reiljanile kui vahetust korraldada lubanud isikule. Narva Uus põik 2 kinnistu hinnati vahetusmenetluses 665 000 kroonile ja see müüdi AS-ile Astri Narva hinnaga 1 101 270 krooni 40 senti. Tiigi kinnistu hinnati vahetusmenetluses 40 000 kroonile ja OÜ Saarte Investeering müüs selle E. K.-le hinnaga 23 600 krooni. Tõenditena on käsitatud ka kinnisasjade vahetamise toimikuid, millest nähtub, et AS Saarte Investeering taotles vahetuse korras mh just Narva Uus põik 2 ja Tiigi kinnistu saamist. Ringkonnakohus hindas kõiki tõendeid kogumis ja järeldas, et T. Liblikul endal puudusid igasugused ärilised huvid nimetatud kinnistute saamiseks ja nende taotlemine oli tingitud V. Reiljani ja kinnistuid osta soovinud isikute kokkulepetest. Kolleegium on otsuse punktides 898-901 leidnud, et karistatav oli ka selline pistisekokkulepe, mille tulemusena vara või muu soodustus pidi minema kolmandale isikule.

984. Eeltoodust tulenevalt vastutab V. Reiljan selles osas pistise lubamisega nõustumise ja T. Liblik pistise lubamise eest.

(6.) K. Kangur võtab ja E. Vettus annab talle vara. T. Pedjasaar aitab K. Kanguri teole kaasa

(a) Kassaatorite väited

985. Süüdistatavate õigust menetlusele mõistliku aja jooksul on oluliselt rikutud. Kuna kriminaalasjas tehtud vead peaksid kaasa tooma selle maakohtule uueks arutamiseks saatmise, puudub positiivne prognoos asja lahendamiseks lähiajal. Seetõttu tuleks kriminaalmenetlus süüdistatavate suhtes KrMS § 274² alusel lõpetada. Süüdistatavad on andnud nõusoleku kriminaalmenetluse lõpetamiseks menetluse mõistliku aja möödumise tõttu.

986. E. Vettusele heidetakse ette, et ta lubas K. Kangurile vara eeluurimisel tuvastamata kohas ajavahemikul 2003-2006. Kuigi E. Vettusele heidetakse ette altkäemaksu andmist, on altkäemaksu lubamine õiguslikult oluline tegu, kuivõrd selle teoga viiakse õiguslikult lõpule ka altkäemaksu andmise koosseis. Olukorras, kus väidetava altkäemaksukokkuleppe sõlmimise aeg on süüdistuses kindlaks määratud 4-aastase ajavahemikuga, täpsustamata ka kokkuleppe sõlmimise kohta, pole E. Vettusel võimalik end mõistlikult kaitsta.

- 987.** Kokkuvõtlikult heidetakse E. Vettusele ette altkäemaksu andmist K. Kangurile, kuigi süüdistusakti kohaselt anti vara üle M. M.-ile, kes süüdistuse kohaselt ei tegutsenud altkäemaksu vahendajana või altkäemaksu andmisele muul viisil kaasaaitajana ega olnud ka K. Kanguri vahendiks altkäemaksu võtmisel. Altkäemaksu andmine isikule, kes ei ole ametiisik, pole kehtiva karistusõiguse kohaselt karistatav. Seetõttu ei ole E. Vettusele süüdistusaktis ette heidetud tegu kuriteona karistatav. Süüdistuses on K. Kangur loetud kehtivat õigust eirates OÜ Rahamaa osanikuks ja juhatuse liikmeks ehk teisisõnu on M. M.-i käitumine OÜ Rahamaa osaniku ja juhatuse liikmena omistatud K. Kangurile. Kehtiv karistusõigus lubab küll ühe isiku tegu teisele isikule omistada, kuid seda ainult konkreetset seadusest tuleneval alusel, millele praeguses asjas viidatud ei ole.
- 988.** Väidetava teo toimepanemise ajal oli altkäemaksu andmine karistatav ainult juhul, kui see anti vahetult ametiisikule, ja alles 28. juulist 2008 muutus karistatavaks altkäemaksu lubamine või andmine ametiisikuga seotud kolmandale isikule.
- 989.** Väites, et OÜ Iru Jõekäärude osa müüdi turuväärtusest 9 965 784 krooni odavamalt, tuginesid prokuratuur ja ringkonnakohus ekspertiisiaktile, mida tuleb pidada lubamatuks tõendiks.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 990.** Ringkonnakohus tunnistas K. Kanguri süüdi muu hulgas vara vastuvõtmises E. Vettuselt, E. Vettuse aga vara andmises K. Kangurile. T. Pedjasaar tunnistati süüdi muu hulgas selles, et ta aitas kaasa K. Kanguri poolt vara võtmisele E. Vettuselt. Ringkonnakohtu otsuses käsitletakse selle teo tõendatust lk-del 222-231 (p 6.38).
- 991.** E. Vettuse poolt K. Kangurile vara andmisena käsitati süüdistuses ja ringkonnakohtu otsuses seda, et E. Vettus AS-i Sverting Invest juhatuse esimehena müüs 3. juulil 2006. a OÜ-le Rahamaa 8 350 000 krooni eest OÜ Iru Jõekäärude osa, mille turuväärtus oli müügihetkel 18 315 784 krooni. Süüdistuse kohaselt suurenes OÜ Iru Jõekäärude osa müügi tõttu OÜ Rahamaa osa väärtus. OÜ Rahamaa tegelik osanik ja juhatuse liige oli K. Kangur.
- 992.** Ringkonnakohtu otsuses sisalduv tõendite analüüs keskendub selle äranäitamisele, et formaalselt M. M.-i juhtimisel tegutsenud OÜ Rahamaa oli tegelikult K. Kanguri juhtimise ja kontrolli all ning et OÜ Iru Jõekäärude osa osteti OÜ-le Rahamaa K. Kanguri tahtel. Samas puuduvad ringkonnakohtu otsuses põhjendused ja viited tõenditele, mis puudutaksid OÜ Iru Jõekäärude osa tegelikku väärtust. Otsuse leheküljel 230 on vaid paljasõnaliselt konstateeritud, et "[s]oodustusena on käsitatav OÜ Iru Jõekäärude osa müük seetõttu, et see müüdi OÜ-le Rahamaa alla osa tegeliku turuväärtuse. Nimelt oli osa müügi lepingus määratud hinnaks 8 350 000 krooni. Tegelik OÜ Iru Jõekäärude osa väärtus oli aga 18 315 784,87 krooni. Seega müüdi OÜ Iru Jõekäärude osa 9 965 784 krooni võrra turuväärtusest odavamalt". Ringkonnakohus ei ole viidanud ühelegi tõendile, mis kinnitaks OÜ Iru Jõekäärude tegelikku turuväärtust. Prokuratuuri poolt OÜ Iru Jõekäärude turuväärtuse kohta esitatud tõendid (vt KoTo, kd 14, tl 130-131) jättis ringkonnakohus täielikult tähelepanuta.
- 993.** Seega pole ringkonnakohus põhjendanud järeldust, et AS Sverting Invest müüs OÜ Iru Jõekäärude osa OÜ-le Rahamaa alla turuhinna. Kuna nii süüdistuses kui ka ringkonnakohtu otsuses käsitletakse E. Vettuse poolt K. Kangurile ametialase teo eest lubatud ja antud varana just OÜ Iru Jõekäärude osa turu- ja müügihinna vahet, tähendab eelmärgitu ühtlasi seda, et ringkonnakohtu otsuses ei ole põhjendatud E. Vettuse poolt K. Kangurile vara lubamist ja andmist. Olukorras, kus kohus ei põhjendanud, milline oli Iru Jõekäärude osa tegelik väärtus, pole ka võimalik väita, et selle müügihind 8 350 000 krooni oli turuhinnast väiksem.

- 994.** Iseenesest ei ole välistatud, et osa müük võib sõltumata selle tegelikust väärtusest olla vaadeldav muu soodustusena KarS § 293 mõttes. Sellist järeldust tuleb eraldi põhistada, mida süüdistuses ega ringkonnakohtu otsuses pole tehtud. Ringkonnakohus, nimetades OÜ Iru Jõekäärü osa müüki küll soodustuseks, mitte konkreetset varaks, põhjendas oma järeldust just sellega, et müük toimus alla turuhinna ehk asjaoluga, mida ringkonnakohtu otsuste põhjenduste põhjal ei saa nõuetekohaselt tuvastatuks lugeda.
- 995.** Eeltoodust tulenevalt rikkus ringkonnakohus E. Vettuse poolt K. Kangurile vara lubamist ja andmist tuvastades kohtuotsuse põhistamiskohustust (KrMS § 305¹ lg 1). Praegusel juhul on tegemist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega KrMS § 339 lg 2 tähenduses, sest see tõi kaasa olukorra, kus ühele pistise (alkäemaksu) andmise ja võtmise koosseisutunnusele vastav asjaolu on nõuetekohaselt tuvastamata.
- 996.** Kassatsioonimenetluses ei ole KrMS § 341 lg 3 mõttes võimalik ringkonnakohtu viga kõrvaldada, sest KrMS § 363 lg 5 kohaselt ei või Riigikohus tuvastada faktilisi asjaolusid. Faktiliste asjaolude tuvastamise keeld hõlmab ka olukorda, kus ringkonnakohus on küll mingi faktilise asjaolu tuvastatust paljasõnaliselt konstateerinud, ent kohtuotsusest ei ilmne, millistel tõenditel ringkonnakohtu järeldus rajaneb. KrMS § 363 lg 5 ei luba Riigikohtul sellises olukorras asuda ise kindlaks tegema, kas ja millised kriminaalasjas olevad tõendid kinnitavad ringkonnakohtu väidet.
- 997.** Üldjuhul tooks ringkonnakohtu eksimus, mida eespool kirjeldati, kaasa kohtuotsuse tühistamise ja kriminaalasja saatmise uueks arutamiseks kohtule, kes faktiliste asjaolude tuvastamisel põhistamiskohustust eiras. Praeguses asjas välistab sellise võimaluse aga menetlusaaja ammendumine. Kriminaalasja uuel arutamisel rikutaks süüdistatavate õigust menetlusele mõistliku aja jooksul (vt lähemalt käesoleva otsuse punkt 661).
- 998.** Eeltoodust tulenevalt lõpetab Riigikohus E. Vettuse, K. Kanguri ja T. Pedjasaare suhtes KrMS § 274² lg 1 alusel kriminaalmenetluse osas, mis puudutab käesoleva otsuse punktides 321-334 kirjeldatud süüdistust. Kuna E. Vettust süüdistatakse ainult selles teos, tuleb kriminaalmenetlus tema suhtes lõpetada.
- 999.** Kriminaalmenetluse lõpetamise tõttu ei pea kolleegium vajalikuks käsitleda kassaatorite väiteid, mis puudutavad süüdistuse kõnealuse osa materiaalõiguslikku külge.

(7.) E. Tuiksoo võtab ja T. Annus annab talle vara

(a) Kassaatorite väited

- 1000.** Kassaatorid leiavad, et T. Annuse ja E.L.L. Kinnisvara AS-i süüditunnistamine altkäemaksu andmises E. Tuiksoole ning E. Tuiksoo süüditunnistamine altkäemaksu võtmises on alusetu ja ebaseaduslik, põhjendades seda järgmiselt.
- 1001.** Süüdistusest ja kohtuotsusest jääb ebaselgeks, millal, kus ja millistel asjaoludel T. Annus teo toime pani ja milles seisnes tema panus korteri tasuta kasutusse andmisel E. Tuiksoole. Pelgalt see, et kolmandad isikud, kes eitavad T. Annuse panust, andsid iseseisvalt ostuhuvilisele korteriga tutvumiseks üle võtmed, ei anna alust T. Annust ega E.L.L. Kinnisvara AS-i süüdi tunnistada. Samuti on kohus väljunud süüdistuse piiridest. Tasuta kasutamise võimalus erinevalt reaalsest kasutusest pole varaliselt hinnatav ega õiguslikult konkretiseeritav. Otsuses on aga tõenditele viitamata tuvastatud, et E. Tuiksoo kasutas tasuta Xxxxxx xxx XX-XX korteriomandit ajavahemikul 10. aprill 2006 - 5. oktoober 2006. Seega on kohus vastuoluliselt, paljasõnaliselt ja süüdistuse piiridest väljudes tuvastanud korteri faktilise kasutuse.

- 1002.** Ringkonnakohus on jättnud otsuses kajastamata kõik tõendid, mis puudutavad väidet, et E. Tuiksoo ei vajanud kasutusse ehituskarkassi, vaid otsis endale kodu, mida ta kavatses osta, makstes ka täiendava viimistluse eest. Mõistlik isik planeerib ja aktsepteerib selliseid rahalisi kohustusi vaid juhul, kui ta kavatseb korteri omandada. Kohus ignoreeris kaitsja viidatud tõendeid, mille kohaselt E. Tuiksoo elas ametikorteris Rästa tänaval. Rävala tänava korter oli ehituskarkass, mida keegi ei kasutanud ja mida polnud võimalik kasutada, ning seal puudusid kasutuse tunnused, s.o vee ja elektri tarbimine. Kohus on eiranud tõendeid selle kohta, et korterit ei kasutatud: tunnistaja Ü. Pohjanheimo ütlused, et Rävala tn korter oli elamiskõlbmatu; tunnistajate M. Mäekeri, I. Hirno, K. P., R. Türneri, A. Noodi, R. Rüütli, L. K. ütlused, et E. Tuiksoo elas üksnes Rästa tänaval; Põllumajandusministeeriumi tõend selle kohta, et E. Tuiksoo elas Rästa tänaval 2004-2007; OÜ Viimsi Valduste poolt esitatud kommunaalarved, mille kohaselt Rävala pst 11 korteril 61 elektri ja veekulu puudus (KrTo, kd 115, tl 96-102); ja tõendid, et E. Tuiksoo maksis kommunaalmakseid Rästa tänaval.
- 1003.** Kohus jättis tähelepanuta, et vahetult müügiga tegelenud tunnistajad välistasid igasuguse T. Annuse rolli võtmete üleandmisel või kas või lühiajalise valduse võimaldamisel, ja selle, et võtmed anti AS Merko Ehitus tavapraktika kohaselt korteriga tutvumiseks ja mõõtmiseks, mitte tasuta kasutuseks. Samuti ei pööranud kohus tähelepanu sellele, et juttu oli ainult müügist (VÕS § 208 tasulisest tehingust); broneerimisest ehk tasuliseks ostuks kinnipanekust; tasulistest viimistluspakettidest, mis jäid omaniku, mitte aga kasutaja omandusse (TsÜS § 54), ning notariaalsetest tehingutest (asjaõigusseaduse § 119), mitte aga tasuta kasutusest. Kohus jättis tähelepanuta ka selle, et dokumentides on korteri juurde alati märgitud hind, mis viitab tasulise võõrandamise eesmärgile.
- 1004.** Ringkonnakohtu otsusest (lk 277-278 ja 283) nähtub, et E. Tuiksoo süü tõendamisel on tuginetud 20. oktoobri 2006. a ja 9. oktoobri 2007. a jälitusprotokollile (KrTo, kd 8, tl 133-264 ja tl 268-278), mis on koostatud T. Annuse suhtes tehtud jälitustoimingute alusel. Kriminaalasja materjalide hulgas puudub eeluurimiskohtuniku luba E. Tuiksoo suhtes jälitustoimingute tegemiseks. Seega isegi kui tegemist on seaduslikul teel saadud tõendiga, siis on see kasutatav ainult T. Annuse suhtes.
- 1005.** Ringkonnakohus on jättnud tähelepanuta Põllumajandusministeeriumi töötajate, sh komisjoni liikmete, ütlused selle kohta, et rendikonkurss toimus E.L.L. Kinnisvara AS-i soosimata, kusjuures viimase pakkumist peeti komisjoni liikmete poolt objektiivselt parimaks. Peale selle ei pööranud ringkonnakohus tähelepanu sellele, et E. Tuiksoo ei osalenud menetluses, vaid tema roll oli 16. augusti 2008. a käskkirja nr 140 alusel objektiivse komisjoni moodustamine, ning et arvesse võeti kõigi töötajate seisukohti ja korraldati ka küsitlus.
- 1006.** Kuna Põllumajandusministeeriumi rendikonkurss ei olnud seaduse kohaselt kohustuslik ja ruumid võis rendile võtta otsustuskorras, siis on välistatud ebavõrdne kohtlemine riigihankemenetluses. E. Tuiksoole süüks arvatav tegu ei olnud vastuolus HMS § 4 lg-ga 2, mille kohaselt peab isikuid kohtlema võrdselt. Viidatud säte on üldnorm, millega ei saa sisustada ametialase teo ebaseaduslikkust.
- 1007.** Otsusest jääb selgusetuks, milles, kelle arvelt ja millise konkursitingimuse osas seisnes E.L.L. Kinnisvara AS-i eelistamine. Selleks ei saa olla pakkumistingimuste täitmata jäetud ja Internetist saadava standardpõhja saatmine, millega otsuses T. Annuse tegevust ei seostata. Selles osas on kohus jättnud olulise menetlusõiguse rikkumisega kajastamata tunnistaja A. D. ütlused ja on osaliselt jättnud kajastamata K. P., T. K. ja J. L.-i ütlused. Ringkonnakohus ei ole tuvastanud ühtegi konkursitingimust, mis oleks olnud E.L.L. Kinnisvara AS-i suhtes soosiv või välistanud teiste pakujate osalemise.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 1008.** Kõnesolevat süüdistust käsitleb ringkonnakohus oma otsuse lk-del 270-286 (p 6.47). Kolleegiumi hinnangul taotlevad kaitsjad suuresti sisuliselt tõendite ümberhindamist ja uute faktiliste asjaolude tuvastamist võrreldes ringkonnakohtu otsusega. Ringkonnakohus on nendele väidetele juba vastanud. Põllumajandusministeeriumi ametnike ütlused E. Tuiksood ei süüsta, kuna need tunnistajad ei teadnud konkursi tegelikke asjaolusid.
- 1009.** Tuleb nõustuda ringkonnakohtu seisukohaga, et E. Tuiksoo ja tunnistajate ütlused korteri kasutamiskõlbmatuse kohta on ebausaldusväärsed ega lange kokku asjas kogutud teiste tõenditega. Süüteo koosseisu tuvastamiseks ei ole õiguslikku tähendust asjaolul, kas E. Tuiksoo elas selles korteris. Varana on käsitatav ka võimalus korterit tasuta kasutada.
- 1010.** E. Tuiksoo süüditunnistamine rajaneb kaudsete tõendite kogumil, mille hulgas on olulise tähtsusega jälitustoimingu protokollid, milles on jäädvustatud E. Tuiksoo ja T. Annuse vahelised vestlused seoses Põllumajandusministeeriumile hoone otsimisega ning T. Annuse ja K. P. vahelised vestlused seoses E. Tuiksoole korteri broneerimisega, ning kirjalikud tõendid, mis saadi AS-i Merko Ehitus kontori läbiotsimise käigus. Vestluste põhjal on ringkonnakohus tuvastanud ekvivalentsussuhte ehk T. Annuse ja E. Tuiksoo vahelise kokkuleppe olemasolu. Muu hulgas on ringkonnakohus viidanud 20. oktoobri 2006. a jälitusprotokollile (KrTo, kd 8, tl 133-264), milles on kajastatud telefonikõne E. Tuiksoo ja T. Annuse vahel, mis toimus 26. septembril 2006. a kell 8.54. E. Tuiksoo helistas T. Annusele võõralt telefoninumbrit ja teatas, et tal on täna kohtumine peaministriga seoses Põllumajandusministeeriumile uute ruumide rentimisega. Ta soovis teada, kas T. Annus on E.L.L Kinnisvara AS-i pakkumise üle vaadanud, sest rendilepingu sõlmimisega ollakse lõpusirgel. T. Annus vastab, et nendepoolse pakkumisega on kõik korras, kuid tahab teada, kas pakkumisi oli rendikonkursiks piisavalt, et mingit jama ei tule. E. Tuiksoo vastab, et oli veel kaks pakkumist ning üks ei saanud, kellele pakkumine saadeti. E. Tuiksoo märgib, et üle ei maksa rendilepingu sõlmimist forsseerida, sest muidu võib imelik paista, mille peale T. Annus vastab, et loomulikult tuleb rahulikult toimetada. T. Annus ütles, et kui on vaja veel kuskilt pakkumisi võtta, siis võib ju veel võtta. E. Tuiksoo vastab, et praegu pole vaja ning enne tuleb ära oodata valitsuse seisukoht (KrTo, kd 8, tl 211-212). 5. oktoobril 2006. a kell 15.35 toimunud telefonikõnes teatab E. Tuiksoo T. Annusele, et kavatseb ikkagi konkursiga edasi minna, kuid sellest teisest asjast (korterist) ta loobub. T. Annus vastab, et siis teeme nii, et meie ei saanud seda nii kaua hoida (KrTo, kd 8, tl 220). Ringkonnakohtu hinnangul nähtub 20. oktoobri 2006. a jälitusprotokollist, et E. Tuiksoo andis T. Annusele teada, kuidas on kulgenud protsess, mille tulemusena peaks Põllumajandusministeerium sõlmima rendilepingu E.L.L. Kinnisvara AS-iga. Samuti arutavad T. Annus ja E. Tuiksoo, kuidas oleks parem käituda, et tagada rendilepingu sõlmimine E.L.L. Kinnisvara AS-iga ning et see ei tekitaks kõrvalseisjas kahtlust, et tegemist on E.L.L. Kinnisvara AS-ile suunatud pakkumisega. Seega kinnitavad jälitustoimingute protokollid, et T. Annus oli huvitatud rendilepingust E.L.L Kinnisvara AS-i ja Põllumajandusministeeriumi vahel ning E. Tuiksoo ministrina püüdis selle rendilepingu sõlmimist tagada.
- 1011.** Ringkonnakohus tuvastas, et võrreldes tingimusi, mis olid esitatud 5. juunil 2006 AS-i Merko Ehitus pakkumises Põllumajandusministeeriumile Pärnu mnt 141 kohta (KrTo, kd 173, tl 20-23), E.L.L. Kinnisvara AS-i poolt koostatud pakkumise kutse dokumente, mida Põllumajandusministeerium oleks saanud konkursi alusmaterjalina kasutada (KrTo, kd 133, tl 25-33) ning Põllumajandusministeeriumi poolt äriühingutele edastatud pakkumise kutse dokumente, siis olulistest osades need kattuvad. Seega on tingimused, mis AS-i Merko Ehitus pakkumises 5. juunil 2006 kirjeldasid Pärnu mnt 141 hoonet, kajastatud

Põllumajandusministeeriumi pakkumise kutse tingimustes nõuetena, millele vastavat hoonet ministeerium otsis.

- 1012.** Tunnistajate K. Kleini ja I. G. ütluste pinnalt tuvastas ringkonnakohus, et vajalikud dokumendid, saamaks Vabariigi Valitsuse heakskiitu rendilepingu sõlmimiseks E.L.L. Kinnisvara AS-iga, olid E. Tuiksool olemas juba 22. augustil 2006 enne hankekomisjoni teist istungit, kus toimus pakkumiste sisuline arutelu.
- 1013.** E. Tuiksoo tegu on kvalifitseeritud altkäemaksu võtmisena, s.t varalise soodustuse vastuvõtmisena selle eest, et ta pani toime ebaseadusliku teo. Süüdistuse ja maa- ning ringkonnakohtu otsuste kohaselt väljendub teo ebaseaduslikkus HMS § 4 lg 2 rikkumises, milles nähakse ette, et kaalutusõigust tuleb teostada kooskõlas volituse piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve. Täpsemalt heidetakse süüdistatavale ette võrdse kohtlemise põhimõtte kui õiguse üldpõhimõtte rikkumist, sest E. Tuiksoo tegutses oma ametiseisundit kasutades selleks, et Põllumajandusministeerium sõlmiks 2006. aastal uute ruumide rentimiseks lepingu T. Annusega seotud äriühinguga (E.L.L. Kinnisvara AS). Teo ebaseaduslikkus tulenebki süüdistuse ja kohtute hinnangul sellest, et rendilepingu sõlmimise korraldamisel soositi T. Annusega seotud äriühingut.
- 1014.** E. Tuiksoole heidetakse ette kaalutusõiguse põhimõtete rikkumist konkursi korraldamisel. Otsuse punktis 860 jj leidis kolleegium, et ametiisiku poolt talle seadusega antud kaalutusruumi piires tehtud otsustust ei saa ainuüksi kaalutusvea tõttu käsitada seadusega mittelubatud (ebaseadusliku) teona KarS § 294 mõttes. Eeltoodust tulenevalt pani E. Tuiksoo toime pistise võtmise ja T. Annus pistise andmise.

(C) Tegude toimepanemise aeg ja aegumine

(1.) K. Kanguri ja T. Annusega seotud pistise andmine ja võtmine

(a) Kassaatorite väited

- 1015.** Süüdistus luges ebaõigesti üheks teoks K. Kanguri poolt erinevate soodustuste võtmist T. Annuselt. Tuvastamata on väidetava teo toimepanemise aeg.

(b) Kolleegiumi seisukoht

- 1016.** Pistise andmine ja võtmine on õiguslikult lõpule viidud vastavalt pistise lubamise ja lubamisega nõustumisega või nõudmise esitamisega. Eeltoodust ei saa siiski järeldada, et juhul, kui algul lepatakse kokku soodustuse üleandmises ja alles hiljem toimub ka tegelik soodustuse üleandmine ja vastuvõtmine, on tegemist erinevate tegudega, mille puhul võiks kõne alla tulla nt tegude korduvus. Lubadus ja hilisem vara või muu soodustuse üleandmine on suunatud sama teo toimepanemisele ametiisiku poolt; tegemist on sama kokkuleppe realiseerimisega, mistõttu on tegemist teo faktilise lõpetamisega vaatamata sellele, et seadus sätestab need koosseisu alternatiividena. Seejuures võib ka altkäemaksu (pistise) eseme üleandmine toimuda pikema aja jooksul. Kuigi õiguslikult on tegu lõpule viidud juba esimese osa üleandmisega, tuleb selle toimepanemise aja arvestamisel lähtuda teo faktilisest lõpetamisest, milleks on soodustuse üleandmise lõpetamine.
- 1017.** Korteris sisustuse puhul tuleb vara vastuvõtmisena näha seda, kui K. Kangur sai uue sisekujundusega korteri otsesesse valdusesse. Süüdistuse kohaselt kasutas K. Kangur korterit 2004. a algusest, mis ringkonnakohtu tuvastatu kohaselt tähendab jaanuarikuud.

Ringkonnakohus tuvastas, et K. T.-K. tegeles korteri XX sisustamisega T. Annuse palvel 2003. a teisel poolel (kohtuotsuse lk 234). Seega sai 2004. a jaanuaris K. Kangur enda valdusse korteri, milles oli juba T. Annuse (AS Merko Ehitus) kulul tellitud ja paigutatud sisustus. Vahetult enne seda, 30. detsembril 2003, omandas kõnesoleva korteri AS Hansa Liising Eesti ja ringkonnakohtu poolt tuvastatu kohaselt K. Kanguri huvides tegutsenud OÜ Sootel sai korteri suhtes liisingulepingust tulenevad õigused. Kuna korteri sisustus ei ole vähemalt valdavas osas korteriomandi kui kinnisasja oluline osa, siis ei saa korteri ja selle sisustuse õiguslikku saatust lõpuni samastada. Pealegi on varana käsitatav ka sisustuse hulka kuuluvate asjade kasutusõigus (kasutuseelised), mitte üksnes nende omandiõigus. Seega tuleb asuda seisukohale, et vara anti K. Kangurile üle jaanuaris 2004. Kuna korteri valduse üleandmise täpselt kuupäeva pole tuvastatud, tuleb, lähtudes põhimõttest *in dubio pro reo*, lugeda selleks 1. jaanuar 2004.

- 1018.** Süüdistuse kohaselt olid T. Annuse ja K. Kanguri kokkulepped selle kohta, et K. Kangur sai suunata OÜ KV-Tarantel majandustegevust, sõlmitud aastatel 2000 - 2006. Seega võib süüdistust mõista nii, et pistisekokkulepe sõlmiti täpselt teadmata ajal 1. jaanuarist 2000 - 31. detsembrini 2006.
- 1019.** Vara lubamisega nõustumine ehk kokkuleppe kinnitamine jätkus siis, kui K. Kangur kasutas talle antud võimalust äriühingu tegevust suunata. Süüdistuse kohaselt suunas K. Kangur OÜ KV-Tarantel majandustegevust A. S.-i kaudu aastatel 2000 - 2003 ja alates 2003. aastast T. Annuse kaudu. Selle kohta, millise ajani selline suunamine kestis, süüdistuses teavet pole. Samuti pole süüdistuses välja toodud, millal lubas T. Annus K. Kangurile, et OÜ KV-Tarantel osa antakse 2006. a sügisel K. Kangurile üle.
- 1020.** Ringkonnakohtu otsuses viidatakse T. Annuse ja K. Kanguri kohtumisele 17. ja 24. aprillil 2006 (lk 249). Ringkonnakohus leidis, et pealtkuulatud vestluse käigus andis K. Kangur korraldusi OÜ KV-Tarantel kinnistutega tehtavate tehingute kohta. Ühtlasi tegi kohus vestluste põhjal järelduse, et K. Kanguril oli tegelik kontroll OÜ KV-Tarantel majandustegevuse üle ning ta võttis vastu otsuseid OÜ-le KV-Tarantel kuuluvate looduskaitse piiranguga kinnistute kohta. Kuna K. Kangur kasutas T. Annuse antud suunamisvõimalust, mida kolleegium loeb pistisekokkuleppe osaks (kokkuleppe uuendamine või ülekinnitamine), veel 24. aprillil 2006, tuleb seda kuupäeva käsitada teo toimepanemise ajana.
- 1021.** Kolmandatele isikutele võõrandatud kinnistute Jaani 2 ja Rannametsa osas oli tegu faktiliselt lõpetatud kinnistute võõrandamisega süüdistuses nimetatud isikutele, sest sel hetkel toimus pistise eseme ehk kinnistute üleandmine. Siin lähtub kolleegium süüdistuses nimetatud teo toimepanemise ajast (kinnistute vahetamise käskkirja tegemise aeg), mis on süüdistatavatele soodsam (vastavalt oktoober 2004 ja märts 2005).
- 1022.** Järgnevalt lahendab kolleegium küsimuse selle kohta, kas neid pistisekokkuleppeid võib käsitada ühe jätkuva teona.
- 1023.** Süüteo jätkuvuse küsimuse lahendamine on käesolevas asjas oluline aegumise lahendamise seisukohalt. KarS § 81 lg 4 esimene lause sätestab, et jätkuva süüteo korral arvutatakse aegumise tähtaega viimase teo toimepanemisest. KarS § 10 kohaselt on tegu toime pandud ajal, mil isik tegutses, kusjuures arvestatakse mitte õiguslikku lõpuleviimist, vaid teo faktilist lõpetamist.
- 1024.** Jätkuva süüteo mõiste sisustamisel tuleb esmalt selgitada, kas süüdistatavad panid toime ühe või mitu tegu. Ühe teoga on tegemist siis, kui koosseisu realiseerimisele suunatud osateod kujutavad endast objektiivse kõrvaltvaataja jaoks loomuliku elukäsitluse järgi ühtset käitumist

(Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30. aprilli 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-15-08, p 15 ja 21. veebruari 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-1-08, p 5). Hindamaks, kas tegemist on ühe või mitme erineva teoga, tuleb tähelepanu pöörata selle teo objektiivsele avaldumisele. Ühe teoga teoühitsuse mõttes on tegemist siis, kui mitu olemuselt sarnast käitumisakti on kantud ühisest tahtlusest ja nad on ajalis-ruumilise läheduse tõttu üksteisega sellisel määral seotud, et kogu käitumine on kolmandale isikule objektiivselt vaadeldav ühtse, kokkukuuluva teona (otsus asjas nr 3-1-1-1-08, p 5).

- 1025.** Jätkuv süütegu on ühtsest tahtlusest kantud, üldjuhul ajaliselt lähedaste tegudega sama objekti vastu sarnasel viisil toimepandud süütegu. Jätkuva süüteo korral ei käsitata iga üksikut tegu jätkuva tervikteo kontekstis iseseisvana. Need näiliselt iseseisvad teod ei moodusta kogumit. Oluline on seejuures, et igas väliselt iseseisvas teos peavad realiseeruma kõik süüteo tunnused: koosseis, õigusvastasus ja süü.
- 1026.** Jätkuva süüteo korral on objektiivses mõttes esmatähtis vaadeldavate tegude oluline sarnasus ja subjektiivselt ühtne tahtlus, mis võimaldab konkreetset üksiktegu vaadelda eelnenud, õiguslikult juba lõpuleviidud süüteo jätkuna. Objektiivselt peab ühiselt hinnatavaid üksiktegusid siduma toimepanemise sarnasus. Sarnased on teod, kus asjade sarnase käigu juures realiseeritakse sama süüteokoosseis, rünatakse sama õigushüve, ja need teod on omavahel teatud ajalises ning ruumilises seoses. Asjade sarnane käik ei tähenda seejuures seda, et üksiktegude toimepanemine peaks väliselt olema identne. Toimepanemise sarnasus peab esinema süüteo peamistes tunnustes. Samuti peab jätkuva tegusid hõlmama ühtne tahtlus. Täpsemalt tähendab see, et toimepanija tahtlus hõlmab enne konkreetse osateo lõpuleviimist järgmist tegu - siis näivad need ühtsena. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1. aprilli 2004. a otsus asjas nr 3-1-1-4-04.)
- 1027.** Eeltoodust tulenevalt ei ole välistatud ka pistise võtmise või andmise toimepanemine jätkuva süüteona, kui on täidetud eeltoodud tingimused: sama süüteokoosseis, teatud ajaline-ruumiline seos, sarnane teo toimepanemise viis, ühtne tahtlus. Arvestada võib seda, kui erinevad pistisekokkulepped on suunatud sama ametiisiku poolt toimepandavatele sarnastele tegudele või on tegemist ühe teo toimepanemisele suunatud kokkuleppega, millele järgneb ka selle kokkuleppe täitmine.
- 1028.** Kolleegium leiab, et ringkonnakohtu otsusega on tuvastatud K. Kanguri ja T. Annuse pistisekokkulepete sarnane iseloom, kuivõrd need kõik hõlmasid maadevahetustega seotud otsuseid, mida K. Kangur pidi ametiisikuna tegema või korraldama. Mõneti erinev vastutatus saadavate soodustuste iseloom (sh K. Kangurile endale või kolmandatele isikutele) ei ole kolleegiumi hinnangul teo jätkuvuse seisukohalt määrav. Teod on omavahel ka tegevuse iseloomu arvestades piisava ajalise tihedusega seotud. Eeltoodust tulenevalt tuleb teo toimepanemise faktilise lõpetamise ajaks lugeda 24. aprill 2006 ehk kuupäev, mil toimus viimane tuvastatud pistisekokkuleppe sõlmimine (ülekinnitamine) (vt otsuse punkt 1020).
- 1029.** Eeltoodust tulenevalt ja arvestades, et K. Kangur ja T. Annus anti kohtu alla 3. septembril 2009 (vt otsuse punkt 146) ning kuulati kohtus üle septembris-oktoobris 2011 (vt otsuse punktid 220-223), ei ole nende teod KarS § 81 lg 1 p 2 ja lg 5 p-de 2 ja 4 kohaselt aegunud. Süüdistatavate teod ei ole aegunud ka tegude toimepanemise ajal kehtinud KarS § 81 redaktsiooni kohaselt.

(2.) K. Kanguri ja T. Pedjasaarega seotud pistise andmine ja võtmine***(a) Kassaatorite väited***

1030. Kaitsjad leiavad, et süüdistusest ei nähtu selgelt teo toimepanemise aeg ja tegu võib olla aegunud.

(b) Kolleegiumi seisukoht

1031. Süüdistuse kohaselt võttis K. Kangur T. Pedjasaarelt vastu võimaluse tegutseda OÜ-de Mell ja Ikaros Grupp kaudu ettevõtluses ajavahemikul 2001-2006. Samas nimetatakse süüdistuses ka konkreetseid ja ajaliselt kindlaks määratud juhtumeid, kui K. Kangur tegi OÜ Mell ja OÜ Ikaros Grupp kaudu investeeringuid, ja nende toimumise on ringkonnakohus ka tuvastanud. Nii on mainitud OÜ Mell kaudu tehtud investeeringuid, mille tegemise ajavahemiku lõpuna on välja toodud 5. märts 2004. Samuti on kirjeldatud seda, kuidas T. Pedjasaar kandis 2004. a septembris (kuupäeva täpsustamata) K. Kanguri korraldusel OÜ Mell arvelt OÜ-le Saarte Investeering 1 800 000 krooni ja 3. juulil 2006 OÜ-le Rahamaa 4 200 000 krooni. Seega T. Pedjasaare poolt T. Kanguri korraldusel jutuks olevate ülekannete tegemine oli üks pistisekokkuleppe osa. Selles väljendus T. Pedjasaare tahe K. Kangurile vara anda ja K. Kanguri tahe seda vastu võtta. Seega on vara lubamise kokkuleppe kinnitamine toimunud veel 3. juulil 2006, mida kolleegium loeb teo toimepanemise ajaks.

1032. Eeltoodust tulenevalt ja arvestades, et K. Kangur ja T. Pedjasaar anti kohtu alla 3. septembril 2009 (vt otsuse punkt 146) ning K. Kangur kuulati kohtus üle septembris-oktoobris 2011 (vt otsuse punktid 222-223), ei ole nende teod KarS § 81 lg 1 p 2 ja lg 5 p-de 2 ja 4 kohaselt aegunud. Süüdistatavate teod ei ole aegunud ka tegude toimepanemise ajal kehtinud KarS § 81 redaktsiooni kohaselt.

(VII) Süütuse presumptsiooni väidetav rikkumine***(a) Kassaatorite väited***

1033. Süüdistatavate ennatlik käsitlemine kurjategijatena meedias rikkus süütuse presumptsiooni. Kogu kriminaalmenetluse kestel on süüdistatavad pidanud taluma meedia negatiivset tähelepanu. Süüdistatavate au ja hea nime kahjustamine on olnud niivõrd ulatuslik, et seda ei suudaks täielikult kompenseerida ka õigeksmõistev kohtuotsus. Muu hulgas on meedias avaldatud arvamustes süütuse presumptsiooni rikkunud Riigiprokuratuuri esindajad, Kaitsepolitseiameti peadirektor ja siseminister.

1034. Samuti ei ole ringkonnakohus sisuliselt analüüsinud Riigiprokuratuuri tegevust maakohtuniku survestamisel, mille tulemusena tühistas maakohus oma 7. aprilli 2010. a määruse kaitsjatele jälitustoimiku materjalide tutvustamise kohta. Pärast selle määruse tegemist ähvardas prokuratuur maakohtunikku kriminaalmenetluse alustamisega saladuse hoidmise kohustuse rikkumise tunnustel. Prokuratuuri mõjutustegevus võtab võimaluse rääkida selles asjas ausast ja erapooletust kohtumenetlusest. Maakohus on ise otsuses märkinud, et ta ei olnud prokuratuuri ähvarduse tõttu kriminaalasja arutades erapooletu. Kohtuniku erapoolikus ei pruukinud mõjutada üksnes konkreetse menetlusliku küsimuse lahendamist (jälitustegevuse materjalide kaitsjale tutvustamist), vaid kogu tõendusmaterjali kohtulikku uurimist ja tõendite põhjal järelduste tegemist. Ringkonnakohus tugines süüdimõistva otsuse tegemisel maakohtu erapoolikus ja mitte ausas menetluses uuritud tõenditele. See välistab ringkonnakohtu otsuse usaldusväärsuse tervikuna.

(b) Kolleegiumi seisukoht

1035. Vaatamata sellele, et kriminaalasja kulg on avalikkuse suure huvi tõttu olnud ajakirjanduse tähelepanu all, ei ole see toonud kaasa süütuse presumptsiooni rikkumist. Juhusliku ning ebatäieliku informatsiooni alusel kujunenud arvamused kriminaalasja tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude, eriti aga isiku süü kohta, on paratamatult erapoolikud ning ebaobjektiivsed. Samas rõhutab kolleegium, et selliste arvamused avalduste ilmutumist massimeedias ei saa praeguses asjas siduda kohtupidamise sõltumatuse ja erapooletuse printsiibi rikkumisega. Kohtu käsutuses, erinevalt arvamuseavaldajatest, on kriminaalasja uurimise käigus kogutud tõendid, mida kohus hindab mitte oma või kellegi teise subjektiivse arusaama kohaselt, vaid seaduse ja oma siseveendumuse kohaselt. (Vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21. oktoobri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-74-11, p 8.) Kolleegiumi hinnangul ei kinnita miski, et kohtute käitumine käesoleva kriminaalasja menetlemisel oli ebaobjektiivne, süüdistatavatele kahjulikus suunas kallutatud ning mõjutatud ajakirjanduses esitatud väidetest süüdistatavate süü kohta.

1036. Maakohtuniku väidetav survestamine seoses 7. aprilli 2010. a määruse tegemisega (vt otsuse punktid 170-171) ei saanud mõjutada ringkonnakohtu otsustusi, mis puudutasid jälitustegevusega seotud tõendite tutvustamist kaitsjatele, veel vähem ringkonnakohtu hinnangut jälitustegevuse seaduslikkusele. Selgusetuks jääb, kuidas sai prokuratuuri osutus sellele, et maakohtu 7. aprilli 2010. a määramises nimetatud dokumentide kaitsjatele tutvustamine võib vastata kuriteokoosseisule, muuta kogu tõendite uurimise esimese astme kohtus ebaseaduslikuks ja kallutada maakohut tegema süüdistatavatele kahjulikke järeldusi. Selline väide on eriti arusaamatu olukorras, kus maakohus mõistis kõik süüdistatavad õigeks ja rajas oma otsuse põhjendused valdavalt kaitsjate teesidele. Kolleegium nõustub ka ringkonnakohtu otsuse punktis 6.27 toodud argumentidega, mis lükkavad ümber kahtlused kohtu maine kahjustamise ning seeläbi ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumise osas.

(VIII) Kokkuvõte

1037. Eeltoodud põhjustel ja juhindudes KrMS § 361 lg 1 p-st 7 ja § 362 p-dest 1 ja 2, tühistab Riigikohtu kriminaalkolleegium Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a otsuse osaliselt ning teeb tühistatud osas uue otsuse.

1038. KrMS § 274² lg 1 alusel lõpetab kolleegium kriminaalmenetluse osas, mis puudutab E. Vettusele, K. Kangurile ja T. Pedjasaarele esitatud süüdistust selles, et K. Kangur võttis T. Pedjasaare kaasaitamisel E. Vettuselt altkäemaksu ja E. Vettus andis K. Kangurile altkäemaksu (vt otsuse punktid 990-998).

1039. Ülejäänud osas tuleb ringkonnakohtu otsuses altkäemaksu võtmise või andmisena käsitatud teod ümber hinnata pistise võtmiseks ja andmiseks (vt otsuse punktid 860-874 ja 892-896). Kolleegium kvalifitseerib V. Reiljani teo KarS § 293 lg 2 p 1 järgi, K. Kanguri teo KarS § 293 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi ning E. Tuiksoo teo KarS § 293 lg 1 järgi. T. Annus ja T. Liblik tuleb süüdi tunnistada KarS § 297 lg 2 järgi, T. Pedjasaar KarS § 297 lg 1 järgi, AS-id Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara KarS § 297 lg 3 järgi.

1040. Kolleegium on seisukohal, et V. Reiljani, K. Kanguri, T. Annuse, T. Pedjasaare, T. Libliku ja E. Tuiksoo ning AS-ide Järvevana ning E.L.L. Kinnisvara tegude ümberkvalifitseerimine pistise võtmiseks või andmiseks ei anna alust süüdistatavatele mõistetud karistuse vähendamiseks. Ringkonnakohtu mõistetud karistused jäävad süüdistatavatele etteheidetavate pistisekuritegude eest ette nähtud sanktsioonide piiridesse. Võttes arvesse tegude toimepanemise kestust ja ulatust,

samuti seda, kuivõrd kõrged ametiisikud süüdistatavad olid, vastavad mõistetud karistused süüdistatavate süü suurusele ja õiguskorra kaitsmise huvidele.

- 1041.** K. Kanguri ja T. Pedjasaare karistuse muutmiseks ei anna alust ka nende suhtes kriminaalmenetluse osaline lõpetamine. Pidades silmas K. Kanguri süüdistuse mahtu, ei mõjuta tegu, mille osas menetlus lõpetatakse, süüdistatava süü suurust. Sama kehtib ka T. Pedjasaare puhul. Seejuures tuleb arvestada, et T. Pedjasaarele altkäemaksu võtmisele kaasaaitamise eest mõistetud karistuse luges ringkonnakohus liitkaristuse mõistmisel kaetuks süüdistatavale altkäemaksu andmise eest mõistetud karistusega.
- 1042.** K. Kanguri ja T. Pedjasaare karistuse muutmist ei tingi ka see, et K. Kangurile antud pistise ulatus käesoleva otsuse punktis 954 märgitud põhjustel vähenes.
- 1043.** Otsuse punktis 663 märgitud põhjusel, s.t menetluse mõistliku aja ületamise tõttu, kergendab kolleegium KrMS § 306 lg 1 p 6¹ alusel E. Tuiksoo karistust. Arvestades E. Tuiksoo õiguste rikkumise ulatust, vähendab kolleegium E. Tuiksoole mõistetud vangistust ühelt aastalt ja kuult kuult kolmele kuule.

(IX) Menetluskulud

(a) *Kassaatorite taotlused*

- 1044.** V. Reiljani valitud kaitsja esitas Riigikohtule taotluse jätta V. Reiljani poolt kassatsioonimenetluses kantud menetluskulu 25 746 eurot 6 senti riigi kanda, kui kassatsioonimenetluses tehakse üks KrMS § 361 lg 1 p-des 2-7 nimetatud lahend. Taotluse ja selle lisade kohaselt on AS Advokaadibüroo Aivar Pilv esitanud V. Reiljanile kassatsioonimenetluses osutatud õigusabi eest kokku kolm arvet kogusummas 25 746 eurot 6 senti. Spetsifikatsioonide kohaselt kulus vandeadvokaat A. Pilvel V. Reiljanile kassatsioonimenetluses õigusabi osutamiseks kokku 116 tundi 27 minutit, millest 17 tundi 12 minutit tegi advokaat tööd rahalise arvestuseta. A. Pilve osutatud õigusabi tunnitasu määr oli 135 eurot, millele lisandus käibemaks. Lisaks A. Pilvele tegelesid V. Reiljanile kassatsioonimenetluses õigusabi osutamisega ka vandeadvokaat Jaak Siim ja vandeadvokaadi abi Marko Pilv. J. Siimul kulus õigusabi osutamiseks kokku 31 tundi 18 minutit, sellest 12 tundi 30 minutit rahalise arvestuseta. J. Siimu osutatud õigusabi tunnitasu määr oli 125 eurot, millele lisandus käibemaks. M. Pilv osutas V. Reiljanile õigusabi kokku 98 tundi 31 minutit, sh 39 tundi 46 minutit rahalise arvestuseta. M. Pilve osutatud õigusabi tunnitasu määr oli 115 eurot, millele lisandus käibemaks. Lisaks rakendati ühe V. Reiljanile esitatud arve puhul soodustust 1049 eurot 95 senti.
- 1045.** K. Kanguri valitud kaitsja palub riigilt K. Kanguri kasuks välja mõista kassatsioonimenetluse kulu 9586 eurot 80 senti, apellatsioonimenetluse kulu 16 872 eurot 77 senti ja esimese astme kohtus tekkinud menetluskulu 287 845 eurot 14 senti. Kassatsioonimenetluse kulude kohta on taotlusele lisatud Advokaadibüroo Borenus OÜ juriidilise konsultatsiooni arve K. Kangurile summas 11 600 eurot 3 senti (sh käibemaks) ja sama advokaadibüroo pidaja kreditaarve 2013 euro 23 senti kohta.
- 1046.** T. Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i valitud kaitsja taotleb AS Järvevana kantud menetluskulude hüvitamist kogusummas 727 842 eurot 83 senti, sh kassatsioonimenetluse kulude hüvitamist 43 320 euro 36 senti ulatuses. Taotlusele on lisatud Advokaadibüroo Glikman, Alvin & Partnerid OÜ arved AS-ile Järvevana koos spetsifikatsioonide ja maksekorralduste koopiatega. Taotluse kohaselt kulus kaitsjal

kassatsioonimenetluses õigusabi osutamiseks kokku 271,1 tundi. Taotluse esitaja märgib muu hulgas, et tema töömaht kassatsioonimenetluses on olnud äärmiselt suur, arvestades eriti ringkonnakohtu otsuse mahtu ja kassatsioonitähtaja lühidust. Kaitsja rõhutas, et on uurinud ulatuslikus mahus EIK praktikat.

- 1047.** T. Libliku valitud kaitsja palub mõista riigilt T. Libliku kasuks välja 91 974 eurot 32 senti, sh 75 144 eurot 50 senti menetluskulude eest esimese astme kohtus, 10 502 eurot 82 senti apellatsioonimenetluse kulude katteks ja 6327 eurot kassatsioonimenetluse kulude katteks. Taotlusele on lisatud Advokaadibüroo Mägi Kraavi & Partnerid OÜ (OÜ Maria Mägi Advokaadibüroo) õigusabi arved T. Liblikule koos spetsifikatsioonidega. Taotluse lisade kohaselt kulus kaitsjal õigusabi osutamiseks kassatsioonimenetluses kokku 50 tundi.
- 1048.** T. Pedjasaare määratud kaitsja esitas taotluse määrata T. Pedjasaarele kassatsioonimenetluses osutatud riigi õigusabi eest Advokaadibüroo Leppik ja Partnerid OÜ-le tasu 259 eurot 20 senti (sh käibemaks 43 eurot 20 senti).
- 1049.** E. Vettuse ja E. Tuiksoo kaitsjad kassatsioonimenetluse kulude hüvitamise taotlust ei esitanud.

(b) Kolleegiumi seisukoht

(i) Kassatsioonimenetluse kulude hüvitamine

- 1050.** KrMS § 186 lg 1 sätestab, et kui kassatsioonimenetluses tehakse üks sama seadustiku § 361 punktides 2-7 nimetatud lahend, kannab menetluskulud riik. Kuna kolleegium teeb selles asjas KrMS § 361 lg 1 p-s 7 nimetatud lahendi, peab riik hüvitama süüdistatavate kassatsioonimenetluse kulud.
- 1051.** Taotluste kohaselt seisnevad V. Reiljanil, K. Kanguril, AS-il Järvevana ja T. Liblikul kassatsioonimenetluses tekkinud kulud tasus, mida nad valitud kaitsjate osutatud õigusabi eest maksid või on kohustatud maksma.
- 1052.** KrMS § 175 lg 1 p 1 kohaselt kuulub menetluskulude hulka ka valitud kaitsjale makstud mõistliku suurusega tasu. Riigikohus on varem selgitanud, et valitud kaitsjale makstav tasu on käsitav menetluskuluna üksnes osas, milles see tasu on mõistliku suurusega. Mõistlikku suurust ületavat kaitsjatasu menetluskulu hulka ei arvata ja järelikult ei saa kriminaalasja menetleja otsustada ka selle hüvitamist. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 31. mai 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-108-12, p 29.)
- 1053.** Arvestades kriminaalasja keerukust, K. Kanguri ja T. Libliku süüdistuse mahtu ning kassatsioonide sisu, on nii K. Kanguri makstav kaitsjatasu 9586 eurot 80 senti kui ka T. Libliku makstav kaitsjatasu 6327 eurot KrMS § 175 lg 1 p 1 tähenduses mõistliku suurusega ja tuleb süüdistatavatele täies ulatuses hüvitada.
- 1054.** V. Reiljani kaitsja taotluses nimetatud 25 746 eurot 6 senti ja T. Annuse, AS Järvevana ning E.L.L. Kinnisvara AS-i taotluses märgitud 43 320 eurot 36 senti ületavad aga kolleegiumi hinnangul kaitsjatasu mõistliku suuruse piiri.
- 1055.** Esmalt osutab kolleegium sellele, et V. Reiljani kaitsja kassatsioon (195 lk), aga eriti T. Annuse kaitsja kassatsioon (323 lehekülge) on nende sisu arvestades ülepaisutatud, sisaldades mahukalt põhjendamatuid kordusi ja ebaolulisi detaile. Ühtlasi on mõlema kassatsiooni

põhjendus võrdlemisi raskesti jälgitav. Eriti T. Annuse kaitsja kassatsioonis on viidatud küll väga paljudele EIK lahenditele, ent viited ei ole alati asjakohased, samuti pole nendes viidetes osutatud lahendi konkreetsetele punktidele, milles väljendatud seisukohtadele kassaator tugineb.

- 1056.** Paljuski põhinevad kõnealused kassatsioonid kaitsjate poolt juba esimese ja teise astme kohtu menetluses esitatud argumentidel (KoTo, kd 17, tl 8-186; kd 18, tl 12-228; kd 19, tl 232-361; kd 27), mille väljatöötamise eest makstav tasu on käsitatav nendes kohtuastmetes tekkinud menetluskuluna.
- 1057.** Kolleegium arvestab sedagi, et K. Kanguri poolt kassatsioonimenetluses valitud kaitsjale makstud tasu on väiksem kui 10 000 eurot, ehkki K. Kangurile esitatud süüdistuse maht oli selles asjas kõige suurem. K. Kanguri kaitsja kassatsioon on küll lühem, kuid see ei jää argumentatsiooni sisulise kvaliteedi poolest V. Reiljani ja T. Annuse kaitsjate kassatsioonidele alla.
- 1058.** Valitud kaitsjale kassatsiooni koostamise eest makstud tasu mõistlikkust hinnates tuleb samuti võtta arvesse, millises ulatuses on kassatsiooni argumendid põhjendatud ja millises mitte. (Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 14. detsembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-89-11, p 39.2). Selles asjas osutus suur osa V. Reiljani ja T. Annuse kassatsioonide väidetest põhjendamatuks.
- 1059.** Arvestades eeltoodut, ja pidades silmas V. Reiljani ning T. Annuse, AS Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara AS-i süüdistuste mahtu, loeb kolleegium selles kassatsioonimenetluses KrMS § 175 lg 1 p 1 tähenduses mõistliku suurusega kaitsjatasuks V. Reiljani puhul 10 000 eurot, T. Annuse, AS-i Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara puhul aga kokku 15 000 eurot. Need summad tuleb riigilt KrMS § 186 lg 1 alusel vastavalt V. Reiljani ja AS Järvevana kasuks välja mõista.
- 1060.** T. Pedjasaare kaitsja taotlus riigi õigusabi tasu kindlaksmääramiseks on põhjendatud ja tuleb riigi õigusabi seaduse § 23 lg-st 1, § 22 lg-st 7, § 21 lg-st 3 ning Eesti Advokatuuri juhatus 15. detsembri 2009. a otsuse (7. maist 31. augustini 2013 kehtinud redaktsioonis) punktides 2, 3 ja 16 juhindudes rahuldada. Lähtudes KrMS § 175 lg 1 p-st 4 ja § 186 lg-st 1, jääb T. Pedjasaare kaitsjale kassatsioonimenetluses määratud tasu menetluskuluna riigi kanda.

(ii) Apellatsioonimenetluse kulude hüvitamine

- 1061.** Ringkonnakohus, tehes selles asjas KrMS § 337 lg 1 p-s 4 nimetatud lahendi, mõistis süüdistatavatel tekkinud appellatsioonimenetluse kulud KrMS § 185 lg 1 alusel riigilt süüdistatavate kasuks välja. Selles osas jääb ringkonnakohtu otsus muutmata.

(iii) Maakohtus ja kohtueelses menetluses tekkinud menetluskulude hüvitamine

- 1062.** KrMS § 180 lg 1 esimene lause sätestab, et süüdimõistva kohtuotsuse korral hüvitab menetluskulud süüdimõistetu. Kuna käesoleva otsuse kohaselt jäävad V. Reiljan, T. Annus, T. Liblik, E. Tuiksoo ja AS-id Järvevana ning E.L.L. Kinnisvara süüdi kõigis tegudes, mida neile süüdistuses ette heideti, peavad nad KrMS § 180 lg 1 esimese lause kohaselt kandma esimese astme kohtu menetluses ja kohtueelses menetluses tekkinud menetluskulud. Süüdistatava teo ümberkvalifitseerimine KrMS § 180 lg-st 1 tulenevat menetluskulude jaotust ei mõjuta.
- 1063.** Osas, mis puudutab K. Kangurile, T. Pedjasaarele ja E. Vettusele esitatud süüdistust selles, et K. Kangur võttis T. Pedjasaare kaasaaitamisel E. Vettuselt altkäemaksu ja E. Vettus andis K. Kangurile altkäemaksu (otsuse punktid 321-334), lõpetab kolleegium KrMS § 274² lg 1

alusel kriminaalmenetluse. See tähendab, et E. Vettuse suhtes lõpetatakse kriminaalmenetlus täies ulatuses, K. Kanguri ja T. Pedjasaare suhtes osaliselt.

- 1064.** KrMS § 183 sätestab, et kriminaalmenetluse lõpetamise korral hüvitab menetluskulud riik, kui samas seadustikus ei ole sätestatud teisiti. Kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta KrMS §-s 183 ette nähtud üldreeglist erandit juhuks, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse menetluse mõistliku aja möödumise tõttu. Seetõttu peab E. Vettusele esitatud süüdistuse menetlemisel tekkinud kulud kandma riik.
- 1065.** Kohtupraktika kohaselt jäävad süüdistatava osalisel õigeksmõistmisel või kriminaalmenetluse osalisel lõpetamisel riigi kanda kriminaalmenetluse kulud, mis on tekkinud seoses süüdistuse selle osa menetlemisega, milles isik õigeks mõistetakse või tema suhtes kriminaalmenetlus lõpetatakse (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1. detsembri 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-61-08, p-d 19.1 ja 11. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-1-1-92-13, p 29.2). Olukorras, kus kaitsjatasu arvetest ei nähtu, milline osa arvetel näidatud summadest on seotud süüdistuse selle osa menetlemisega, milles süüdistatav tuleb õigeks mõista või tema suhtes kriminaalmenetlus lõpetada, tuvastab kohus selle asjaolu hinnanguliselt (vt otsus asjas nr 3-1-1-61-08, p 19.2). Seega tuleb riigil KrMS § 183 alusel hüvitada ka K. Kanguril ja T. Pedjasaarel kohtueelses menetluses ja esimese astme kohtu menetluses tekkinud kulud, mis on seotud otsuse punktides 321-334 toodud süüdistuse menetlemisega.
- 1066.** E. Vettuse kaitsja esitas 12. detsembril 2011 Harju Maakohtule taotluse mõista riigilt KrMS § 181 lg 1 alusel E. Vettuse kasuks välja 97 838 eurot 71 senti. Taotluse (KoTo, kd 13, tl 67 jj) kohaselt oli E. Vettus tasunud selle summa Advokaadibüroo LEXTAL OÜ-le nii kohtueelses menetluses kui ka esimese astme kohtu menetluses osutatud 1450 tunni õigusteenuse eest. Maakohus selle taotluse ka rahuldab ja prokuratuuri apellatsioonis selle kaitsjatasu suurust konkreetselt ei vaidlustatud (apellatsiooni punktis 1.12 tehti maakohtule üldine etteheide, et kohtuotsusest ei nähtu, mille alusel pidas kohus taotletud kaitsjatasu-summasid mõistlikuks). KrMS § 191 lg 3 sätestab, et kohtuotsuse peale esitatud apellatsiooni või kassatsiooni läbi vaadates võib ringkonnakohus või Riigikohus teha uue kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustuse kulude vaidlustamisest sõltumata. Osutatud säte annab Riigikohtule pädevuse hinnata süüdistataval varasemas menetluses tekkinud menetluskulude suurust, sh valitud kaitsjale makstud tasu mõistlikkust (KrMS § 175 lg 1 p 1) ka juhul, kui ükski kohtumenetluse pool ei ole kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustust vaidlustanud (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12. detsembri 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-46-08, p 52 ja 21. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-63-13, p 21).
- 1067.** Selleks, et kohus saaks kontrollida valitud kaitsjale makstud tasu mõistlikkust KrMS § 175 lg 1 p 1 tähenduses, on kaitsja kohustatud esitama koos kaitsjatasu hüvitamise taotlusega kohtule ka dokumendid selle kohta, milliseid õigusabitoiminguid on tehtud, kui palju aega nendeks toiminguteks on kulunud ja millised muud kulud on õigusabi osutamisega kaasnenud (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 2. detsembri 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-99-11, p 11.2). E. Vettuse kaitsja 12. detsembri 2011. a taotlusele on lisatud Advokaadibüroo OÜ LEXTAL arved E. Vettusele ja TSM AS-ile, samuti pangakonto väljavõtted arvete tasumise kohta. Arvete selgitused on lakoonilised ja sisaldavad üksnes üldsõnalist viidet sellele, et arve on esitanud advokaadibüroo LEXTAL õigusabi osutamise eest E. Vettuse kriminaalasjas või maadevahetuse kriminaalasjas. Mõningatel juhtudel on selgituses nimetatud ka õigusabi osutanud advokaadi või juristi nimi. Üksnes 13. novembri 2009. a arvele, mis puudutab ühe määruskaebuse esitamist, on lisatud spetsifikatsioon selle kohta, milliseid õigustoiminguid arvel näidatud tasu eest tehti. Ülejäänud osas ei ole taotluses näidatud kaitsjatasu summa kujunemine jälgitav, s.t taotluse ja selle lisade alusel ei ole võimalik tuvastada käesoleva punkti alguses nimetatud asjaolusid.

1068. Eelmises punktis märgitu ei tähenda siiski seda, et E. Vettuse kaitsja taotluses nimetatud summa tuleb jätta täies ulatuses menetluskulude hulka arvamata. Ei ole alust kahelda, et advokaadibüroo LEXTAL töötajad osutasid E. Vettusele selles kriminaalasjas õigusabi. Samas ei saa taotluses nimetatud summat pidada KrMS § 175 lg 1 p 1 tähenduses mõistlikuks. E. Vettuse kaitsjad märgivad kassatsioonis, et E. Vettust puudutavas osas oli tegemist lihtsa ja vähemahuka kriminaalasjaga, milles oli ainult kaks vaidlusalust asjaolu (vt otsuse punkt 620). Kassaatorite sellise hinnangu valguses ja arvestades, et puuduvad taotluses kajastatud kaitsjate töömahtu selgitavad dokumendid, on 97 838 eurot ja 71 senti kaitsjatasuna ebamõistlikult suur ja seda ei saa täies ulatuses menetluskulude hulka arvata. Lähtudes E. Vettuse süüdistuse mahust, loeb kolleegium mõistliku suurusega kaitsjatasuks kohtueelses menetluses ja maakohtus osutatud õigusabi eest 30 000 eurot. See summa tuleb KrMS § 183 alusel riigilt E. Vettuse kasuks välja mõista.

1069. K. Kanguri kaitsja esitas 3. veebruaril 2012 Harju maakohtule taotluse mõista riigilt K. Kanguri kasuks välja 287 845 eurot 14 senti süüdistataval kriminaalmenetluses tekkinud kulu (valitud kaitsjale makstud tasu) katteks. Taotlusele on lisatud Advokaadibüroo Luiga Mody Hääl Borenium OÜ juriidilise konsultatsiooni arved, nende tasumist kinnitavad pangakonto väljavõtted, samuti õigusteenuse osutamise spetsifikatsioonid. Spetsifikatsioonide pinnalt ei ole siiski täpselt tuvastatav, milline osa taotluses nimetatud kaitsjatasust on seotud otsuse punktides 321 jj kirjeldatud süüdistuse menetlemisega. Arvestades kõnealuse süüdistuse mahtu, moodustab selle osakaal K. Kanguri süüdistuse kogumahust hinnanguliselt umbes 1/5. Samas on 57 569 eurot 3 senti (287 845 eurot 14 senti : 5) vaadeldava süüdistuse mahtu arvestades kaitsjatasuna ebamõistlikult suur summa. Kolleegium leiab, et sarnaselt E. Vettusele tuleb ka K. Kanguri puhul menetluskuludeks, mis tal tekkis seoses otsuse punktides 321 jj kirjeldatud süüdistuse menetlemisega kohtueelses menetluses ja esimese astme kohtus, lugeda 30 000 eurot.

1070. T. Pedjasaare kaitsja esitas maakohtule mitu taotlust hüvitada T. Pedjasaarele viimase poolt valitud kaitsjale makstud tasu. Maakohtu otsuse kohaselt oli nende taotluste kogumaht 33 376 eurot 76 senti. Käesoleva otsuse punktis 334 nimetatud kaasaaitamissüüdistus moodustas T. Pedjasaare süüdistuse kogumahust hinnanguliselt umbes 1/3. Seetõttu tuleb selle teo menetlemisega seotud T. Pedjasaare menetluskuludeks kohtueelses menetluses ja maakohtus lugeda 11 200 eurot.

(iv) Sundraha

1071. Kuna kolleegium lõpetab E. Vettuse suhtes kriminaalmenetluse, tuleb ringkonnakohtu otsus tühistada ka temalt sundraha (KrMS § 179) väljamõistmist puudutavas osas.

1072. Ülejäänud süüdistatavad tunnistab Riigikohus süüdi pistise võtmises ja andmises, mis on KarS § 4 lg 3 kohaselt teise astme kuriteod. Seetõttu tühistab kolleegium ringkonnakohtu otsuse ka osas, milles süüdistatavatelt sundraha väljamõistmisel kohaldati koefitsienti 2,5. KrMS § 179 lg 1 p 2 kohaselt tuleb igalt süüdistatavalt sundrahana välja mõista 1,5 kuupalga alammäär suurusel summa. Ühtlasi märgib kolleegium, et ka ringkonnakohtu õiguskäsitlusest lähtudes oli ebaõige kohtu väide, et kõik süüdistatavad panid toime esimese astme kuriteo ja et nendelt sundraha väljamõistmisel peab aluseks võtma koefitsiendi 2,5. KarS § 294 lg 1, mille järgi ringkonnakohus tunnistab süüdi E. Tuiksoo, ja KarS § 298 lg 1, mille järgi tunnistati süüdi E. Vettus, näevad ette teise astme kuriteod.

1073. Sundraha väljamõistmisel lähtutakse kohtuotsuse tegemise ajal kehtivast kuupalga alammäärast (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16. novembri 2010. a otsus asjas nr 3-1-1-83-10, p 28). Praegu kehtiv kuupalga alammäär on 355 eurot (RT I, 03.12.2013, 4). Seega tuleb nii

V. Reiljanilt, K. Kangurilt, T. Annuselt, T. Pedjasaarelt, T. Liblikult, E. Tuiksoolt kui ka AS-idelt Järvevana ja E.L.L. Kinnisvara sundrahana välja mõista 532 eurot 50 senti.

(v) Kriminaaltoimiku materjalist koopia tegemise kulud

1074. Arvestades prokuratuuri möödalaskmisi kriminaaltoimiku komplekteerimisel ja tutvustamisel ning sellega kaitsjatele põhjustatud lisatööd (vt otsuse punkt 633), ei pea kolleegium õigeks kriminaaltoimiku materjalidest koopia tegemise kulu (KrMS § 175 lg 1 p 5) süüdistatavatelt välja mõista. Juhindudes analoogia korras KrMS § 185 lg-st 1 ja § 186 lg-st 1 tulenevast põhimõttest, mille kohaselt ei pea isik üldjuhul kandma riigi vigadest tingitud menetluskulu, jätab kolleegium koopia tegemise kulu riigi kanda.

Hannes Kiris

Jüri Ilvest

Ott Järvesaar

Eerik Kergandberg

Lea Kivi

Saale Laos